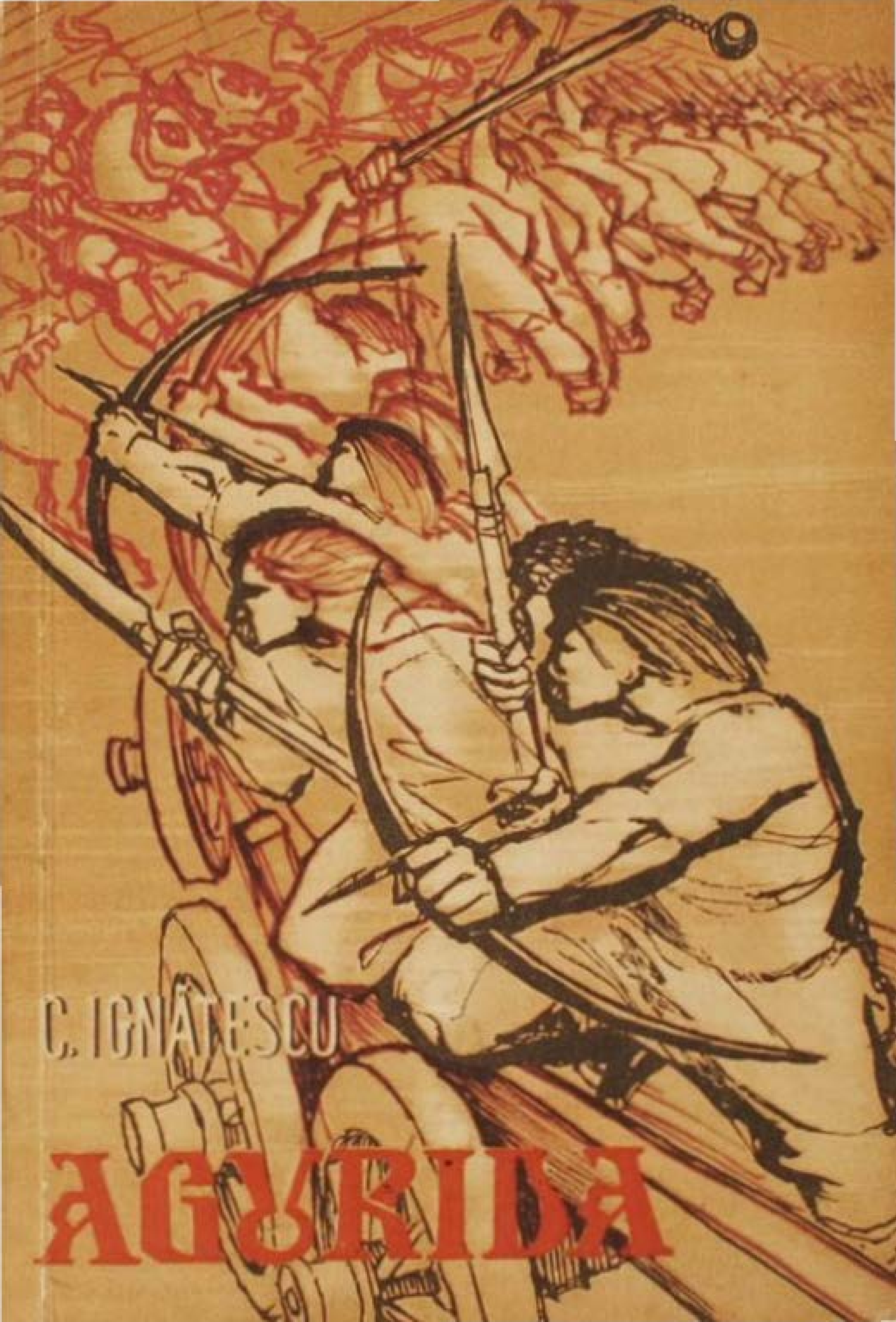
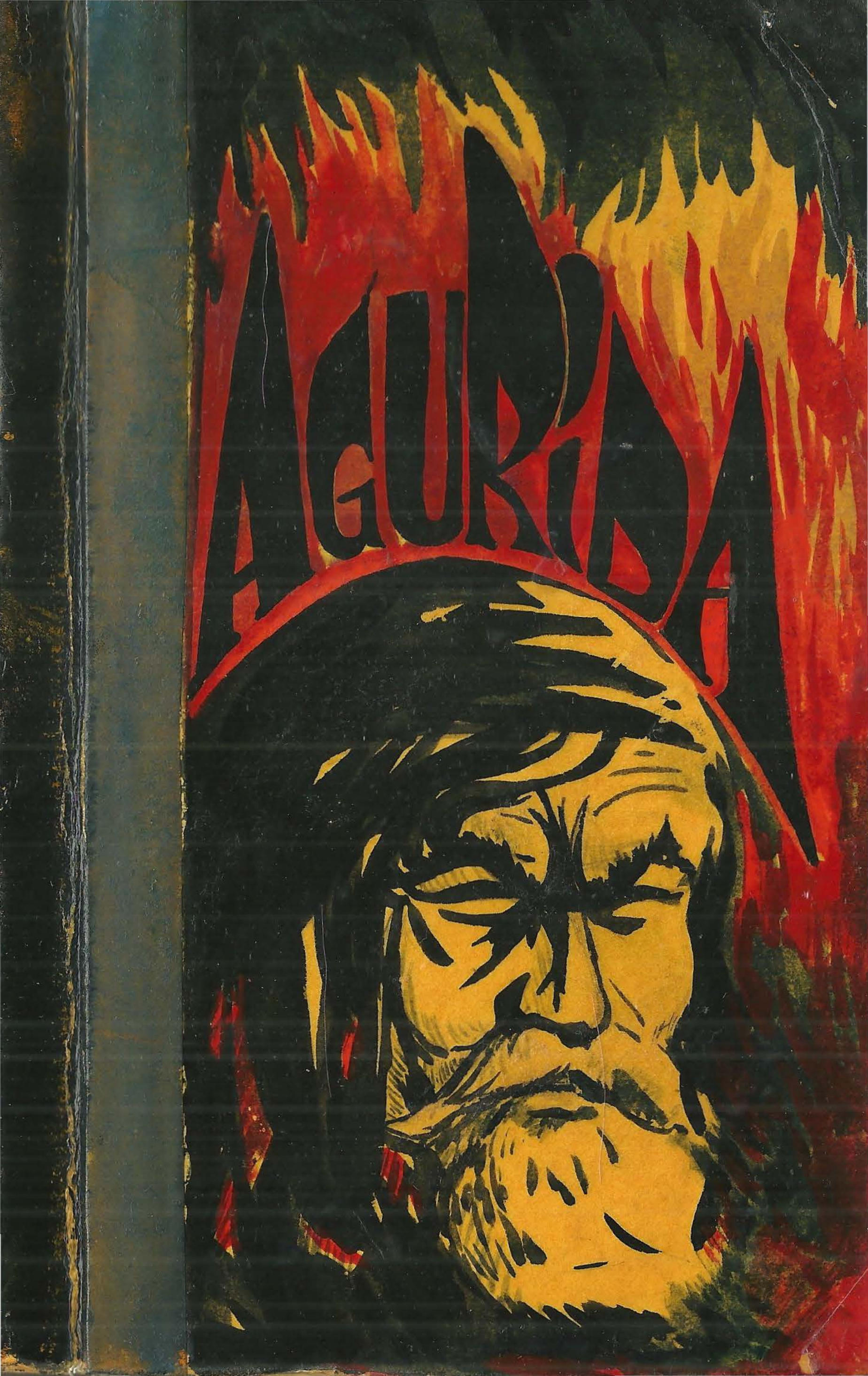

C. IGNĂTESCU
AGURIDA

C. IGNĂTESCU

AGURIDA

POVESTIRE EROICĂ

EDITURA TINERETULUI

CAPITOLUL I

1

Culmi de piatră gheboşată încălecau peste alte culmi de piatră gheboşată, lăsînd între ele văiugi adînci, negre de desimea pădurilor aproape nestrăbătute de picior omenesc. Acolo, în fundurile acele, uneori boncăluiau cerbi, alteori grohăiau mistreţi în grohotişuri şi deseori mormăiau urşii treziţi din somnul iernii. Acuma săreau veveriţele din brad în brad, ieşeau gîze la soare şi ciocănitoare harnice ciocăneau în coaja copacilor bătrîni. Începea primăvara în munţii Sebeşului. Copite mici — poate de căprioară — tropăiau repezit în piatra muntelui şi se stingeau în foşnetul frunzelor crude şi în şuietul apelor care se duceau grăbit la vale, în albii late cît palma şi limpezi ca cerul de deasupra. Era viaţă în munte şi mişcare tainică şi fără popas.

Departe, către răsărit, înnegrea masivul Făgăraşilor ca o cetate uriaşă cu zidurile de piatră. Dincoace umplea zările peisajul nesfîrşit al Sebeşului şi Haţegului cu stîncile şi cu văile lui şi cu sutele de oameni care se strecurau ca nişte umbre pe sub crengile copacilor, dispăreau în scobiturile stîncilor, forfoteau printre cheile prăpăstioase de piatră şi trebăluiau grijulii în jurul măruntelor lor gos-

podării făcute din nimic şi din nevoie, din suferinţă şi din sărăcie şi înstrăinare. Oamenii aceia erau tăcuţi ca munţii şi parcă încă duceau în spinare frigul iernii din care ieşiseră. De aceea, în munte era linişte. Numai şuietul apelor care coborau grăbite coastele de piatră, ducîndu-şi undele limpezi ca cerul de deasupra lor, era veşnic. Din loc în loc trunchiuri groase de copaci bătrîni căzuseră cîndva în curmezişul albiilor înguste a acestor ape şi acuma putrezeau acolo mîncate de furnici şi de gîze, ca nişte punţi uriaşe.

Pe un astfel de trunchi, deasupra unui pîrîu, stăteau întinşi doi flăcăiaşi cu cuşmele îndesate pînă la sprîncene, cu bete înguste încinse peste cămăşile vinete de cînepă, cu ochii ţintă la undele care se călătoreau la vale, pe sub ei, şuşuind. Stăteau cap la cap, cu obrazul către apă, ţinînd în mînă cîte o ţepuşă de lemn foarte ascuţită şi bine lustruită. Pescuiau. Aşa pescuiau ei : aşteptau să fulgere peştele sfărîmînd suprafaţa de cristal călător a apei şi izbeau cu ţepuşa de sus în jos. În aceeaşi clipă răsuceau ţepuşa cu vîrful în sus şi aruncau pe iarbă greutatea din vîrful ei, cum ai arunca o piatră din praştie. Atunci, dacă pescarul era dibaci, peştele se mai zbătea o dată, de două ori şi rămînea nemişcat pe mal.

Dacă era dibaci ! Dar cîţi erau ? De cele mai multe ori pescarul izbea cu ţepuşa alături şi atunci, speriat, peştele zvîcnea către fund şi cît ai clipi nu-l mai vedeai !

— Iar l-ai scăpat ! rîdea Onuţ.

— Nu mi-a venit el bine, răspundea celălalt pescar, că-l...

— Că-l străpungeai ! rîdea şi mai tare Onuţ.

— Păi... nu-ţi aduci aminte cînd cu ăla mic...

— O dată în viaţa ta! Şi pe ăla-l scăpai, dacă nu-ţi dădeam eu o mînă de ajutor.

— ... De!...

Păgubaşul se ruşina şi se înciuda, iar Onuţ rîdea şi stătea neclintit cu ţepuşa pregătită. Pînă la urmă se înciuda şi el. Nu trecea nici un peşte!

Se auzi o tuse uscată, ferită în căuşul mîinii, un pas uşor, numai ca o adiere, se simţi în iarba săracă şi crudă şi un băieţaş cu cuşmă mare, cu o polcuţă femeiască pe spinare, desculţ şi cu nădrăgei scurţi, de cînepă, se opri lîngă Onuţ.

— Ce-i, Uţă? Peşte?

Băieţaşul îşi sticli privirile adînci şi îşi înclină capul.

— N-a căzut nimic pînă acum! urmă Onuţ. Dar mai avem vreme. A venit tătîne-tu?

— Mţ! răspunse Uţă ridicînd dintr-un umăr.

— E departe a dracului! găsi de cuviinţă să aprecieze şi celălalt pescar.

— Oricum... de la începutul iernii pînă acuma!... socoti şi Onuţ şi, fără veste, ţepuşa lui fulgeră sfărîmînd luciul apei şi, într-o clipă, peştele străpuns zbură prin aer şi căzu zvîcnind la picioarele lui Uţă. Copilul sări speriat şi bucuros, se plecă şi apucă prada cu amîndouă mîinile.

— Să nu-l scapi în apă! se îngrijoră Onuţ. Du-l acasă! Ţi-l dau ţie! S-a împărţit tainul?

— Nu ştiu! răspunse Uţă, Mama nu se poate duce.

— Tot bolnavă?

— Tot!

Uţă îşi băgă peştele în sîn şi se pregăti de ducă.

— De ce nu te duci tu? întrebă Onuţ.

Copilul îşi înălţă umerii speriat.

— Cum să mă duc eu ? Da' cneazul ?

— Hai cu mine ! sări Onuţ de pe buşteanul său punîndu-şi ţepuşa în brîu. Ce, dacă ea e bolnavă, voi trebuie să muriţi de foame ? Proştilor !

Porni înainte cu paşi mari şi Uţă grăbi după el păşind repede şi mărunt. Mîna lui subţire, numai piele şi os, se întinse să apuce pe furiş pulpana flăcăiaşului... Parcă era mai sigur aşa !...

2

La umbra unui adăpost de stînci, cu căuşelul în dreapta şi cu sacul în faţă, cneazul Mihail împărţea tainul de boabe de mei. Cîte un căuşel de fiecare om, fie mare, fie copil. Numai pruncii de lapte nu primeau tain. Cneazul Săcelean căuta întîi în izvod, să nu greşească, apoi punea mîna pe căuşel, îl înfunda în sac şi-l scotea „cu vîrf". Atunci, cu o scîndurică pe care o ţinea în stînga, rădea vîrful şi răsturna căuşelul în desaga pe care i-o întindea omul ajuns la rînd.

Asta era treaba lui de cneaz : să ţină rînduiala, să împartă dreptatea, să aibă grijă de dajdii... Era doar cneaz regal şi cu drept de moştenire acolo în Săcelul lui...

— Altul ! poruncea el şi alt om, tot atît de slab, de amărît şi de dezbrăcat ca şi cel care pleca, îşi întindea desaga. Nu e vorba, că nici cneazul Mihail nu arăta mai breaz. Era şi el neîngrijit, netuns şi neras, cu haina de pe el boţită tare şi pantalonul agăţat şi plin de pămînt. Iar încălţările lui arătau

pline de noroiul prin care trecuseră, de apa cu care încercase zadarnic cineva să le spele, de zgîrieturile suprapuse prin spini şi ciocleji şi colţuri de piatră şi vegetaţie aspră de munte. Şi nu era de mirare că oamenii aceia erau atît de rupţi, şi murdari, şi zdrenţăroşi. Erau fugari, doar. Băjenari. Fugiseră de primejdia turcilor care năvăliseră acum aproape doi ani şi năpădiseră pămînturile haţegane din Săcel, şi Băniciori, şi Şerel, şi Rîuşor... şi o dată cu băjenarii plecaseră şi cnezii lor : Mihail din Săcel, şi Costa din Rîuşor, şi Stanciul din Şerel... ba mai fugise şi popa Vîlcul din Băniciori ! Se înţelege că erau în munţi şi alte sate fugite şi alţi cnezi. Dar cine putea să-i ştie pe toţi ?

Atunci — cînd se apropiase prăpădul — năvălise în Săcel un om în goana calului. Pierduse cuşma pe drum şi vîntul sufla în mînecile şi poalele cămăşii lui de cînepă. Călăreţul acela răcnea cît putea :

— Fugiiiiţi ! Vin turcii !

Mai fuseseră asemenea întîmplări pe locurile acelea şi oamenii căpătaseră o anume ştiinţă la asemenea necaz. Drept aceea s-a repezit cneazul Mihail în cerdac :

— Gorun ! Aleargă la Şerel ! Tu, de colo, fugi la Rîuşor ! Onuţ, tu la Băniciori ! Ne adunăm în valea Tulişei pe partea dinspre miazăzi ! Cnezii să ia cu ei căruţe cu merinde ! Cît mai multe merinde ! Cît mai multe !...

Şi îndată porni un vîrtej de buciume să vestească primejdia peste întinderi : tu-ru-tu-tu-tuuu ! tu-ru-tu-tu-tuuu !...

Tu-ru-tu-tu-tuuu ! răspundeau satele şi furnicarea oamenilor nu mai cunoştea hotar... Pe urmă

s-au întîlnit la răscrucile cărărilor din munți și s-au bucurat că scăpaseră măcar așa.

— Dar de ce tocmai la Tulișa? se nedumereau unii.

— Pentru că Tulișa se înalță la miazăzi, răspundea cneazul Mihail, și turcii vin, ca de obicei, de la apus, dinspre Timișoara, de unde au coborîșul mai lesnicios!

— Da, dar la plecare au să dea peste noi la Tulișa, pentru că pe acolo le vine mai bine la urcuș!

— La plecarea lor, om avea noi grijă! răspundea Mihail urmîndu-și drumul.

Oamenii își înconjuraseră căruțele, împingeau la leuci, le sprijineau la hopuri și le fereau de primejdii. Ocoliră creasta Tulișei și poposiră în sfîrșit pe coasta dimpotrivă, unde stîncile erau crăpate, boltite, săpate de ploi și de zăpezi, formînd ascunzișuri împotriva vîntului și adăposturi împotriva fiarelor și ploilor...

Acolo cnezii își făcură izvodul merindelor, le adăpostiră sub pază bună și hotărîră locurile de lung popas pentru fiecare sat în parte. Apoi întocmiră alte izvoade de „sufletele" care trebuiau hrănite...

Numai... cine să-și închipuie că stăpînirea turcească are să dureze chiar atîta?

Cînd a început toamna care a trecut, cnezii făcură noi izvoade de merinde, rămaseră o vreme înspăimîntați, apoi chibzuiră îndelung, hotărîră alt tain mai împuținat și puseră la cale vînătorii de porci sălbatici, cerbi și căprioare. Vînători mai făcuseră unii și pînă acuma, dar nu așa cu sprijinul tuturora. Acuma săpară gropi, puseră capcane, își

ascuţiră ţăruşii şi rînduiră mare economie de săgeţi. Pene, adică, aveau, dar vîrfurile de fier pierdute o dată, nu le mai puteau înlocui. Nu vînară însă decît două căprioare care dăduseră în nişte gropi şi cîţiva godaci ucişi cu săgeata... Iar turcii din satele lor, nici gînd să se mişte! Şi venea iarna!... Făcură o mare vînătoare de mistreţi şi dădură peste o mică turmă înconjurată de un cerc de lupi. Trebuiră să ucidă întîi lupii şi-i uciseră din copaci, cu săgeata. Ceilalţi vînători stătură de veghe, ca în timpul acesta să nu fugă porcii eliberaţi astfel. Tot cu săgeata uciseră şi porci, cît putură, iar copiii fură puşi să caute vîrfurile întrebuinţate şi să le strîngă. Făcură astfel o bună cîtime de afumătură, blănile lupilor fură prefăcute în haine pentru iarnă, iar pieile de porc în opinci.

Tot atunci cneazul Mihail, chibzuind îndelung cu ceilalţi cnezi, trimise pe Cojocar la Praga. Cojocar nu era din Săcel şi deci nu era „omul lui". Cojocar era din Băniciorii părintelui Vîlcul şi Băniciorii erau aşezaţi pe dreapta Streiului, deci în ţinutul Sebeşului. Iar ţinutul Sebeşului se afla pe pămînturile eminenţei sale reverendisimului domn episcop Gheorghe Lepeş, pămînturi pe care iobagul afla mai puţină milă şi îndurare decît sub stăpînirea craiului însuşi, cum erau cei din Săcel, şi Rîuşor, şi Şerel. Cojocar era un om necăjit şi sărac a cărui nevastă şi ai cărui copii erau bolnavi, tuşeau! Dar Cojocar cunoştea drumul la Praga, unde mai fusese şi în altă împrejurare şi era un om descurcăreţ. Numai el putea să străbată pînă acolo, strecurîndu-se printre tîlharii care stăpîneau pădurile, oştile craiului care stăpîneau drumurile şi oştile turceşti care bîntuiau satele. Deci el a

fost trimis. Și cneazul Mihail a început să-l aștepte cu sufletul la gură și pînă la întoarcerea lui și ca drept plată pentru drum, cneazul dădea zilnic bolnavei și copiilor tainul întreg care s-ar fi cuvenit lui Cojocar din merindea adusă de popa Vîlcul...

Dar toamna trecu, trecu și iarna, carnea și slănina se isprăviră, porcii și căprioarele coborîseră departe în văi și iată acuma cneazul Mihail, și ceilalți cnezi băjenari, stăteau din nou cu frunțile încrețite și ochii aspri, cîntărind cu căușelul tainul fiecăruia și cercetînd izvodul ca să nu dea greș !

— Altul ! spuse cneazul Mihail Săcelean și un om pipernicit și sărman din cale-afară întinse desaga.

— Gyorgy Dărăbuț ! rosti el.

Cu unghia arătătorului cneazul îl căută pe izvod, cînd în fața lui își făcu loc Onuț, ținînd de mînă pe Uță.

— Tătuță, vorbi tînărul, baba Ruța nu poate veni astăzi la tain, că doar o știi ! Și iaca, Uță nu cutează să vie singur ! Dă-i lui tainul să mănînce mai repede că le-o fi foame !

— Și dacă baba Ruța e mai bolnavă decît de obicei, cine să le facă fiertura ? La asta te-ai gîndit ? Ori te duci tu ?

Glasul cneazului era aspru, dar nu rău. Onuț rămase cu ochii mari, parcă speriați.

— Eu le-am dat și un pește ! îngînă el.

— Dacă le dădeai doi, făceai și mai bine ! Acuma lasă băiatul să se ducă acasă cu pește cu tot și nu le mai duce grija ! vorbi Mihail fără mînie. S-a dus Gorun să le ducă tainul și s-au dus alte femei să le ajute acolo. Tu pune mîna pe sacul ăsta și scutură-l în copaie și...

Un glas de bucium depărtat îi tăie vorba şi el rămase cu căuşelul în mînă şi înălţă capul aşteptînd.

— De la apus, ori de la răsărit ? întrebă tot el într-un tîrziu.

— De la apus ! îl încredinţară mai multe glasuri.

Cneazul Mihail scăpă căuşelul din mînă şi glasul lui bubui fără veste :

— Ia vedeţi ! Vedeţi ! Repede ! Alergaţi !

Cîţiva oameni se depărtară în goană şi îndată alt bucium dădu glas mai aproape ! Tu-ru-tu-tu-tuuuu !

Acuma oamenii înţeleseră că deocamdată aşteptau degeaba cu desagii în mînă. Căuşelul se rostogolise la picioarele cneazului şi nimeni nu-l ridica. Iar el însuşi, cneazul, stătea înalt cît un uriaş, cum era, cu mustaţa castanie pleoştită, cu părul răvăşit şi cu capul descoperit privind peste capetele oamenilor şi aşteptînd. Iar cînd, în sfîrşit, în îngusta deschizătură a stîncilor se ivi Cojocar cu oamenii care ieşiseră în întîmpinarea lui, cneazul oftă din adînc, căută grăbit căuşelul şi se aşeză greu pe buturuga lui, ca îndată să se răzgîndească şi să-l întindă lui Gorun.

— Bine v-am găsit ! vorbi Cojocar şi glasul lui părea trudit.

— Bine ai venit ! răspunse cneazul şi porunci grăbit : Tu, Gorun, vină şi isprăveşte împărţeala. Tu, Onuţ, îl ajuţi pe Gorun. Tu, Cojocar, vii cu mine... Şi se trase cu noul sosit alături într-un mic adăpost mai ferit.

— Ai fost ? întrebă el grăbit.

— Am fost! oftă Cojocar şi prinse a căuta în cingătoarea lui de piele din care scoase o hîrtie pe care o întinse gazdei.

Mihail o luă, o desfăcu şi ochii lui peste măsură de nedumeriţi aţintiră pe drumeţ.

— Ce-i asta?

— A murit! vorbi Cojocar şi mîna lui făcu un gest de deznădejde.

— Bătrînul? întrebă cneazul cu glasul rupt.

— Toţi! răspunse Cojocar şi rămase privind în pămînt cu ochii mici, cu obrajii supţi, creţi, galbeni-vineţi, cu cîteva şuviţe de păr castaniu ieşite de sub marginea căciulii. Acolo-i război, cneaz Mihaile, urmă el. Război, şi foame, şi suferinţă, şi moarte! Bate în oameni oastea împăratului nost' în fiecare zi şi ei nu se lasă. Bat şi ei! Bat cum pot şi cu ce pot şi nu se lasă. Încît sînt zile în care ajunge împăratul la strîmtoare! Bat, şi ucid, şi strigă să se audă pînă la cer! Acolo nu-i vorba numai de biserică, aşa cum se auzea! Ori de popi şi de închinăciune! Nu se află! Ei umblă să desfiinţeze iobăgia! Auzi, cneaz Mihaile? şi Cojocar îşi frecă palmele una de alta ca şi cum ar fi vrut să le cureţe de o murdărie. Uite aşa! S-o nimicească! Şi să aibă fiecare pămîntul lui! Să-l ia adică din pămîntul seniorilor! Ei îl muncesc, ei să-l stăpînească! Aşa!... Ei vor moartea seniorilor şi popilor celor mari, cum ar fi adică eminenţa sa Lepeş al nostru! Că numai ei jăfuiesc şi oropsesc. Ăsta-i războiul lor!

Cneazul Săcelean rămăsese încremenit în faţa drumeţului aceluia şi ochii lui îl priveau cu adîncă mirare şi înţelegere. Unele zvonuri asemănătoare străbătuseră mai de mult în Transilvania, ba tre-

cuseră şi peste munţi în Moldova, dar o încredințare ca aceea de acum, încă nu avuse. Va să zică acesta era războiul husiților ! Acesta era războiul dus de grațiosul suveran al Ungariei împotriva țăranilor cehi ai lui Huss ! Şi norodul ungar şi cel romînesc din Ardeal plăteau ! Dădeau bani şi vieţi omeneşti şi grațiosul suveran le cheltuia şi îngăduia ca hoardele turceşti să-i încalce pămînturile în timp ce el apăra, în Cehia, huzurul seniorilor şi al popilor !... Asta era !... Cneazul Mihail îşi înclină capul şi umerii lui de uriaş se lăsară ca de o mare osteneală.

— Scrisesem fostei mele gazde de la Praga, vorbi el strîngînd între degete hîrtia, despre moartea bătrînului meu care-i fusese prieten, şi despre năvălirea turcilor. Şi-l întrebam dacă n-ar putea să ne găzduiască pe toţi pentru o vreme, plătindu-i noi cu munca braţelor noastre, pînă cînd puterea suveranului nostru ne va slobozi ţara de duşman... Mînă de lucru, adică pentru hrană şi un culcuş, acolo, pe o mînă de paie ! Pentru că îl ştiam cunoscut cu mulţi stăpînitori de pămînturi ! Măcar scăpam de grija foametei !... Tu ştii că nu mai avem de mîncare nici pentru zece zile ?

Cojocar îşi înălţă capul cu ochii plini de spaimă şi nedumerire.

— Bine, dar... şi jirul se poate mînca, dacă-l rîşneşti...

— De unde jir, aici ? Şi de unde rîşniţă ?

— Ori o vînătoare bine alcătuită, de porci...

— Porci, aicea sus, în martie ? Au coborît de acu o lună la stejăriş.

— Cneaz Mihaile, să mergem după ei !

— Unde, omule ? Tu îţi dai seama unde-i stejărişul ?

— Oriunde-o fi !... Decît să murim de foame...
— Ar muri vînătorii pe drum, Cojocar. Tu i-ai văzut în ce hal sînt ?
Stătură o vreme întristaţi şi privind în pămînt. Se aflau pe muchea încercărilor deznădăjduite şi o ştiau amîndoi.
— Cneaz Mihaile, întrerupse tăcerea Cojocar, între muntele Tulişa şi muntele Straja, care-i drept către miazăzi, curge apa Jiului. Ei, în văile Jiului este stejăriş şi făget cît lumea ! Acolo dacă n-om găsi porci, om găsi jir, ori ghindă, şi tot n-om muri de foame. Lasă-mă să-mi aleg eu oameni de nădejde şi să mă duc. Pe cărări, în două zile şi două nopţi sînt acolo... şi sînt şi sate... poate aduc şi-o rîşniţă !...
Cneazul Mihail îl privea cu îndoială, dar şi cu o părere de nădejde. La urma urmei ce avea de pierdut ?
— Şi cu ce ? întrebă el într-un tîrziu.
— Cu arce şi săgeţi. Facem gropi şi punem capcane. Şi ne luăm şi topoarele, facem ţăruşi... Şi pe urmă, cneaz Mihaile, mai sînt şi unele convoaie turceşti încărcate cu pradă care bat drumurile... Dacă le prindem la o strîmtoare...
— Nu ! se împotrivi cneazul. Turcii nu trebuie să afle că sîntem aici !... pînă... pînă cînd vă voi spune eu !
— Atunci, cu porcii ?
— Cu porcii... du-te ! Ia pe cine crezi şi du-te ! Da' tu ştii că acasă ai oleacă de boală ?
Cojocar se întoarse către el. Era flămînd, şi slab, şi ciolănos, şi rupt, şi murdar. Numai flacăra din ochii lui mici ardea nedomolită. Întrebă :
— Tuşesc ?

— Tuşesc şi Ruţa e tare slăbită. I-am dat mereu şi tainul tău... Îi fac femeile fiertură de buruieni... iar Onuţ prinde şi le trimite cîte un peşte...

— Mă duc să văd ! se grăbi Cojocar.

— Du-te ! spuse cneazul şi glasul lui părea acum tulburat şi îmblînzit. Iar Onuţ să caute şi să-mi trimită aici pe cneazul Costa, pe cneazul Stanciul şi pe părintele... Repede !...

3

Sfatul celor trei cnezi şi al popii Vîlcul în adăpostul lui Mihail Săcelean ţinu mult. Ridicară glasul pe rînd, şi se zbuciumară, şi izbiră cu pumnul în aer ca pe urmă să se potolească şi să se sfătuiască aproape pe şoptite, cap lîngă cap, cu ochii aprinşi, cu chipurile încălzite şi cu o nouă lucire de nădejde în privirile lor înfundate de lipsuri şi trai aspru şi sărac. Pînă la urmă părură a se înţelege.

— Iar cît despre turci, vorbi ca o încheiere cneazul Costa, eu am trimis iscoade sigure să ne vestească la vreme toate mişcările lor.

— Iar eu, spuse cneazul Stanciul, am pus de au ferestruit pe trei sferturi din grosimea lor, brazii de pe muchea Toporîştei, a cărei prăpastie dinspre miazăzi răspunde drept deasupra drumului bătut, către Banat şi cîmpia ungurească. Şi peste drum, în tufişurile acele care nu se mai sfîrşesc, am întins o linie largă de capcane ca pentru lupi... Care turc o vrea să scape într-acolo, l-a văzut Alah !

— Asta-i bine, îngădui cneazul Mihail, numai că ar trebui alcătuit aşa încît cotul cel mare al drumului,

la capătul Toporîştei, să poată fi astupat cît ai bate în palme... să nu-l poată trece nici duşmanul, nici caii şi vitele, nici carele încărcate. Cu mîna goală au venit, cu mîna goală să plece, tîlharii !...

Onuţ năvăli în adăpost. Avea capul descoperit, chipul tînăr, abia ieşit din copilărie, purta pe umăr arc şi la şold tolba cu săgeţi.

— Mă duc şi eu, tătuţă !

— Unde ?

— La porci, cu Cojocar !...

O clipă cneazul îl privi cu luare-aminte.

— Du-te ! Numai vezi, deschide ochii şi nu irosi săgeţile. Şi pune ceva pe tine, că nu-i vară.

Onuţ se învîrti într-un picior şi ieşi furtună. Cei de faţă zîmbiră ca de o bucurie.

— Şi fata ? întrebă cneazul Stanciul.

— Mara e la Haţeg cu Uca părintelui Vîlcul, la sora mamei sale ! răspunse Mihail Săcelean. Stă mai bine acolo decît aici. Cu Onuţ e altă ceva. E mai mare şi e meşter la tragerea cu arcul, nu mi-e ruşine cu el.

În timpul acesta oamenii din cele trei sate, fugite acolo de frica turcilor, coborau spre văi în urma lui Cojocar. N-au vrut să rămînă acasă decît bolnavii şi nevolnicii. Cine să-i împiedice cînd era vorba de vînătoare şi de hrană ? Erau la fel de dezbrăcaţi, şi de flămînzi, şi de sărmani. Stăteau doar de un an şi jumătate în bejenie. Unii desculţi, alţii cu opinci de piele de porc nerasă, sau numai cu obiele de petece, unii în cămaşă, alţii cu o hanţă sărmană aruncată pe umeri, toţi netunşi, neraşi, cu mînecile scurte, cu izmenele suflecate peste pulpele slabe... Coborau vorbind, strigîndu-se, gălăgioşi. O poruncă veni de la Cojocar şi oamenii tăcură. Păşeau acum

în linişte, cu ochii în patru. Cojocar descoperise urme de dihănii. Dar urmele se dovediră vechi şi cîrdul oamenilor merse toată ziua aceea fără folos. Seara căzură de osteneală. Roaseră turte reci de mei şi dormiră iepureşte, cu spinarea rezemată de cîte un copac, în vreme ce, pe de lături, străjării îi privegheau ca nişte cocori. Merseră şi a doua zi, trecură printre chei golaşe şi coborîră abrupt adîncindu-se în codri de fagi. Porunci noi, venite de la conducător, le încetini pasul, îngustîndu-le ceata şi curmînd orice vuiet.

În sfîrşit, opriră undeva, la un semn. Acuma anume oameni se desprinseră şi porniră singuri după noi arătări şi sfaturi. Ceilalţi stătură şi aşteptară un ceas, două. Apoi cercetaşii se întoarseră. Erau bucuroşi. Undeva, mai la vale, în jurul unei mlaştini înconjurate de fagi vechi, aflaseră urme proaspete şi adăpătoarea fiarelor. Cojocar cercetă singur locurile, îşi alese oamenii care se suiră în copaci cu arcele pregătite, în vreme ce alţii săpară gropi în pămîntul moale, mlăştinos, le acoperiră cu frunzare şi se mistuiră şi ei printre crengi. Aşteptară iar. Curînd grohăitul fiarelor se rostogoli în adîncurile codrului, asemenea unui tunet îndepărtat. Cînd turma porcilor ajunse la adăpătoare şi dădu în gropi, mistreţii rămaşi pe mal grohăiră furioşi şi îngrijoraţi întinzînd grumazele. Atunci un fluierat străbătu văzduhul şi săgeţile fură slobozite o dată, încă o dată şi încă o dată. Abia atunci porcii se dumeriră şi grohăitul lor de spaimă şi mînie se pierdu departe, în munte. În jurul mlaştinei şi adăpătoarei se mai zbăteau încă cei loviţi de săgeată, şi grohăiau cumplit — într-o groază fără margini — cei căzuţi în gropi şi fără putinţă de scăpare. Cojocar fluieră iar

și oamenii cu topoarele băgate în cingători coborîră și masacrul începu. Înțepenit pe mal, cu picioarele desfăcute, un om își ridică toporul, îl răsuci deasupra capului și plecîndu-se spre groapă, izbi în grămadă. Un grohăit uriaș izbucni și se rupse, și omul se îndreptă de șale și își înălță iar toporul. Alături, alți oameni făceau la fel. Curînd rămaseră în picioare numai fiarele pînă la care toporul nu putea ajunge. Erau cumplite, furioase, cu colții amenințători, cu șiruri de bale curgîndu-le de o parte și de alta a rîtului. Acu era rîndul arcașilor. Grohăitul uriaș umplea pădurea cutremurînd văzduhul. Arcașii îi așteptară să înalțe capetele furioase, monstruoase și își țintiră săgețile în gîturile lor întinse, palpitînd de mînie și neputință. Săgețile izbeau cu un sunet înăbușit și fiara îngenunchea cu glasul frînt, cu grumazul străpuns adînc.

Cînd totul fu gata, coborîră și ceilalți oameni să taie crengi, să înjghebe năsălii, să încarce prada și să pornească „spre casă" ! Noaptea îi prinse la adăpostul stîncilor, în jurul focurilor, frigînd carne de porc sălbatic și mîncînd, în sfîrșit, pe săturate !

4

Un tropot de cal se auzi grăbind dinspre apus și un cercetaș sări sprinten la intrarea în adăpostul cneazului Costa. Curînd cneazul Costa fu văzut alergînd înspre adăpostul lui Mihail Săcelean și nu mult după aceea Gorun încălecă pe căluțul rămas stingher într-o latură și se pierdu înspre apus.

— Am să bucium ! strigă el către cei doi cnezi. Pînă atunci să se pregătească oamenii !...

O mişcare uriaşă se simţi în umbra codrului. Cneazul Mihail rămase pe loc. Cneazul Costa alergă la locul său. Cneazul Stanciul şi popa Vîlcul fură vestiţi prin sunete de bucium. Acuma fiecare îşi chema oamenii de încredere după izvod şi împărţea porunci pentru o anume rînduială.

— Tu, Sumanar, pe Toporîşte. Ştii cîţi oameni ai ?

— Optsprezece bărbaţi şi zece ajutoare ! se auzi glasul lui Sumanar care nu avea pe el decît cămaşa descheiată la piept, izmenele suflecate pînă la genunchi, cuşma roasă şi îndesată bine pe cap şi o curea de piele care altă dată fusese un capăt de hăţ.

— Ştiu oamenii ce au de făcut ?

— Ştiu ! Cînd oi fluiera...

— Aşa ! Ţine-i lîngă tine şi aşteaptă buciumul. Tu, Nucean ?

— Treisprezece oameni.

— Arme ?

— Cinci arce bune şi opt ghioage pe lîngă topoare...

— Ştii ?

— Ştiu ! Trec drumul în tufăriş şi izbesc de acolo cînd o fi încîlceala mai mare. Apuc caii de dîrlogi şi îi trag în tufe, îi ascund.

— Nu uita de linia de capcane !

— Nuuu ! Că doar eu le-am pus ! Da' mi-ar mai trebui nişte băieţi buni şi voinici, la ţinut caii şi la dat cu arcul, ori cu toporul pe după tufe... Am unsprezece pregătiţi !

— Ia-i ! Tu, Bolocan ?

— Cu Nucean ! Am zece oameni şi cinci băieţi. Da' pot lua şi nişte fete ?

— Ei... alea ar fi trebuit pregătite din vreme şi să fie voinice !...

— Le-am pregătit ! Şi-s tari de opresc căruţa în loc numai cu o mînă...

— Ia-le !

— Onuţ ! strigă în altă parte Mihail Săcelean şi Onuţ alergă. Auzi tu ? S-ar putea să izbim azi în turci. S-ar părea că pleacă !

Onuţ sări în sus bucuros şi tulburat.

— Dar tu eşti pregătit ? îl cercetă cneazul.

— Cum nu se mai află ! Bădiţa...

— A-ha, bădiţ-tu ! Ei ?

— Bădiţa a luat şi cîteva fete. Sînt tari de ar merge cu furca şi la urs !

— Zău, măi ?

— Î-hîîî ! Şi avem puzderie de puştime să culeagă vîrfurile de săgeţi...

— Bădiţ-tu o fi dat poruncă să nu se agaţe turcii de puştii ăia ?

— Asta nu ştiu ! Adică... şi Onuţ se roşi înţelegînd usturimea glumei.

La fel se petreceau lucrurile, în acelaşi timp, cu cneazul Stanciul din Şerel. Numai popa Vîlcul nu se vedea nicăieri. El se găsea în adăpostul lui Cojocar în care baba Ruţa zăcea şi Uţă tuşea de să-şi rupă pieptul. Uţă ar fi vrut şi el să se amestece printre culegătorii de vîrfuri de săgeţi, dar pe el nu-l lua nimeni ! Prea tuşea tare şi mereu !

Cînd din depărtările de către miazănoapte glasul de bucium al lui Gorun porni să plutească peste vîrfuri, numai ca o adiere, mişcarea de sub umbra codrului înţepeni. Cîteva glasuri întîrziate de copii fură rupte de gestul repezit al părinţilor şi tăcerea desăvîrşită căzu peste adîncurile fără margini. Doar

frunzele foşneau uşor şi goana undelor între maluri murmura domol, potolit, prietenesc. Şi deodată glasul buciumului se înălţă iar, mai aproape, gîlgîind parcă de bucurie, de tulburare stăpînită. Un fluierat uşor, un semn şi Sumanar îşi strînse oamenii mai mult cu gestul şi porni către creasta Toporîştei. Duceau cu ei topoare cu coada lungă, baltage, furci cu colţii de fier şi arcane de frînghie.

— Onuţ ! strigă cu glasul gîtuit cneazul Mihail.

— Aici, tătuţă !

— După Sumanar cu toţi ai tăi. Pînă va veni Gorun, tu le porunceşti. Ia seama !

Onuţ îşi porni arcaşii cu părere de rău că nu-i şi bădiţa de faţă să-l ajute. După ei, fetele, păşind voiniceşte în catrinţele lor strîmte, arătau obraze crunte şi arcele li se legănau pe umăr lîngă cozile lungi, împletite. Pe altă cărare porniră oamenii lui Nucean şi Bolocan urmaţi de ceata băieţilor luaţi să stăpînească carele şi caii în tufele de dincolo de drumul din dosul Toporîştei. Aceştia coborîră pe coasta de miazănoapte a muntelui şi se pierdură în tufarii de nepătruns, mînuiţi numai de fluieratul uşor al celor doi conducători.

Încet, încet, în poiana din care plecaseră rămase numai Mihail Săcelean, şi femeile, şi pruncii celor duşi. Copiii cei mai mărişori nu se vedeau nicăieri. Femeile îşi făceau cruce şi se rugau îngînînd cuvinte neînţelese. Cneazul Săcelean le privea zîmbind.

— Aşa, aşa ! mormăia el privindu-le gesturile cuvioase. Dacă nici acum n-om izbîndi, să ştiţi că dumnezeul vostru are altă treabă !

O răbufnire de bucium izbucni aproape şi cneazul fluieră tare. Copitele unui fugar bocăniră puternic pe piatra uscată. Gorun sări de pe cal.

— Fug ? întrebă cneazul.

— Nu fug, se duc liniştiţi, în rînduri de bătaie cu care, cu căruţe, cu vite, cu oi, cu...

— Cu pradă, va să zică ?

— Dar cum ?

— Şi doar scrisesem castelanului, şi voievodului, şi episcopului să ne trimită oleacă de oaste, să ne ajute, să ne cureţe locurile de spurcăciuni... Parcă nu ei sînt mai mari peste locurile acestea şi peste oamenii aceştia nemîncaţi şi istoviţi... Cneazul îşi dusese palmele la obraji clătinîndu-şi capul. Şi deodată tresări : Dar nu-l văd pe Cojocar. Unde-i Cojocar ?

— Lîngă Ruţa, lămuri o femeie.

— Chemaţi-l !

— Într-un ceas turcii sînt aici ! spuse Gorun.

Cojocar se arătă printre copaci, cu pieptul descoperit, cu capul gol, parcă mai ciolănos şi mai slab decît totdeauna. Privea rătăcit.

— Cojocar, vorbi cneazul Mihail cu glasul schimbat, e rîndul tău. Gorun spune că turcii mînă cu ei vite, turme, oi, cai... Ce ai de gînd ?

Cojocar îşi scutură capul şi îşi înălţă umerii căzuţi. Oftă din fundul inimii, îşi îndreptă statura parcă gîrbovită şi scoase un şuierat ascuţit. Cît ai clipi, poiana se umplu de copii, băieţi şi fete care aduceau cu ei o gălăgie atît de puternică şi atotcuprinzătoare, încît toate vuietele codrului amuţiră.

— Gura ! răcni la ei Cojocar răstindu-se cu o nuia. Ce, credeţi că mergem la nuntă ?

Se vede că glasul lui avea o mare autoritate, pentru că gălăgia se stinse ca prin farmec.

— Cine răspunde de cete ? strigă el.

Cîţiva băieţi şi cîteva fete mai mari ieşiră în faţă.

— Ştiţi ce aveţi de făcut ?

— Ştim ! răspunseră acei conducători de cete, desculţi, rufoşi, zburliţi şi neastîmpăraţi.

— Unde vi-s nuielele ?

O pădure de nuiele lungi şi mlădioase se înălţă deasupra capetelor tuturor.

— Aşa ! răsuflă din adînc Cojocar. Aduceţi-vă aminte de capcane, să nu daţi în ele cu vitele ! Şi să nu vă aud gura ! Acu după mine ! Şi porni pe cărare cu toată ceata de copii după el.

Lipăiau picioarele goale pe piatra sură, se clătinau în văzduh nuielele şi toată oastea aceasta de prichindei se făcu nevăzută pe după stînci, coborînd către drumul bătut pe care aşteptau să treacă turcii, iar jos, trecură drumul de cealaltă parte şi se mistuiră printre tufari.

Cneazul Mihai îşi ridică ochii spre Gorun.

— Ei... bădiţă ?

Gorun zîmbi şi înălţă dintr-un umăr.

— Cînd e omul necăjit şi sărac munceşte de la cinci ani. Calcă-n poalele cămăşii, dar tot mînă vaca la păscut ! Unde-i Onuţ ?

— A plecat cu arcaşii. Du-te şi tu la locul tău de pîndă şi cînd s-or ivi turcii, dai de veste şi alergi pe Toporîşte.

Gorun trecu printre stînci, urcă un vîrf şi se tupilă alături, culcîndu-se pe burtă. Dinspre Toporîşte străbăteau semne şuierate uşor. „Sumanar îşi aşază oamenii“, gîndi Mihail Săcelean şi urechea lui prinse alte semne din jos, de mai departe. „Ăştia-s Nucean şi Bolocan“, înţelese el şi dintr-o dată, aducîndu-şi aminte, se întoarse către femei.

— Stingeți focurile ! le strigă el. Toate şi repede ! Şi femeile se repeziră cu cofele, cu doniţele şi oalele cu apă. Fumurile subţiri se împrăştiară topindu-se printre copaci.

Gorun fluieră uşor. Cneazul se repezi, trecu printre stînci şi se culcă alături de Gorun. Jos, departe, spre cîmpie, drumul se întuneca. Din loc în loc sclipeau luciri fugare şi un duruit surd înfioră aerul ca o presimţire de furtună.

Veneau ! Veneau desfăşurîndu-se încet, din fundul depărtării, în formaţie regulată de marş fără grijă. Şi cneazul Mihail nu se putu stăpîni să le admire rînduiala. Turcii aveau doar cea mai învăţată şi mai puternică armată din Europa acelor vremuri !... Cercetaşi călări deschideau drumul, steguleţe galbene şi roşii fluturau în vîrful suliţelor şi sub vîntul dimineţii ostaşi îmbrăcaţi cu grijă mărşăluiau puternic şi regulat. Şiraguri de călăreţi îi însoţeau de o parte şi de alta a drumului, căruţe grele veneau după ei, încărcate înalt, cu vizitii călări şi în urma tuturor scîrţîiau care trase de boi, tunuri trase de bivoli, tropăiau ciurde de vite, desimi de cai şi turme de oi, mînate nu de turci, cum s-ar fi crezut, ci de ţărani cu bîtele în mînă şi la fel de desculţi, de rupţi şi de sleiţi ca şi cei din codrii Tulişei.

— De-ai noştri ! se lovi Mihail Săcelean cu palmele peste obraz. Ne prădăm cu mîinile noastre ! Gorun, frate, asta n-aş fi crezut-o !

— Lasă-mă să-i înjur ! se rugă Gorun.

— Cînd va fi aproape să înceapă nunta ! se învoi cneazul.

Gorun îşi trase aproape buciumul lung de peste trei arşini, îl potrivi pe o buturugă şi izbi cu to-

porul. O treime din lungimea lui căzu rostogolindu-se pe piatră. El duse la gură partea ce rămăsese mai largă şi mai lungă şi aşteptă.

Acuma oastea pedestraşilor şi călăreţilor, trecînd după cotul Toporîştei, nu se mai vedea. Veneau la rînd căruţele, carele, ciurdele, oile... şi cei care le mînau cu nuiele şi harapnice. Gorun se sculă într-un cot şi tună în frîntura de bucium ca într-un port-voce nemăsurat de lung :

— Măăăă ! Iepuri nevolnici ce sînteţi. Vă prădaţi cu mîinile voastre ? Mişeilor ! Împingeţi vitele şi carele în tufărişul din dreapta, măăă ! În tufărişul din dreapta, n-auziţi ? Sînt acolo oameni să vă dea ajutor ! Nu intraţi sub Toporîşte că pieriţi cu toţii ! Nu intraţi, măă !

Cîţiva ţărani, cu capetele date pe spate, ascultau glasul acela care venea ca din cer.

— Ho, mă ! răcni şi unul dintre ei. N-auziţi ? Nu intraţi sub Toporîşte că-i moarte !

Ceilalţi se opriră nedumeriţi.

— Intraţi în tufele din dreapta ! tună acelaşi glas şi cîţiva cărăuşi, pricepînd, îşi cîrmiră boii :

— Hăis, hăis, hăis !...

— Aşa ! Aşa ! îi încurajă glasul aruncat din bucium şi braţe de oameni ascunşi ieşiră din tufari făcîndu-le semne de îndemn.

Aşa se urniră către tufe, şi vite, şi oameni. Supraveghetorii turci îşi întoarseră caii şi îşi desfăşurară bicele. Dar o săgeată zbîrnîi şi un supraveghetor căzu pe coama calului cu săgeata înfiptă adînc în grumaz.

— Acu tu fugi la datoria ta ! porunci cneazul Mihail şi Gorun se făcu nevăzut între copaci.

Alt supraveghetor căzu ca și cel dintîi și cneazul zîmbi mîndru.

— Ăsta-i Onuț al meu! vorbi el singur și se bucură în vreme ce al treilea supraveghetor, care se repezise călare, furios, își întinse brațele cruce și căzu cu capul în jos și cu piciorul în scară.

Acu un pîrîit năprasnic se auzi sus pe muchea Toporîștei sfîșiind aerul ca un trăsnet uriaș și prelungit, și un șir întreg de brazi gigantici se prăbuși, ca o pădure năruită, peste marșul atît de bine rînduit al turcilor. O prăbușire ca din cer, fără veste, fulgerătoare și o greutate sub care nimic nu se mai putea împotrivi. Ici, colo, dacă se mai simțea vreo mișcare, o săgeată venea zbîrnîind de sus s-o curme. Scăpaseră numai cei cîțiva conducători din fruntea coloanei, care auzind pîrîitul în urma lor, dăduseră pinteni cailor și acum fugeau către asfințit, plecați pe coama cailor și vîjîindu-și bicele. Îngrijorat, Mihail Săcelean întinse urechea. Era doar ceata comandirilor și ar fi fost păcat să scape. Dar un nou pîrîit, mai depărtat și parcă mai ascuțit, sfărîmă liniștea pădurii și cneazul zîmbi larg și porni și el spre Toporîște. Știa acum că la cotul dinspre asfințit, în stînga muntelui, trecerea a fost oprită de noua năvală a brazilor, că Gorun cu arcașii era acolo dintr-o parte, că cneazul Costa și cneazul Stanciul și Onuț erau în cealaltă parte și că din săgeata lor nu este scăpare! Știa că de acum toată partea aceea a Hațegului era slobodă și putea răsufla în voie.

— Pregătiți-vă de drum! Mergem acasă! strigă el către femeile care rămăseseră în poiană și se pierdu departe pe cărare.

Jos, sub Toporîşte, măcelul fusese mult mai mare decît îşi închipuiseră cei care-l puseseră la cale. Sub pădurea care se prăbuşise zăcea toată oastea turcească, oameni şi cai. Cei trei cnezi puseră să se culeagă armele răvăşite şi umplură cu ele căruţele. Costa şi Mihail le cercetară cu anume gînduri, apoi se uitară unul în ochii celuilalt.

— Unde le ascundem ?

— Le învelim să nu ruginească şi le îngropăm.

— Numai oamenii de-ar tăcea...

— De Gorun şi de oamenii aleşi de el nu mă tem ! Şi, la urma urmei, om mai pune şi noi mîna!...

Împînziră cu oameni tufărişurile din dreapta prăpastiei, să întoarcă toate vitele, şi puseră umărul să scoată din făgaşuri carele încărcate greu şi tunurile trase de bivoli şi să le pornească înapoi spre valea Streiului. Şi cînd totul fu rînduit şi oamenii se adunară în jurul lor gîfîind, cu gurile deschise să prindă o boare de vînt, flămînzi şi sfîrşiţi, ei hotărîră să pună foc copacilor dărîmaţi să ardă şi lemnul şi morţii, ca miasmele lor să nu se întindă peste ţară...

— Am mai avut noi ciumă şi ştim ce-i aceea !...

Cînd fumul se învălui uriaş deasupra prăpastiei, ei porniră pe drum de întoarcere. Oamenii care păşeau în jurul lor erau atît de osteniţi încît te mirau că se mai pot ţine pe picioare. Totuşi mergeau, şi pe feţele lor se putea citi mulţumirea şi un fel de bucurie. „Acasă, acasă, acasă !" cînta în mintea fiecăruia şi li se părea că o bucurie mai mare decît aceea de a-şi revedea locurile şi căsuţele părăsite în fugă acum doi ani nu se putea. Căsuţele lor ! Nişte bordeie ridicate din lut amestecat cu

paie şi uscat la soare între patru bîrne ! Fără pod, fără coş, cu fumul vetrelor ieşind pe sub streaşină, cu acoperiş de crengi peste care unseseră tot cu lut subţire ca să nu-i bată viscolul şi ploaia în case... Cînd au plecat acum doi ani, pe acoperişurile acele crescuse iarbă şi buruieni. Da, dar erau ale lor ! Căsuţele lor ! De aceea călcau acuma aproape veseli ! Caii nechezau, vitele mugeau, oile behăiau, oamenii vorbeau, toţi şi toate ştiau şi se bucurau că merg spre casă. Iar copiii ridicau o gălăgie pînă la cer !

La o răscruce, cei din Şerel o luară la dreapta, cei din Rîuşor porniră tot înainte, cei din Băniciori coborîră în valea Streiului şi cei din Săcel se întoarseră să coboare spre stînga, întîi pe malul apei, apoi, ocolind un podiş, la vale către satul lor, către Săcelul lor...

Iată din stînga podişului, drept înainte, cei care aveau ochi buni aveau să-şi vadă căsuţele... satul... Dar întindeau zadarnic gîtul slab, numai vine, înălţîndu-şi capetele şi se frecau la ochi şi puneau palma pavăză la frunte. Nu vedeau nimic... Încet, vuietele se stinseră şi nu se mai auziră decît carele scîrţîind. Oamenii mergeau acuma tăcuţi, cu dinţii strînşi, cu fruntea încreţită, cu pasul larg, grăbit, înfiorat... Chiar nimic !... Unde era satul lor, sărăcia lor de totdeauna, „a lor“ ? Iată un om a dat cu piciorul într-o scîndură şi scîndura s-a împrăştiat într-un val negru de tăciune şi funingine. Alte muşuroaie de tăciuni şi funingine se aflau alături. Şi altele şi altele !...

Cînd a început bocetul femeilor şi al copiilor, cneazul Mihail s-a repezit :

— Nu-i nimic ! Nu-i nimic, fraţilor ! O să facem altele ! Acele vechi tot trebuiau arse odată şi odată !

Dar în noaptea aceea femeile bociră pînă în ziuă culcate pe cenuşa rece, cu pruncii lîngă ele. Sub bătaia lunii bărbaţii îşi înălţară pumnii către cerul gol, deşert de orice adiere de milă...

Aşa la Băniciori, aşa la Rîuşor, aşa la Şerel...

CAPITOLUL II

1

Nu. Nu şi-au putut face oamenii alte bordeie.

— Nu am îngăduinţă să le dau lemne din pădure! spuse işpanul de la Orăştioara către cnezii Mihail, şi Costa, şi Stanciul care veniseră cu această cerere. Pentru domniile voastre, da! Trimiteţi oameni să ridice ce trebuie şi cît trebuie. Ceilalţi însă sînt iobagi. Cu ce să plătească lemnele, dacă ei de doi ani încoace nici dajdiile nu le-au plătit?

Şi, în faţa chipurilor cumplit de nedumerite şi furioase ale cnezilor, işpanul urmă liniştit:

— Să nu vă miraţi că li se cer dajdiile pe vremea cît ei au fost în bejenie de răul turcilor. Ce au căutat în bejenie? Puteau să rămînă la locurile lor şi să muncească mai departe. Din rodul scos ar fi luat şi turcii o parte, dar ar fi luat şi ei una, ar fi mîncat şi acuma ar fi plătit din ceea ce le-ar fi rămas... şi poate nici foc nu le-ar mai fi pus turcii. Iar în privinţa aceasta şi domniile voastre cnezilor veţi avea a da socoteală în faţa judecăţii de la Haţeg despre purtările domniilor voastre în această împrejurare!...

Cu toată mînia care-l stăpînea în faţa nedreptăţii care li se făcea, Mihail Săcelean zîmbi.

— Credeam să ne cheme la Haţeg ca să ne mulţumească pentru grija pe care am avut-o de oameni şi pentru prada smulsă din mîinile turcilor, pe care am adus-o înapoi !

— Ba, în privinţa pradei, lucrurile sînt şi mai încurcate ! Caii, vitele, oile şi încărcătura luate de la turci au putut fi prădate de către aceştia de prin gospodăriile iobagilor care se băjeniseră, da, dar au putut fi prădate şi din avuţia stăpînilor, şi mai cu seamă din avuţia eminenţei sale, domnului episcop Lepeş al cărui „castel" aud că a fost jăfuit. De aceea va trebui ca toată această pradă să fie adusă în faţa stăpînirii şi a oamenilor eminenţei sale să-şi aleagă fiecare ce-i al său... şi ce-o rămînea... dacă o mai rămînea ceva...

De data aceasta cnezii rîseră în gura mare.

— Ceea ce au scos iobagii din mîna turcilor este pradă de război şi după legile războiului prada este a învingătorului ! strigară ei.

— Război ? Ce război ?

— Ar fi bine să te duci domnia ta pînă la Tulişa, spuse Mihail, sub creasta Toporîştei, şi să vezi acolo care război ! N-a mai rămas din oastea turcească nici un om. Nici unul ! Auzi domnia ta ? A fost bătaie cumplită. Oamenii au prăbuşit pădurea peste oştirea aceea, au ucis cu arcul şi cu toporul şi au dat foc celor ucişi şi copacilor căzuţi peste ei. Drumul nu mai e decît tăciuni şi cenuşă şi oase omeneşti. Du-te şi vezi !

O clipă işpanul tăcu descumpănit. Apoi vorbi iar:

— Dacă a fost aşa, a fost bine ! Dar să nu uităm că iobagii sînt iobagi. Era datoria lor să lupte şi să moară apărînd avutul stăpînilor ! „Iobagi", nu uita !

— Nu uit, domnule işpan, socot însă că şi domnia ta ai să-ţi aduci aminte de vorbele acestea... poate nu peste multă vreme !

Işpanul ar fi vrut să răspundă, dar n-a mai avut cui. Cei trei cnezi plecaseră furioşi. Ştiau de mult că atunci cînd e vorba de iobagi, cu stăpînirea nu se putea vorbi şi acuma nu se mai putea face nimic. Iobagul nu era decît un animal de muncă, aproape necuvîntător, şi atît.

Cu asemenea stăpînire trebuiau să se poarte altfel. De aceea chiar de a doua zi, Gorun şi Cojocar umblară din casă în casă cu anume porunci şoptite, după care oile aduse de la Tulişa fură înjunghiate şi puse la sare, iar vitele mari luară calea către aceeaşi Tulişă, de unde fuseseră scoase din mîinile turcilor. Şi totul se făcu noaptea, fără să simtă iscoadele stăpînirii. Deocamdată cnezii socotiră să-şi înăbuşe mînia. Primiră lemnele făgăduite pentru casele lor şi celelalte clădiri de cuviinţă la un cnezat, iar oamenii din sate porniră să-şi sape bordeie în pămînt. Pentru această ispravă nu era nevoie de lemne. Săpau cu hîrleţul, cărau ţărîna cu troaca şi băteau cu maiul, blestemînd. Pe urmă au venit oamenii işpanului să le ia vitele aduse pradă de la turci. Au căutat, au cerut, au răcnit prin jurul bordeielor, au lăsat iscoade şi au plecat. Oamenii începuseră munca pe lanurile stăpînilor. Veniră vătăjii să-i supravegheze şi să le aducă porunci : „Castelanul aduce aminte tuturora că datorează dajdiile pe doi ani în urmă şi răbdarea stăpînirii s-a isprăvit ! Vor trebui să plătească şi încă fără multă întîrziere“...

Într-o zi, Cojocar a ieşit din bordeiul lui purtînd pe braţe trupul neînsufleţit al lui Uţă. În ziua

aceea părintele era departe, în munte. Cojocar înfăşurase copilul cu ilicul lui, pentru că altă ceva nu avea, şi aşa, împodobit, s-a dus şi l-a îngropat sub un dîmb, pentru că satul nu mai avea nici cimitir. În bordeiul pe care-l scobise în pămînt, Cojocar n-a putut dormi niciodată. Prea era strîmt locul şi prea tuşeau toţi. Acu un loc rămăsese liber. Uţă se mutase în marginea dîmbului de unde se vedea apa şi munţii şi codrul în care — dacă ar fi putut — tare ar fi vrut să se joace şi el. Acuma îi cînta Streiul gonind la vale către Murăş. El însă, Cojocar, va urma să doarmă tot afară, deasupra bordeiului, pe ţărînă, ascultînd toată noaptea cum tuşeşte Ruţa şi frăţiorul cel mic al lui Uţă... Parcă tuşea ţărîna, toată valea, pămîntul întreg parcă tuşea sub trupul frînt de oboseală al omului care totuşi nu-şi putea afla hodină. El, Cojocar, se scula cînd încă era mult pînă în ziuă. Zorile îl prindeau departe pe lan, sprijinit în sapă, ca un semn întunecat zugrăvit pe cerul vînăt al dimineţii. Aşa făceau toţi iobagii şi el, Cojocar, muncea pînă se înnopta. Doar trebuia s-o hrănească pe Ruţa, şi pe copil, şi să mănînce şi el, şi să dea stăpînului dreptul lui pe care acuma nu-l mai putea amîna : veneau vătăjii să i-l ia de acasă. Aşa făceau şi ceilalţi, decît că pe aceia îi ajutau muierile, dacă erau sănătoase. Toţi erau osteniţi, încruntaţi, flămînzi. Copiii culegeau rugi de mure de pe podiş şi urzici tinere din curmături. Cu buruienele acele muierile făceau fiertură şi departe, tocmai pe Tulişa, tăiau o vită şi o aduceau în sat noaptea, cu roaba şi tot noaptea o împărţeau frăţeşte. Aveau deci de mîncare o zi pe săptămînă ; în celelalte zile zdrobeau un căţel de usturoi sălbatic, îl puneau în

fiertura de buruiene, mestecau şi mîncau aşa cum ai mînca o mîncare adevărată... Cneazul Mihail nu mai avea boabe de nici un fel să le împartă. Nu mînca nici el turte şi nici ceilalţi cnezi nu aveau, iar de la işpan ori de la castel nu puteau împrumuta nimic. Prea erau datori! Pe cîmp oamenii mai frecau în palme un spic şi aruncau în gură grăuncioarele crude cu gust încă acrişor, pe care le sfărîmau în dinţi şi le mestecau îndelung. Asta însă cînd nu-i vedeau vătăjii. Pentru că dacă-i vedeau... „Să facă bunătate oamenii să mănînce spice de pe bucăţica lor de pămînt, nu de pe pămîntul stăpînului!“ Aşa a trecut vremea pînă la seceriş.

Iar cînd nu mai era mult pînă la seceriş, Cojocar s-a dus să îngroape lîngă Uţă şi pe frăţiorul lui cel mai mic. Părintele Vîlçul a rămas cu el şi, cu ochii duşi spre apa Streiului, l-a întrebat:

— Tu unde dormi?

— Deasupra, pe bordei! a răspuns Cojocar.

— Şi Ruţa?

— Înăuntru, dedesubt! Acuma însă... dacă nu mai am copii...

Rămaseră amîndoi tăcuţi, părintele privind departe spre munţii Făgăraşului, Cojocar privind în pămînt. Apoi popa Vîlcul vorbi iar:

— Ar fi bine să dormi tot afară...

Celălalt îl privi nedumerit.

— Şi cînd o da frigul?

Popa îl cercetă fugar cu ochii şi îşi întoarse iar privirile spre munţi. Mai stătu aşa o vreme şi pe urmă porni să coboare spre malul Streiului. Departe, peste apă, se zăreau într-o văiugă Băniciorii lui...

Cînd s-a terminat cu secerişul pentru stăpîni, oamenii au răsuflat uşuraţi. Începură să secere pentru ei, pe bucăţica de pămînt pe care mila stăpînilor le-o hotărîse drept plată pentru muncă. Secerau încet, cu grijă, să nu scuture spicele şi în urma secerătorului, toţi ai lui umblau aplecaţi asupra miriştei să culeagă spicele rătăcite din întîmplare. Pămîntul rămînea ca o perie galbenă, curată, iar roada era cărată acasă cu braţul, cu troaca, cu sacul. Pe urmă veneau vătăjii işpanului, sau ai eminenţei sale s-o măsoare, să ia pentru stăpîn a noua parte şi să strige în jurul bordeielor pentru plata datoriilor. Veneau şi oamenii cneazului să fie de faţă şi atunci vătăjii se mai îmblînzeau.

Cojocar s-a dus la cneazul Mihail să se sfătuiască şi a pierdut o jumătate de zi. La cneazul Mihail veniseră oaspeţi : cneazul Costa de la Rîuşor, cneazul Vlad de la Ucea, cneazul David din Grădiş şi cneazul Ruga de la Lupşa. La toţi sărăcia era cumplită şi oamenii ajunşi la marginile putinţii lor. Acuma, cu punerea în umblet a monedei celei noi, datoriile au crescut de zece ori, pentru că moneda aceea nu cuprindea decît o fărîmă de argint. Craiul a vrut să înşele norodul ! Dar norodul nu se lăsa înşelat. Nici seniorii ! Iată nici ei nu mai vor să primească plata datoriilor în monedă nouă. Cer moneda cea veche. Şi cea veche se găseşte în tîrguri numai dacă dai pe ea zece monede noi. Munca însă se plăteşte în monedă nouă ! Cu alte

cuvinte, de zece ori mai puţin decît face! Cei cinci cnezi au închis uşile şi dezbat între ei necazurile acestea. Nici ei nu mai ştiu ce să facă. Starea iobagilor e fără nădejde şi ei sînt ţinuţi răspunzători de neplata datoriilor. Dar cu ce să le plătească oamenii, dacă prin jocul acela de monedă datoriile s-au înzecit?

Cînd a bătut în uşă popa Vîlcul nici nu l-au auzit. A trebuit să repete bătaia şi s-o întărească.

— Aici sînteţi?! s-a mirat el. Va să zică aţi auzit şi voi?

Ceilalţi îl priviră uimiţi.

— Ce s-auzim?

— Răscoala! Ţara Bîrsei! Făgăraşul! Ce vă uitaţi aşa la mine? Şi în faţa nedumeririi generale popa a trebuit să-şi descarce sacul: S-au sculat ţăranii din Ţara Bîrsei. S-au sculat că n-au mai putut răbda de foame şi de asuprire şi nedreptate. Şi acolo fuseseră turci, dar după turci stăpînii s-au arătat mai răi decît păgînii. Iar cînd a venit şi năpasta asta nouă cu moneda de argint a graţiosului nostru suveran, n-au mai putut! Pentru că să vedeţi, domniile voastre: turcii se arătaseră mai buni decît stăpînii! Turcii căutau şi — dacă găseau — luau. Dacă nu, se înţelege că plecau cu mîna goală. Stăpînii însă vor să ia şi ceea ce nu găsesc! Moneda cea veche nu se mai vede. Cu toate acestea stăpînii cer ca datoriile cele vechi să fie plătite în moneda veche, pe care n-o găseşti decît doar vînzîndu-ţi sufletul! De unde să ia iobagul atîta bănet! Şi de aici deznădejdea! Au pus iobagii mîna pe topor şi au pălit! Au pălit, au pus foc

şi au început a dărîma ! Ca omul cînd nu mai are încotro ! Pe urma lor, praful ! Şi atunci a sărit luminăţia sa contele Jakch de Căşei, comitele secuilor, cu oastea sa. Ei, se-nţelege că iobagii nu erau pregătiţi pentru un asemenea război şi au fugit. Au fugit în munţii Făgăraşilor. A dat şi oastea să-i ajungă, dar n-a putut. Iobagii au răsturnat peste ei copacii retezaţi cu ferestrăul şi au ucis-o cu pietre ! Acu contele a prins cu oaste trecătorile să-i facă pe iobagi să moară de foame acolo sus. Numai că noaptea iobagii dau peste paznicii trecătorilor şi-i ucid cu furca ! Iar de mîncat, mănîncă oile seniorilor pe care le-au prins la păscut în munte ! Iar ciobanii le arată care sînt mioarele cele mai grase !...

— Asta înseamnă că începe ! vorbi cneazul Mihail, cu glasul răguşit dintr-o dată. Va să zică începe ! Aţi aflat că răscoala lui Huss vrea să dea ţăranilor pămînturile seniorilor ? Să ne mai mirăm de cele ce se întîmplă la noi ? Mai bine să ne pregătim şi să-i pregătim !

— Da, să ne pregătim. Dar cum ? întrebară oaspeţii şi se adunară iar cap lîngă cap să pună la cale.

Aşa i-a găsit Cojocar, care rămase lîngă uşă cu beţişorul în mînă şi cu obrajii scofîlciţi.

— Cneaz Mihaile, vorbi el, eu acuma nu mai am băieţi ş-am făcut oleacă de economie, iar pentru mine şi pentru Ruţa... ne trebuie mai puţin... M-am gîndit aşa : Mîine vine vătaful de la castel să-mi măsoare roada. Zic : să dau toată nona pe anul ăsta şi s-o dau şi pe cea de anul trecut ! Iar cît despre cea de anţărţ... oi da-o la anul ! Că văd că nu-i şi

nu-i nici o nădejde la noi cum am văzut acolo la Husiţi...

Cei de faţă îl priveau cu ochii mari.

— Cojocar, vorbi Mihail, vătaful n-are să-ţi primească nimic. Porunca cea nouă pe care a primit-o işpanul este să vie vătaful să măsoare la fiecare om şi să hotărască nona şi datoria veche, după care iobagul să se ducă, să-şi vîndă roada la tîrg, iar la canţelaria eminenţei sale să aducă bani, nu roadă. Pentru fiecare măsură datorată, atîţia bani. Deci, dacă ai... du banii şi gata, că despre nădejdea de care vorbeşti tu, încă nu s-au copt strugurii, Cojocar !

— Strugurii cruzi se cheamă aguridă, cneaz Mihaile, şi-s atîta de acri, încît mă tem că n-o să-i putem mînca ! Şi să ferească Dumnezeu de omul flămînd, cneaz Mihaile !... Vra să zică ei nu mai primesc roadă ?

— Numai bani !

În ochii omului se întunecă ca un fel de spaimă. Cneazul mai spuse :

— Şi nu uita, Cojocar, Ruţa e bolnavă ! Ea trebuie să mănînce mai mult... fără economii !

Cojocar dădu din mînă a lehamite şi ieşi.

— Oi mînca eu mai puţin ! bodogăni el pe drum.

Pe urmă toate s-au petrecut aşa cum a spus cneazul Săcelean. Vătaful a venit, a măsurat, a hotărît şi într-o dimineaţă căruţa de la castel a venit să încarce şi să meargă la tîrg. Se înţelege că pentru căruţă vătaful hotărîse anume plată şi făcuse anume însemnare. Ruţa a ieşit să dea şi ea o mînă de ajutor. Cînd şi-a scos capul afară din pămînt, ca o cîrtiţă, chipul ei părea de ceară. O pală de vînt îi luă broboada de pe cap şi-i zburătăci părul în-

cărunţit înainte de vreme. Cojocar o privi şi se înspăimîntă.

— Coboară înapoi! îi strigă el.

Ea îl ascultă, dar era atît de slabă şi neputincioasă, încît împiedicîndu-se de un sac căzu şi nu nu se mai putu ridica.

— Tu să faci bunătate să te astîmperi! ocărî Cojocar purtînd-o în bordei.

Pe urmă căruţa porni şi Cojocar grăbi în urma ei, iar în jurul bordeiului rămase pustiu...

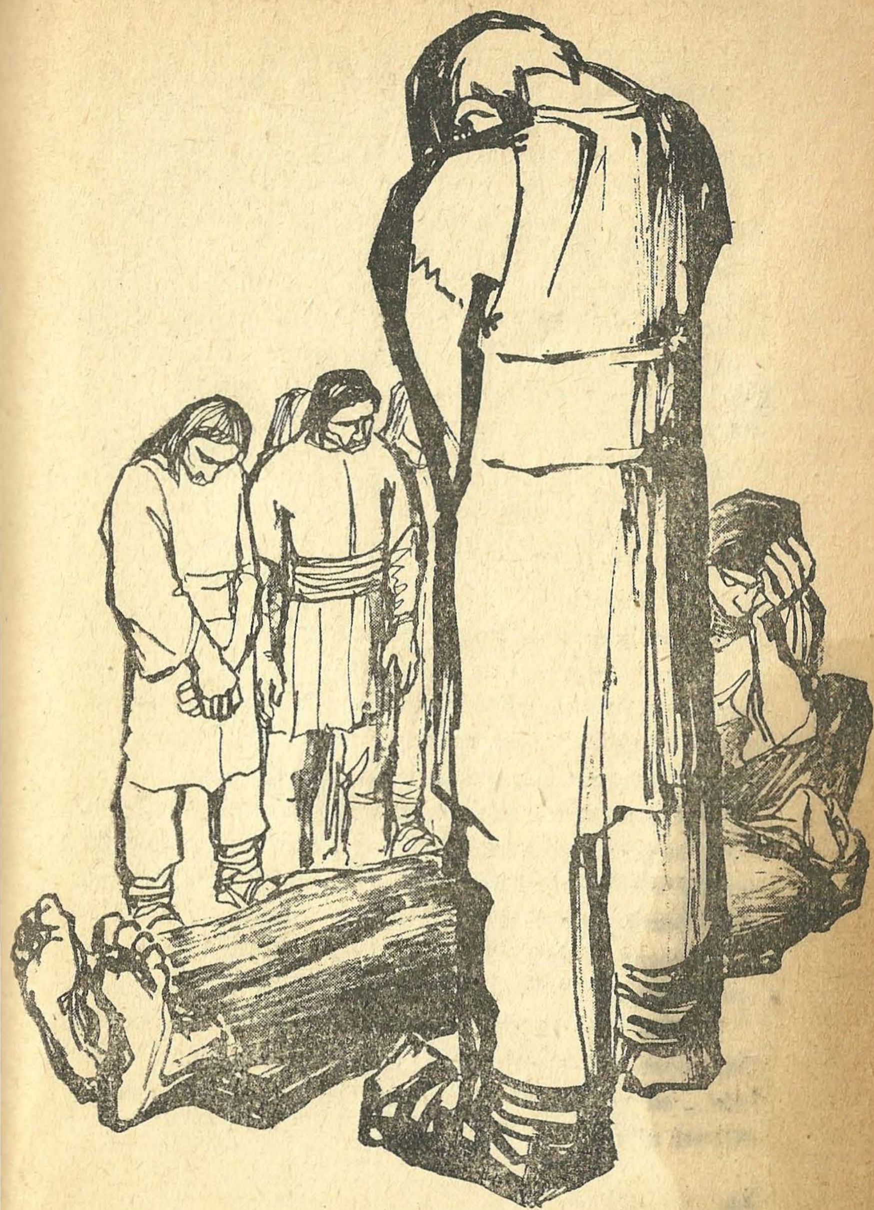
În aceeaşi zi, spre seară, căruţa se întoarse scîrţîind şi cu caii osteniţi. Cojocar se opinti şi descărcă sacii cu care plecase azi dimineaţă. Nu vînduse nimic.

— Cum să vînd? lămuri el peste o vreme, în bordei. Negustorii nu-mi dau decît bani noi. Ca să-mi dea bani vechi cum îmi cere intendentul, zic să le dau de zece ori atîta marfă! Că-s mai scumpi. A făcut craiul nu ştiu ce tîlhărie cu banii ăştia noi şi lumea a simţit. N-am vîndut. M-am dus la castel să le las marfa acolo. Atîta vă datorez, atîta v-am adus! Vindeţi voi! M-au fugărit cu cîinii! Ş-am adus sacii acasă!

Ruţa stătea nemişcată în întunericul bordeiului şi răsuflarea ei nu se auzea. Încremenise pe laiţă cu o mînă adusă peste piept şi cu braţul celălalt atîrnat spre pămînt. Cojocar tăcu o vreme să-i audă vorba şi neauzind nimic, întrebă:

— Ţie ţi-e rău?

Întrebarea sunase domol, cu glas scăzut şi cu un fior de grijă. Dar nici acum nu răspunse nimeni. Ruţa părăsise această lume stăpînită de seniori, în care oamenii muncitori mureau de foame.

Sicriu n-a avut. Pentru sicriu trebuiau scînduri şi la scînduri nu aveau dreptul iobagii. Şi chiar dacă ar fi avut !... Cojocar se purtase foarte rău ieri, la castel. Înjurase pe intendent, pălise pe un slujitor care umbla să-l dea afară din canţelerie şi cînd a pornit cu carul spre casă, a spus despre seniori, popi şi rege nişte vorbe din pricina cărora şi acuma le-o fi ţiuind urechile acelora ! Cine deci să-i mai dea scînduri ? De aceea el a învelit moarta în singura ei hanţă, a legat-o la cap cu un fel de broboadă, a luat-o în braţe şi a așezat-o între cele două cozi de sapă. Era uşoară ca un copil, iar nasul îi era subţire ca o muche de cuţit. Numai picioarele aveau labe mari, noduroase, ciolănoase, ca picioarele tuturora acelora care au umblat desculţi o viaţă întreagă...

Popa Vîlcul îl privea cu adîncă milă și înţelegere pe Cojocar.

— De acuma — spuse el într-un tîrziu — dacă ai rămas singur, eu aş zice să te muţi la mine... Eu fiind toată ziua pe coclauri rămîne prunca aceea mereu singură !... Să ai grijă de ea.

— Şi munca ? întrebă nedumerit Cojocar.

— Cu munca... om vedea... şi părintele tăcu iar, fără să-şi isprăvească vorba. Ochii lui rătăceau acuma încolo, spre munţii Făgăraşului. Apoi dintr-o dată porni spre Băniciorii lui.

Cojocar îl privi îndelung cu ochii micşoraţi şi vorbi singur :

— Mă tem că voi ştiţi ceva şi tăceţi ca peştii ! Dar poate că s-a lumina şi pentru noi odată soarele... să se coacă agurida de care vorbea cneazul Mihail al nost' !... Nu cumva ?...

3

La Băniciori casa popii Vîlcul rămăsese întreagă lîngă bisericuţă. Turcii n-o arseseră. Nu se ştie de ce. În locul satului însă apăruseră acum muşuroaiele de cîrtiţă ca şi la Săcel şi în celelalte sate din jur.

Aşa arăta Băniciorii şi în ziua în care un pîlc de oaste năvăli căutînd drumul către Strei, vadul şi cărările către Vinţ. Luat repede, Cojocar se zăpăci, iar Uca se ascunse pe cuptor.

— Ce Vinţ ? Ce vad ? îngîna el grijuliu să nu aducă primejdie asupra casei care-l adăpostise. Întrebă, cercetă şi pînă la urmă se lămuri : dăduseră în satele săseşti din Sebeş nişte munteni din Zărand să jăfuiască. Şi ei, ostaşii aceia, erau trimişi să treacă apa, să străbată către Vinţ, să le iasă înainte cînd s-or întoarce cu prada şi să-i prindă. Altfel nu-i chip să pună mîna pe dînşii ! Iar dacă i-or prinde, să-i ducă legaţi în Sebeş, la judecată şi pedeapsă.

— Ce să jăfuiască ? se nedumeri Cojocar. Mai e ceva de jăfuit ?

— Saşii au pămînt ! rîseră ostaşii. Le-au dat craii din vechime ca să-i ademenească să vină din ţara lor în Transilvania. Şi avînd pămîntul lor se cheamă că au şi vite şi oi şi de toate. Vra să zică sînt bogaţi ! Faţă de iobagii noştri sînt chiar bogaţi ! Nu toţi, vezi bine, dar mulţi din ei.

— Au pămînt ! Pe Cojocar parcă-l loviseră cu ceva în cap. Mai auzise el cîndva treaba asta, dar socotise că-i o poveste, ori o glumă ! Va să zică e adevărat ! Sînt va să zică ţărani care au pămînt ! Şi sărmanii, „flămînzii“ din Zărand n-au ! Nici cei

din Băniciori n-au! Nici cei din Săcel, ori din Rîuşor, ori din Şerel, ori cei din munţii Făgăraşi n-au! Şi lor nu le dă nimeni. Arătă acelor ostaşi drumul căutat, pentru că nu avea încotro şi se duse şi el la Săcel să vorbească cu cneazul Mihail despre pămînt!...

Nu s-a întors Cojocar prea bucuros. Şi de la Gorun, care pornise către Vinţ şi Ocroinda să ducă anume vorbe către cneazul Torda s-a ştiut pe urmă că ostaşii aceia saşi n-au făcut nici o ispravă acolo la intrarea în munţii lor, unde erau aşteptaţi. Ba chiar s-a vorbit că fuseseră vestiţi din vreme de anume iscoade. Şi din ziua aceea ţăranii iobagi începură a vorbi tot mai des şi mai tare despre pămînt, şi în celelalte sate tot aşa. Ba din locuri mai depărtate veneau cîteodată iobagi necunoscuţi şi întrebau pe Cojocar despre pămînt. Iar vorbele acestora se răspîndeau din ce în ce mai departe. Cojocar îşi făcuse o pereche de opinci noi, din piele de mistreţ nerasă şi încălţat cu opincile acele şi cu beţişorul subsuoară îl vedeai cînd urcînd o costişă, cînd coborînd o vale, stînd de vorbă cu oamenii întîlniţi şi ajungînd uneori pînă la crestele Făgăraşilor, la necăjiţii cei din Ţara Bîrsei, fugăriţi acolo de oastea comitelui secui.

Pe urmă năvăliri ca aceea făcută de munteni în gospodăriile sebeşenilor bogaţi s-au întîmplat multe. Umblau după pradă şi cei din Zărand, şi cei din Vinţ, şi alţii din Ucea, şi alţii din Grădiş... Alergau zadarnic după ei ostaşii işpanului şi ai castelanului că nu puteau prinde pe nimeni.

Şi parcă anume ca să vadă că prădalnicii nu umblă anume să lovească numai în saşi, ci în cei care au, fără deosebire de neam, s-a întîmplat

într-o zi o faptă nemaiauzită pe locurile acele. Anume, o ceată de iobagi — nu s-a știut niciodată de unde erau — au năvălit să prade o mănăstire de sub munte. Nu era o mănăstioară săracă și flămîndă, ori o mică cetate catolică cum erau multe, ci o mănăstire mare, ortodoxă, cu călugări mulți și — se zicea — cu avuții și hrană adunate în beciuri și saivane. Ceata de iobagi a găsit poarta încuiată și ziduri grele de jur împrejur. Drept care unii au sărit zidurile și-au repezit mîna în barba cuviosului portar și au descuiat. Iar cînd cuviosul a dat să strige, i-au făcut vînt într-o baltă făcută de ploi, alături. A stat portarul acela în baltă pînă cînd i-a văzut pe toți dispărînd în ograda mănăstirii și atunci a ieșit din apă, a tras cheia din broască, o cheie de un arșin și a lovit cu ea într-o toacă de fier spînzurată acolo sub boltă. Alarma ! Dar o dăduse tîrziu, abia în clipa în care părintele stareț se zbătea în brațele năvălitorilor.

— Cum de vă rabdă Dumnezeu ? întreba el în gura mare, uluit.

— Ei, Dumnezeu rabdă multe ! au rîs iobagii aceia fără rușine și fără nici un respect de cele sfinte. Rabdă, de pildă, ca domnia ta să te ghiftuiești în fiecare zi și noi să crăpăm de foame ! Iar acuma are să rabde să-ți smulgem barba, dacă n-ai să ne arăți unde-s bunătățile și avuțiile mănăstirii ! Și după ce l-au mai strîns puțin, n-a avut popa încotro ! Le-a arătat de toate. Și cum mănăstirea avea și cai, și căruțe, și boi, și care, oamenii au încărcat și au plecat mai cercetînd și cuprinsul bisericii. Erau acolo scule popești de argint, și de mătasă, și de aur, dar cui îi trebuiau ? Le-au risipit care încotro și și-au văzut de drum lăsînd pe cu-

vioşi legaţi şi ţepeni de frică. În urma lor mănăstirea a rămas cu porţile în lături şi cu magaziile goale, ba a luat şi foc la nişte chilii din capătul despre pădure. Dar cercetările care s-au făcut pe urmă au dovedit cum că focul a fost pus de un popă catolic, care ar fi fost tare bucuros ca acea mănăstire ortodoxă să dispară de pe locurile acele !... Iar popa acela catolic a fost prins şi dovedit, iar ţăranii din satul alăturat i-au tras o sfîntă de bătaie, soră cu moartea !

Precum vedeţi nu era bine ! Bătea vînt de răzmeriţă şi lumea se arăta neliniştită, şi îngrijorată, şi nemulţumită, şi gata de harţă. Iată, popa acela catolic, de pildă, a trebuit să împungă fuga şi să nu se mai arate pe locurile acele blestemate !...

— Fără ştirea voastră, nu se poate să treacă ei şi să se strecoare nevăzuţi ! bătea din picior işpan 1 în faţa cnezilor vecini, chemaţi să-i asculte pîra şi dojenile trimise de graţia sa împăratul. Cum de îndrăznesc ei asemenea fapte ?

— Li-e foame şi flămînzii îndrăznesc ! lămuri cneazul Mihail.

Aceasta putea fi, în adevăr, o lămurire, dar ea nu curma nelegiuirea ! Iar îndată după aceea faptele petrecute au fost şi mai grele. A doua oară oştenii trimişi să facă regulă au simţit că ei nu se bat numai cu cetele prădalnice, ci chiar oamenii din satele prin care treceau le erau duşmani ! Uneori prădalnicii aceia nici nu mai aveau cu cine se bate, întrucît aflau pe paznici şi pe ostaşi gata nimiciţi şi drumul slobod ! Şi atunci cnezii satelor cu pricina fură chemaţi din nou la grea cercetare şi craiul a scris cu mîna lui o scrisoare de aspră dojană.

Dar ţăranii tot nu se duceau să plătească dijmele. Acu nici nu mai încerca nimeni să se ducă la tîrg şi să vîndă roadă pe monedă veche, cum cereau canţelariile. Aşa începu să bată pe locurile acele un vînt de împotrivire şi dîrzenie, şi aşa au început oamenii a crede că o vreme cu slobozenie şi pămînt aşa cum o visează husiţii va veni şi pentru ei cîndva. Şi atunci s-au înăsprit inimile lor strîngîndu-le pumnii şi încruntîndu-le ochii... Iar cînd îl vedeau pe Cojocar, îi săreau de departe înainte şi tăinuiau cu el ceasuri întregi, fără ştirea vătăjilor, şi intendenţilor, şi işpanilor !...

4

Într-un rînd, cneazul Mihail a întîlnit un cioban. Venea pe jos dinspre răsărit şi ţinea drumul către Vinţ. Era un om cărunt tare, cu barba tunsă scurt, cu cuşmă înaltă, opinci nerase şi desagă goală pe după gît. Îşi dădură bineţe.

— Dincotro ?

— De la stînă, de pe Cîndrel. Mă duc către Vinţ. Mi-a murit un frate...

— Stînă ? Pe Cîndrel ?

— Da... stîna eminenţei sale episcopului... Are acolo peste cinci sute de oi şi toate mulgătoare !...

— Aşaaa !

Omul s-a dus în treaba lui şi cneazul Mihail a stat mult pe gînduri. Pe urmă a chemat pe Gorun...

În aceeaşi zi Gorun şi-a legat bine opincile, şi-a strîns betele, şi-a luat băţul şi a pornit către răsărit. Era voios şi fluiera.

Acasă a întrebat zădarnic Onuţ:

— Unde-i bădiţa?

— Are treabă! îi răspunse cneazul aspru. Nu te amesteca!

Şi băiatul rămase nedumerit. Ce fel de treabă? Dacă se putea duce „bădiţa“, înseamnă că s-ar fi putut duce şi el!

Abia peste o săptămînă au izbit nişte zvonuri dinspre Sebeş: fugarii de pe Făgăraş au prădat de pe Cîndrel oile eminenţei sale episcopului! Le-au mînat în munţii lor şi acuma... prinde orbul... scoate-i ochii!...

Dar acestea nu erau decît vorbe. Gorun s-a înapoiat la Săcel cu două zile după zvon. Îi rîdea buza.

— Ei „bădiţă“? Dar mai întîi stai jos! Te dor picioarele!

— Mă dor, de nici nu le simt! Am izbutit!

— Fără bătaie? Fără sînge? Te-a cunoscut careva?

— M-au cunoscut ciobanii!

— Răăău! Asta-i rău, „bădiţă“! Şi te-au lăsat să le iei?

— Mai întîi şi mai întîi nu-i rău! Şi pe urmă nu le-am luat nimic! Nici nu m-am dus singur! Am fost întîi „sus“, am luat cu mine o ceată de oameni şi am pornit la stînă. Era pe coasta de miazănoapte a Cîndrelului... este acolo o curmătură. Cu strungăraşi cu tot am găsit unsprezece ciobani... Ne-au primit, ne-au ospătat şi-am vorbit... Iar în ziuă au pornit ei singuri oile către Făgăraşi... Noi mergeam în urmă, glumind!... Ei, şi au rămas şi ei acolo!

— Sus?

— Sus !

— Și ce-au zis oamenii ?

— A fost o bucurie cum nu se mai află ! Pupau oile ! Acu le taie și le pun la sare !... și ne roagă să le ducem sare cît mai multă, că au isprăvit-o !

Cneazul Mihail se sculă cît era de mare și îmbrățișă pe Gorun.

— Măi bădiță, măi ! Măi bădiță, măi !... A întrebat băiatul de tine !

— Să-i spun ?

— Nu !... Iar sarea, chiar azi !

— Și ace mari de cusut, și cîteva gheme de tort... ei fac din piei haine pentru iarnă... că vara umblă aproape goi ! Vai de mama lor, sărmanii ! Și n-au mei de loc !

— Meiul atîta-i cît îl vezi în coșere. Măsoară, scoate cît trebuie pentru noi, să ieșim din iarnă, și restul du-l !

— Eu zic să mai încerc la Rîușor, și la Șerel, și, poate, la Băniciori.

— Popa n-are ! Repezi-te la Rîușor și la Șerel. Să-ți dea ei care și boi... Mai trebuie trimisă vorbă în sus, către Vinț și Grădiș, pînă-n Almaș...

Iar peste cîteva zile carele pornite din satele acele, cu sare și mei, poposiră la vadul Oltului, dincolo de Cîndrel ! Boii răsuflară, Gorun buciumă și cărăușii își înălțară chipurile spre crestele vinete ale Făgărașilor...

Departe, către miazănoapte, ostașii eminenței sale părăsiră crestele Cîndrelului și o luară către Ruzi. Duceau cu ei năsălii făcute din crengi de brad, și de pe năsălii se auzeau gemetele celor stropșiți sub crestele Cîndrelului... La Ruzi, unii ostași zdrobiți de bolovanii care cădeau de sus se

rostogoliră urlînd în prăpăstiile fără fund, și alții cerșeau alte năsălii... Iar după Ruzi, făgărășenii începură a prăbuși bolovani, apărîndu-se. Cine să mai caute paguba eminenței sale? Șchiopii, ciungii și cei cu capetele sparte de loviturile primite? S-au întors deci oștenii episcopului către castelul care-i adăpostea în vreme ce fugarii de „sus" mîncau carne friptă de berbec...

5

Aceasta a fost, în adevăr, o faptă din cale-afară de cutezătoare! Un om de la „castel", un lungan slab și ciolănos și care avea nu știu ce meteahnă la grumaz, că umbla cu gîtul veșnic înfășurat într-o legătură pestriță, a încălecat și a pornit în goană la Alba să pîrască eminenței sale isprava și paguba. Iar eminența sa de Lepeș, vînăt de supărare și indignare, a scris îndată grea plîngere către scaunul împărăției... Nu s-a mirat nimeni deci în primăvara următoare cînd anume umblători de la castelan și ișpan au chemat pe cnezii din partea aceea de miazăzi a Transilvaniei să se înfățișeze în cutare zi luminăției sale, înlocuitorului crăiesc, care va binevoi să vină la Hațeg în cercetare!... S-au adunat așadar cnezii la Hațeg. A venit și castelanul, și ișpanul, și omul eminenței sale trimis să stea de față și să ceară despăgubirea de cuviință. Iar cînd pintenii de argint ai luminăției sale înlocuitorului crăiesc au sunat pe lespezile de piatră ale castelului în care se ținea judecata, toată această lume s-a sculat în picioare, salutînd după

cum se cuvenea. Avea luminăția sa înlocuitorul pălărie cu marginea ridicată pe frunte și lăsată pe ceafă, cu pană de vultur într-o parte, mustăți negre subțiri răsucite în sus, purta strai albastru, scurt, cu mulți bumbișori de argint la mîneci și la piept, încălțăminte înaltă de piele moale și sabie bogată la brîu. Și-i licăreau sub frunte doi ochișori mici și iscoditori.

În fața sa s-a plîns întîi omul eminenței sale și a numărat pagubele pricinuite și despăgubirile eminenței sale, după care cnezii au strîns din umeri și au tăcut.

— Ce aveți de spus ? s-a mîniat atunci luminăția sa locțiitorul crăiesc bătînd din picior și zuruind din pinteni.

Iar ei au înălțat iar din umeri și numai unul a cutezat să spună două vorbe :

— Se poate !

Dar în mărturisirea aceasta nu era nici teamă, nici părere de rău, cum s-ar fi cuvenit pentru avuția eminenței sale jăfuită cu atîta lipsă de respect ! Era mai mult nepăsare și un fel de : „ei, și ?" adică un fel de : „ce-mi pasă mie ?" Ceea ce văzînd și înțelegînd omul eminenței sale, se făcu vînăt de supărare, iar luminăția sa locțiitorul crăiesc intrînd într-o furie nemaipomenită, începu o ocară lungă și amenințătoare, care cuprindea și pe făptași și pe cnezi de-a valma.

— Nici dajdiile, nici daturile și pe deasupra și prădăciuni ! striga el. Cum socotiți voi această purtare ?

La care cneazul Mihail răspunse îndîrjit :

— Goliciunea înconjură, foamea dă de-a dreptul !

— Adică ? întrebă aiurit luminăţia sa locţiitorul, după o clipă lungă care i-a trebuit pentru înţelegerea acestei zicale romîneşti.

— Adică iobagilor li-e foame ! îşi întări glasul cneazul Mihail. Şi dacă li-e foame de unde să ia să mănînce ? Nu de la cei care au şi mănîncă ?

— Nu pentru asemenea vorbe şi judecăţi sînteţi îngăduiţi voi în slujbele voastre ! urlă luminăţia sa, înălţîndu-şi braţul ca o sabie. Aveţi datoria să împliniţi poruncile graţiosului nostru suveran, să sprijiniţi strîngerea dajdiilor şi să păstraţi liniştea şi buna purtare în cuprinsul cnezatului vostru ! Dacă însă vă daţi de partea iobagilor şi le încurajaţi prădăciunile, atunci eu ştiu de unde porneşte răul !

— În cnezatul meu nu se află jăfuitori şi lumea cîrtiţelor care mi-a rămas — cîrtiţe pentru că trăiesc în pămînt — este pînă acuma liniştită !

— Nici vecinii n-au jăfuit pînă acuma de la domnia ta ?

— Nici !

— Nici de la mine ! întări cneazul Costa.

— Nici de la mine ! repetară pe rînd cneazul Torda, şi cneazul Ruga, şi Vlad de Ucea, şi David de Grădiş...

— În schimb fură toţi din Sebeş ! strigă luminăţia sa locţiitorul crăiesc, nemaiputîndu-se stăpîni.

— Dacă ni s-ar da o dovadă cît de mică, am şti pe cine să apucăm ! spuse cneazul Mihail.

— Parcă spuneai că li-e foame, deci îi ştii ! se zbuciumă luminăţia sa înlocuitorul.

— Să mă iertaţi, n-am spus că-i cunosc ! Luminăţia voastră ne-aţi întrebat cum înţelegem noi

faptele acestea şi eu v-am lămurit cum m-am priceput. Dar de văzut nu i-am văzut!

— Măcar o singură dovadă! întăriră şi ceilalţi cnezi.

— Oamenii prădaţi au cunoscut pe tîlharii zărăndeni! strigă luminăţia sa.

— Mint! sări cneazul Torda. Dacă i-au cunoscut să spună cum îi cheamă şi iaca eu le făgăduiesc...

— Mint şi cei de la „castel" care se jăluiesc că li s-a furat stîna? întrerupse luminăţia sa.

— Mint! strigară toţi cnezii într-un glas.

— După ştirile noastre, lămuri cneazul Mihail, stîna a fost furată chiar de ciobanii eminenţei sale, care au luat oile şi au pornit în lumea lor, pentru că eminenţa sa îi ţinea numai cu zer de oaie şi cu cîte un pumn de mei pe zi! Cum să nu fugă oamenii?

Aşa... nu se putea face nici un fel de cercetare! Luminția sa locţiitorul crăiesc ceru deci să vorbească cu fiecare în parte şi pînă la urmă lăsă lucrurile baltă şi plecă ameninţînd, şi poruncind să se încaseze toate dajdiile din trecut şi să nu se mai audă de tîlhării, cnezii rămînînd să răspundă singuri în faţa graţiei sale împăratului... Iar despre cele ce are să hotărască scaunul împărăţiei în privinţa cercetărilor de azi... au să primească cnezii, castelanul şi işpanul, poruncile cuvenite...

— Acu are să ne pîrască episcopului că adică ne-am arătat împotriva intereselor sale! vorbiră între ei cnezii rămaşi singuri.

— Ei şi? se mînie cneazul Mihail. Noi nu sîntem cnezi episcopeşti, ori senioriali. Noi sîntem cnezi ai craiului şi stăm cu drept de moştenire pe locurile noastre pe care noi înşine, sau părinţii

noştri, le-au cîştigat cu fapte de arme! Şi ţinem numai de autoritatea şi judecata craiului. Altfel... ne înghiţea locţiitorul!

6

S-ar fi părut deci, că aspra dojană crăiască ce urma să vină fără sminteală are să fie cea din urmă faptă cu care are să se încheie această a doua toamnă de după plecarea turcilor din ţară. Dar despre crai se vorbea acuma că s-a împotmolit in trebuinţele războiului său cu husiţii, că are mereu nevoie de alt număr de oşteni şi la Haţeg, la Orăştioara, la Sebeş, la Alba se iviră anume comandiri care îndemnau omenirea să intre în oastea cruciaţilor care urma să se ridice pentru nimicirea „ereticilor" lui Huss.

— Dar e o minciună! striga indignat cneazul Mihail. „Ereticii" aceia umblă să dea pămînt iobagilor, nu să se bată cu altarele popilor!

Curînd însă se băgă de seamă că lumea nu se îngrămădea să îngroaşe oastea aceea a cruciaţilor cărora norodul le zicea „Cîrstoşi!" Iar dacă se îndupleca vreun om năuc de foame şi de sărăcie, socotind că astfel îşi rînduieşte viaţa lui şi celor alor lui, aceluia i se dădeau cîţiva cvartlingi de aramă, şi o uniformă bălţată peste care i se atîrna de gît un fel de scut de scîndură care-i cădea jumătate pe piept, jumătate pe spate şi pe feţele căruia se vedea trasă cu alb o cruce mare cît scutul, iar în mînă i se punea o suliţă lungă cu vîrful de fier cu care să împungă în husiţi... cînd îi va prin-

de !... Deocamdată cîrstoşii aceia împungeau în orătăniile oamenilor, în purceii şi mieii lor, spre cea mai mare mînie a norodului care se ferea de ei ca de tîlhari. Cînd socotea că a adunat destulă oaste de aceasta, comandirul cu pricina pornea cu ea către apus şi miazănoapte şi în urma lui începea alt comandir să cheme în oaste...

Cu faptele acestea vara se isprăvi şi porunca crăiască tot nu sosea.

— Să ştiţi că vine craiul singur să ne ocărască ! vorbeau între ei cnezii, cu oarecare grijă. Dar în loc de crai se pomeniră cu altă poruncă. O poruncă atîta de ciudată, încît în faţa işpanului care le-o citea, cnezii crăieşti rămaseră încremeniţi : Craiul chema la Pojony, într-o adunare generală, pe toţi reprezentanţii nobilimii, pe cei ai prelaţilor, ai tîrgoveţilor, ai comandirilor de oştire şi ai tuturor celorlalte ordine, printre care cnezii crăieşti erau cei dintîi. Asta, pe limba işpanului se chema : „Membrii mesei baronilor şi prelaţilor, şi cei ai mesei claselor şi ordinelor !"

— La un loc ? izbucni aproape fără voie întrebarea cneazului Mihail.

— La un loc !

— Bine, dar asta nu s-a mai întîmplat de...

— Tocmai ! Asta se întîmplă foarte rar şi numai atunci cînd ţara este în primejdie ori Graţia sa are nevoie de ajutorul tuturor ! Va să zică eu vă sfătuiesc să plecaţi din vreme ca să ajungeţi la timp. Nu uitaţi că pînă la Pojony e mult !

În adevăr cetatea Pojony era foarte departe, tocmai la cotul cel mare al Dunării şi la împreunarea acesteia cu apa cea repede a Morvei, la graniţa de apus a regatului maghiar. Şi pînă acolo

trebuiau să străbată pusta ungară în lungul ei, să treacă munţii şi să meargă în lungul Dunării Mari pînă la hotar ! Şi tot drumul, călare ! Pentru că altă putinţă de călătorie pe locurile acele nu se afla.

— Cel puţin o să avem putinţa să spunem craiului în faţă tot ceea ce locţiitorii şi slugile lui nu vor să-i spună ! îşi făcu socoteala cneazul Costa. Norodul ăsta al nostru piere dacă nu i-om da nici noi o mînă de ajutor !

Cneazul Mihail nu răspunse. Îşi înfundase capul între umeri şi gîndea atîta de adînc, încît nici nu-şi dădu seama cînd intră pe poarta casei sale...

Se pregătiră deci şi porniră împreună, ca să fie mai mulţi şi să ocolească astfel primejdiile unei asemenea călătorii printr-o ţară tulburată, plină de fiare şi de răufăcători. Iar cînd, peste două săptămîni, zăriră de departe zidurile cetăţii cu întăriturile ei întunecate şi parcanele de pămînt bătut şi sprijinit de garduri de nuiele, cnezii crăieşti din partea de miazăzi a Transilvaniei erau istoviţi, cu şalele rupte de îndelungatul călărit, cu chipurile trase şi cu caii osteniţi. Dar în ziua şi la ceasul hotărît putură să treacă puntea dintre întărituri şi să intre în sala care duduia de freamătul mulţimii venită la chemarea craiului...

CAPITOLUL III

1

— Înțelegem că mare trebuie să fie nevoința în care se află grațiosul nostru suveran, ca să ne cheme atît de grabnic, tocmai aci în această cetate de margine și să ne facă o asemenea cerere. Războiul început de atîția ani, și care nu se mai sfîrșește, a sleit toate veniturile pe care țara le-a pus la îndemîna domniei sale și — ceea ce este și mai rău — husiții, socotiți stricători de lege și de credință, ca și turcii care ne amenință zilnic dinspre miazăzi sînt din ce în ce mai îndrăzneți și mai tari. și oștile noastre nu-i pot nimici. Oștile aceste ale noastre trebuiesc deci întărite și întărirea lor nu se poate face decît cu mari cheltuieli care nu mai au de unde fi luate...

Cuvîntătorul tăcu o clipă și liniștea nu fu tulburată de nici un zgomot. Ascultătorii îl priveau tăcuți și mirați, încercînd să ghicească unde vrea să ajungă acest necunoscut din depărtata Transilvanie, care cuteza să vorbească în fața celor mai nobili seniori și celor mai înalți clerici ai regatului. Și cine putea fi acest cneaz valah, îmbrăcat în haine de duminică, încălțat cu încălțăminte înaltă, de piele neagră, purtînd cu semeție căciulița de blană, cu pană de vultur, și sabia dreaptă, lungă, cu garda

mare, dar ieftină şi fără podoabe preţioase? Nu semăna nici a nobil, oricît de mic şi neînsemnat, nici a cleric, nici a orăşan. Era, deci, în adevăr — aşa cum se şoptea — un simplu cneaz valah fără ranguri şi avuţii. Un ţăran! Aproape un iobag! Dar stăpînea încăperea cu glasul lui bărbătesc, liniştit şi cu privirea lui dreaptă, adîncă şi semeaţă. Ciudat gînd a avut suveranul să cheme la această adunare şi membrii mesei baronilor, şi prelaţilor, ca şi pe cei ai mesei claselor şi ordinelor, punîndu-i faţă-n faţă, să se sfătuiască împreună şi, poate, să se înfrunte!

Lumina cenuşie a zilei de iarnă intra prin ogivele strîmte şi înalte şi învăluia, săracă, sub bolţile largi de piatră, strălucita adunare încremenită în risipa de culori a hainelor bogate. Nimeni în afară de preoţi nu se descoperise în această sală vastă şi mohorîtă. Pe căciulile mici de blană şi pe pălăriile cu borul răsfrînt în sus tremurau penele înguste şi drepte, sau largi, curbe şi creţe, legănîndu-şi culorile la cea mai mică mişcare a capului. Mantii grele, aruncate pe umeri, acopereau hainele lungi pînă la genunchi, galbene, roşii sau albastre, cu nasturi mulţi în faţă şi la mîneci şi încinse cu cingători preţioase care îşi coborau, de pe şold, canafurile largi, aurite. Ici, colo, de sub dolmanele bogate şi aruncate pe umeri, ca din grabă, se vedeau haine scurte de brocart înflorit în toate culorile, cu mîneci lungi, cu gulere late şi cheutori de nestemate. De sub unele mantii se vedeau zale aurite, sau de argint strălucitor şi toţi aceşti oameni scînteietori de bogăţie vestimentară purtau la şold sabia uşoară, de toate zilele, cu mîner aurit,

sau împodobit cu pietre scumpe şi legată cu lanţ de aur la cingătoare.

În faţa acestora, grupul înalţilor prelaţi, descoperiţi şi tunşi, în mantiile lor negre, cu gulere late şi albe de hermină, peste care se înfăşurau larg lanţurile grele de aur masiv, alcătuiau o pată întunecată şi oarecum tristă în desfăşurarea veselă de culori a mulţimii seniorilor.

În fund, către ogivele a căror adîncime lăsa să se vadă grosimea neobişnuită a zidului înconjurător, şiragurile celor din mica nobilime, îmbrăcaţi mai modest, fără strălucire, fără pietre scumpe şi culori ţipătoare, părea străină şi nelalocul ei, iar mai în fund, dincolo de aceştia, chiar lîngă zid, mulţimea reprezentanţilor oraşelor şi tîrgurilor alcătuia o grămadă nelămurită şi fără culoare.

În mijlocul celor de o seamă cu dînsul, vorbitorul, înalt, cu umerii largi, cu tîmplele cărunte şi cu sprîncenele groase, brune, peste ochii întunecaţi, mari, se ţinea drept şi îşi plimba privirea liniştită peste întreaga adunare.

— Rog pe senioriile voastre — reîncepu el cu acelaşi glas grav, potolit, dar puternic — să îngăduie şi să primească modestul meu cuvînt nu altfel, ci numai ca o dovadă de cinste şi bunăvoinţa pe care noi cei care facem parte din neînsemnata mea stare, o punem pentru dezlegarea pricinii ce ne-a adunat aci împreună. Pentru că, dacă graţiosul nostru suveran a aflat de cuviinţă să cheme în aceeaşi dietă şi pe membrii mesei baronilor şi prelaţilor, şi pe cei ai mesei claselor şi ordinelor, socot că a făcut aceasta doritor de a avea cuvîntul tuturora şi ajutorul tuturora şi nu numai al unora dintre noi. Deci numai din credinţă şi supunere

față de această dorință, îndrăznesc să iau cuvîntul în fața înalților prelați și a senioriilor voastre...

Introducerea aceasta plină de modestie părea a fi fost neașteptată. Vorbitorul se dovedise a fi un om cu carte și cu meșteșug la cuvînt. În primele rînduri cîteva priviri se încrucișară, iar contele Csaky, voievod al Transilvaniei, se plecă ușor la urechea contelui Palatin, ascunzîndu-și șoapta cu mîna.

— Așadar — se auzi același glas liniștit și puternic — urmarea războiului cere iar bani și acești bani — cum se cuvine și cum este drept — trebuie să-i dăm cu toții. Mai cere și oști și oștile, pe lîngă cele ale regelui, trebuie să le dăm noi, să le îmbrăcăm, să le înarmăm, și să le purtăm de grijă. Așa s-a făcut întotdeauna și așa este datoria noastră. Mai este însă o datorie asupra căreia văd că nu s-a ridicat nici un glas în această cinstită adunare. Este vorba de zeciuiala din dijmele luate de biserica romană, de pe pămîntul maghiar, zeciuială pe care, preafericitul papă Clemente al șaselea a rînduit-o aproape acum o sută de ani, și anume în 1332, regelui Ungariei, pentru a lupta împotriva necredincioșilor de pe aceste locuri...

Capetele tunse ale prelaților se înălțară dintr-o dată din gulerele late de blană albă și ochii lor neliniștiți cătară ascuțit spre vorbitor.

— ... și după cîte știu, această învoială și rînduială trăiește și azi, urmă el. Nici o altă poruncă nu a ieșit de la Sfîntul Scaun și nici o nouă învoială nu s-a iscălit, din vremea regelui Ludovic cel Mare pînă azi. Iar luptele împotriva husiților și turcilor, a necredincioșilor deci, sînt mai puternice astăzi, mai lungi și mai costisitoare decît atunci...

Acum scaunele grele de stejar scîrţîiră. Înalţii prelaţi se întoarseră unii către alţii, cu o mişcare repezită, şoptiră între ei, obrajii li se roşiră şi frunţile li se încreţiră. Episcopul Gyorgy de Lepeş al Transilvaniei se întinse către contele Csaky şi vorbi ceva repede, apucînd cu mîna lui grasă şi albă ca o pîinişoară lanţul de aur ce i se înfăşura de două ori peste gulerul de hermină.

— ...Mai ştiu de asemenea — urmă acelaşi glas grav şi calm — că de la înălţarea pe tron a graţiei sale Regelui Sigismund, zeciuiala aceasta nu a intrat în tezaurul regatului, cu toate că se împlinesc cincisprezece ani de cînd luptele noastre împotriva husiţilor, socotiţi stricători de lege, n-au încetat. Pricina n-o cunosc. De la Roma aflu că nici în tezaurul Sfîntului Scaun n-a intrat acea zeciuială. Nu cutez a bănui buna credinţă a nimănui, nici nu cutez a întreba unde se află acea zeciuială, dacă nu este acolo unde trebuie. Mă gîndesc numai că poate fi o greşeală... o nebăgare de seamă care se cere numaidecît îndreptată, mai cu seamă acuma cînd mijloacele de luptă ne lipsesc şi cînd banii aceia — cuveniţi pe atîţia ani în urmă — ar umplea tezaurul regatului, iar noi, care am dat tot ce s-a cuvenit pînă acuma, nu am fi siliţi să mai dăm o dată...

Murmurul care izbucni la aceste vorbe umplu încăperea şi se înălţă către bolţile întunecate. Seniorii se agitară, se întoarseră unii către alţii, pintenii de argint sunară ca nişte zurgălăi mici şi săbiile îşi loviră tecile de lemnul scaunelor şi hîrşîiră zgîriat lespezile mari de piatră cu care era podită sala. Mantiile negre ale prelaţilor se umflară ca de vînt, iar episcopul de Lepeş se întoarse

zbuciumat către voievodul Transilvaniei. Acesta însă nu-i putu fi de nici un folos. Stătea plecat către statura mică şi groasă a contelui palatin, îi spunea ceva, netezindu-şi mustăţile subţiri, şi zîmbea ca şi cum era cu totul străin de cele ce se petreceau acolo sub ochii săi. Îşi amintise voievodul de nişte hîrtii care arătau cum, tot pe vremea în care papa Clement al şaselea se învoise cu regele Ludovic să-i cedeze o zăciuială din dijme, capitala de atunci a Albei Iulii dăduse în judecată pe voievodul Ardealului pentru dijmele castrensiilor din districtele Devei, Cetăţii de Baltă, Uioarei şi Cohalmului, pe care voievodul le lua pentru regele Ludovic...

— Se pare că vine rîndul bisericii să le dea îndărăt! rîse voievodul, făcîndu-se că nu vede figura înspăimîntată a episcopului.

— ...Rog pe senioriile voastre să cerceteze şi să hotărască, urmă vorbitorul. Şi dacă dezleagă nodul acestei taine, eu socot că întreaga întrebare va fi dezlegată şi ne vom putea întoarce liniştiţi pe la casele noastre. Altfel — şi acum glasul îi deveni mai adînc şi mai vibrant — eu nu văd cum vom putea umple tezaurul golit. De astă primăvară, de cînd au ieşit noii bani mari de argint, nici o dijmă nu ne-a mai fost plătită de către ţărani. Şi la drept vorbind, nici nu pot ţăranii să plătească. Banii cei noi au în ei atît de puţin argint, încît valoarea lor a scăzut la a zecea parte din cît sînt ei socotiţi de lege. Tot aşa îi socoteşte şi tezaurul cînd te duci să-i plăteşti! În loc de unu, deci, eşti silit să plăteşti zece, ca să scapi de datorie. La neguţătorii la care sîntem siliţi să vindem roadele noastre ca să facem bani pentru dijmă, se schimbă socoteala. Cînd e vorba să-i dai, neguţătorul îţi cere zece în loc

de unul, pentru că aceasta e valoarea adevărată a banului. Dar cînd îi vinzi și deci trebuie să-ți plătească el ție, îți dă unu, nu zece. Asta se cheamă negoț. Și atunci urmează că tu capeți unu și dai zece ! De unde ? Bani mici, cvartlingi, nu primește tezaurul și chiar dacă ar primi, nu se mai găsesc nicăieri. Numai banii mici au o valoare sigură și de aceea sînt ascunși. Așa pățesc țăranii și așa o pățește și mica nobilime și orășenii. Pentru că, să mă ierte senioriile voastre, aceștia plătesc dijmele ! Și nu mai au de unde le plăti ! Să nu se uite că nu-s nici doi ani de la cea din urmă năvală turcească în Transilvania de miazăzi. Numai cei care n-au fost acolo nu știu ce a rămas pe urma năvălitorilor. Scrum și cenușă ! Cu ce să plătească oamenii ? Cu ce să plătească, și încă de zece ori mai mult ? Pentru că „asta" înseamnă plata după schimbarea monedei ! Nu uitați că în Țara Bîrsei și în Făgăraș, nemaiavînd nici ce mînca, țăranii s-au răsculat. Mai cu seamă asta să nu uite senioriile voastre : cel flămînd, dă cu îmblăciul, dă cu ghioaga, taie cu coasa și își ia singur, ori ce-or hotărî senioriile voastre aici în dietă ! Oricît s-ar supăra comitele secuilor, luminăția sa Jakch de Cășei și ar scrie împotriva lor scrisori mînioase și amenințătoare ! Acolo dările nu se mai pot strînge ! Și pentru că acolo țăranii n-au, n-au nici meșteșugarii, nici tîrgoveții ! Nici micii nobili n-au pentru că și pe ei i-au prădat turcii. Numai domniile voastre marii seniori aveți, pentru că ați putut să vă puneți din vreme la adăpost ! Ați plecat din vreme ducîndu-vă averile. De la castelul din jos de Murăș al preasfinției sale episcopului de Lepeș, spun oamenii că au plecat atunci peste trei sute de care

încărcate, iar castelanul nostru a plecat cu peste alte două sute de care... Numai iobagii cărora le cerem acuma dijme înzecite au rămas să plîngă flămînzi, culcaţi în cenuşa bordeielor nimicite de foc. Seniorile voastre nu aveţi de unde să ştiţi aceste stări, pentru că seniorile voastre nu aţi mai dat pe acolo să ne vedeţi ! Numai porunci am primit, să sprijinim banii cei noi şi să strîngem dijmele întîrziate... De cînd lumea sătulul nu crede flămîndul !...

De data aceasta cei care îşi ridicară capetele şi îşi ascuţiră privirile mînioase fură seniorii. Sălbaticul acesta din pădurile Transilvaniei ar face bine să bage de seamă şi să nu cuteze prea mult.

— ...De aceea v-am ruga ca la orice hotărîre ce se va lua în această cinstită adunare, să se ţină seamă de înlesnirile şi privilegiile cu care sînt dăruite senioriile voastre, şi de greutăţile în care se zbate poporul, şi dacă va fi vorba de noi jertfe, pentru mulţumirea graţiosului nostru suveran, acestea să apese mai greu pe umerii senioriilor voastre şi mai cu îngăduinţă pe ai celor care au plătit şi pînă acuma şi au sărăcit plătind...

Mai mult nu putu spune. Scaunele hîrşîiră puternic pe lespezile de piatră şi zeci de seniori săriră în picioare mînioşi. Vuietul se înălţă pînă sus, sub bolţile întunecate. Înalţii prelaţi zîmbiră cu toată faţa lor spînă, voievodul Transilvaniei spunea ceva mişcîndu-şi repede mustăţile subţiri şi răsucite, iar contele palatin se sculă greoi şi întinse braţele către îndrăzneţ.

— *De minimis non judecat pretor,* domnule cneaz Săcelean ! tună el furios. Sau, pe limba dumitale, nu ne-am adunat aci, noi, floarea regatului, ca să discutăm nimicurile domniei tale, ci ca să dezlegăm

situaţia gravă în care se găseşte astăzi graţia sa şi armatele sale.

— Îndrăznesc să cunosc limba latină ca şi senioria voastră, răspunse tot atît de liniştit şi puternic cneazul Săcelean. Iar în ceea ce priveşte nimicurile mele...

— Este o chestiune care s-a închis ! strigă contele palatin cu glas lătrător, tăind aerul cu braţul său scurt şi gros. Iată senioria sa, prealuminatul conte de Csaky, voievod al Transilvaniei, te va lămuri mai bine şi mai repede.

Cneazul Săcelean simţi o mînă prietenească trăgîndu-l în jos, de haină, şi se lăsă pe scaun cam fără voie, în timp ce contele Csaky sări de pe scaun, sprinten încă, în ciuda vîrstei şi a trupului greoi rezemat pe picioare subţiri, strînse în încălţăminte înaltă de piele moale.

— Iată unde pot ajunge lucrurile atunci cînd se amestecă oameni de înţelegeri şi ranguri diferite ! vorbi el violent şi cu glasul tăios. Atunci cînd s-a hotărît să se deosebească sfaturile ţării în clasa baronilor, pe de o parte, şi în cea a ordinelor, pe de alta, s-a făcut o faptă înţeleaptă. Care este folosul ce poate ieşi din amestecul acestora, se vede...

— Este un reproş la adresa graţiosului nostru suveran ? lătră pornit contele palatin.

— Nu este decît o simplă constatare şi o aducere aminte că noi am fost de la început împotriva acestei rînduieli ! se înclină uşor şi surîzînd acru contele Csaky. Dreptatea noastră s-a văzut şi astăzi, ca şi altă dată. Atunci cînd primejdia pluteşte deasupra capului tuturora, se încearcă dezbinări, se vorbeşte împotriva conducătorilor sfintei noastre religii, se aduc în discuţie mărunţişuri şi nimicuri

cu gîndul de a se stoarce bunătatea noastră, ca pînă la urmă să ni se ceară de-a dreptul îngăduinţe pentru alţii, în paguba noastră. Vă întreb : oare dacă erau numai nobilii între ei, se întîmpla aşa ceva ?

— Numai senioriile voastre sînteţi nobili în această adunare ? se auzi un glas mînios din fundul sălii.

— Pentru că sîntem nobili am fost chemaţi aici ! strigă tot dinspre fund, alt glas tot atît de iritat.

— Tatăl domniei tale n-a fost decît sutaş de călăreţi, în leafă la voievodul Maramureşului, domnule Vlad de Ucea ! strigă contele Csaky, roşu de mînie, către cel ce-l întrerupsese întîi. Iar pe domnia ta, domnule cneaz de Lupşa, se îndreptă el către al doilea întrerupător, nu te ştiam nobil ! De cînd ?

— De şaptezeci de ani ! îl întrerupse tăios cneazul de Lupşa. De atunci de cînd marele nostru Ludovic, la 28 iunie 1366, a decretat la Maros Vasarhely că un cneaz întărit de rege preţuieşte cît un nobil.

— „Preţuieşte", dar nu „este", domnule cneaz de Lupşa ! îi luă vorba din gură voievodul.

— Tatăl meu, aşa sutaş de călăreţi cum era, şi-a cîştigat nobleţea cu sabia ! sări iar Vlad de Ucea. Aş vrea să ştiu, mulţi din marii noştri seniori se pot mîndri cu asemenea fapte ?

— Marii noştri seniori se mîndresc cu naşterea şi cu sîngele lor ! îşi scoase pieptul înainte voievodul. Lor nu le tăgăduieşte nimeni nobleţea, iar atunci cînd cel mai mare dintre ei, regele lor, le cere ajutorul, ei nu se tîrguiesc cum faceţi domniile voastre. Aceasta este diferenţa între noi, domnilor ! Sîngele nostru nu se vinde, ci se dăruieşte cu genero-

zitate. Iar cînd se iveşte primejdia nu cerem îngăduinţe!

Voievodul apăsă pe cuvîntul „îngăduinţe“ şi fulgeră cu ochi răi pe cneazul Săcelean care stătea nemişcat şi cu capul plecat, la locul lui.

— Şi niciodată primejdia nu a fost mai mare decît acuma, domnilor! Urmaşii ereticului Huss nu se mulţumesc cu erezia lor stricătoare de credinţă. Oştile lor luptă nu numai împotriva adevăratei credinţe. Ei cer ca slujbele în biserici să nu mai fie făcute în limba latină, aşa cum se celebrează în toate bisericile catolice, de la sfîntul Petru încoace. Ci în limba naţională a fiecărui popor în parte. Pînă şi în bosniacă! Pînă şi în maghiară! Pînă şi în valahă, domnilor! Ei cer să înceteze iobăgia. Fiecare ţăran, adică, să fie liber să-ţi lucreze, sau nu, moşia ta şi să-ţi ceară plată pentru munca lui! Acuma glasul voievodului deveni înalt, aproape ascuţit. Ei cer să înceteze dijmele şi corvezile, şi cinzeciuiala, şi darea de creştin. Cer desfiinţarea privilegiilor, chiar şi acelea, domnilor, din mica nobilime, pe care se sprijină clasa domniilor voastre şi din pricina cărora nimeni nu se mai poate atinge de casele, de bunurile şi de aşezările domniilor voastre, în ţara aceasta în care se află oameni care strigă că toate înlesnirile şi privilegiile sînt numai ale magnaţilor şi toate greutăţile numai ale domniilor voastre şi ale... po-po-ru-lui! Parcă aşa ai numit domnia ta, domnule cneaz Săcelean, norodul iobagilor! Nu?

Cneazul Săcelean îşi înălţă o clipă capul şi un zîmbet iute îi lumină ochii vineţi. Voievodul îi aruncă o privire ca o săgeată.

— Ei mai cer egalitate înaintea legilor, domnilor! Adică, orice dijmaş, orice iobag, orice calic, nesupus, răsculat, să poată da în judecată pe voievod sau pe magnat, să stea cu el în faţa judecătorului şi chiar să-l rămîie ! Revoluţia calicilor, domnilor !

Vorbind, voievodul se întorcea zbuciumat cînd spre grupul seniorilor, cînd spre cel al prelaţilor, cînd înălţa capul şi privea ascuţit şi mînios către masa mai întunecată a celor din clasa ordinelor. Şi toţi îl ascultau cu băgare de seamă şi cu mare interes, pentru că aflau astfel o confirmare a zvonurilor care umpluseră regatul, umblînd din gură în gură şi căpătînd mare crezare, mai cu seamă în lumea celor necăjiţi şi săraci. De aceea ascultătorii se agitau, îşi aruncau şoapte şi îşi făceau semne, şi un murmur ca un val umpluse toată sala.

— Ei cer confiscarea averilor episcopeşti ! se întoarse voievodul către grupul înalţilor clerici, înălţînd glasul şi ridicînd un braţ ameninţător. Adică, averile luminăţiilor voastre să intre în tezaurul regatului şi pămînturile să fie date cui vor vrea ei, reformatorii ! Şi luminăţiile voastre, ce ? Cerşitori ? ţipă voievodul făcînd un pas către ei, în mijlocul vuietului stîrnit de aceste vorbe.

O clipă tăcu privind agitaţia care cuprinsese întreaga adunare, şi mai cu seamă zbuciumul întunecat al clericilor, apoi îşi ridică amîndouă braţele şi strigă, făcînd astfel să se potolească freamătul de glasuri :

— Şi mai cer, auziţi, seniori ? Şi auziţi, domnilor Săcelean, de Ucea, de Lupşa, toţi cît vă tîrguiţi, cîţi ne contestaţi nouă privilegiile, şi aţi vrea să ni le răpiţi, toţi cîţi aţi vrea să vă înălţaţi fără drepturi, pe aceeaşi treaptă cu noi, auziţi ? Mai cer o

împărţire frăţească a pămînturilor între toţi locuitorii ţării !

— Şi au să le împartă — se auzi limpede glasul bărbătesc al cneazului Săcelean — dacă marii stăpînitori de pămînturi vor urma să apese iobăgimea ca şi pînă acuma, s-o ţină flămîndă şi dezbrăcată, în sărăcia cea mai cumplită ! Luminăţia sa, voievodul, vorbea adineauri despre cutezanţa husiţilor şi despre revolta ţărănească pusă la cale pentru răsturnarea stărilor de astăzi din regat. O revoluţie a calicilor, prin urmare ! Şi eu adaug : da. Este o revoluţie a calicilor. O revoluţie în care calicii luptă şi mor cu desperare, cu deznădejde, pentru că nu mai pot răbda. Nu mai pot îndura suferinţa şi sărăcia la care i-aţi osîndit ! Luaţi aminte ! Aceasta este o învăţătură pentru toţi... Luaţi aminte!

Cneazul Săcelean se aşeză şi tăcu tot aşa de brusc cum începuse. O clipă tăcerea ţiui, mai păstrînd parcă ecoul celor din urmă cuvinte : „Luaţi aminte !“ Apoi tumultul se înălţă ca un talaz, se sparse de bolţile de piatră şi domni bubuind haotic. Toţi îşi părăsiseră locurile, vorbind odată, strigînd furioşi, strîngînd în pumn garda săbiilor şi făcînd gesturi mari şi repezite în aer.

— N-am terminat ! ţipă iar voievodul Transilvaniei. Seniori, n-am terminat ! Lăsaţi-mă să vorbesc !

— Silenţium ! strigară din toate părţile şi încet încet vuietul se potoli.

— Iată împotriva cărui duşman luptă de atîta vreme graţiosul nostru suveran, urmă contele Csaky. Va să zică nu este vorba de o simplă erezie religioasă care a ajuns pînă a pune armele în mîna ereticilor ! Ci de o revoltă adevărată, ţărănească, de un plan întreg de răsturnare îndreptat împotriva

noastră şi pus la adăpostul religiei. În adevăr o revoluţie a calicilor, cum spunea adineauri cneazul din Săcel, care a avut cutezanţa să ne ameninţe aici, în plină adunare, cu o revoluţie a calicilor transilvăneni, dîndu-ne sfaturi nouă, floarea acestui strălucit regat şi încercînd să ne înspăimînte cu urmările purtărilor noastre. Acesta a fost, fără îndoială, cuvîntul iobăgimii în dieta de la Pojony ! Pentru că vă întreb : cine are de cîştigat din încetarea iobăgiei, din desfiinţarea privilegiilor, din nimicirea averilor episcopeşti şi din împărţirea pămînturilor ? Desigur cei care nu au nici averi, nici privilegii, nici pămînt. Aceasta este adevărata faţă a tulburărilor, nu erezia lui Huss ! Pentru că dacă ar fi vorba de o simplă erezie...

— Ar fi treaba clericilor ! se auzi din fund glasul domol al cneazului Săcelean.

— Nu numai al clericilor ! Ar fi treaba noastră, a tuturora, pentru că sîntem datori să ne apărăm credinţa, cu armele, cu averile, şi, la nevoie, cu viaţa.

— E vorba să apărăm credinţa catolică, rosti tot atît de liniştit acelaşi glas, dar ţăranii transilvăneni din ale căror dijme adunăm oaste şi hrănim tezaurul pentru această luptă, nu sînt toţi catolici. Lupta între catolici, ar fi drept s-o plătească numai catolicii...

În clipa aceasta episcopul Gyorgy de Lepeş, din prima bancă a înaltului cler, se plecă privind către o uşă lăturalnică şi făcînd un semn. Din umbra unui ungher se desprinse un om înalt şi subţire, cu umblet lălîu şi cu gîtul înfăşurat într-o basma pestriţă, călcă în vîrful picioarelor şi se înclină ca frînt de mijloc în faţa episcopului. Şi în timp ce

acesta îi şoptea ceva la ureche, el îşi înălţă sprîncenele pe frunte şi răsucindu-şi gîtul privi cu ochi sfredelitori către banca în care cneazul Săcelean se reaşezase şi tăcea aşteptînd în linişte urmarea cutezanţelor sale. Apoi îşi coborî sprîncenele, îşi întoarse ochii către episcop şi se depărtă către aceeaşi uşă, păşind de-a-ndăratelea.

— Iată deci unde am ajuns ! strigă contele Csaky, întinzînd un braţ acuzator către Săcelean. Şi această încercare de dezbinare vine tocmai acum cînd trebuie să uităm toate duşmăniile care ne despart şi să ajutăm cu toate puterile noastre pe rege. Situaţia nu este uşoară. Gîndiţi-vă : După cîte şitu eu, graţia sa ţine 3000 de ostaşi numai aici, în Pojony, 15000 în nordul şi apusul ţării, 4000 în Timişoara, 22000 în Ardeal, 3500 în Dalmaţia, 12500 în Bosnia, 17000 la Ozora, 2500 în Croaţia... şi cam aceasta este oastea permanentă pe care o plăteşte suveranul nostru împotriva husiţilor şi împotriva ameninţării turceşti de la sud. Şi cheltuiala aceasta nu poate s-o facă graţiosul nostru suveran numai din veniturile pămînturilor sale, sau din neînsemnata zeciuială de care ne vorbea cneazul Săcelean adineauri.

Tăcu o clipă, se îndreptă către şirurile seniorilor şi păru că le vorbeşte numai lor.

— Este drept că ori de cîte ori suveranul a ajuns la ajutorul nostru graţia sa ne-a răsplătit regeşte, în felul său : ne-a întărit vechile privilegii, ne-a acordat altele noi, ne-a limpezit unele drepturi care, din cauza vechimii, ajunseseră tulburi şi nefolositoare, ne-a împărtăşit deci din generozitatea şi bunăvoinţa sa, fără ca noi să fi ridicat vreo cerere. Desigur că tot aşa se va întîmpla şi acuma, se cuvine

deci ca înainte de a hotărî asupra ajutoarelor ce-i putem da, să ne înţelegem asupra... dărniciei regale ce ne aşteaptă. Oh ! nu pentru altă ceva, ci numai pentru a nu lăsa pe graţia sa să ne copleşească despoindu-se pe sine ! Cum însă chestiunea aceasta nu priveşte pe toată lumea de aici, aş ruga pe luminăţia sa contele palatin să binevoiască a îngădui ca astăzi să ţinem adunare numai noi, membrii mesei baronilor şi prelaţilor, iar mîine să ne strîngem iarăşi în dietă generală potrivit înaltei voinţe regale.

Bucuros şi ostenit de sfatul atît de agitat care se prelungise peste orice aşteptare, palatinul se sculă repede şi îşi desfăcu braţele într-un gest larg de aprobare. Uşile se deschiseră spre lumina de afară. Halebardierii de gardă încremeniră cu armele în mînă, de o parte şi de alta a ieşirii. Şi, printre ei, membrii dietelor reunite convocate în iarna anului 1433 în cetatea Pojony, la graniţa de apus a pămîntului maghiar, ieşiră umplînd terasa largă şi înaltă a castelului de piatră, el însuşi ridicat pe o înălţime a întăriturilor.

Cneazul Săcelean răsuflă adînc aerul rece şi limpede şi se opri într-o margine a terasei să-şi aştepte prietenii. De aci, de sus, împrejurimile se vedeau ca zugrăvite. Jos, dincolo de ziduri, între castel şi îmbucătura celor trei ape : Dunărea mare, Dunărea mică şi cursul repede şi gălăgios al Morvei, tîrgul Pojony îşi întindea uliţele strîmte şi întortocheate, căsuţele cu pereţii şi lemnăria mîncate de umezeală, maidanele pline de gunoaie, de noroaie, de paie călcate de cai, de boi, de cîini

şi de care, şi cele cîteva hanuri pline acuma de gălăgia musafirilor sosiţi la dietă, de slugile lor, de fumul vetrelor şi de mirosul de carne friptă care plutea în aerul rece. Pe drumul pietros care urca din tîrg către castel, un călăreţ singuratic îşi juca nerăbdător calul.

— Te uiţi la Onuţ? întrebă sus pe terasă Vlad de Ucea pe cneazul Săcelean.

— L-am văzut! răspunse cel întrebat. Nu mai are răbdare. Nici eu nu mai am. Eu plec, Vlade!

— Nu stai pînă la sfîrşit?

— Ce să mai fac aici? Nu vezi? Noi sîntem nişte „neguţători"! Sîngele nostru se „vinde", nu se „dăruieşte"! Noi am vrea să le răpim privilegiile şi ei, sărăcuţii, cer o adunare tainică în care să hotărască numai între ei, cum să-l jupoaie mai bine pe rege! Şi vor ţine adunarea, vor hotărî, şi regele îi va asculta pe ei, se va despoia în folosul lor, şi va hotărî alte dări pe care să le plătească sărăcimea!

Tăcu şi întoarse capul iar către călăreţul singuratic.

— Ai dreptate! oftă Vlad. Nu mai avem nici un rost aici. Ce am avut să le spunem, le-ai spus tu, Mihaile. Plec şi eu cu tine. Mergem împreună ca să nu mai ducem grija dihăniilor pe drum!

Coborîră treptele de piatră, trecură pe sub turnul cel mare şi pe puntea lăsată peste şanţul larg plin cu apă şi ieşiră în drumul bătut. Călăreţul cel singuratic îi văzu de departe, dădu pinteni calului şi ieşi în calea lor.

— Gata, tătuţă? strigă el bucuros.

— Pentru noi e ca şi gata ! răspunse Mihail Săcelean, fără zîmbet. Du-te înainte, Onuţ, şi pregăteşte de drum. Plecăm chiar acuma.

Chiuind de bucurie, călăreţul întoarse calul şi porni voios la vale.

2

O dată cu Mihail Săcelean şi feciorașul său, Onuţ, plecară pe drum de întoarcere Vlad de Ucea, David de Grădiş şi cneazul Ruga de la Lupşa. Socotiseră şi ei că nu mai au ce căuta la Pojony. Toţi erau îmbrăcaţi de iarnă, cu căciuli împodobite cu cîte o pană de vultur şi cu haine de piele cu blana înăuntru, trase peste zalele groase, cu împletitură deasă şi măruntă. Săbiile uşoare fuseseră lăsate la samarele cailor de ajutor, iar drumeţii purtau acum săbii drepte, de luptă, lungi şi cu mînerul în formă de cruce. La şei, de o parte a oblîncului atîrna buzduganul cu opt muchii de aramă, iar de cealaltă, scutul lungăreţ, din piele de bour. Fiecare din aceşti călători era însoţit de cîte cinci, şase călăreţi, oameni de nădejde, cu arcul pe umăr şi tolba de săgeţi la şold, cu suliţa rezemată de scara din dreapta a şeii, cu scut de piele şi ghioagă ghintuită la oblînc. Şi fiecare din aceştia duceau alături de calul lor un alt cal, cu două samare încărcate cu cele de trebuinţă la un asemenea drum. Alcătuiau deci o ceată de aproape treizeci de oameni, cu peste cincizeci de cai şi călătoreau cu cercetaşii trimişi înainte pentru siguranţa drumului, făceau popasuri mari din douăzeci în

douăzeci de leghe, dormeau noaptea în corturi, cu capul pe şea, şi ţineau veşnic în jurul locului de popas străji treze şi grijulii.

Departe în urma lor, o altă ceată de călăreţi, mult mai mică, se ţinea la o depărtare cuviincioasă, poposea o dată cu ei şi porneau iar păstrînd mereu aceeaşi depărtare.

— Nu se încred în puterile lor şi se bizuie pe noi ! socoti Mihail Săcelean, privindu-i.

— E drum greu şi primejdiile sînt multe ! cumpăni şi cneazul Ruga, privind în urmă.

În adevăr, primejdiile erau multe. În afară de lupii care cutreierau locurile în haite numeroase, pădurile, care se ţineau lanţ, erau pline de răufăcători. Iobagi înfometaţi, chinuiţi şi schiloditi de seniori, ajunşi la capătul răbdărilor, puneau mîna pe o ghioagă, pe o furcă, ori un topor şi luau calea codrului. Iar acolo, asupritorul căzut în mîna lor nu mai afla milă. Bineînţeles, pe lîngă asupritorii vînaţi şi pedepsiţi, plăteau vamă şi alţi trecători prinşi la strîmtoare fără pază îndestulătoare. Nici un drum nu mai era sigur şi straja orînduită de cîrmuire nu era în stare să pună regulă. De altfel, nici nu încerca. O ţară de păduri, de stufărişuri, de bălţi şi de puste nemărginite nu se poate păzi cu straja obişnuită. Iar armata, puţină şi plătită anevoie, se bătea cu reformatorii religiei, care li se păreau mai primejdioşi decît bandele de tîlhari.

Acuma, opriţi la un popas, călătorii noştri se odihneau privind la Onuţ care vîna raţe sălbatece cu săgeata şi le aduna să fie pentru prînz.

— Nouă ! strigă el de departe, ţinînd în sus a noua victimă din ziua aceea. Bălţile cu papură şi stuf, care sclipeau ici-colo pe malul Dunării, adă-

posteau nesfîrşite cîrduri de zburătoare, pe care, de obicei, nu le vîna nimeni.

— Ajunge! vorbi Mihail, domol. Nu risipi săgeţile!

— Nu le risipesc! Numai două am pierdut. Nu că n-am nimerit. Dar au căzut raţele în Dunăre şi nu le-am putut scoate ca să-mi iau săgeţile înapoi.

— A-ha! Şi Gorun cîte a dat jos?

— Numai şapte! se bucură Onuţ, rîzînd cu toţi dinţii.

— Te dovedeşte pruncul! zîmbi Săcelean către Gorun, care tocmai sosea purtînd în braţe paserile ucise.

— Se şi cuvine! zîmbi mucalit Gorun sub mustaţa lui lungă şi lăsată în jos de o parte şi de alta a gurii. E mai tînăr decît mine şi săgeata lui zbîrnîie ca un bondar de cei mari. Cine să-l întreacă?

Onuţ se roşi de bucurie, iar tatăl lui schimbă o privire cu Gorun şi zîmbiră din nou amîndoi. Era o veche înţelegere între ei. Săgeata lui Gorun nu-şi greşea niciodată ţinta şi măiestria lui era cunoscută în trei ţinuturi. El îl învăţase pe Onuţ să tragă cu arcul, să lupte cu sabia şi să umble pe cal ca nimeni altul. Dar cînd vîna cu Onuţ, Gorun îşi încorda arcul, aştepta ca Onuţ să-i ia vînatul din vîrful săgeţii şi pe urmă ofta prefăcut:

— Iar mi l-ai luat de la gură! Asta făcea o atît de mare bucurie tînărului, şi Gorun atîta se bucura de bucuria lui, încît regula se statornicise pentru totdeauna: Onuţ vîna mai bine decît Gorun pentru că niciodată Gorun nu ucidea atîtea animale cîte dobora Onuţ! Acuma spătos, îndesat, cu căciula ţurcănească trasă pînă deasupra sprîncenelor ne-

gre, cu zîmbetul rămas în ochii vineţi, Gorun arătă cu capul grămada paserilor moarte.

— Le jumulim ?

— Şi le frigem ! Nu, tătuţă ? se repezi Onuţ.

— Bine, îngădui Mihail, numai nu întîrziaţi.

Şi în timp ce în jurul focurilor penele zburau în vînt şi frigările se învîrteau deasupra jarului, sfatul călătorilor urmă.

— Nu l-aţi văzut cum se răsucea ? vorbi cneazul Ruga din Lupşa. „Auzi, domnule cneaz de Săcel ? Auzi, domnule de Ucea, şi de Lupşa şi toţi cei care ne pîndiţi privilegiile ?“ Parcă era tras de sfoară, aşa se învîrtea !

— Cum să nu se învîrtească ? rîse David de Grădiş. Nu-s nici zece ani de cînd regele i-a dat în dar cinci moşii în Bihor ! Cinci, nu una. Un ţinut întreg ! Puneţi-le pe lîngă ce mai avea, adăugaţi privilegiile de conte şi de voievod, şi miile de iobagi care muncesc pentru dînsul, şi satele peste care e stăpîn cu drept de paloş, şi cîmpiile nemăsurate, şi pădurile, şi iazurile, şi hergheliile, şi ciurdele, şi turmele de oi, şi castelele, şi veţi înţelege de ce îi dă mîna să poarte numai la pana de la pălărie un diamant cît un ou de porumbel :

— Şi cînd te gîndeşti că e de ai noştri ! vorbi Mihail Săcelean. La Praga îi era ruşine să-şi mărturisească obîrşia valahă şi că ştie limba noastră. Nu vorbea decît ungureşte şi, bineînţeles, nu ne dădeam bună ziua. El mie, pentru că nu putea să se plece în faţa unui fecior de ţăran ca mine, care învăţa să se facă popă, şi al cărui tată, înainte de a fi făcut cneaz pe viaţă şi cu drept de moştenire, nu fusese decît un oştean ţăran de pe o moşie regală. Eu lui, pentru că ştiam că pe străbunicul

său îl chemase Ciacu nu Csaky, că era stegar în oastea lui Carol Robert şi că din pricină că a murit în luptă de mînă valahă, apărîndu-şi regele, urmaşii lui au devenit baroni, şi conţi, şi moşieri, şi bogătaşi ! Şi bătrînul meu, tot în urma unor lovituri de sabie bine potrivite s-a pomenit cneaz, ba i s-a mai dat şi o bucăţică de pămînt a lui ! Să nebunească bătrînul şi mai multe nu ! S-a făcut catolic, socotind că de acum nu mai este mult şi-l vor face nobil ! Ba şi-a vîndut şi bucăţica ceea de pămînt şi cu banii căpătaţi m-a trimis la Praga să mă facă popă ! Noroc că m-am trezit la vreme ! Cum a închis bătrînul ochii, cum am atîrnat în cui popia şi am venit acasă în Haţeg, la cnezatul care mi se cuvenea !

Aşa vorbeau cînd înainte de a ajunge la Tokod trebuiră să treacă albia unui rîu repede ale cărui ape lovind în pietroaiele aduse din munte erau atît de gălăgioase, încît vuietul lor stîrnea ecouri adînci în pădure, iar drumeţii nu se mai puteau înţelege între ei. Aşteptară mult podul umblător şi, odată urcaţi pe el, porniră pieziş în şuietul valurilor. Stăteau în picioare, descălecaţi, şi în capătul din urmă al podului, ca să lase loc mai mult cailor. Astfel aşezat, cu spatele către bordeiul podarului şi cu faţa către malul celălalt, Mihail Săcelean simţi o lovitură puternică între umeri şi se întoarse răsucindu-se în clipa în care săgeata care-l lovise, cădea jos, pe scîndură, cu zgomot sec. În aceeaşi clipă Gorun îi puse în faţă un scut, strigînd ca să-l audă toţi :

— Acoperiţi-vă cu scuturile ! Ne atacă din urmă ! Noroc de zale !

În adevăr fusese noroc de zaua groasă şi deasă pe care o purta Mihail Săcelean şi care nu putuse fi străbătută de săgeată. Priviră în urmă pîndind urmarea atacului, dar nu văzură nici urmă de arcaş, şi nici un om în întinderea pustie a drumului pe care abia îl părăsiseră. Numai umbrele unei dumbrăvi care cobora pînă la malul apei păreau ameninţătoare şi pline de taine. Va să zică nu fusese un atac tîlhăresc, pus la cale împotriva cetei lor, ci unul îndreptat asupra unui singur om, din umbră, din ascunzişul pădurii, de către o mînă de meşter.

— Ce-a putut să însemne asta? se nedumeri Săcelean, privind pe gînduri săgeata.

— Ce să însemne? se îngrijoră Gorun. Un ucigaş pus să te doboare!

— Ce să aibă un ucigaş cu mine pe locurile acestea străine? întrebă Mihail şi mai nedumerit.

— Asta-i urmarea cuvîntării tale în dietă, Mihaile! răspunse Vlad de Ucea. Îţi aduci aminte ceata ceea de călăreţi care se ţinea departe în urma noastră? Unde a dispărut, că înainte nu a trecut? E ascunsă în dumbrava care se vede şi arcaşul care ţi-a trimis săgeata e meşter, nu glumă. Uite săgeata. E ostăşească, nu-i aşa, Gorun?

Gorun clătină din cap. Da, săgeata era ostăşească.

— Are să trebuiască să fim cu ochii în patru! răspunse el îngrijorat.

La Tokod poposiră într-un han de drumul mare şi se aşezară pentru popas mai lung. Caii trebuiau odihniţi şi hrăniţi în vederea drumului greu ce se întindea de aici pînă la Pesta. În încăperea largă şi joasă a hanului, cu pereţi de bîrne afumate, la masa lungă de scîndură groasă cu picioarele înfipte în pămînt, în faţa vetrei în care ardeau buşteni

întregi, se sfătuiră îndelung. Hotărau anume pe ce drum să apuce, pentru că de aci plecau două drumuri către Pesta : Unul urmînd mereu malul Dunării, lung de peste patruzeci de leghe, ceea ce înseamnă două zile și două nopți de călătorie, și altul de-a dreptul peste creasta Verteșilor și care, cu cai bine odihniți, se putea străbate într-o zi, dar în trecătorile munților și în codrul care nu se lumina decît la hotarul Pestei. Pe aici nu se putea să nu aibă o întîlnire cu bandiții. Asta trebuia să hotărască sfatul. Și sfatul hotărî să înfrunte primejdia.

Afară, un tropot de cai numeroși se opri, glasuri tari se auziră în aerul rece și o ceată de oșteni năvăli în han, îmbulzindu-se cu vuiet mare. Purtau căști de fier cu apărătoare pentru ceafă și gît, și cu marginea ridicată în față ca marginea unei pălărioare, platoșe pe piept și pe spate, legate între ele cu curele pe sub mînecile de zale, și halebarde cu vîrful ascuțit ca la sulițe și cu tăișul la o palmă de vîrf, și lat ca un topor. Pe platoșa din față și în tot lungul ei o cruce înaltă era zugrăvită în alb ca să se vadă de departe.

— Cîrstoșii ! lămuri Vlad de Ucea privind pe fereastră.

— Cîrstoșii ! repetară ceilalți ca un ecou, pipăindu-și fără voie garda săbiilor și uitîndu-se la hangiu și la ajutoarele lui, care se făcuseră palizi și se zbuciumau să servească fără greș pe acești noi, gălăgioși și îngrijorători musafiri.

Se știa că oamenii aceștia, numiți cruciați sau cîrstoși, erau oștenii craiului și luptau în numele crucii lui Cristos, jăfuiau pivnițele și cămările hanurilor și ogrăzile țăranilor, nu plăteau și uneori ucideau, siguri că nu li se va întîmpla nimic. Pe

locurile pe unde se dădeau lupte, populaţia paşnică fugea din faţa lor mai mult decît din faţa duşmanilor.

Gorun se strecură cu greu printre ei, se plecă la urechea cneazului Săcelean şi şopti :

— Pe cei care au rămas afară, i-am înconjurat fără să simtă şi stau cu ochii pe dînşii. Să nu aveţi nici o grijă !

Tăcut, Mihail înclină capul şi zîmbi molcom către ceilalţi. Gorun era un om fără preţ !

Afară, Gorun se lovi piept în piept cu un cîrstos înalt, deşirat, cu obrazul osos, cu mustaţa lungă, pe oală.

— Tu eşti ? izbucni acesta cu glasul gros, în care tremura o undă de bucurie.

Gorun îl privi nedumerit.

— Tu, Filipe ? Da' ce, te-ai făcut cîrstos ?

— M-am făcut ! vorbi rar, tărăgănat, omul cel lung, parcă cu un fel de ruşine. M-am făcut, frate Gorun, să am şi eu un rost pe lume ! adăugă el mai din adînc.

— Ce rost, măi Filipe, că doar te ştiam om cu rostul tău. Cum să-ţi părăseşti tu casa şi să porneşti prin lume ca derbedeii ? se miră încruntat Gorun.

Lunganul îl trăsese de-o parte, lîngă un buştean prăbuşit, şi acuma încurcat, se scărpina în cap pe sub chivăra ridicată dintr-o parte, ca pe sub căciulă.

— Nu mai am nici un rost, măi frate Gorun ! oftă el din greu. Nu mai am nici cele două jugăre pe care le aveam, nici bordeiul, nici oiţile... Nimic nu mai am ! Am ajuns ca iobagii ! La noi în ţinutul Sebeşului ne mănîncă bogătanii ! Numai ei trăiesc

bine acolo! Se închid în ogrăzile lor, ca-n niște cetăți, mănîncă și beau între dînșii și fac averi de te crucești, măi Gorun!

— Cum, măi Filipe, că-i știam oameni așezați și muncitori cum nu se mai află. De cu noapte sînt pe cîmp pînă cînd dă întunericul de nu se mai vede mîna. Muncesc cu vîrtutea lor, cu sudoarea lor... Ce ai cu dînșii?

— Parcă noi n-am munci dacă am avea pămîntul nostru? Cum să nu muncim? Dar iată, aveam datorii la ei și cele două jugăre ale mele s-au dus, ba încă mi-au luat și bordeiul și oițile! Și tot le-am rămas dator! Iar nevasta mea a rămas slugă la ei să mă plătească de restul datoriei! Eu nu am nimic cu ei și cu religia lor căreia-i zic luterană, sînt și ei cum i-a lăsat Dumnezeu! Dar am că-s bogătani și nu cred sărmanului! Asta am! Iată, îi vezi? arătă el cu un gest larg spre ceilalți oșteni din preajma hanului, mai toți sînt romîni, cîțiva unguri, cîțiva sași săraci și cîțiva secui, căci și cu calicii lor, ungurii, și sașii, și secuii bogătani tot hain se poartă! Ce era să mai fac?

— Da' Cîrstos, măi Filipe?

— Cîrstos! Altăceva ce aveam de ales? Tu nu știi că pe plaiul nostru, de la Șușag și pînă la Rod, nici popă nu avem? Ne îngroapă morții popa cel papistaș aruncîndu-i ca pe cîini dincolo de gardul cimitirului lor. Ori dacă se supără, cine știe de ce, ni-l lasă pînă cînd pute și îl îngropăm noi pe unde și cum putem. Nici un drept nu avem și nici nu avem cui ne plînge. Iaca sașii au ișpanul lor care se are bine cu toți domnii, pun mînă de la mînă și țin o oaste întreagă, gata de război, o împrumută craiului sau voievodului, la nevoie și în schimb au

privilegii, şi drepturi, şi pămînturi, şi ne sînt stăpîni în satele lor. Ne-am gîndit şi noi să ne facem ostaşi, mai cu seamă că ne plăteşte, şi poate să căpătăm şi noi slobozii şi privilegii ca dînşii, dacă luptăm împotriva ereticilor.

Gorun îl privi îndîrjit şi cu ochii aspri.

— Ştii, tu, Filipe, ce vor husiţii ?

— De !... se încurcă iar cîrstosul. Popii zic că s-au sculat împotriva sfîntului papă şi a domnului Isus... şi zice că bat război cu craiul să-l dea jos din scaun...

— Să-l dea jos din scaun... îl îngînă Gorun, clătinînd din cap cu milă şi batjocură. Luptă, măi, să ia pămîntul de la seniori. Auzi, tu ? Pentru asta luptă. Şi să nu mai fie iobag pe pămînturile acestea ! Şi tu te duci cu baltagul împotriva lor, nătărău lung şi prost ce eşti !

Gorun scuipă cu putere într-o parte şi se sculă încruntat de pe buşteanul pe care stătuse. Cîrstosul rămase cu gura puţin deschisă, cu gîtul subţire, întins, ieşit, roşu şi cu pielea încreţită dintre cele două platoşe, şi cu o mare nedumerire în ochii lui castanii.

— Ţie îţi arde de glume, frate Gorun ? se bîlbîi el mirat şi făcînd o mare sforţare să înţeleagă. Dar încruntarea lui Gorun şi mişcarea lui plină de mînie, numai a glumă nu semănau. E adevărat ce spui tu ? isprăvi el tulburat.

— Ai fi făcut bine să întrebi înainte de a îmbrăca hanţele astea, lovi Gorun cu dosul mîinii în platoşa cu cruce albă a oşteanului. V-au păcălit popii papistaşi, măi Filipe. V-au ştiut necăjiţi, şi calici, şi fără nădejde, şi v-au îndreptat fără să simţiţi spre treaba asta păcătoasă. Le e frică de husiţi !

Şi atunci vă trimit pe voi să muriţi ca ei să trăiască liniştiţi! Cum să nu fiţi aşa de nemernici dacă sînteţi atît de nătărăi?

Lunganul îşi ridicase iar chivăra de pe o ureche, îşi băgase mîna sub ea şi acuma se scărpina în neştire, necăjit şi cu un fel de crispare a întregului obraz osos şi fără sînge.

— Măi, frate Gorun, eu te cred pe tine, nu pe popă. Şi toţi aceştialalţi te-ar crede pe tine dacă le-aş spune ce mi-ai spus tu mie. Numai că... aici se împiedică iar în limbă şi se scărpină cu furie sub chivără — numai că am jurat, am primit haine şi arme, şi am luat şi oleacă de cvartlingi pe care i-am lăsat acasă... De acuma capătul! Ce mai putem face? Spune şi tu?

Gorun îl privi cu milă, îşi întoarse capul şi porni spre han.

— Stai! îl strigă cîrstosul. Măi, frate Gorun, facere de bine pentru facere de bine! Ascultă: cneazul tău din Săcel e aici?

— Este. Ce vrei cu el?

— Eu nu vreau nimic. Numai că este un om al episcopului care-i vrea răul. Chiar a năimit pe un bandier al nostru cu cîţiva cîrstoşi să-l prindă la o strîmtoare şi să-i facă seama!

— Ce om? se minună Gorun.

— Unul lung şi deşălat şi legat la gît... Rîman îl cheamă, iar oamenii îi zic Rîmă! Îl cunosc că-i omul de credinţă al episcopului. A trecut ieri spre trecătoarea Verteşilor, a vorbit cu bandierul şi i-a plătit... Numai să nu mă spui, măi frate Gorun, că ştii de la mine.

Gorun fluieră prelung a mirare. Va să zică asta era şi atacul cu săgeata de pe podul umblător!...

— Care-i bandierul acela ? întrebă el.

— Uite-l colo lîngă fîntînă... cel care stă cu piciorul pe treucă... iar cei zece din jurul lui sînt cîrstoşii cu pricina...

Gorun porni grăbit spre oamenii săi.

În urma lui, omul rămase lung, puţin cîrjoiat şi rezemat în halebardă ca într-o prăjină, de parcă ar fi stat undeva pe deal, rezemat în ciomag, la păscut oile. Mustăţile îi cădeau jalnic de o parte şi de alta a bărbiei de mult nerasă şi în ochii lui se citea o resemnare totală, de cîine bătut, părăsit şi flămînd.

Pe uşa hanului ieşiră grăbiţi şi ceilalţi cîrstoşi. Încălecară cu vuiet mare de glasuri şi porniră cu tropot către apus. Numai ceata de lîngă fîntînă rămase nemişcată. Abia cînd cei din urmă ostaşi se pierdură în depărtare, bandierul arătat lui Gorun păru a se trezi din somn. Şopti ceva cu oamenii săi şi porniră cu toţii spre uşa hanului. Şi tot atunci oamenii lui Gorun se repeziră să le taie drumul, în vreme ce altă ceată răsări la spatele lor înconjurîndu-i. Abia cînd vuietul luptei de afară începu să fie străbătut de strigăte de moarte şi blesteme gîtuite, cneazul din Săcel şi prietenii săi se sculară să vadă şi ei ce se petrece. Dar Gorun, înfipt ca o stîncă în uşă, le împiedică ieşirea.

— Numai o clipă să mai îngăduiţi ! îi rugă el, că îndată-s gata ! Afară, un tropot de cal se apropie şi se opri o clipă. Gorun îşi scoase capul pe uşă. — A-ha, Rîmă ! strigă el în clipa în care tropotul se învîrteji şi se depărtă grăbit. Puneţi mîna pe el ! mai strigă el repezindu-se să încalece şi să alerge pe urma fugarului. Şi îndată cîţiva călăreţi porniră după dînsul. Tropotul cailor se pierdu cu-

rînd în munte în vreme ce cneazul Săcelean și soții săi priveau uimiți din ușa hanului prăpădul pe care-l făcuseră oamenii lui Gorun. Bandierul năimit să ucidă zăcea cu capul zdrobit lîngă fîntînă, cîțiva cîrstoși încremeniseră în bălți de sînge, iar unul din ei, scăpat ca prin minune, alerga departe pe urma ostașilor care dispăruseră de mult, urcînd malul Dunării către apus.

Gorun și oamenii săi se întoarseră păgubași.

— Unde să-i mai găsești în rătăcăniile muntelui ? răsuflă el necăjit și abia acuma povesti toată întîmplarea.

— Episcopul Gyorgy de Lepeș ! șopti Săcelean nedumerit. Știu că nu i-am fost pe plac, dar de aici și pînă la ucidere...

— De cînd mă știu nimeni n-a cutezat pînă acuma să-i dojenească și să le deschidă ochii în plină dietă ! Nimeni dintr-ai noștri adică ! vorbi cneazul Ruga în chip de lămurire. Îndrăzneala ta i-a usturat mai mult decît o lovitură de sabie și trufia lor a sîngerat adînc. Te-au simțit primejdios și, ai să vezi Mihail, că vor mai încerca. Din pricina ta prelații vor trebui să scoată toată zeciuiala pe care o cereai tu și pe care ei au băgat-o în pungă. Seniorii n-au să-i ierte ! Te-ai gîndit la asta ? Cum vrei tu să sufere prelații atîta pagubă și să te uite ?

— Poate aveți dreptate ! spuse gînditor Mihail Săcelean. Deocamdată însă e destul să știm dincotro ne vine primejdia. Și e bine să deschidem ochii. Eu mi-am făcut datoria... cu toate că asta nu va folosi la nimic.

— Asta nu se știe ! spuse Vlad de Ucea. Are să afle regele, are să întrebe...

— Regele nu mai este decît o jucărie în mîna celor cîteva sute, sau mii de seniori, care-i vor stoarce toate prerogativele şi le vor folosi ca să stoarcă şi mai mult norodul şi să-l aducă la deznădejde. Nu mai sîntem decît o ţară anarhică mîncată de lepra seniorilor şi popilor. În ziua în care se va isprăvi răbdarea norodului, se va cutremura împărăţia din toate încheieturile, vor crăpa toate aşezările şi ne vor îngropa pe toţi sub dărîmături. Ţine-ţi minte: vremea nu-i departe.

Tăcu într-o linişte îngrozită. În faţa ochilor celorlalţi, se desfăşura icoana unei nimiciri fără leac. O clătinare a cerului, a văzduhului, a pămîntului, într-un vuiet cumplit de năruire, şi din mijlocul norilor de fum şi flăcări, şi al prăvalei uriaşe a lumilor şi a trăsnetelor, înălţîndu-se o ghioagă nestrujită, năprasnică, ridicată de o mînă neagră de ţărînă, tare ca fierul, crăpată şi osoasă, pe care toţi o cunoşteau prea bine...

3

Drumul urca mereu. Pe stînga păretele păduros se înălţa abrupt. În dreapta rîpa cobora ca un zid drept, zburlit din loc în loc de cioatele buştenilor prăbuşiţi şi opriţi în cădere din cine ştie ce pricină. Dincolo de rîpă dealul se înălţa din nou pe aceeaşi linie cu drumul, purtînd pe creastă, de sus în jos, prăvala vijelioasă a unui torent care ţîşnea din toate părţile, sărea peste stînci, se prăbuşea în goluri, se fărîmiţa în picuri mărunţi ca o pulbere, se năruia din nou rostogolindu-se din

stîncă în stîncă, învăluind locul cu un fum alb de apă şi alergînd zbuciumat, galopînd la vale într-un vuiet care umplea văzduhul cutremurîndu-l. Onuţ, cu un arcaş alături, călăreau în chip de cercetaşi, înaintea tuturor. Caii lor tropoteau veseli depărtîndu-se mereu, pînă cînd cărarea lărgindu-se putură călca, fără tropot, pe iarbă. În liniştea uriaşă a pădurii, cei doi călăreţi păreau mai înfioraţi şi mai însfioşaţi. Şi dintr-o dată, în marginea unui luminiş, Onuţ opri şi, tăcut, se înălţă în scări, în vreme ce chipul i se lumină de un zîmbet larg, aproape copilăresc : în luminiş, un ursuleţ mititel, un pui de urs, ieşise la plimbare. Păşea domol, cu labele parcă prea groase pentru trupul lui mic şi muşluia cu botul aplecat în iarbă.

„Caută fragi !“ gîndi Onuţ bucuros.

Un con de brad căzut de sus atinse urechea ursuleţului şi se rostogoli alături. Preumblăreţul se opri, privi în sus şi rămase nemişcat. Deasupra capului său, departe, o veveriţă se legăna pe o creangă mlădioasă şi se strîmba la el.

Ursuleţul îşi înălţă un picior şi îşi frecă necăjit o ureche. Veveriţa începu să se dea huţa pe creanga ei, arătîndu-i coada, ca un pămătuf castaniu.

Ursuleţul îşi ridică amîndouă labele ca să-şi frece amîndouă urechile.

„Crrr pat, pat !“ se sperie o pasere de pădure zburlindu-se pe o creangă.

„Crrr pat ! crrr pat !“ rîse ea în urma ursuleţului, pornind către locuri mai liniştite.

Onuţ rîse cu glas. Dar rîsul lui se stinse repede. În mijlocul cărării, un om cu bundă, cuşmă şi opinci se oprise şi-l aştepta.

— Mă rog, vorbi el cu un glas neobişnuit de gros, nu cumva se află în ceata care vine în urma voastră cneazul Mihail Săcelean ?

— Ba se află, răspunse Onuţ. Uite, cel cu mustaţa castanie şi cal sur...

— A-ha ! făcu străinul îndreptîndu-se către călăreţii care soseau.

În dreptul lui Mihail se opri. Se opriră şi călăreţii. Străinul îşi scoase căciula şi se închină pînă la pămînt.

— Să trăieşti, luminăţia ta, cneaz Mihail ! vorbi el cu acelaşi glas gros şi răsunător. Eu sînt Pall, Gyorgy Pall, năimit să te pîndesc aici în munte şi să te ucid. Iaca preţul morţii luminăţiei tale ! scoase el din sîn o pungă, aruncînd-o la picioarele calului pe care călărea cneazul. Eu însă nu mănînc asemenea pîine. Asta am venit să-ţi spun şi să-ţi aduc banii aceştia blestemaţi !

Cu cîţiva călăreţi, Gorun înconjurase pe străin şi acuma ţinea ochii pe el, gata să intervină la orice gest. Străinul înţelese mişcarea şi întoarse capul către Gorun.

— Ceea ce faci domnia ta acuma e bine, dar nu-i de ajuns. Pentru că dacă mi-ar fi să-ţi omor stăpînul, aş scoate, iată, cuţitul acesta şi pînă cînd ai clipi domnia ta, l-aş şi trimite în ochiul cneazului ! Uite cum îl trimit în crăpătura aceea de stîncă ! Şi în aceeaşi clipă deschise lama îngustă şi ascuţită a cuţitului scos nu se ştie de unde şi-l repezi, fulgerător, în muşchiul din crăpătura stîncii, unde rămase tremurînd uşor. Ţi-am spus că eu nu mănînc pîinea asta ! vorbi el tot către Gorun.

— Atunci pentru ce îmi faci mie binele acesta ? întrebă Mihail Săcelean.

Omul căzu în genunchi şi se închină iar pînă la pămînt.

— Strînge-mă de pe drumuri, luminate! se rugă el şi glasul lui cutremură inimile celor care-l ascultau. Sînt un biet iobag fugar de sub mîna şi năpîrca stăpînului. De la sfînta Maria rătăcesc flămînd, bătut de ploi şi vînturi, îngheţat, dezgheţat, nedormit şi cutremurat de toate spaimele! Nu mai pot şi înapoi nu mă mai întorc nici mort!

— De unde eşti fugar? întrebă Mihail Săcelean.

— De la Măgura Bihorului, moşia luminăţiei sale contelui Ciacu!

Cneazul schimbă o privire cu soţii săi şi o urmă de zîmbet îi lumină faţa. Contele Ciacu, adică Csaky, era doar voievodul Transilvaniei, cel pe care-l înfruntase în dieta de la Pojony.

— Şi de ce-ai fugit? întrebă el.

— Nu mai putem răbda, luminate. Acolo-s vite multe de nu le mai ştii seama, dar pămînt puţin şi pietros! Ca să scoţi ceva din el, munceşti pe brînci, din zori pînă noaptea tîrziu, şi de mîncare, numai cît să nu mori. Iată, eu am împlinit patruzeci de ani de viaţă, dar de săturat încă nu m-am săturat niciodată! Pentru muncă, ne dădea stăpînul cîte o bucăţică de pămînt cît o năframă. S-o muncim adică şi să ne hrănim pe ea. Dar cum să te hrăneşti, dacă din roadă, stăpînul îţi cerea a noua parte, intendentul îţi cerea şi el, iar vătăjii îţi luau cu hapca? N-am mai putut şi într-o zi am fugit. M-au prins şi m-au bătut cu biciul cu plumbi. „Dacă vrei să te duci de aici, să-ţi plăteşti întîi datoriile!“ strigau ei la mine. Dar cum să le plăteşti, dacă intendentul citea nişte datorii pe care nu le-aş fi putut plăti chiar să mai fi muncit o

sută de ani ? Şi am fugit iar ! Şi de atunci umblu mereu !... Iar despre luminăţia ta, de la păcătosul care m-a plătit să te ucid, am auzit. Zicea că dacă te ucid, să-l caut la o pădurărie din vale să-mi mai dea o pungă ! Şi-atunci mi-a venit mie în gînd să cer mila domniei tale !...

— Cine era acela ? întrebă cneazul.

— Dracu-l ştie ? Unul lung şi subţire, numai piele şi ciolane, şi cu gîtul înfăşurat într-o zdreanţă pestriţă. Acu aşteaptă răspunsul la pădurărie.

— Acu te cred ! mîrîi Gorun, răsuflînd mai uşurat.

— Ia-l între oamenii tăi ! porunci cneazul şi toţi se grăbiră să-i facă loc între dînşii.

Porniră grăbiţi pentru că întîrziaseră destul.

„La o pădurărie, devale !" îşi aduse aminte cneazul Ruga vorbele fugarului şi chemă pe Gorun.

— Vezi despre ce pădurărie este vorba, îi porunci Mihail, şi cercetează, poate îl prinzi pe ticălos. Şi Gorun cu cîţiva oameni porni înainte.

Acuma, în spatele călăreţilor cobora şi soarele spre apus, şi umbrele se întindeau crescînd înaintea lor. Începură a coborî culmea Verteşilor şi seara se apropia. Curînd vîntul aspru dinspre miazănoapte se auzi ţiuind printre creste. Departe, culmile luminate de focul asfinţitului îşi zugrăveau stîncile trandafirii şi pădurile negre. Văile însă se întunecau şi amurgul se lăsa rece, neprietenos şi ameninţător. Cu cît coborau, cu atît pădurea se apropia de amîndouă părţile, ca două ziduri. În dreapta călătorilor cele din urmă măguri ale Verteşilor rămîneau departe. În stînga masivul Filis se ridica întunecat şi păduros acoperind orizontul, iar în faţă codrul Buda, vestit pentru hoţiile zilnice şi ucigaşii

ce-i adăpostea, pentru tremurul de inimă cu care drumeţul îi auzea numele, se întindea nesfîrşit, nepătruns, ameninţător ca o uriaşă vizuină de fiare viclene ca oamenii, şi de hoţi cruzi şi nesătui ca fiarele.

Gorun se întoarse cu o parte din oamenii săi. Pe ceilalţi îi lăsase de strajă la pădurărie. Nu era nimic acolo care să-i îngrijoreze, dar mai la vale, către Pesta, aflaseră drumul tăiat de un şanţ larg, înconjurat de pari înfipţi în pămînt şi frînghii întinse în curmeziş. Era în chip vădit pregătirea unui atac prin întuneric, în care caii să se împiedece în pari şi să cadă în şanţ, răsturnînd pe călăreţi şi lăsîndu-i pradă hoţilor ascunşi în desişul de pe margini.

— Hoţilor, sau ucigaşilor trimişi de episcop ! îşi făcură socoteala călăreţii şi rămaseră să petreacă noaptea în pădurărie, sub strajă tare şi trează.

De la Pesta, către miazăzi, drumul cel mare de comerţ cobora între Dunăre şi Tisa străbătînd pusta ungară în lungul ei. Zilele de iarnă erau scurte şi cenuşii. Zăpada, foarte puţină în anul acela, purta rare urme de dihănii. Ei călătoreau cu popasuri rare şi scurte. Iar cînd într-o seară ajunseră la Seghedin, toate ostenelile fură uitate. Dincolo de apa gălbuie-vînătă a Tisei, la marginea cetăţii, curgea apa limpede, rece şi repede a Mureşului lor. N-au mai avut răbdare. În aceeaşi seară podul umblător îi trecu peste Tisa şi se găsiră pe malul celălalt, acolo unde Mureşul vuieşte peste prunduri, îşi strecoară pletele de apă printre bancurile de nisip şi se varsă în Tisa prin guri gălăgioase, largi, joase şi vinete. Erau acasă...

De acu trecură din sat în sat, din cneaz în cneaz, din prieten în prieten. Şi peste tot aflară acelaşi fior care tremurase în ameninţarea cneazului Mihail la dieta din Pojony şi aceeaşi îngrijorare. Ţăranii începeau să nu mai poată fi ţinuţi în frîu. Ba pe unele locuri izbucneau împotriviri sîngeroase, iar fugarii se înmulţeau, se înmulţeau...

— În Vinţ — povestea cneazul Rudu — vin, nu se ştie de unde. Au trecătorile lor printre păduri şi dealuri şi peste apă, năvălesc în ţinutul Sebeşului, pradă cît pot şi fug înapoi de unde au venit. În cuprinsul meu nu fac nici o răutate, vra să zică n-aş avea de ce mă jălui. Dar vin sebeşanii cu gura mare şi porniri de răzbunare, încît stau veşnic gata de harţă. S-au plîns iar la curte şi un trimis al înlocuitorului crăiesc a venit aici să vadă cum stau lucrurile. I-am spus să trimită armată, că eu nu am ! S-a minunat trimisul că de ţinutul meu nu se leagă hoţii. De ce ?

De la locuitorii din Vinţ, ce să ia hoţii ? am rîs eu. La mine oamenii sînt atît de săraci, încît n-au plătit dijma de doi ani ! A ridicat din umeri şi s-a dus !

— Poftim ! Asta-i adevărul şi dacă le-am spus, a ţipat la mine voievodul, că ne tîrgium şi ţara piere ! Ţara ? Ţara aţi văzut-o aşa cum am străbătut-o în curmeziş : O zguduie husiţii, o pîndesc, o încolţesc şi o pradă turcii, o pradă graţiosul nostru suveran cînd scoate bani fără putere, o pradă cruciaţii, sau cîrstoşii, o pradă seniorii stăpîni ai pămînturilor, o pradă voievodul, episcopul şi popii lui şi cei prădaţi sînt iobagii, şi meşteşugarii, şi tîrgoveţii... Asta-i Ţara pe care, drept leac, craiul o împarte în masa baronilor şi prelaţilor şi masa

ordinelor şi claselor... să nu cumva să ne amestecăm şi să murdărim pe senioriile lor cu zdrenţele şi sărăcia noastră ! Idioţii ! Orbi care nu văd că ţara-i plină de tîlhari, de răzvrătiţi şi de fugari, şi de flămînzi şi că va pieri în adevăr dacă seniorii vor urma să stoarcă pe iobag şi de ultimele lui puteri şi dacă popii catolici vor urma să-l jăfuiască şi pe deasupra să-l zdrobească sub atotputernica lor minciună religioasă. Ba într-o bună zi vom primi poruncă să-l sugrumăm cu mîinile noastre pentru că graţiosul nostru suveran are nevoie de bani, iar sfetnicii lui şi seniorii, şi popii îl vor sfătui să aşeze noi dajdii ! Şi-l vom sugruma, dacă ne vom potrivi la porunci ! vorbi Mihail.

Mihail Săcelean tăcu, întoarse capul privind în gol şi dintr-o dată, răsucindu-se pe călcîie, le făcu iar faţă.

— Dar dacă într-o zi iobagul şi-ar întoarce spre noi faţa încruntată şi furca de fier cu trei colţi ? Să ne scoată măruntaiele şi să ne ucidă el pe noi, cei care îi ascultăm pe popi şi pe seniori ? Ce-aţi zice ?

— Cum ar îndrăzni ? rămase Ruga cu fruntea încreţită şi cu ochii mari.

— Cum ar îndrăzni ? îl înfruntă Mihail. Cîţi ţărani ai tu, Vlade, în cuprinsul tău ? Trei, patru sute ? Şi tu, David, tot atît ? Şi tu, Reuca, şi tu, Torda, şi tu, Rudu ? Peste tot... două mii ? Şi noi cîţi sîntem ? Şapte ? Ce-ar putea să facă şapte slăbănogi în faţa a două mii de furci ? Dar contele Ciacu singur în faţa celor zece mii ai lui ? Nu se poate ? Dar dacă într-o zi s-ar putea ? Spune-mi ce-ai face. Ruga, nu rîde !

— Nu rîd pentru că nu s-ar putea! Rîd de contele Ciacu care s-ar afla într-o zi într-o asemenea împrejurare în faţa lui Pall al său!

— Da. Ar trebui să rîdem chiar dacă s-ar putea! Să nu ne fie frică. Dar ca să nu ne fie frică atunci, să nu-l sugrumăm acuma! Iar în ceea ce mă priveşte, eu ştiu ce am să fac! Mă întreb ce veţi face voi?

— Vom face ce vei face tu, Mihaile!

— Şi dacă ne vor chema şi cerceta la dietele locale, că n-am ascultat porunca regelui?

— Răspunsul să ne fie acelaşi! sfătui Vlad de Ucea: „Noi nu putem. Să pună pe alţii să strîngă dijma. Să vedem, vor putea?"

Se despărţiră şi porniră mereu pe malul Mureşului fiecare spre casa şi cuprinsul lui.

Gorun buciumă de departe şi îndată ograda aşezării cneazului săcelean se umplu de viaţă. Porţile fură deschise, iar pe prispa înaltă o fetişoară negricioasă, cu cozile lăsate pe spate şi cu haină scurtă blănită şi încheiată, apăru repezit, trîntind uşa în urma ei şi rîzînd cu mîinile întinse către călăreţii care veneau în goană. Coborî apoi treptele de lemn şi ieşind înaintea lui Mihail, care descălecase, se plecă şi-i sărută mîna, în vreme ce el îi atinse creştetul cu buzele şi întrebă:

— Bine, Mara?

— Bine, tătuţă! răspunse ea zîmbind larg cu gura, cu ochii şi cu tot obrazul şi se agăţă cu amîndouă mîinile de gîtul lui Onuţ, care se folosi de prilej ca să-i întindă coadele, în glumă.

— Onuţ, şopti ea ferindu-se ca să n-o audă tatăl lor. La Băniciori s-a întîmplat ceva!

— Ce s-a întîmplat? o privi el îngrijorat.

— Nu ştiu ! De ieri buciumă Uca şi cere ajutor !

— Şi nu te-ai dus încă ?

— Mi-a fost frică, Onuţ !

— Uf, că proastă eşti ! se înciudă el. Mergem deseară !

— Şi tătuţa ?

— Are să doarmă. E trudit !

În fundul curţii, Onuţ puse mîna pe buciumul lui Gorun, îl sprijini de marginea unei căruţe şi cu ochii îndreptaţi departe, dincolo de măgură, dincolo de apa Streiului, spre coasta unei văiugi pe care abia se zăreau cîteva aşezări pierdute între copaci şi colorate de lumina asfinţitului, buciumă prelung, cu putere, cu obrajii umflaţi : tu-ru-tuu-tuuu-tuuu ! Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu ! Sunetele zburau puternice, fugărindu-se peste vîrfurile copacilor, plutind peste văi, peste apă, peste costişe şi se pierdeau în depărtare. Cei doi tineri stătură o clipă lungă cu urechile la pîndă. Nerăbdător, Onuţ îşi privi sora cu întrebare şi necaz. Apoi duse din nou buciumul la gură : Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu ! Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu ! strigă el iar, cu obrajii înroşiţi şi cu ochii îndreptaţi spre acelaşi loc. Stătură iar o clipă nesfîrşită şi dintr-o dată Mara îşi ridică arătătorul, cerînd ascultare şi băgare de seamă. Din depărtare, ca o adiere, ca o părere de sunet, ca o şoaptă de cîntec, un bucium nevăzut răspundea pe suflarea vîntului : Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu ! Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu !

Abia atunci fratele lăsă din mînă buciumul şi, ca o pedeapsă, puse din nou mîna pe cozile surorii lui...

În amurg Onuţ căută pe Gorun.

— Mergi cu mine la Băniciori ?

— Să afle cneazul ?

— Să nu afle nici pămîntul !

— Pun şaua pe Murgul !

— Pe Murgul şi pe Roaiba. Merge şi Mara...

Gorun are o clipă de şovăire.

— Mă tem că are să fie bucluc !

— Nu te teme. Eu rămîn vinovatul, bădiţă !

Şi cînd Onuţ îi zice lui Gorun „bădiţă“, Gorun nu mai poate zice nu.

— Bine. Ieşiţi pe portiţa de după stoguri!...

Coboară tăpşanul pe iarbă, ca să nu se audă tropotul cailor. Mara a încălecat băieţeşte şi a pus pe cap cuşmă de blană. Onuţ şi-a ridicat gulerul scurtei. E frig tare. Aleargă acum pe drum bătut. Gorun şi-a tras peste genunchi pulpanele cojocului. Trec Streiul spărgînd cu copitele cailor gheaţa subţire ca sticla. Urcă malul, opresc o clipă să răsufle caii şi ascultă cum ţiuie subţire vîntul în crengile copacilor. Pornesc iar. Un bucium nerăbdător izbucneşte undeva, nu departe : Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu ! Onuţ pune pinteni murgului şi zboară. După el zboară şi Mara aplecată pe şa. Trec printre cîteva bordeie muşuroaie. Un gard de nuiele închide un loc mai întins şi din umbră răsare o bisericuţă de scînduri, cenuşie, aproape rotundă, fără turn, cu o cruce de lemn aplecată pe acoperişul de stuf. În jurul bisericuţei cîteva cruci strîmbe străjuiesc muşuroaie nelămurite. Opresc şi sar jos.

— Aici, aici ! îi cheamă din întuneric un glas ca de copil şi ei trec grăbiţi printre copaci şi ajung în faţa unei căsuţe împrejmuită cu prispă de lut. Aici sînt, Mara ! cheamă acelaşi glas şi în întunericul tinzii abia se zăreşte silueta unei fetişoare nu mai răsărită de cît Mara.

Mara aleargă cu Onuţ pe urmele ei.

— Uca ! Ce-i cu tine ? De ce stai prin întuneric ?

— Tata ! scînceşte fata. Alaltăieri l-au căutat de la Orăştioara oamenii işpanului ! Să-l ia şi să-l ducă ! Ostaşi erau !

— De ce să-l ia şi să-l ducă ?

— Nu ştiu, nu ştiu ! plînse fata. Tata însă nu era acasă. Şi atunci au prins a-l aştepta... Socoteau că oricît de tîrziu, tot are să tragă el acasă. Acu mă păzeau pe mine. Să nu cumva să trimit veste tatii ! Dar tot i-am trimis, cu Cojocar... îl ştiţi ! Şi Cojocar a alergat pe jos şi l-a găsit pe tata departe, spre Rîuşor şi i-a spus...

— Şi acu unde-i părintele ? întrebă Onuţ.

— Socot că-i la naşul Costa, la Rîuşor. Mi-a trimis vorbă să mă duc şi eu la naşul Costa, numai să bag de seamă să nu mă simtă ostaşii işpanului şi să-i dea de urmă !...

— Şi de ce nu te-ai dus ?

— Nu pot ! Ostaşii sînt aici şi mă pîndesc zi şi noapte ! De aceea v-am chemat !

— Unde-s ostaşii ?

— În marginea dumbrăvii de lîngă cimitir. Mă mir cum de nu v-au oprit !

— Au să ne oprească ei cînd om pleca ! şopti alături glasul lui Gorun. I-am simţit !

— Bădiţă, îl prinse Onuţ de umăr, trebuie să luăm pe Uca la noi!

— Şi ce are să zică cneazul?

— Ori ce-a zice! Aici nu putem s-o lăsăm! Tătuţii am să-i spun...

— Am să-i spun şi eu! se repezi Mara.

— Numai eu nu ştiu ce am să-i spun! oftă Gorun. Şi dacă au să ne urmărească, oştenii aceia n-au să afle că fetişoara e la noi?

— Oştenii n-au să cuteze să intre în Haţeg! vorbi Onuţ. Şi pe urmă n-avem decît să-i împiedecăm.

— Sînt mulţi? vru să ştie Gorun.

— Şase! şopti Uca. Dar putem cere de la Cojocar două suliţi, una pentru Mara şi alta pentru mine, ca să fim şi noi patru!

Gorun se scărpină în cap, nemulţumit. El ştia că cele două fete sînt viteze şi că ştiu a trage cu arcul. Cu suliţa însă nu le văzuse niciodată şi pe urmă două copile crude în luptă cu nişte oşteni... el nu putea încerca asemenea primejdie!

— Unde-i Cojocar? întrebă.

— Aicea sînt! şopti un glas din întunericul tinzii. Am auzit, şi suliţi pot să vă dau. Dar nu-i bine cum vreţi să faceţi dumneavoastră. Mai bine mă fac eu că plec încolo, la deal şi-i trag pe toţi după mine. Şi atunci o luaţi la goană! Dar să mergeţi numai pe iarbă ca să se audă mai puţin.

— Şi dumneata ce-ai să te faci cu dînşii pe urmă? întrebă Mara.

— Eu, cînd oi înţelege că sînteţi departe, am să mă întorc şi am să mă culc! rîse Cojocar. Staţi puţin, să aduc calul pentru Uca.

— Cojocar, scînci Uca. Uncheşule, să nu pățești ceva !

— Nu te teme, fetița moşului, şopti Cojocar şi glasul lui părea acum înmuiat şi oarecum tulburat. Pînă în ziuă socot să fiu şi eu la Rîuşor fără ştirea işpanului !

Încălecară în mare tăcere şi Cojocar aduse fetelor sulițele făgăduite. Gorun şi Onuț îşi traseră de la oblînc ghioagele şi Cojocar se făcu nevăzut în întuneric. Curînd îl auziră tuşind, semn că planul lui izbutise. Ostaşii îl urmăreau să vadă încotro apucă. Îl lăsară să se depărteze şi porniră şi ei prin umbra bisericuței. Dar în clipa în care urmau să treacă din cimitir în drum, două umbre se repeziră din întuneric şi apucară de frîu caii din margine.

— Loveşte ! mîrîi Gorun cu glas înăbuşit.

Şi Onuț lovi fulgerător. Lovi în aceeaşi clipă şi Gorun. Sulițele repezite în ajutor de către fete nu mai întîlniră de cît întunericul în care se prăbuşiseră cele două străji, într-un vaier scurt. Caii săltară în drum şi acum alergau ca vîntul spre apa Streiului. Sub cei dintîi copaci din luncă, Gorun strigă :

— Opriți !

Şi ascultară nemişcați tăcerea fără margini a nopții. Numai vîntul din miazănoapte țiuia uşor printre crengi. Nici Streiul care de obicei aici cînta pe prunduri şi se mînia împingînd pietrele care-i stăteau în drum, nu se mai auzea. Amuțise sub pojghița de gheață care lucea sub lună. Trecură prin vad şi urcară tăpşanul spre Săcel. Dar cu cît se apropiau de casă, cu atît zorul lor se

domolea. Le era frică. Cneazul nu glumea cu cei care cutezau să-i ascundă faptele lor!

Intrară deci în casă încet, cu inima strînsă și cu nădejdea că nu întîrziaseră de la masă. Dar văzură numai scaunele lor goale și se așezară în tăcere. Mihail Săcelean îi privi pe sub sprîncene.

— V-ați spovedit? îi întrebă el cu părere de zîmbet în ochii lui adînci.

Buzele Marei strînseră un zîmbet care stătea gata să înflorească. Fata vedea că tatăl ei glumește și nu mai avea frică. Numai Onuț își lăsă lingura jos.

— N-am avut cui, tătuță! îndrăzni el. Părintele-i fugar!

— Ce? tresări cneazul, interesat dintr-o dată.

— Îi fugar! repetă Onuț. Au venit să-l prindă oșteni de la ișpanul din Orăștioara și nu l-au găsit acasă. Uca l-a vestit însă și el se vede că s-a adăpostit la Rîușor...

— Au cutezat, va să zică, își coborî glasul Mihail ca și cum ar fi vorbit singur, și degetele lui fărîmițară în neștire o coajă de pîine rămasă pe masă.

— Și oștenii au rămas acolo, la pîndă! Îl așteaptă! adăugă și Mara, parcă înspăimîntată dintr-o dată.

— Tătuță, noi am adus pe Uca la noi! se sculă Onuț în picioare, parcă speriat el însuși de cutezanța lui. Nu puteam s-o lăsăm acolo cu ostașii aceia... Să nu te superi, tătuță, dar n-am putut face altfel! Și Onuț rămase în picioare, privindu-l rugător. Se pare însă că Mihail se gîndea în altă parte.

— Eu nu bat război cu copiii ! vorbi el gînditor. Cu Gorun aţi fost ?

— Cu el...

— Să vie Gorun ! porunci cneazul, şi Gorun se înfăţişă şi rămase lîngă uşă privind în jos.

— Te-au urmărit ostaşii de la Băniciori, bădi-ţă ? îl întrebă Mihail, apăsînd pe cuvîntul cu care ştia că Onuţ îl linguşeşte pe Gorun ca să-i capete toate învoirile.

Gorun zîmbi. Primejdia trecuse.

— Nu ne-au urmărit, spuse el, dar au sărit să ne prindă şi i-am trăsnit ! Sînt şase oameni...

— Ia pe Pall şi coborîţi la vad, cu ghioagele ! Şi dacă-i prindeţi muşluind...

— Să mă duc şi eu, tătuţă ? sări Onuţ, bucuros de întorsătura pe care o luau lucrurile.

— Tu să aduci la masă pe copila popii ! porunci el, şi Mara sări.

— Mă duc eu !

Uca intră abia stăpînindu-şi tulburarea şi sărută mîna cneazului.

— Nu ! îşi feri Mihail mîna, prea tîrziu. Eu nu-s popă ! Spune-mi, copilă, n-ai înţeles de ce tatăl tău este căutat de oamenii işpanului ?

— Nu ştiu ! suspină Uca ţinîndu-şi plînsul. L-am auzit pe tătuţa îngrijorîndu-se că nu ştie cît are să mai poată sluji. Că este o diplomă crăiască împotriva religiei noastre şi poruncă straşnică de la episcop. Dar ce anume poruncă şi diplomă, nu ştiu !

— Ştiu eu, o lămuri cneazul. Încă din 1428 este o diplomă regală pentru catolicizarea norodului nostru ortodox. Şi în Sebeş nu s-a putut împlini pînă acuma din pricina tatălui tău. A rămas

singurul popă ortodox pe tot ținutul. Colindă munții și colinele de-a latul și de-a curmezișul și botează, cunună, și îngroapă, ca oamenii să nu simtă lipsa popii, și porunca regelui, și episcopului să nu se poată împlini! Cît credea el că au să-l mai rabde?

Uca plîngea cu capul pe masă. Mihail o privea cu milă.

— Atîta stăruință și trudă, nu era mai bine să le întrebuințeze tatăl tău pentru altă treabă cu mai mult folos?

— Tătuța n-a vrut decît să ajute norodul! îl apără Uca.

— Tocmai despre ajutorarea norodului vorbesc și eu! urmă Mihail cu glasul scăzut. Nu știi tu! adăugă el domol. Onuț, schimbă apoi el vorba, dacă iscoadele ișpanului nu stau la pîndă și mîine drumul are să fie slobod, copila asta are să trebuiască dusă la nașul ei, la Rîușor. Poate că, în adevăr, tatăl ei să fie acolo... Iar Cojocar să mai treacă pe la mine!...

5

Pall deschise ochii. Peste patul lui de paie, de sub streașina grajdului, luna ardea palidă și ciudat de înaltă. Tăcerea era atît de mare, încît șuietul Streiului, prăvălindu-se la vale, se auzea necurmat și limpede ca freamătul fără sfîrșit al unei păduri nevăzute. Și, totuși, mai era ceva. Peste șuietul acela care umplea noaptea, stăpînind-o cu o putere fără margini, un fior mai grav, stărui-

tor, cu întreruperi scurte şi reluări fără popas, mereu, mereu acelaşi, lovea văzduhul ca un pumn depărtat şi ciudat de uşor : Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu ! Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu ! Pall se sculă într-un cot şi întinse urechea. Nu se înşelase. Sări în picioare şi rămase o vreme nemişcat. Ce putea să însemne asta în puterea nopţii ? După părerea lui numai bine nu putea să însemne. Omul întinse mîna prin întuneric, găsi şerparul agăţat într-un cui pe peretele grajdului şi potrivindu-l în jurul mijlocului şi-l încheie orbiş, cu ochii îndreptaţi spre casa cneazului. Pe urmă păşi desculţ în curmezişul curţii, sări pîrleazul care dădea în grădina cu pomi şi cu straturi, ocoli colţul casei şi, suindu-se pe prispa largă, zgîrie uşor la o uşă. Aşteptă cu urechea la pîndă şi zgîrie din nou, mai tare.

— Cine e ? tresări glasul lui Onuţ.

— Eu, Pall. Taci şi ieşi pîn-afară.

O clipă se făcu tăcere. Pe urmă pasul desculţ al lui Onuţ se auzi dupăind şi uşa se deschise.

— Ce-i ?

— Sssst ! îl ţîstui Pall, făcîndu-i semn să iasă. Şi cînd Onuţ păşi pe prispă îi şopti din nou ridicînd mîna către Strei : Ia ! Auzi !

Onuţ înălţă capul şi rămase o clipă cu obrazul luminat de lună şi cu urechea la pîndă. Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu ! se auzi mereu peste şuietul rîului.

— Ne cheamă ! tresări el cuprins de neastîmpăr.

— Da, vorbi Pall, dar cine poate să ne cheme de la Băniciori ? Doar îi pustiu acolo ! Fata am dus-o la Rîuşor, Cojocar a fugit şi el, iar părintele... nu l-a mai simţit nimeni nicăiri...

— Unul din ei e acolo ! Repede, Pall. Caii !

— Am auzit şi eu ! vorbi din umbră şi glasul lui Gorun. A venit cineva la Băniciori şi mă tem că ceea ce este, nu-i bine ! Merg şi eu şi ne luăm armele !... Îmbracă-te şi ieşi la portiţă, Onuţ. Şi încet să nu ne simtă cneazul... şi mai cu seamă lasă buciumul !

— Dar de unde are să ştie acolo că am auzit ?

— Om buciuma din luncă. De aici nu-i chip. Gîndeşte-te : trebuie să fie miezul nopţii. Ce ne-a apucat să cîntăm din bucium ?

Coborîră tăcuţi povîrnişul tăpşanului, alergară în lungul păduricei spre Strei, trecură apa prin vad şi urcară malul spre Băniciori. Caii suflau greu. Călăreţii tăceau încordaţi din ce în ce mai mult, pentru că cu cît se apropiau, cu atît buciumul de acolo se auzea mai tare : Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu ! Tu-ru-tuuu-tuuu ! cu deznădejde parcă. Sus pe malul drept Onuţ întinse mîna şi Gorun îi dădu buciumul. Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu ! buciumă Onuţ cu putere. Şi dintr-o dată, de dincolo de coline, glasul acela care chema de ceasuri întregi, izbucni bucuros : Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu !

Acum caii zburau. Oamenii tăceau încruntaţi. Sub copacii pădurii care cobora pînă în marginea drumului, crengile îi plesneau peste cap, peste obraz. Ei călăreau mai departe, cu capul în piept, cu ochii pe jumătate închişi. Cînd ieşiră în luminiş un foc mic ardea undeva în dreapta şi un vreasc aprins scria în întuneric semne de chemare deasupra flăcărilor.

— Acolo-i ! strigă Onuţ.

— Încet, să nu ne ardem ! îl domoli, cuminte, Gorun.

Lăsară caii la pas și Gorun strigă de departe :

— Cine-i ?

— Slavă Domnului, răspunse un glas cunoscut. Sînt eu, Cojocar. Tu ești, Gorun ?

— Noi sîntem. Ce s-a întîmplat ?

— Prăpăd și urgie ! oftă Cojocar. L-au luat pe domnul părinte !

— Cine, cum, cînd ? sări Onuț tulburat.

— Oamenii ișpanului ! Pe la asfințit. Părintele fusese la Șerel. Și cînd se întorcea, l-au prins !

— Unde se întorcea ? Și cum l-au prins ? Vorbește, omule ! se necăji Onuț. Era singur ?

— Nu era singur ! lămuri Cojocar. Fusese la Șeral la un botez și acu venea acasă cu un fecioraș trimis de cneazul Stanciu din Șerel. Și la un cot de munte, le-au ieșit înainte ostașii aceia. A vrut feciorașul acela să dea cu ghioaga, dar l-au răpus și l-au lăsat lat acolo. A vrut și părintele să se apere, dar l-au legat...

— L-au legat ? tresări Onuț.

— L-au legat cu mîinile la spate și l-au dus pe jos, între cai !

— Încotro ?

— Spre Orăștioara ! Mie mi-a spus o babă din Jucu, care tocmai venea pe cărarea muntelui la vremea aceea... Și atunci am alergat încoace ! Unde să alerg ? Pînă la Rîușor era mult mai departe...

— Și, totuși, va trebui să mergem și la Rîușor ! vorbi Gorun. Trebuie să-i spunem cneazului. Asta nu e o treabă numai pentru noi ! Cal ai ? întrebă el pe Cojocar.

— Am !...

— Atunci, repede !

Coborîră la Strei şi se înşirară cîte unul pe cărarea îngustă care urca spre miazănoapte în lungul apei. Luna îi pălea acum în plin, luminînd locurile. Pe alocuri pîlcuri de pădure se apropiau de o parte şi de alta, îmbrăţişînd apa. Dar repede luminişul se lărgea, tropotul se auzea pînă departe şi copitele scînteiau pe cărarea din ce în ce mai pietroasă. Pe culme opriră să răsufle caii.

— Mă gîndesc numai dacă mai rămîne vreme ca cneazul Costa să ajungă la Orăştioara în noaptea asta ! se îngrijoră Onuţ.

Gorun înălţă capul şi se uită la stele.

— Ajungem ! spuse el. Nici nu se face ziuă şi ajungem. Numai să nu avem întîrziere la Rîuşor. Cneazul Costa va trebui să strîngă oameni ! Pentru că lupta cu oştenii işpanului poate fi o treabă uşoară, dar poate fi şi una cu primejdie...

În cîteva clipe se aflară în curte şi Uca suspină în pragul tinzii !

— Tu de ce plîngi ? o întrebă Onuţ. Ştii vestea?

— A aflat-o naşul. Dar ce poate face şi el dacă nu ştie încotro au luat-o cu tătuţa !

— Ştim noi ! strigă Onuţ.

În scurtă vreme cuprinsul vui de sunete de bucium, de larmă de oameni şi tropot de cai. Glasul cneazului Costa se auzea întărîtat şi grăbit.

— Merg şi eu, naşule ! se ruga Uca.

— Că numai tu erai de lipsă ! ocărî cneazul. Tu du-te şi te culcă. Ia-o, babă Ana !

Şi în timp ce fata rămînea în braţele babei Ana, în curtea pustie dintr-o dată, ceata de călăreţi se pierdu în noapte urcînd costişa şi mult timp în urma lor muntele răsună de tropot din ce în ce mai slab, pînă cînd tăcerea desăvîrşită

puse din nou stăpînire pe aşezarea cneazului Costa din Rîuşor.

Dincolo de culme părăsiră malul Streiului şi o luară la dreapta.

— Nu mergem la Orăştioara? se îngrijoră Onuţ.

— Ba la Orăştioara! răspunse cneazul. Dar trecem prin Sibişel.

— E departe, ne apucă ziua! îndrăzni Gorun.

— Ne apucă, dar facem o treabă bună. Pentru că dacă l-au pornit de aseară către Sebeş, mai departe din Sibişel n-au putut ajunge! Îi prindem acolo. Şi dacă au trecut de Sibişel, îi prindem la Orăştioara. Nu te teme, că n-au să piardă nimic dacă om întîrzia puţin!

Glasul cneazului era atît de îndîrjit, încît Gorun tăcu şi îşi ţinu calul cu un pas mai în urmă. El ştia că nu era cuminte să te împotriveşti cneazului Costa. Îl cunoştea tot poporul din Haţeg şi din ţinuturile din jur şi toţi se temeau de dînsul tot atît pe cît îl respectau şi-l ascultau. Cînd cneazul Costa ţinea o judecată, nu se afla să greşească ori să părtinească pe careva. Iar dacă cel care pierdea judecata era un om amărît şi sărman, niciodată nu pleca cu mîna goală de la uşa acestui judecător cu barba sură, cu fruntea înaltă, cu pumnul cît un mai şi umerii largi. Tot aşa se purta cînd trebuia să strîngă dijmele, ori să scoată oamenii la muncile datorate şi cerute de lege. Dacă omul nu poate, nu poate! Parcă dacă ai să-l asupreşti are să poată? Altă ceva cînd e rău sau mincinos, sau leneş, sau umblă cu înşelătorii, ori furtişaguri. Atunci cneazul este neîndurător şi de multe ori, în grabă, pedepseşte chiar cu mîna lui!

În ţinutul lui nu se află hoţi. Îi ştiu de frică după cum îi ştiu de frică şi işpanii vecini şi pînă şi castelanul. Altfel e bun şi îndurător ca o pîine. Dă cu amîndouă mîinile, ajută, rîde cu toată lumea şi nimeni nu pleacă nemulţumit de la uşa lui. Aşa e cneazul Costa. Dar în luptă ? Cine să stea înaintea harmăsarului său şarg, a săbiei sale ca un fulger, şi a ghioagei ca un trăsnet ? Îl ştie doar craiul şi toţi căpitanii cei mari. Degeaba nu e el cneaz pe viaţă şi cu drept de moştenire, cu împuternicire crăiască. Gorun le ştie toate acestea şi Onuţ le ştie, numai că acum îl simt mînios şi găsesc că e mai bine să stea deoparte.

Caii aleargă la vale, ca vîntul. Tropotul umple dumbrăvile şi pustietăţile de piatră. Luna coboară să asfinţească. Noaptea se face mai străvezie. Se apropie zorile. Călăreţii opresc pe o muche şi caii răsuflă greu.

— De acuma mergem mai încet, porunci cneazul. Dacă ne prăpădim caii, nu folosim nimic. O să avem nevoie de ei la întoarcere.

— Ne apucă ziua ! îndrăzni Pall.

— Ne apucă ! Pe lumină vom vedea mai bine ce facem !

Porniră iar, mai domol. În valea Sibişelului îi prinseră zorile.

— Gîrbea ! chemă cneazul, oprind calul.

Gîrbea alergă.

— Du-te la Toma şi spune-i că pe domnul părinte l-au legat şi-l duc la Sebeş. Dacă n-a trecut încă, să scoale oamenii şi să se aţie cu furcile. Noi ne ducem la Orăştioara pe un drum, dar se poate ca ei să apuce pe celălalt !

Gîrbea se făcu nevăzut între bordeie şi copaci. Caii se odihneau. Un bucium izbucni, undeva sub deal. Costa zîmbi tăcut. Gîrbea se întoarse.

— De aici nu-l scoate toată oastea castelanului ! rîse el.

Porniră iar. Ca să ajungă la Orăştioara, drumul urcă muntele. Pe creastă îi prinse soarele. În vale umbrele se împrăştiau. Şi de sub umbre, popa Vîlcul se ivi şi urcă încet la deal. Înalt, cu capul descoperit, mergea pe jos, cu umerii aduşi, cu mîinile legate la spate şi cu pletele cărunte fluturate în vîntul dimineţii. De-a dreapta şi de-a stînga lui, călăreau cîte doi oşteni cu chivără, cu suliţă şi sabie, iar în fruntea lor, un altul, cu platoşă şi ghioagă la oblînc.

— Încet, să nu dea caii peste domnul părinte ! porunci cneazul. Luaţi-i din amîndouă părţile şi nu loviţi.

Cît ai clipi, oştenii fură înconjuraţi. Cel din frunte se ridică în scări şi ridică suliţa. O ghioagă se răsuci şi suliţa zbură pe sus ca o biată surcică.

— Prostule ! strigă cneazul. Nu vezi cîţi sîntem ? Vreţi să vă ucidem, ori lăsaţi pe domnul părinte de bună voie ?

Dar părintele Vîlcul şi ţîşnise dintre cai şi acuma se afla între oamenii cneazului, lîngă dînsul.

Uluiţi, ostaşii rămaseră fără grai.

— Coboară ! strigă cneazul către ostaşul din frunte.

— Aveţi a da socoteală în faţa işpanului şi castelanului ! se dezmetici acesta. Noi sîntem aici din poruncă crăiască ! Aţi înţeles ?

— Cap sec ! se mînie cneazul. Descaleci ori te turtesc ? Şi ridică buzduganul.

Celălalt duse mîna la mînerul săbiei. Dar pînă să ajungă acolo, buzduganul cneazului se abătu, umerarul platoşei oşteanului se turti ca o bucată de tinichea şi braţul lui rămase nemişcat, ca rupt din cot.

— Nu ţi-am dat în cap, pentru că e prea prost! zîmbi cneazul. Acu descalecă! Şi tu, părinte, încalecă pe calul lui, că eu nu sînt işpan ori slugă seniorială să te duc pe jos! Dezlegaţi pe părintele şi lăsaţi oştenii să se întoarcă la işpanul lor. Numai să nu se întoarcă prin Sibişel ca să nu le rămîie oasele pe acolo!...

Şi oştenii rămaseră în drum năuciţi, în vreme ce cneazul Costa cu ai săi urcară coasta şi dispărură dincolo de muchie.

Cînd ajunseră pe malul Streiului, opriră. Cneazul Costa se întoarse către Onuţ.

— De acu, tu, fecioraş al lui Mihail, ia-ţi oamenii, treci apa şi du-te acasă. Nu e bine să ştie ostaşii cine eşti şi încotro te duci! Iar pentru facerea de bine, n-ar fi drept să se prăvale urgie pe capul tatălui tău. Spune-i: Sănătate!...

CAPITOLUL IV

1

— Acuma are să înceapă furtuna! vorbi gînditor Mihail Săcelean, cînd află cele petrecute.

Şi, în adevăr, începu furtuna. Mai întîi işpanul nu putea să ierte o asemenea nelegiuire făptuită împotriva oamenilor săi. De aceea, şi după un anume sfat între işpan şi castelan, o ceată de călăreţi înarmaţi cu săbii şi suliţe, porni într-o dimineaţă spre cuibul răzvrătiţilor care îndrăzniseră să se împotrivească atotputerniciei lor. Cneazul Costa şi popa Vîlcul trebuiau aduşi la castelan să dea seamă de faptele lor! Iar comandirul care trebuia să îndeplinească această poruncă era acelaşi care fusese descălecat ca popa Vîlcul să poată încăleca şi scăpa de sub paza lui! Abia atunci castelanul şi işpanul îşi dădură seama că răzvrătiţii sînt păziţi, ascunşi şi vestiţi de iobăgie cu o putere peste care nu se putea trece.

Aşa s-a făcut că, în clipa în care ceata condusă de comandir începu să coboare laţurile largi ale cărării către Rîuşor, un colţ de stîncă, dintre cele care se bolteau deasupra cărării se desprinse, şi se rostogoli bubuind şi îngropînd sub el cai şi călăreţi. Munţii hăuliră năprasnic şi ecoul alergă departe pe

văiugi pînă la Şerel, pînă la Rîuşor... Şi tot atunci, pe după colţuri şi creste, se iviră cuşmele înalte ale unor arcaşi care traseră în ceea ce mai rămăsese cu viaţă la locul prăpădului...

La Orăştioara, la Alba, la Sibiu, vestea aceasta stîrni mare tulburare şi foarte curînd o altă ceată de călăreţi înarmaţi, mult mai mare, porni să pedepsească pe vinovaţi. De data aceasta nu s-a mai prăbuşit nici o stîncă şi n-a mai tras nimeni cu arcul. Dar cuibul de la Rîuşor fu găsit gol, iar un călăreţ, ajungînd din urmă ceata, o îndreptă pe alte drumuri către Sebeş, pe unde o ceată de răsculaţi, coborînd coastele Ruzilor, pornise să prade şi să dea foc, sub porunca lui Costa, a popii Vîlcul şi a cneazului Stanciul din Şerel...

Pe urmă se zvoni că răsculaţii aceia s-au tras înspre Făgăraş, în vreme ce căpeteniile lor, cneazul Costa, cneazul Stanciul şi popa Vîlcul au trecut hotarul în Moldova, unde-şi trimiseseră din vreme familiile.

Mai cu seamă această din urmă veste aduse un pic de linişte la Săcel, unde Onuţ şi Mara erau foarte îngrijoraţi de soarta prietenei lor Uca. Vestea le-o adusese într-o zi Cojocar, venit cu beţişorul în mînă, de-a curmezişul peste munţi.

— De ce tocmai în Moldova ? se nedumeri Onuţ.

— Altundeva unde ? vorbi Cojocar. Dacă dincoace, în Ţara Romînească, voevodul este vasal al craiului unguresc, unde se puteau adăposti nişte răsculaţi împotriva craiului ? Numai că în Moldova !

— Ai fost cu ei ?

— Am fost şi m-am întors. Au rămas acasă la Rîuşor vite, cai şi oi pe care işpanul are de gînd să le ia pe seama castelanului, cu chip adică să

despăgubească craia de prăpădul făcut de răscoală. Şi cneazul a hotărît ca mai bine să le duc pe toate în Făgăraş, sus, unde s-au tras răsculaţii din Ţara Bîrsei şi a Făgăraşului. Şi stau acolo şi aşteaptă în sărăcie cumplită şi foamete...

— Aşteaptă ? se miră Onuţ. Ce aşteaptă ?

— Să se dezlege tăriile şi voile norodului, să se instăpînească o milă şi o dreptate... Crîşcă lumea, Onuţ, feciorașule ! Geme şi nu mai poate răbda... Numai un semn şi o poruncă să se sloboadă de unde trebuie şi ai să vezi prăpădul lumii, feciorașule ! Toţi aşteaptă şi toţi se pregătesc.

Onuţ îl privea nedumerit.

— Nu-mi vine a crede, baci Cojocar ! spuse el încet. Dacă ar fi aşa, ar şti şi tata şi n-ar sta liniştit aici la Săcel, în vreme ce în alte părţi...

Cojocar îl privi lung şi o părere de zîmbet îi lumină o clipă chipul smead şi ciolănos.

— Aşa socoţi domnia ta, feciorașule ? întrebă el. Aşa socoţi că cneazul Mihail stă liniştit şi că nu ştie nimic ? Vezi că aceia din alte părţi ar vrea să pornească ceva aşa... de capul lor. Noi însă ne-am pus nădejdea în cneazul Mihail al nost' şi numai să înceapă ceea ce trebuie să înceapă şi ai să vezi atunci cine-i dumnealui, cneazul, şi cîtă nădejde şi-au pus în el oamenii din munţii noştri ! Numai, dacă el a socotit că încă să nu-ţi spuie şi domniei tale, vezi bine că nici eu n-am să cutez să-ţi spun !

Şi iar îl privi Onuţ nedumerit şi gînditor.

— Şi tot nu mi-ai spus ce să faci în Făgăraş cu vitele, şi caii, şi oile !

— Vitele şi oile le-or tăia şi le-or mînca oamenii aceia flămînzi, mai bine decît să le mănînce işpanul ori castelanul, şi slugile lor şi ale craiului, iar caii...

or aştepta şi ei cum aşteaptă norodul, căci omul călare e mai tare decît omul pe jos...

Onuţ rămase singur să dezlege cu mintea lui tainele ascunse de Cojocar. Dar gîndurile lui porniră către adevăratul înţeles abia peste cîteva zile, cînd însoţi, împreună cu Gorun, pe cneazul Mihail la tîrg la Haţeg. Cneazul Săcelean fusese chemat acolo la dieta locală fără să ştie care anume era pricina chemării.

Mihail intră la dietă, iar Onuţ şi Gorun rămaseră să-l aştepte afară, lîngă o covălie care tremura de bufniturile ciocanelor şi se lumina în răstimpuri de snopi de scîntei. Era forfotă mare la uşa covăliei, ca în orice zi de tîrg la Haţeg. Mai cu seamă ţăranii arătau grăbiţi şi cercetau covălia purtînd pe umăr coase, îmlăcie, baltage. În covălia care nu se lumina decît de focul din vatră, şi de snopii de scîntei, meşterul se mişca în jurul ilăului, izbind cu ciocanul şi îngînînd bufniturile barosului pe care-l mînuia un tinerel nu mai mare decît Onuţ. Lîngă vatră alt tinerel mînuia voiniceşte tălpigul unui foi, iar alături altul învîrtea piatra unei tocile care ţiuia uşor, ascuţind un baltag şi scotea scîntei care băteau în albastru. Acuma meşterul îşi rezemă ciocanul de ilău şi vuietele încetară.

— Adu coporîia ! porunci el şi tinerelul de la foi sări şi-i aduse în uşă o coporîie de coasă.

— Uite, vorbi meşterul către un ţăran cu plete lungi, care se ţinea de el, am făcut două găuri în capul coporîiei şi alte două în fierul coasei, colea unde-i mai lată. Pui coasa în lung potrivindu-i găurile peste ale coporîiei şi potriveşti în găuri scoaba asta, după care îndoi picioarele scoabei, uite aşa !

Meşterul mai izbi două lovituri de ciocan şi întinse coasa muşteriului său.

— Acum poţi să tai cu ea gîtul unui călăreţ, ori burta calului, ori gleznele lui, poţi să spinteci un duşman şi te poţi apăra de orice lovitură de sabie! Înţelegi ?

Omul înţelesese. Un zîmbet ascuţit îi descoperise dinţii ca pentru o muşcătură şi degetul lui încercă tăişul lucios.

— S-o mai ascuţim puţin! ceru el.

— S-o mai ascuţim! îngădui meşterul şi trecu coasa în mîna tinerelului de la tocilă, lîngă care alt ţăran încerca cu degetul ascuţişul unui baltag.

Onuţ privea cu ochi mari de nepricepere şi mirare.

— Ce să faci la fînaţ cu asemenea coasă ? întrebă el pe Gorun care privea şi el printre ceilalţi ţărani.

— N-ai auzit ? răspunse Gorun. Tai gîtul unui călăreţ, spinteci un cal, ori îi tai picioarele, ori spinteci un duşman şi te aperi de sabie.

— De unde duşman şi călăreţi şi sabie ? se nedumeri Onuţ. Şi pentru ce ? Şi tăcu dintr-o dată, aducîndu-şi aminte vorbele lui Cojocar : „Numai un semn şi o poruncă să se sloboadă de unde trebuie şi ai să vezi prăpădul lumii, fecioraşule! Toţi aşteaptă şi toţi se pregătesc!“ „Da, se pregătesc! gîndi Onuţ privind grămada de oameni care aştepta în uşa covăliei purtînd o coasă, un baltag, o ghioagă, o furcă cu colţii de fier...

— Îi plin tîrgul de covălii şi toate lucrează! spuse Gorun, parcă lăudîndu-se.

— Şi dacă faurul se duce să pîrască işpanului, sau altora mai mari ? se îngrijoră Onuţ.

Gorun zîmbi.

— Faurul? Faurul le munceşte pe degeaba! Asta-i mîna lui de ajutor pentru cele ce se pregătesc! Oamenii doar n-au bani să-i plătească! Căci dacă ar avea... n-ar mai fi nevoie de coase şi baltage! Nimeni n-are! Nici meşteşugarii, nici tîrgoveţii, nici ţăranii... nimeni! Numai seniorii au, şi mai vor, şi mai cer tot de la cei care n-au nici ce mînca...

— Nici ce mînca! spunea în acelaşi timp şi Mihail Săcelean, la dieta locală, unde fusese chemat să i se arate din nou porunca craiului pentru strîngerea fără întîrziere a tuturor datoriilor ţărăneşti. Nici ce mînca! repetă Mihail Săcelean cu putere. Am spus-o tot aici şi înlocuitorului regal. Ştiu că membrii dietei locale sînt încredinţaţi că iobagii n-au. În satele lor e doar la fel! Dar o spun ca s-o audă şi să se încredinţeze şi domnul işpan care a adus aici plîngerea vistieriei regale, ca şi cum toate aceste întîrzieri la strîngerea dajdiilor ar fi o vină a mea. Adică domnul işpan nu ştie că acum doi ani am avut aici năvală turcească? S-ar fi cuvenit ca tocmai domnia sa şi domnul castelan să facă înştiinţare către graţiosul nostru suveran, arătîndu-i starea jalnică în care au rămas ţăranii săi după năvală şi să ceară îndurării crăieşti scutire de dajdii măcar pentru un an, doi. Graţiosul nostru suveran nu ştie! Lui trebuie să i se spuie! Nici un om de pe cele două maluri ale Mureşului n-are. Nici cei din Ţara Bîrsei n-au! Dovadă Făgăraşul şi cele ce se petrec acolo! Nici cei din Zărand n-au! De aceea coboară şi năvălesc în Sebeş... După mîncare! Dacă însă domnul işpan nu mă crede, să vie la faţa locului şi să se încredinţeze! Alta ce pot să fac?

Oamenii bătrîni şi cuminţi din dieta locală de la Haţeg au stat şi au chibzuit şi domnul işpan a fost rugat să facă un drum pînă în cnezatul lui Mihail Săcelean şi dacă la faţa locului se va dovedi cum că cneazul Mihail nu este de bună credinţă în împlinirea datorinţelor sale, atunci cneazul să fie tras la răspundere în faţa aceleiaşi diete...

Mihail Săcelean a ieşit mulţumit şi s-a dus să-şi caute soţii, pe Gorun şi Onuţ. Îi găsi lîngă aceeaşi covălie lîngă care rămase şi el o vreme, pierdut în mulţimea celor care nu-şi dădeau rînd de la uşa meşterului. Tremura şopronul acela care adăpostea covălia şi zburau scîntei din uneltele aplecate pe roata de piatră a tocilei. Se ascuţeau furci de fier, securi, baltage, suliţe vechi şi ruginite, vîrfuri de săgeţi... Deasupra mulţimei care se îngrămădea, se înălţau coarnele unui ţăpoi uriaş, pe care un om zdravăn, spătos şi înalt, îl purta pe umăr şi lămurea cui vroia să ştie, că el nu vrea decît o brăţară sănătoasă, de fier, sus unde se despart coarnele, ca să le întărească şi să nu se spintece coada la o opintire mai din greu.

— Ce să faci cu el ? se nedumeri Mihail.

Omul îl cunoscu şi îi dădu bineţe cu mare cuviinţă.

— Să zicem că vine asupra mea, răspunse el, un călăreţ înarmat şi îmbrăcat în zale, şi cu platoşă. Vine de cutremură pămîntul ! Să mă prăpădească cu sabia lui lungă cu mînerul în formă de cruce ! Ce pot să-i fac eu cu securea, ori cu baltagul, ori cu furca ? Pe cînd dacă-l iau între coarnele ţăpoiului meu, numai puţin să-l salt din şa şi ştii ce se-n-tîmplă ? Calul trece înainte şi călăreţul rămîne

între coarne să se zbată ca un cărăbuş pe care-l zvîrl unde vreau eu !

Omul rîse uriaş şi, ţinînd ţăpoiul cu amîndouă mîinile, făcu mişcarea care să lămurească, pe cei ce-l ascultau, cum are să se întîmple isprava aceasta. Mînecile cămăşii de cînepă îi lunecaseră spre umeri şi braţele lui, numai muşchi şi vine, mînuiau ţăpoiul ca două menghine brune : „Uite-aşa ! Uite-aşa !"

— Şi are să ţie ţăpoiul la o asemenea ispravă, Carciule ?

— De-aceea-i pun brăţară, rîse cel pe care Mihail îl numise Carciu. Şi dacă n-a ţine, îi pun coarne de fier !

— Dar ca să ridici un om în ţăpoi trebuie putere, nu glumă ! zîmbi cneazul cu îndoială.

— Am, cneaz Mihaile, am mai multă decît îmi trebuie ! Pot duce în spate cinci oameni !...

Pe drum întîlniră şiraguri de ţărani întorcîndu-se de la tîrg cu uneltele în spate. Toţi trecuseră pe la făurari să le ascută şi să le întărească.

— Avem şi noi în şură coase, şi furci, şi securi, tătuţă. Nu le ducem la făurar ? vorbi, întrebător, Onuţ.

— Ce ştii tu de făurar, pruncule ? înălţă din umeri Mihail.

— Ba... eu aş zice... începu Gorun o vorbă.

— Tu nu te amesteca ! i-o reteză scurt cneazul. Încă n-a bătut ceasul !

Gorun tăcu nedumerit şi nemulţumit.

Departe, în faţa lor, vîrfurile de piatră ale Făgăraşilor se ridicau atotstăpînitoare, uşor rumenite de cele din urmă lumini ale asfinţitului.

2

Prietenii lui Mihai Săcelean au trecut pe la Săcel. Veneau şi ei de la dieta locală unde fuseseră chemaţi să dea seamă şi să fie dojeniţi că n-au strîns dajdiile de doi ani. Şi ca şi Mihail ceruseră şi ei să vină işpanul la faţa locului şi să se încredinţeze de starea deznădăjduită a ţăranilor.

— Poate aşa are să înţeleagă şi are să dea de ştire craiului ! socoti cneazul Ruga de Lupşa.

— Să ierte dajdiile măcar pe anul trecut ! adăugă David de Grădiş.

— Dacă nu le iartă şi pe anul în curgere, nimic nu face ! sări şi Vlad de Ucea. Oamenii n-au nici ce mînca ! Astă primăvară au fiert şi au mîncat toate urzicile, au cules rugii de mure, cît au fost verzi, ştirul, loboda, ştevia sălbatecă, pînă şi mlădiţele tinere de salcie, şi de arin, şi de răchită !... Şi de la „castel“ nu-i mai ajută cu nimic... Aud acuma că s-au sfătuit oamenii din satele din jos, din Rod, din Sugag, din Sibişel, din Poiana, din Gura Rîului, să strîngă darea sfintei Marii, oi, miei, purcei şi să se ducă cu ea la castel, să se împace cu stăpînul. Poate aşa să capete o păsuire. Acolo în Sebeş e mai rău decît la noi ! Acolo episcopul Lepeş nu vrea să ştie ! E mai rău şi mai hapsîn decît fiarele sălbatice, măi oameni buni ! Şi cere bani, nu roadă.

— Eu cred că se duc degeaba ! vorbi Mihail. Se duc cei care cred încă în îndurarea şi mila stăpînilor ! Ceilalţi... au să-şi caute dreptatea în altă parte... Şi au s-o găsească !

— Am întîlnit la tîrg oameni din satele mele, spuse şi cneazul Ruga şi cînd au aflat că are să

vină ișpanul să vadă la fața locului vinovăția sau dreptatea lor, au înălțat furcile și s-au întunecat atîta la față, încît am început să duc grija ișpanului! Nu știu dacă ajunge el sănătos acasă !...

În ziua aceea prietenii mîncară la Săcel și stătură îndelung de vorbă. Iar Onuț înțelese că pretutindeni în jurul lor clocotesc mînia, și suferința, și ura, și oamenii gem, și nu mai pot răbda întocmai cum îi spunea deunăzi Cojocar. Și că în adevăr așteptarea celor care crîșcă și gem, și pîndesc să se sloboadă de unde trebuie porunca pentru dezlegarea tăriilor și voilor norodului, n-are să mai fie lungă. Iar în noaptea care urmă, Onuț visă un cavaler strălucitor în armura lui de argint, luat în coarnele țăpoiului lui Carciu și zbuciumîndu-se greoi să scape, în vreme ce calul lui, rămas fără călăreț, fugea singur urcînd dealul cetății Pojony... Pluteau în aer fiorii unei neliniști uriașe, ca presimțirea unui uragan care are să izbucnească din clipă în clipă...

Într-o zi ișpanul din Hațeg, cu cîțiva oșteni după dînsul, trecu în lungul Streiului și se îndreptă către Săcel. Mihail îl văzu de departe și făcu semn lui Gorun, iar Gorun deschise poarta și așteptă. Ișpanul intră măreț, cu mustața răsucită subțire și privind peste oameni, pe deasupra lucrurilor și locurilor de parcă toate-i miroseau urît.

— Iată, am venit la fața locului ! spuse el ca și cum făcuse cneazului un mare hatîr.

— La fața locului e în sat, nu aici, răspunse Mihail. Să mergem deci în sat, numai că are să trebuiască să descaleci. Așezările oamenilor sînt prea strîmte ca să intrăm în ele călare... și domnia ta să mergi călare și eu pe jos... nu se cuvine.

— Bine, să descalec! îngădui işpanul nemulţumit. Şi coborînd de pe cal aruncă frîul unui ostaş. Descălecaţi şi voi! porunci el oştenilor şi porni cu cneazul înainte.

— Dar nu văd oamenii, nu văd satul! se miră işpanul.

— Oamenii sînt pe cîmp, la muncă — răspunse Mihail — iar satul iată-l, arătă el cu mîna către o îngrămădire de muşuroaie de pămînt în felul celor ridicate de cîrtiţe, dar mai mari. După ce turcii de anţărţ s-au tras înapoi şi au fost nimiciţi, ţăranii au coborît din munţi unde se ascunseseră şi au găsit acasă numai movilele cele de cenuşă! arătă el spre cîteva grămezi de cenuşă şi tăciuni...

— Bine, dar de atunci sînt doi ani! se mînie işpanul nepricepînd.

— Da, doi! lămuri Mihail. Doi ani în care ţăranii în loc să fie ajutaţi să-şi refacă gospodăriile, au fost goniţi cu biciul de la poarta castelului unde se duseseră să cerşească un ajutor, şi cu baltagul de la pădure unde ajunseseră să caute un vreasc, ceva, o bucată de lemn cum o fi, să-şi înalţe un bordei! Ori domnia ta ai uitat? Şi atunci, ce erau să facă? Neputînd înălţa adăpostul de care aveau nevoie, l-au săpat în pămînt! Acolo trăiesc toţi! Iată, vezi domnia ta locurile goale pînă departe? Pe aici au crescut buruieni ca peste tot pămîntul, nu-i pustie! Numai că ţăranii au cules buruienile să le fiarbă şi să le mănînce! Au smuls rugii de mure, mugurii de pe copaci, urzicele, mlăzile de salcie şi de răchită, tot ce s-a putut fierbe şi mînca. Stăpînirea nu le-a dat nimic! Era supărată pe ei că pe timpul năvălirii turceşti oamenii nu plătiseră dijmele şi deci rămăseseră în urmă cu datoriile lor. Aşa spu-

neai chiar domnia ta ! Ei, iată şi unul care a rămas acasă ! spuse Mihail, arătînd către un copilaş golgoluţ care se tîra afară dintru-n bordei, ajutîndu-se cu mîinile şi cu picioarele, ca un pui de animal. Iese şi el la soare, pentru că în găurile lor din ţărînă nu pătrunde niciodată soarele. Iar cînd plouă, îi îneacă glodul subţire care curge din acoperişul şi pereţii bordeiului... Nu vrea domnia ta să intre o clipă şi să se încredinţeze că oamenii aceştia nu au nici o strînsură, nimic din ce să facă un ban şi să plătească măcar cît de cît ? Uite aici, de pildă, dacă te laşi în genunchi, poţi intra cu capul înainte...

Işpanul îi aruncă o privire furioasă, şi mutra lui pînă adineauri fudulă şi foarte încrezută, şi trufaşă, părea acuma încruntată şi încurcată.

— Dar roada lor din toamna trecută ? se iuţi el. Dar cea din toamna asta ?

— Roada lor din toamna trecută le-a fost drămăluită chiar acolo, pe cîmp. Şi după ce intendentul a tras a noua parte, după lege, a mai tras şi pentru dînsul una ! Ceea ce a rămas trebuia dus acasă, nu-i aşa ? Cu ce, dacă oamenii nu mai au nici un cal, nici o vită ? Au venit vătăjii să-i ajute şi i-au ajutat atît de bine, încît ţăranul a ajuns acasă la el cu mai puţin de jumătate din cît i s-ar fi cuvenit. De aceea acuma mănîncă buruieni ! Iar cu roada din toamna asta are să se întîmple la fel !

Soarele cobora spre asfinţit. Mihail privi departe spre cîmp. Apoi se întoarse brusc către işpan.

— Vine seara ! vorbi el şi nu e bine să te găsească ţăranii pe locul foamei şi mîniei lor...

Işpanul îl privi încruntat, parcă ars cu biciul.

— Ce ? Ce ? Îndrăznesc ei să se mînie ?

— Să nu cumva să îndrăznească şi mai mult, şi să plăteşti domnia ta tot ce îndură din pricina celor care-i drămăluiesc viaţa cu neomenie şi nemilă. Lupul flămînd nu se mai teme de nimic ! Dar dacă nu te temi, poţi să stai şi să vorbeşti cu ei...

— Cum să mă tem ? De nişte ţărani ? Un om ca mine ? se făcu işpanul roşu de indignare. Dar făcu repede semn ostaşului care-i ţinea calul, încălecă şi dădu pinteni, aruncînd din mers un „sara bună“ de mîntuială.

Departe, către răsărit-miazăzi, uriaşa cetate de piatră a Făgăraşului se zugrăvea întunecată pe albastrul fumuriu al cerului de seară.

3

O femeie bătrînă coborî călare clinii de piatră haţegani şi intră în ograda cneazului Mihail. Stătea pe tarniţă ca pe scaun, purta mintenaş negru peste cămaşa de pînză înflorată şi chipul ei rotund şi creţ, strîns cu ştergarul alb, care-i acoperea capul şi se înnoda sub bărbie, era luminat de doi ochi negri, vii, tineri.

— Baba Ana ! sări Mara de pe prispa înaltă, luînd-o în braţe şi sărutînd-o cu dragoste. Singură ? Atîta cale ?

— Ei, că doar nu era să mă mănînce urşii ! zîmbi bătrîna şi creţii obrazului i se adunară mărunţi sub ochi.

— Ce-i la Rîuşor ?

— Jale şi pustiu ! se întunecă baba Ana la chip. Cneazul Mihail trebuie să ştie că la Haţeg a fost

voievodul Ciacu şi a ţinut judecată cu juraţii, şi nobilii, şi cnezii şi au hotărît să ridice toată avuţia cneazului Costa, şi cneazului Stanciul, şi părintelui Vîlcu. Şi după aceea au năvălit oamenii işpanului şi au luat tot ! Au lăsat pustiu şi în mijlocul pustiului, eu ! Că de cînd a plecat şi Uca am rămas singură cuc. Nici în sat nu mai e nimeni. Iobagii care au plecat cu cneazul Costa şi au coborît în Sebeş pentru pradă şi ispaşă împotriva stăpînirii, nu s-au mai întors. Aud că au urcat sus în Făgăraş unde se adună toţi fugăriţii, şi desculţii, şi flămînzii !... Ba a venit Cojocar, s-a dus pe coastă, a prins vitişoarele, şi oile, şi caii scăpaţi de urgia işpanului şi a pornit cu totul lui tot, sus către acelaşi loc. A lăsat în munte, dosiţi, numai trei cai, unul pentru el, unul pentru mine şi al treilea pentru tine, draga babei...

— Pentru mine ? întrebă Mara făcînd ochii mari.

— Pentru tine ! Zicea că atunci cînd a veni vremea şi cneazul Mihail a socoti, Cojocar are să vie să ne ia pe mine şi pe tine şi are să ne ducă în Moldova, unde ne aşteaptă Uca...

— De ce atîta de departe, prin străini ?

— Nu-s străini, draga babei ! Sînt romîni ca şi noi.

— Şi tătuţa ? Şi Onuţ ?

— Tătuţa şi Onuţ sînt bărbaţi şi într-o asemenea împrejurare bărbaţii au altă îndeletnicire.

— Care împrejurare, babă Ana ? se îngrijoră Mara. Eu nu pricep nimic din toate tainele astea, nimic din vorbele pe care le aud şi mi se par fără înţelesuri. Gorun începe să spună ceva şi lasă vorba neterminată, tata-i face semn să tacă. Onuţ pune o întrebare şi nu-i răspunde nimeni. Iar de la o

vreme vin cnezii din jur, prietenii tătuţii, se închid în odaia cea mare şi sfătuiesc între ei cîte o jumătate de zi. Nimeni altul nu are voie să intre acolo. Cum să pricep ? Ce împrejurare vrei să spui ?

Baba Ana se uită în jur cu grijă, se apropie de fată şi îşi scăzu glasul înspre şoaptă :

— Auzi, tu ? Se zice că norodul vrea să bată război împotriva stăpînilor, a seniorilor, a episcopului, a craiului ! Să scape de sub strînsoarea lor, să răsufle lumea mai slobodă şi să mănînce fiecare pe săturate... Şi-atunci are să vină înapoi şi cneazul Costa, şi părintele, şi cneazul Stanciul, ş-au să bată război şi ei...

De sus, de pe prispă, cneazul Mihail care auzise lămuririle bătrînei, se trase uşurel în umbră, să nu fie simţit. Fruntea lui luminoasă de obicei, arăta de o bucată de vreme zbuciumată şi tăiată în curmeziş de un şănţuleţ întunecat, care se înfigea în rădăcina nasului.

Iar la masa de prînz baba Ana i se jălui :

— Am venit să mă ajuţi, dragul mamei. La noi la Rîuşor au năvălit oamenii işpanului şi au luat tot ! Nu ne-a mai rămas nimic în jurul casei, nici un grăunte de grîu, nici de mei ori de mazăre, ori de bob... nimic !... Şi cum nici în sat n-a mai rămas nimic, eu nu mai am ce mînca...

— Cojocar e acolo ? întrebă cneazul.

— Dar cine ştie unde e Cojocar ? Cînd îl cauţi el e sus pe Făgăraş ! Te întreb eu ce treabă are el acolo ? Cneazul l-a trimis la Rîuşor să păzească gospodăria ! E un tehui şi un uşarnic ! Numai îl vezi că-şi strînge beţişorul subsuoară şi ia munţii în piept ! Cine-l mai prinde ?

Cneazul Mihail își stăpîni zîmbetul și găsi de cuviință să nu răspundă la nedumeririle bătrînei. El doar cunoștea drumurile lui Cojocar. Ba se părea că chiar la porunca lui le făcea Cojocar. Numai că faptul arăta a fi o mare taină. Deseori, după ce cobora de la Rîușor și se închidea cu cneazul Mihail o bună bucată de vreme, Cojocar nu se mai întorcea acasă pe același drum, ci o lua în curmeziș, spre culmile hațegane, sau către răsărit spre Sebeș. „Încotro?" îi strigau atunci Onuț sau Mara, iar el dădea numai din mînă și se ducea înainte cu bețișorul subsuoară, după obiceiul lui. Așa umbla Cojocar o vreme și pe urmă iar se abătea pe la cneazul Mihail și se închidea cu el la sfat tainic. Lui Onuț i se părea că Gorun cunoaște taina acestor drumuri, dar de la Gorun nu se putea scoate nici o vorbă, dacă nu voia el...

Către seară, Baba Ana, așezată pe tarnița ei ca pe un scaun, se ducea domol la deal, la sălașul ei. De o parte și de alta a tarniței se legănau doi saci plini cu de toate. În jurul ei singurătatea stăpînea desăvîrșită, copitele calului sunau sec în piatra cărării și departe, către răsărit, grămada uriașă de stînci care înfățișau masivul Făgărașului părea mai întunecat și mai amenințător decît oricînd.

4

Vremea începuse a se răcori și frunzele începură să pornească vîrtej, fluturînd galbene și roșii pînă se mistuiau undeva în curmături.

De pe prispa lui înaltă, Mihail Săcelean le privea zbuciumul și asculta vîjîitul vîntului care cobora

dinspre creste, îndoind vîrfurile copacilor, vuind în fundăturile stîncilor şi zburlind coama vînătă a Streiului.

— Se strică vremea! strigă el către Gorun. Ar fi timpul să te gîndeşti la oile noastre.

Oile haţeganilor de pe laturile Streiului nu păşteau vara în munţii Haţegului, ci sus, pe costişele Ruzilor, din ţinutul vecin al Sebeşului. În părţile de dincoace stîncărişul haţegan era mai mult gol, iar muşchiul care înverzea pe alocuri, nu putea înfăţişa o hrană pentru oi. Pe cînd în Ruzi păşunea era întinsă şi grasă, iar locurile cunoscute de ciobani ascundeau adăposturi bune pentru oameni şi pentru animale. De aceea, în fiecare primăvară, prin grija cneazului Mihail, oile oamenilor din cnezatul lui erau adunate şi pornite sus pe Ruzi.

— Am putea da semn ciobanilor cu buciumul! vorbi Gorun privind într-acolo. De la Grădiş se aude bine, mai cu seamă seara...

— Nu. Eu zic să te duci tu şi să iei şi pe Pall! spuse hotărît cneazul.

Gorun îl privi adînc. Porunca era plină de subînţelesuri.

— Cine să îndrăznească? scăpă el întrebarea.

— Cei care au căutat şi au ridicat strînsura cneazului Costa din Rîuşor şi a cneazului Stanciul din Şerel n-au găsit acolo nici o oaie. Oile le mînase Cojocar către Făgăraş, dar ei n-au ştiut aceasta. Ar fi deci firesc ca acuma, văzînd oile noastre întorcîndu-se din Ruzi, să-şi închipuie că sînt între ele şi oile lui Costa şi să vi le ia din mînă.

— Şi eu sînt mort? Să-i ferească Dumnezeu!

— Nu. nu, Gorun! încă n-a sosit ceasul. Cu vorbă bună şi cu înţelegere! Te duci cu Pall.

— Şi cu mine, tătuţă, sări Onuţ.

— Tu... da... ar fi bine să lipseşti de acasă o vreme... Du-te şi tu !

Onuţ ar fi vrut să ştie de ce ar fi bine să lipsească de acasă o vreme, dar chipul întunecat al cneazului nu mai îngăduia nici o întrebare.

— Mă tem că cneazul aşteaptă oaspeţi nepoftiţi de la castel şi nu vrea să vadă ei că el are fecior atîta de mare ! mîrîi Gorun în chip de lămurire. Dar nici de la el Onuţ nu putu afla mai mult.

Pregătiră deci cele de trebuinţă pentru drum, luară în desagi merinde ca pentru două săptămîni, le urcară pe cai şi porniră într-o dimineaţă răcoroasă de septembrie. Trecură Streiul şi se făcură nevăzuţi încolo, către răsărit, în vreme ce Onuţ îşi lua rămas bun din bucium : tu-ru-tu-tu-tuuuu !... iar Mara rezemată de stîlpul prispei îi ura drum bun în acelaşi fel : tu-tu-tu-tuuuu !...

Se înapoiară la vreme cu ciobanii, cu oile şi cîinii, şi cu cărucioarele trase de măgăruşi încărcate cu putinele şi burdufuri cu brînză, cu caşi şi tot rodul de cuviinţă, iar oamenii din cnezat se înfăţişară în aceeaşi zi să-şi primească fiecare oile şi partea lui din frupt — lăsînd dreptul cuvenit ciobanilor. Şi cînd totul se termină cu bine şi cu dreptate sub ochii grijulii ai cneazului, cei din casa lui Mihail se liniştiră şi Onuţ, Gorun şi Pall putură, în sfîrşit, povesti toate cele văzute şi aflate în această călătorie a lor. Se întîlniseră cu fel de fel de munteni, şi cunoscuţi, şi neştiuţi şi aflaseră multe întîmplări cu oamenii din valea apei Sebeşului, cu slugile reverendisimului episcop Lepeş rămase de capul lor la „castelul“ stăpînului din

ţinutul Albei, şi cu însuşi reverendisimul, şi cu un cîine... şi cu un călău...

— Acolo, în ţinutul Sebeşului şi Albei, după cum ştii, toate pămînturile şi satele din sus de Rod şi Sugag, şi pînă în jos de Mureş şi dincolo de Mureş pînă la înălţimile Almaşului, sînt ale episcopului... şi toţi oamenii de pe acele pămînturi sînt iobagii lui... Iar acu doi ani iobagii aceştia coborînd din munţi, unde se ascunseseră de frica turcilor, au găsit acasă numai scrum şi cenuşă ! Ca aici, la noi !

— Ca aici, la noi ! întări Gorun cu ochii crunţi. Boceau muierile cu faţa la pămînt, boceau copiii flămînzi, scormoneau oamenii în tăciunii reci şi behăiau în jurul lor oiţele cu care se întorseseră din bejenie, speriate şi ele de atîta jale şi pustiu ! „Are să ne ajute reverendisimul !" îşi făceau socoteala iobagii.

— Şi i-a ajutat, călcal-ar vaca cea neagră ! înjură Pall amărît. I-a ajutat ca frînghia pe spînzurat ! Pentru că tot aşteptînd ajutorul lui, iobagii au prins aş scurma alte bordeie în pămînt, ca aici, la noi, şi s-au pus pe muncă pentru stăpîn, pentru că slugile lui nu-i iertau. Ba de la o vreme au început a suna buciumele şi a umbla vătăjii cu poruncă nouă : după cum ştii reverendisimul capătase învoire de la craiul ca toată dijma pe care pînă atunci iobagii o plătiseră în roadă, de acum înainte s-o plătească numai în bani ! Cine are deci de plătit datorii, să se ducă la tîrg, să-şi vîndă roada şi să se înfăţişeze la „castel" cu banii. Dar nu cu dinari din cei noi, pe care i-a făcut nu de mult craiul pentru înşelăciunea norodului şi amăgirea neguţătorilor, ci cu florinţi, din cei vechi, de argint !

— Şi asta o ştiam ! răsuflă cneazul Mihail.

— Şi de aici a pornit buclucul cel mare ! reluă Gorun cu tărie, luînd vorba din gura lui Pall. După poruncă florinţii ar trebui să aibă aceeaşi putere cu dinarii cei noi. Numai vezi că neguţătorii nu se lasă prostiţi ! Ca să-ţi sloboadă un florinţ ei cer zece dinari ! Vra să zică în loc de o măsură de grîu, să-i dai zece ! Dar de unde să ia iobagul atîta grîu ? Şi s-au tot clănţănit ei cu slugile vreme de doi ani şi de plătit n-au plătit nimic ! Nu puteau !... Acu, ce s-au gîndit ei anul acesta ? Hai, zice, să ne împăcăm cu stăpînul. Şi-i ducem, zice, darea sfintei Mării, în oi şi purcei, precum e datina şi poate să cădem la învoială ! Şi s-au strîns oamenii din cîteva sate, au închipuit darea după cuviinţă, au ales dintre ei pe cei mai buni de gură şi i-au pornit la „castel". Erau amestecaţi unguri şi romîni, care cum s-a nimerit. Iar „castelul" era o împrejmuire cît vedeai cu ochii, închizînd stoguri şi ocoale cu vite şi ţarcuri cu cai şi şoproane cu grîie şi turme de porci şi perdele cu oi... atîta bogăţie şi strînsură, încît oamenii aceia au rămas năuci ! Şi acolo au aflat ei că domnul episcop era la Alba. „Altul care-i mai mare ?" au întrebat ei. „Mai mare-i domnul intendent", le-a răspuns un tinerel tuns în cap, popeşte. „Buun. Să poftească domnul intendent !" Şi a venit domnul intendent. Zice că era unu mare cît o clopotniţă, cu păr roş în cap, cu strai de călugăr şi cu un bici de curea înfăşurat pe braţ. A strigat la ei de departe : „Ce vreţi ?" A dat Carciu din Rod să-i spuie ceva, nu l-a lăsat. „Sînteţi catolici ?" a strigat el. „Unii da, alţii nu"... a dat să lămurească tot Carciu. Dar iar i-a tăiat vorba : „Ce-aţi adus ?" zice. „Am adus oile sfintei

Mării şi purcei şi miei... toată darea !“ Şi a răcnit iar roşcatul : „Şi dijma ?“... „Dijma... doar ştii cum a fost cu turcii !“ Şi iar nu l-a lăsat să spuie. „Turcii ? zice. Las' că vă dau eu turci ! Am dat poruncă să nu vi se mai dea de acum înainte nici o palmă de loc pentru hrana voastră. Nu mai mîncaţi pînă nu vă înfăţişaţi cu dijmă ! Hai, afară“. Atunci i-a sărit ţandăra lui Carciu : „Nu ne dai pămînt, nu mai ieşim la muncă ! Ce-ai să ne faci ?“ Şi-atunci s-a răsucit intendentul pe călcîie către Carciu. Era cu un cap mai înalt decît el şi l-a lovit cu biciul în obraz de i-a tăiat pielea ! Numai că tot atunci a sărit cîinele lui Carciu, un dulău ciobănesc, pe care-l chema Gruno, şi care avea ragilă şi zgardă şi mi l-a înşfăcat pe domnul intendent şi l-a trîntit jos ş-a început să-l mozolească... mamă ! Au sărit slugile să-l scoată dintre labele cîinelui, degeaba ! Şi neputînd, au început să dea în cîine. Numai, Carciu nu putea îngădui una ca asta. A început şi el a da în slugi, să-şi apere cîinele. Au sărit alte slugi, fiecare cu ce nimerea. Dar oamenii noştri aveau ciomege bune şi tari. S-a făcut o bătaie de-a mai mare dragul. Iar atunci cînd au sărit şi nişte oşteni cu suliţi, a răcnit Carciu : „Gata, feciori !“ şi au ieşit din ograda „castelului“, să se ducă la Alba, la stăpîn ! Voiau să caute pe episcop, să se jăluie lui şi să-i spună necazul lor şi al satelor care-i trimeseseră. Dar i-a ajuns din urmă oşteni înarmaţi şi călări, trimişi de la „castel“, şi un vătaf călare, unul lung şi deşirat şi cu gîtul înfăşurat într-o cîrpă pestriţă, au tăbărît peste ei, i-au legat şi aşa i-au dus la Alba şi i-au închis în temniţă pînă a doua zi cînd au fost duşi în faţa episcopului. Iar episcopul şedea liniştit pe tronul lui şi

zîmbea. Zîmbea cu tot chipul lui rotund, şi spîn, şi gras, şi bălan şi-i privea neclintit şi înveşmîntat în negru, cu blană albă la gît şi cu lanţ de aur peste guler... Iar vătaful cel lung şi deşirat...

— Lung şi deşirat şi cu cîrpă pestriţă la gît? întrebă cneazul Săcelean, aducîndu-şi aminte întîmplările de pe drumul de la Pojony spre casă.

— Întocmai!... Şi cum zic, se tot pleca vătaful şi-i pîra, iar episcopul nu l-a ascultat pe el, ci a zîmbit, a clătinat din cap şi a ascultat cu bunăvoinţă pe iobagi jăluindu-se şi spunîndu-i sărăcia cumplită în care zac satele şi „sufletele“ supuse lui... Şi ascultîndu-i, s-a îndurat de ei episcopul şi a poruncit zîmbind mereu a milă şi a iertare: „Să fie sloboziţi oamenii după ce vor fi primit canonul legiuit celor care au ridicat mîna asupra stăpînului şi a slugilor sale!“ Drept care au fost coborîţi din nou în temniţă şi băgaţi în hruba călăului. Iar acolo călăul i-a dezbrăcat pe rînd, i-a legat pe o anume laviţă şi i-a bătut cu năpîrca, cu biciul cu plumbi adică, pînă cînd fiecare a slăbit într-atîta încît n-a mai putut răcni... Ş-atunci i-a scos afară şi i-a lăsat sub un şopron să-şi vie în fire. Erau slobozi!

Gorun tăcu. Avea gura uscată, glasul i se frînsese şi gîfîia de parcă urcase un deal.

— Şi acuma unde-s? întrebă Mihail.

— Sus, pe Făgăraş, zac!...

— Aşa le-a trebuit! bubui glasul gros al lui Pall. Au avut în mînă pe intendent şi nu l-au ucis! Nici pe slugile lui nu le-au ucis! Nici pe episcop! Cine-a mai văzut să te jălui lupului celui mai mare cum că lupii cei mai mici te mănîncă? Numai un leac este pe lumea asta, cneaz Mihaile!

Seniorul numai cînd îi mort nu-ţi mai poate face rău ! şi Pall îşi ridică braţul şi îşi adună degetele strîngîndu-le într-un pumn uriaş, fioros, ca o putere irezistibilă, în vreme ce glasul lui hotărî bubuind : Atîta !

— Şi încă Gorun n-a spus tot ! se ridică glasul înalt al lui Onuţ şi cneazul îl privi mirat pentru că chipul feciorului său i se părea acuma schimbat, mai aspru, mai bărbătesc, şi zîmbetul lui cel veşnic dispăruse. N-a sput tot ! urmă Onuţ. Pe drum, cînd îi duceau legaţi la Alba, s-au oprit la o fîntînă şi ostaşii au băut din ciutură, iar caii dintr-o treucă lungă de salcie. Şi cînd au isprăvit ostaşii care-şi treceau ciutura din mînă în mînă, au dat să bea şi iobagii, că erau flămînzi, şi trudiţi, şi însetaţi, şi plin de glod şi cu cămăşile rupte pe ei, cum îi prinseseră şi-i bătuseră şi-i legaseră... Au vrut să bea, dar nu i-au lăsat ! Le-au arătat treuca în care mai rămăsese apă plină de spumă de sub botul cailor ! Au vrut să se împotrivească, dar le era sete ! Mureau de sete ! Şi atunci au îngenunchiat unul după altul şi au gemut şi au sorbit din treucă. Gemeau şi sorbeau ! Şi ostaşii hohoteau, împingîndu-i cu capul în apă...

Glasul lui Onuţ se înălţase şi se subţiase de părea acuma glasul unui copil care se jăluie cu deznădejde, cu încredinţare că n-are să-l poată ajuta nimeni. I se părea lui Onuţ că această umilinţă era mai dureroasă decît chinul sub năpîrca cu plumbi a călăului, şi suferea pentru ea cu toată firea lui dreaptă şi generoasă, şi cu toată tinereţea lui neîntinată şi necălită încă de nedreptăţile lumii.

— Pentru ce să muncească iobagii şi să dea popii aceluia şi bucăţica de la gura lor ? strigă el. Ce drept

are popa acela să le ia tot rodul muncii, să stea în palate, să poarte guler de blană și lanț de aur și să-i bată cu năpîrca? Flămînzi, și desculți, și bătuți, și umiliți... pentru ce, tătuță? Cu ce drept să-i umilească, să-i pună să bea apă din treuca animalelor? Îi socoate animale? Țăranii sînt animale? Tu ești animal, tătuță? Bădița-i animal? Pall e animal? Și eu, și Mara, și Uca, și părintele?... Lui Onuț îi venea să plîngă de milă, de indignare, de revoltă și neputință.

Mihail îl privea țintă. Nu era rău că feciorașul său se ridica cu toată revolta și puterea lui neînsemnată împotriva asupririi. Dar Mihail încă nu-și dădea seama pînă unde merge această revoltă. A știut-o abia cînd Onuț își strînse pumnii și strigă răgușit:

— Are dreptate Pall, tătuță! Dacă ucidea careva pe popă, mai vedeai asemenea ticăloșie?

— Venea alt episcop, Onuț, pruncule! Venea altul, poate mai rău! Așa-i orînduirea! De acolo pornește răul!

— Și orînduirea care îngăduie asemenea răutăți nu poate fi răsturnată?

— Orînduirea are bani fără număr ca să plătească oști și arme și se apără, copile!

— Asta nu înseamnă că nu poate fi biruită! Și nici că Pall nu are dreptate! Tătuță, atunci cînd ai fost cu ișpanul la bordeie, îți aduci aminte? M-am dus și eu acolo după ce ați plecat voi. Veniseră oamenii de la cîmp și au aflat că a fost ișpanul. „Atunci" să-i fi văzut! Întîi au rămas încremeniți. Pe urmă au înălțat sapele către drum și erau atîta de fioroși, încît te apuca groaza... Iar Rotar — îl știi, cel șchiop — a răcnit la ceilalți și

i-a înjurat ! „Sîntem nişte păcătoşi ! striga. Nişte mişei ! Ne ţine ca pe cîini şi nu cutezăm să muşcăm !“ Tătuţă, oamenii gîndesc ca Pall ! Numai o vorbă le trebuie ! Un sfat !

O lumină de dragoste şi de mîndrie luci în ochii cneazului, dar glasul lui deveni acuma aspru :

— Tu nu ai căderea să dai sfaturi şi să spui vorbe, pruncule ! Nu aşa se porneşte o treabă ca asta ! Trebuie pregătire înţeleaptă, cu temei, şi asta nu e pentru înţelegerea ta ! Lasă... du-te ! Du-te şi te odihneşte !

În urma lui Onuţ, Gorun zîmbi.

— Îl doare inima pentru iobagi şi nu poate îngădui nedreptatea şi umilinţa. Mai bine ar porunci moartea tuturor stăpînilor ! Dar dacă l-ai pune să privească cum se spînzură un vinovat, n-ar putea. Mintea lui merge înainte, numai inima îl trage înapoi !...

CAPITOLUL V

1

Pe drum trecu behăind o turmă de oi. Mînau patru feciori cu cuşme şi tohoarce. Mihail privi pe fereastră. Turma poposi mai la vale, spre Strei, iar la poartă se opriră doi călăreţi.

— Cneazul Torda din Ocroinda! sări Onuţ să le deschidă.

Era în adevăr cneazul Torda din Ocroinda, adică tocmai de la poalele munţilor Apuseni, cu mustaţa lui subţire, neagră şi zîmbetul veşnic ascuns în colţul gurii. Iar însoţitorul lui era un om zdravăn, parcă mai voinic decît Pall, cu pălăriuţa rotundă, cum purtau muntenii, cu mintean sur şi brîu lat de piele. Purta încălţămintea înaltă, bine sprijinită în scările de fier şi cînd vorbea îşi mişca mustaţa lungă, bălaie şi te privea adînc cu ochii mici, albaştri ca vioreaua.

— Acasă tătuţa, Onuţ? întrebă cneazul Torda.

— Acasă, acasă! Poftiţi!

Cneazul Mihail ieşi pe prispă. Oaspeţii descălecară şi urcară unul după altul cele trei trepte.

— Ce vînt, Torda? întrebă el mirat, cercetînd cu ochii pe tovarăşul acestuia, pe care nu-l cunoştea.

— Îţi spun îndată, dar nu aici! rîse Torda.

Onuţ înţelese că cei sosiţi aveau anume taine pe care el, Onuţ, nu trebuie să le ştie şi amărit porni cu caii spre fundul curţii. Dar peste un minut, glasul tatălui său îl chemă :

— Vino şi tu, Onuţ !

Bucuros, Onuţ lăsă căpestrele în mîna lui Pall şi alergă, intră însfioşat şi se aşeză cuminte pe o ladă lîngă uşă. Torda tocmai dădea lămuririle de trebuinţă :

—Mihaile, tovarăşul meu este Ilie din Almaş, poreclit „Cel Mare", pentru că, precum vedeţi, e mare în adevăr. Omul cel bălan zîmbi stingherit şi Torda urma : Din Almaş, adică din poala Apusenilor şi vecin cu Ocroinda mea.. Are o treabă de împlinit în părţile astea şi poate că ajutorul tău să-i fie de folos. Eu am venit cu dînsul pentru că te cunosc pe tine şi ca să-i arăt un drum mai ferit de iscoadele stăpînirii, care, de o bucată de vreme, muşluiesc ca nişte cîini de vînătoare !

— Ajutorul meu, dacă stă în puterea mea, îl dau fără rugăminte ! vorbi Mihail domol.

— Ştiam că ai să mi-l dai ! vorbi Ilie din Almaş, cu mare zîmbet. Avea un glas blajin, rostea rar, limpede şi căta drept în ochii celui cu care vorbea. Şi te ştiu de mult, cneaz Mihaile. Noi am aflat ce ai vorbit în dieta de la Pojony, cum s-au burzuluit seniorii şi cum a încercat popa Lepeş să te ucidă pe drum. Toate le-am ştiut la vremea lor şi ne-am bucurat că ai fost cutezător şi neînfricat. Tocmai de aceea am gîndit să te rugăm pentru un sfat şi o facere de bine... O clipă tăcu, privi către Onuţ şi îşi drese glasul.

— Poţi vorbi ! îl îndemnă Mihail, înţelegînd şovăiala oaspetelui său.

— Iată ce este, vorbi acesta din nou. Eu am primit veste din sus... pentru cei din Făgăraş. Nici toamna asta, şi nici la iarnă, n-are să se poată mişca norodul. Abia la primăvară are să fie ce are să fie ! Dar pînă atunci, vine iarna, cneaz Mihaile şi iarna are să fie din cale-afară de grea pentru cei de acolo ! Ai noştri, cei „din sus", se tem ca oamenii aciuaţi acolo să nu se împrăştie. De foame, şi de frig, şi de lipsuri, şi de greutăţi ! E tare greu iarna acolo, cneaz Mihaile ! Cumplit de greu ! Şi gîndeşte-te că sînt şi femei şi copii... Şi porunca sună să nu se împrăştie cu nici un chip !

— A cui poruncă ? întreabă cneazul Săcelean.

— A celor „din sus" : Pavel din Voevodeni, Gal din Chendru, Toma din Sic, Ioan din Cluj... Ei zic aşa : dacă se risipesc, e greu să-i aduni din nou. Să facem ce putem şi să-i ajutăm să stea acolo pînă în primăvară. Mai întîi şi mai întîi să nu sufere de foame ! Iaca de ce eu şi cu ai mei am strîns oile sterpe cîte am putut, le-am adus pînă aici şi te-am ruga de un om de credinţă care să ştie cărările pînă sus, să se ducă cu strungăraşii mei şi să le dea lui Anton din Almăşel, pe care îl ţinem acolo să le afle toate şi să ni le dea de veste la vreme...

Mihail întoarse capul către Onuţ.

— Să vină Gorun ! spuse el scurt şi Onuţ se repezi. Iar cînd Gorun se înfăţişă, Mihail porunci : Turma de oi care a trecut pe aici, te aşteaptă mai la vale. E vorba s-o duci tu cu cei patru strungăraşi, sus pe Făgăraşi, pe unde ştii tu ! Sînt oi sterpe pe care oamenii din valea Apusenilor le tri-

mit în dar celor ascunşi în munţii Făgăraşului, să aibă ce mînca la iarnă ! Vezi Gorun ? Ei, tocmai din Apuseni, s-au gîndit, iar tu „bă-di-ţă" te-ai grăbit să aduci sterpele acasă ! Pentru ce ? Ce să facem cu ele ? Noi să hrănim oi sterpe în vreme ce oamenii noştrii să moară de foame în coclaurii munţilor ?

Gorun se făcu roşu şi se scărpină în cap.

— Asta aşa-i ! îngînă el. Dar nu-i bai. Turma care a venit a mai sta puţin să se hodinească şi pînă la porneală, am vreme să adun toate sterpele din cnezat !...

— Numai de la cei care le dau de bună voie ! îl lămuri Mihail.

— Care să nu vrea ? se întoarse Gorun din uşă. Ai noştri ?

Privi aspru pe cei de faţă şi ieşi grăbit.

— Va să zică trebuie să avem grijă de cei adăpostiţi pe Făgăraş ! vorbi Mihail. Mă mir cum au dus-o pînă acuma !

— Vai de mama lor ! vorbi Torda. Vai de sufletul lor, necăjiţii !

— Anul trecut încă au dus-o cum au dus-o. Dar la început... acu' doi ani... mureau cu zecile ! Copiii mai ales ! spuse şi Ilie. Atunci nu erau oameni de strînsură din toate părţile ca acum. Atunci erau numai cei din Ţara Bîrsei şi secuii cei mai sărmani. Aceştia au început răscoala din Ţara Bîrsei şi împotriva lor s-a sculat comitele Mihail Jakch de Căşei şi cu celălalt comite Henric de Tămăşeni cu oaste regulată, călare şi pedestră, şi au bătut pe răsculaţi şi i-au fugărit în munţi. Şi tot ei au dat porunci făgărăşenilor să-i urmărească şi să-i vîneze ca pe iepuri. Numai că romînii făgărăşeni au găsit

mai de folos să coboare ei în locul celor fugăriţi, să prade şi să omoare şi să dea foc ! Pentru că şi ei erau sătui de foame şi de asuprire ! Şi iar s-au întors comiţii şi ostaşii lor, încît s-au ascuns în munţi şi romînii noştri ca şi cei din ţara Bîrsei. Acolo nu aveau ce le face. Acolo nu-i puteau urmări ostaşii comiţilor ! Au încercat o dată, au rămas turtiţi sub stîncile şi copacii care li s-au prăbuşit în cap, şi n-au mai încercat ! De atunci oamenii trăiesc cum pot. Mai coboară din vreme în vreme şi lovesc în chiaburimea sebeşană, adună atît cît pot duce la ei sus, şi se trag înapoi. Pe urmă iar !... Şi sînt acuma de două ori, de trei ori mai mulţi ! Au alergat la ei toţi fugarii, toţi nemulţumiţii, toţi răsculaţii din toate părţile, oameni care nu mai pot răbda şi care sloboziţi de acolo, ar da cu barda în Dumnezeu, să-şi facă dreptate singuri ! De aceea, bine au gîndit cei din sus. Să mai stea desculţii, flămînzii şi deznădăjduiţii aceştia încă o iarnă. Şi la primăvară să fie sloboziţi o dată cu cei din sus şi cu cei de către mijlocul ţării, toţi va să zică ! Şi dacă n-om răzbi nici atunci... !

Onuţ asculta cu ochii mari, cu urechile ciulite. Abia acuma înţelegea că în adevăr el, Onuţ, încă nu avea căderea să dea sfaturi în această împrejurare. Punerea la cale despre care vorbea omul acela, fără s-o numească, era prea mare şi prea încîlcită pentru mintea lui de fecioraş neştiutor. Dar pînă la primăvară, cînd vor fi sloboziţi cei de pe Făgăraş şi cei din susul şi de către mijlocul ţării, Onuţ va avea vreme destulă să înţeleagă şi să înveţe... Poate tocmai pentru aceasta îl chemase tătuţa să stea şi el de faţă la sfat !...

— Şi pînă atunci noi i-om ajuta cu ce vom putea şi din vreme în vreme or mai coborî şi ei pînă în chiaburimea din văile Oltului, or chiar în chiaburimea din Sebeş...

— În primăvară... cînd ? întrebă Mihail cu glasul scăzut ca de taină.

— De cum s-or scurge apele şi seniorii de la Buda ori de la Praga or veni la castele să privegheze începutul muncilor ! Este de mare nevoie să fie şi ei acasă la petrecerea asta ! Ilie cel Mare zîmbi larg şi ochii lui albaştri sclipiră. Au să vie întîi oamenii trimişi într-adins să poarte sabia plină de sînge din sat în sat, ca să se ştie tot ţăranul chemat să-şi dea partea lui de putere ori de sînge... căci are să fie greu !... Şi pe urmă, la zi şi la ceas potrivit, au să se aprindă focuri pe culmi !... Pînă atunci oamenii să fie pregătiţi.

— Ai noştri şi-au găurit coasele să-şi facă lănci, vorbi cneazul Torda din Ocroinda, şi-au ascuţit topoarele, baltagele, securile, sapele, şi-au pus mutelci la capetele îmblăceilor, şi-au ghintuit ghioagele...

— Şi aici sînt gata ! vorbi domol Mihail.

— La Haţeg am văzut pe unul care-şi întărea ţăpoiul cu o brăţară de fier ! se băgă în vorbă Onuţ. Un ţăpoi cît toate zilele ! Zicea că are să ia în coarne pe cavalerii îmbrăcaţi în fier, are să-i salte din şa şi are să-i bufnească de pămînt !

Ilie rîse.

— N-ar fi rău ! spuse el. Numai că pentru o treabă ca asta trebuie putere mare !

— Era puternic ! îl lăudă Onuţ, gîndindu-se îndată că nici lui nu i-ar strica un asemenea ţăpoi. Măcar pentru o încercare.

— Va să zică, pe la sfîrşitul lui Martie! socoti Mihail.

— Aşa am socotit şi eu! întări cneazul Torda.

— Cam aşa, vorbi şi Ilie, dacă om avea o iarnă obişnuită... Pînă atunci, cneaz Mihaile, trebuie să ţinem ochii deschişi. E vorba să iasă o lege nouă: Toţi tinerii, de la anume vîrstă, să fie datori să intre în oaste! Ostaşi fără voie şi fără plată! Ţara, adică craiul şi seniorii au nevoie de viaţa lor! Ce te faci cu feciorașul acesta dezgheţat şi mîndru? Îl dai să lupte împotriva noastră?

Onuţ sări în picioare, tulburat. Cneazul Mihail îşi stăpîni glasul şi îşi cîntări vorba:

— Va trebui să am grijă nu numai de el, ci de tot tineretul din părţile acestea care ar putea intra sub o asemenea lege. Tineretul are să ne trebuiască nouă şi dacă o fi să lupte şi poate să... moară, cel puţin să fie pentru norod şi pentru dreptate, nu pentru gustul nobililor, a stăpînilor de care vrem să scăpăm! Vestea o ştiam, dar pînă acuma încă n-am primit porunca.

Oaspeţii se ridicară să plece. Îşi luară rămas bun şi Onuţ le aduse caii.

De călare, Ilie cel Mare mai spuse cneazului:

— Omul care se duce cu oile sterpe, să le dea lui Anton din Almăşel şi să-i spuie despre cele ce am vorbit noi azi. E bine ca Anton să le ştie pe toate...

Cei doi călăreţi dispăruseră de mult către apa Streiului şi Onuţ încă şedea rezemat de stîlpul porţii şi privea în urma lor. Acuma ştia şi înţelegea totul. Va să zică cineva, oameni puternici „din sus“ pregătesc o mare răscoală pentru primăvara viitoare. Ţăranii ştiu şi se pregătesc şi ei

schimbîndu-şi uneltele în arme. Porunca de începere are să vie tot „din sus“, iar el, Onuţ, are să ia parte la răscoală. Altfel tătuţa n-ar fi spus: „Tineretul are să ne trebuiască nouă!“ Toate erau limpezi şi simple. Cum de nu le-a înţeles el pînă atunci, cînd doar sub ochii lui se petreceau toate? Numai una n-o înţelege Onuţ: Cum are să facă tătuţa ca să-l apere de legea aceea care-l ameninţă pe el şi pe toţi tinerii din cnezat? Onuţ fu cuprins de o mare nelinişte. Rugă pe Mihail să-l lase să se ducă şi el sus pe Făgăraş cu Gorun, la Anton din Almăşel.

— Da! îngădui tătuţa. E bine să te duci şi tu, să înveţi locurile şi drumul şi să vezi şi tu ce este acolo. Va merge cu voi şi Pall. Onuţ alergă să se pregătească. Acuma era altă ceva. Acum ştia ce este acolo sus pe Făgăraş şi căpătă în el însuşi mai multă încredere şi parcă şi un pic de mîndrie. Iar cînd Gorun îi spuse:

— Bagă de seamă la drum, să-l înveţi ca să-l poţi străbate şi singur! Onuţ înţelese că între Gorun şi tătuţa fusese anume înţelegere şi sfat care-l priveau pe el.

2

Gorun a adunat oile sterpe din Săcel, a mai luat doi strungăraşi şi patru cîini şi a pornit cu Onuţ şi cu Pall, călări şi mai ducînd cu ei încă doi cai de ajutor. Fiecare cal purta în spinare cîte două traiste pline cu sare.

— Are să fie de mare trebuinţă acolo cînd or tăia oile şi le-or pune la păstrare! lămuri Gorun nedumeririle mute ale lui Onuţ.

În urma cîrdului de oi mînate şi păzite din lături, din faţă şi din urmă de către cei şase strungăraşi şi patru cîini, pe cărări cunoscute de Gorun, străbătură în curmeziş văile Ruzilor şi măgurile Sebeşului, pe marginea luncilor şi pîraielor repezi care curgeau între bătrîna şi Surian, şi poposiră o noapte între aceşti doi uriaşi ai Carpaţilor de miazăzi. De dincolo de apa Sebeşului, îi privea vîrful Cîndrelului, pe lîngă măreţia căruia trecură a doua zi, parcă umiliţi, ca nişte gîze pe marginea de jos a unui dîmb. Iar cînd ajunseră în lunca Oltului, răsuflară uşuraţi. De acum nu mai aveau mult. Trebuia numai să treacă apa. Iar apa era repede, şi mare, şi vînătă. Ar fi trebuit un pod ori un bac. Era un pod umblător la Rîul Vadului dar, ca să ajungă la Rîul Vadului, trebuia să mai facă un drum lung către miazănoapte şi oile nu mai puteau de picioare.

— Am putea să poposim aici cîteva zile, să se hodinească oile! socoti Pall. Dar n-avem ce le da de mîncare. Şi iarba de aici... uite-o! Cine s-o mănînce?

În adevăr, în munte era frig, de mult. În fiecare zori bruma albea ca o zăpadă subţire şi iarba era arsă.

— Ei, vorbi Onuţ, ştii ce, bădiţă? Dacă nu putem ajunge noi la ei, să vie ei la noi!

— Cum?

— Să-i chemăm cu buciumul! Munţii lor îs doar colea!

Gorun rîse :

— Ştii cît îi de lung şiragul Făgăraşului ? Cu oile nu-l poţi străbate în zece zile !

— Se poate. Dar un om călare nu-l străbate într-o zi şi o noapte... dacă cunoaşte drumul ?

— Dacă cunoaşte drumul ! Dar cine-l cunoaşte ?

— Tu, bădiţă. Pleacă tu şi le dă de veste şi în vremea asta eu cu Pall om avea grijă aici şi om chema mereu din bucium. Poate om avea noroc să ne audă mai curînd.

Gorun privi îngrijorat oile, caii şi pe cei şase strungăraşi tineri, toţi cît şi Onuţ. Stătu la sfat cu Pall, îi chemă pe toţi, le dădu de grijă să ţină aprinse mereu focuri mari de jurîmprejurul turmei şi îşi luă şi el un bucium.

— Eu am să-ţi răspund mereu ! spuse el lui Onuţ, ca să ştii că te-am auzit. Să ai grijă, Onuţ. Eu am credinţă în tine, să ştii ! Privi adînc în ochii lui Pall şi încălecă.

Primind această dovadă de încredere, Onuţ se simţi mîndru şi gata să înfrunte orice primejdie. Priveghe focurile, şase focuri cu flacără înaltă şi jar mult, porunci să se adune găteje şi uscături din pădure şi adună el însuşi de pe sub brazi conuri uscate, cu sacul. Îi plăcea cum ard şi cum aruncă mănunchiuri de scîntei... Din vreme în vreme îşi ridica buciumul şi chema : Tu-ru-tu-tu-tuuu !... Răspunsul lui Gorun venea fără întîrziere de departe, din ce în ce mai de departe : Tu-ru-tu-tuuu !" şi de la o vreme se stinse. Onuţ înţelese că Gorun ajunsese foarte departe şi dintr-o dată siguranţa pe care o simţea pînă acum îl părăsi. Privi fără voie pe Pall şi se apropie de dînsul. Vîjîitul apei se

auzea puternic. Undele veneau repezi, vinete, duşmănoase parcă şi la mijlocul albiei făceau ca o coamă zbîrlită. Iar dincolo de apă costişele munţilor creşteau uriaşe, abia îmbrăcate de păduri, mai mult piatră sură cu rare mîncături întunecate de muşchi. Şi tot mai înalte, din ce în ce mai înalte, întunecînd tot cerul către răsărit, Surul, Negoiul, Moldoveanul, Vîrtoapele... Onuţ ştia cum le cheamă, după cum le ştia toată lumea muntenilor, dar care anume este Negoiul, care Surul, sau celelalte, nu ştia. Le privea numai cu înfiorare şi cu umilinţă pentru că în faţa lor se simţea din cale-afară de mic. Îi era ciudă pe strungăraşi. Cu toate că se întunecase şi sus în înălţimi licăreau stele, ei nu păreau îngrijoraţi de loc. Îşi scoseseră din traiste turtele de mei, le încălziseră în spuză, le mîncaseră şi acum jucau capra, tocmai departe, de cealaltă parte a turmei. Ei ce ştiau ? Ei nu erau „căpitani" ca el ! Pentru că doar acum el era „căpitan". Răspundea de oi, de cai, de strungăraşi... Pall nu era decît ajutorul lui ! Onuţ îşi înălţă capul cu mîndrie, strigă să se hrănească focurile şi puse mîna pe bucium : Tu-ru-tu-tu-tuuu !... mereu, mereu, zădarnic...

— Culcă-te ! îl îndemnă Pall şi glasul lui gros era domol, bun, părintesc. Am să mai veghez eu !

Cînd Găinuşa coborî către asfinţit şi dispăru după vîrfurile de piatră, Pall rîndui schimburile de pază pentru toată noaptea, iar Onuţ se înveli în tohoarcă şi se culcă. Era hotărît însă să nu doarmă şi să stea mereu cu urechile la pîndă. Poate tot va mai auzi o chemare de bucium. Dar la anii lui somnul este puternic şi greu. Onuţ căzu în el ca într-o prăpastie...

3

Îl treziră în zori sunete de bucium şi mare hămăit de cîini. Onuţ sări în picioare. Focurile ardeau, Pall aştepta în picioare departe, pe malul apei şi strungăraşii erau la locurile lor. Onuţ buciumă şi buciumul lui Gorun îi răspunse bucuros, aproape. O ceată de oameni cobora costişele şi în fruntea tuturor alerga Cojocar. Ceata trecu apa călare. Erau oameni bucuroşi şi grăbiţi.

— Mare pomană şi-a făcut cu noi cneazul Mihail, Onuţ, feciooraşule ! strigă Cojocar. El şi Ilie cela din Almaş ! Aici este o lume întreagă flămîndă şi nu-i chip să cobori nici către Ţara Bîrsei, nici către Sibii. E pază mare !...

— Am eu un plan ! Vorbi Onuţ tainic. Om socoti şi om pune la cale !...

Oamenii sosiţi îşi scoaseră securile pe care le purtau cu cozile băgate sub cingătoare, la spate, şi, pînă la amiază, o plută largă, bine legată, fu gata. Ciopliră prăjini tari, încărcară o parte din oi şi porniră în curmezişul apei. În scurtă vreme trecură dincolo toate oile şi pe strungăraşi, şi drumul către tabără începu. Era un drum greu. Oile mergeau încet. Erau flămînde şi trudite şi nici o grăbire nu era cu putinţă. Buciumară de sus, din Făgăraş, şi în întîmpinarea lor veniră alţi oameni, femei şi copii. Erau foarte multe femei şi copii, zdrenţăroşi, cu picioarele învelite în cîrpe, cu chipurile galbene, trase, de oameni bolnavi sau flămînzi. Aduseră căruţe, cărucioare, roabe, trase cu braţele. Încărcară oile cele mai neputincioase şi alcătuiră un şirag nesfîrşit în nesfîrşirea pădurilor. Numai cînd ajunseră în tabără, Onuţ îşi dădu seama că strîn-

sura de oameni fugăriţi din porunca stăpînirii şi adăpostiţi acolo înfăţişa o putere.

Un luminiş larg, nesfîrşit, era presărat cu corturi, bordeie clădite din buşteni, din copaci întregi, adăposturi între stînci întregite cu acoperişuri de lemne, de copaci tăiaţi, completate cu muşchi şi coajă de copac. Străjări îmbrăcaţi în cojoace privegheau zările, de pe vîrfuri de stînci bătute de vînt şi de soare, focuri mai mici fumegau în faţa bordeielor şi forfota neîntreruptă a bărbaţilor, femeilor şi copiilor, mişcîndu-se fiecare după treburile lui, aducea aminte de forfota de la gura unui furnicar.

Anton din Almăşel ieşi înaintea oaspeţilor, privi darul adus şi se bucură. Era un om voinic, cu mustaţa galbenă, subţire, lăsată pe lîngă colţurile gurii, ca nişte şficiuri, cu ochii albaştri ca ai lui Ilie cel Mare şi glasul puternic.

— Aţi venit la vreme ! spuse el către musafiri. Nu mai aveam merinde. Acuma are să trebuiască să facem un rost de mei şi de grîu, ori mazăre, ce-om găsi. Nu ştiu cum om face !

— Trebuie făcute toate chipurile ca să puteţi ţine pînă la primăvară ! vorbi Onuţ cu îndrăzneală şi povesti toate cele spuse la Săcel de către Ilie cel Mare şi cneazul Torda din Ocroinda.

Anton rămase îndelung pe gînduri.

— Apoi să ţinem pînă în primăvară ! hotărî el într-un tîrziu. Musai să ţinem ! Privi peste furnicarea din luminiş şi vorbi iar către cei din jur : Are să trebuiască să coborîm după mei şi grîu.. şi poate o rîşniţă !...

Ceilalţi îl priveau tăcuţi, cu capetele plecate. Focurile pîlpîiau înălţînd flăcări palide în lumina

cenuşie şi pale subţiri de fum învăluiau oameni şi tufişuri.

— La noi merge vorba că aici, pe Făgăraş, se află nişte oameni din valea Sibişelului care au fost chinuiţi la castelul episcopului, spuse Onuţ.

— Da, sînt cîţiva şi de acolo, răspunse Anton.

— Şi mai merge vorba că acolo, la castelul acela, s-a strîns bogăţia de pe lume, grîie, şi vite, şi porci, şi oi, şi frupt... urmă Onuţ. Dacă oamenii aceia cunosc drumul într-acolo...

Anton fluieră a mirare şi îşi dădu căciula pe ceafă.

— Pînă acolo e cale lungă ! spuse el. Şi dacă e mare avuţie, trebuie să fie şi mare pază ! Dar să întrebăm pe Carciu.

Şi îndată Carciu şi oamenii din valea Sibişelului veniră şi sfatul care urmă fu lung şi tulbure. Dar a doua zi în zori cincizeci de oameni hotărîţi porniră la drum. Erau printre ei cei şapte sibişeni care fuseseră chinuiţi în beciul episcopului. Se cunoşteau după chipurile slăbite, cu pielea lipită de os şi după ochii lor înfundaţi şi cerniţi. Mai era Cojocar, şi Gorun, şi Pall, şi Onuţ, toţi aceştia socotind că chiar abătîndu-se din drumul lor de întoarcere, ca să fie de faţă la întîmplare, tot se cheamă că se mai apropie de casă. Şi mai era cîinele Gruno, cel care pedepsise pe intendentul de la castel pentru purtarea lui neomenească. Gruno nu mai era şchiop. Se vindecase şi mergea bucuros alături de Onuţ care-şi ducea calul de frîu şi păşea sprinten, cu o mînă băgată sub zgarda lui. Se împrieteniseră...

Coborîră coastele Făgăraşilor, se strecurară prin trecătorile Cîndrelului şi dădură în valea Sebeşu-

lui. Drumul era în adevăr lung și greu, dar Carciu cunoscu locurile și păși în fruntea cetei. Măgurile erau pustii. Oile coborîseră de mult spre adăposturi. Apele scăzute de secetă lunecau la vale sub cerul vînăt. Iar cînd văzură de departe așezările castelului se opriră și se sfătuiră. Toate trebuiau făcute cu socoteală și cu folos. Se înțeleseră, se apropiară și bătură în poartă ca niște iobagi necăjiți care s-au învrednicit să aducă dajdiile. Și odată intrați în ogradă cerură să vorbească cu intendentul...

Pe urmă lucrurile se petrecură repede și puternic. Mai întîi Gruno l-a cunoscut pe intendent și i-a sărit în gît. Cînd a năvălit slugărimea în apărare, oamenii au scuipat în palme și și-au strîns ciomegele în mîinile lor groase ori și-au tras topoarele de sub cingătoare. Cei cîțiva ostași aflați de strajă își aruncară sulițele și o rupseră de fugă. În scurtă vreme toată împrejmuirea rămase fără apărare, pentru că păzitorii de la porci, de la oi, de la cai și de la vite nu se amestecară în bătaie. Stăteau rezemați în bîte și priveau ca la petrecere, rînjind. Păreau chiar bucuroși de întîmplare.

Numai într-un colț, spre grajduri, un om înalt și slab, trăgea de frîu un cal încercînd să-l încalece din fugă și, în sfîrșit, izbutind. Întoarse îndată și izbind cu deznădejde în cal cu călcîiele și cu capătul frîului încercă să se strecoare spre poartă. Și poate că ar fi izbutit, dacă n-ar fi fost văzut de departe de Carciu, care ducea în spinare țepoiul lui cel lung. Dar Carciu se repezi, întinse arma aceea ciudată asupra fugarului, îl prinse între coarne și se opinti. Rămas slobod de orice povară, calul își urmă goana speriat și ușurat în vreme ce călărețul spînzurat în aer se zbătea ca o gîză cu pi-

cioare lungi, să scape de capcana ceea neprevăzută şi nemaipomenită. Carciu scăpă ţepoiul şi prinsul se prăbuşi la pămînt, ca un sac de lut. Într-o clipă Carciu fu peste el.

— Încotro? ocărî el cu glasul gros şi puternic. Întorci spatele şi o ştergi aşa, fără bineţe, fără nimic? Doar ne cunoaştem, domnule vătaf. Nu ne-ai dus tu la Alba şi ne-ai pîrît episcopului să ne bată cu năpîrca? Ia! Copăcel, să te vadă şi ceilalţi biciuiţi!

Cu nasul mare şi vînăt, şi cu gîtul lung înfăşurat într-o cîrpă pestriţă, fugarul clipi din ochişorii lui şterşi şi apropiaţi de rădăcina nasului şi gemu scîncind:

— Nu te cunosc!

— Ia stai, ia stai! mîrîi de la spatele lor glasul lui Pall. Nici pe mine nu mă cunoşti? Măăă! Rîmă scîrnavă! Bine te-a botezat cum te-a botezat! Mi-ai dat o pungă cu dinari să ucid pe cneazul Săcelean! Nu-ţi aduci aminte? Gorun!... Onuţ! strigă el. Iaca vătaful Rîmă, cel care m-a plătit să-l ucid pe cneazul Mihail! Voia s-o şteargă! Noroc de ţepoiul lui Carciu! Se ducea să spună domnului episcop cele ce se petrec acum aici! Ce fac cu el?

— Să vedem, socoti Gorun minunîndu-se de întîmplare... Dacă Gruno a isprăvit cu domnul intendent, eu zic să treacă şi la domnul vătaf!

Prinsul gemu înfricoşat şi se zvîrcoli ca o adevărată rîmă.

— N-ar fi mai bine să-l ducem tătuţii? întrebă Onuţ. Să-l judece el!

— Dacă-l judecă cneazul, mîrîi Pall, mă tem că-l iartă!

— Şi pe urmă află cneazul că ne-am abătut pe aici fără ştirea lui !

— Nu-i nimic ! vorbi Onuţ. Iau toată vina asupra mea !...

— Iar dacă-l iartă cneazul, nu-l iert eu ! hotărî Carciu. Arma asta a mea, urmă el, nu-i rea, numai că pînă să salţi pe călăreţ din şa, trebuie s-o sprijini cu coada în pămînt. Altfel e grea de mînuit...

Legat şi purtat ca un cîine de lanţ, Rîmă trebui să arate toate polatele, şoproanele şi hrubele, iar oamenii încărcară toate carele aflate în cuprinsul gospodăriei aceleia nesfîrşite, înjugară boii aflaţi în ocoale, înhămară caii găsiţi în ţarcuri şi porniră carele şi căruţele spre munte, în vreme ce haidăii, ciobanii şi porcarii se bucurau în gura mare, mînînd în urma lor, cu glasuri mari şi bucuroase, oile, porcii şi vitele, în ciurde lungi, păzindu-le şi îndemnîndu-le de-a călare.

Iar cînd ajunseră la izvoarele Sibişelului, Onuţ cu ai lui îşi luară ziua bună de la soţii lor şi porniră către Săcel, numai cu Rîmă mereu legat şi cu Carciu care nu voia să-l scape din mînă.

4

— Nu-i drept să-l judec eu singur şi după dorinţa mea de pedeapsă ! hotărî cneazul Mihail. Să-l judece dieta locală de la Haţeg, iar tu, Pall, să stai martor.

Carciu privi crunt pe sub sprîncene.

— Pînă la urmă, bodogăni el, mă tem că tot eu am să-l judec!

Şi merseră la judecată la Haţeg. Numai că pînă la Haţeg, pînă să se adune dieta, sosi işpanul de la Orăştioara, cu poruncă să-l ridice pe Rîmă şi să-l ducă spre judecată domnului episcop la Alba, el, Rîmă, fiind om al domnului episcop. Şi pentru că dieta se împotrivi să sloboadă pe vinovat, sosi în grabă poruncă nouă de la castelan şi chip de împotrivire n-a mai fost.

—Va să zică ne uităm cum ni-l ia din mînă ca să-l scape şi stăm cu braţele încrucişate! se indignă Carciu, peste măsură de supărat.

Izbi cu pumnul în căciulă dînduşi-o pe ceafă, scuipă apăsat într-o parte şi porni singur cu ţepoiul pe umăr, pe drumul care ducea spre Săcel, spre Strei, spre Făgăraş... Curînd nu mai fu zărit decît ca un punct negru pe zăpada albă...

În amurgul acelei zile omul işpanului şi omul castelanului, care fuseseră la judecată la Haţeg se întorceau la Orăştioara. În urma lor călărea Rîmă, bucuros că scăpase ieftin şi răsucind în mintea lui un anume plan de răzbunare: „Ce căutaseră la prada „castelului" oamenii cneazului Săcelean?" Rîmă strîngea din dinţi şi se bucura dinainte alcătuindu-şi în minte darea de seamă pe care avea s-o facă în faţa domnului episcop...

Ajunseră la Strei şi căutară vadul. Apa era mică, dar ei nu ştiau dacă gheaţa va putea suporta greutatea cailor. Găsiră vadul la un cot alături de o groapă peste care apa îngheţase ca oglinda. Deasupra, pe mal, copacii încremeniţi de ger nu mai foşneau pentru că nu mai aveau nici o frunză.

Rîmă prinse să coboare malul în urma celor doi soţi ai săi, cînd o cracă lungă şi uscată se aplecă din copacul de deasupra, îl apucă între coarnele furcii, îl săltă din şa şi îi dădu drumul de sus în groapa îngheţată. Gheaţa crăpă pîrîind, se sparse cu clipocit adînc de apă şi trupul negru al vătafului dispăru. Peste întinderea albă numai calul slobod se grăbi să ajungă pe cei doi călăreţi care i-o luaseră înainte.

CAPITOLUL VI

1

În iarna aceea Mara fu dusă la Haţeg la sora mamei sale, iar Gorun cără la Rîuşor alţi saci cu merinde şi spuse babei Ana locul unde o va putea găsi pe Mara la nevoie.

— Pentru că, lămuri el, s-ar putea ca la Săcel să nu mai găsească pe nimeni o bucată de vreme!

Baba Ana rămase în poartă cu ochii duşi pe urma lui Gorun, a cărui umbră se zugrăvea întunecată pe zarea cenuşie, depărtîndu-se.

Şi tot în iarna aceea se răspîndi peste plaiuri porunca de la Orăştioara care făcea cunoscut legea apărării ţării şi hotăra ca în ziua sfinţilor arhangheli toţi tinerii care au împlinit sau urmează a împlini pînă în 1437 18 ani să se înfăţişeze işpanului avînd a fi îmbrăcaţi ostaşi.

— Pregăteşte-te! spuse cneazul Mihail lui Onuţ care încremeni nepricepînd.

— Chiar să mă duc, tătuţă?

— Prostule! îi răspunse cneazul şi Gorun fu chemat la sfat.

— Îi ştiu pe toţi cei care trebuie să se pregătească, spuse el şi am să am grijă să fie gata la vreme! Ochii lui ascundeau un zîmbet tot aşa cum ascundeau şi ochii cneazului.

— Ei se înţeleg fără vorbe! gîndi Onuţ necăjit. Ce-or fi punînd la cale? Doar înţelesesem că tineretul trebuieşte celor ce se pregătesc pentru primăvară!

— Îi duci tu! spuse Mihail către Gorun.

— Îi duc, şi zic să plecăm chiar cu o zi înainte, ca nu cumva în ziua aceea işpanul să ne trimită vre-o călăuză.

Cneazul îl privi adînc.

— Da... s-ar putea. E bine cum spui tu. Şi vezi de haine. Iarna-i grea!...

Iarna era în adevăr grea. Viscolul venea de undeva dinspre Ruzi, izbea în măgurile haţegane, se răsucea în sus şi se amesteca cu ceaţa într-un vîrtej fără sfîrşit, care umplea lumea, izbea în stîncile înalte şi se spulbera într-un fel de fum subţire de zăpadă. Vîntul vîjîia gonind peste întinderi, se sfîşia fluierînd ascuţit în costişele de piatră şi cobora în văiugi cu gemăt lung, adînc, dureros. Undeva, pe creste, brazii se frămîntau cu ramurile rupte într-un zbucium fără sfîrşit, în vreme ce palele uriaşe ale viscolului se abăteau albe, îngheţate, tunînd peste suişurile vinete, de cremene.

După sfatul lui Gorun, flăcăii din cnezat îşi durau din blană de oaie cojoace lungi, cuşme înalte şi, pe dedesubt, cojocele sprintene, îşi ascuţeau coasele transformîndu-le în lănci şi se obişnuiau să umble cu toporul înfipt în cingătoare, la spate. Ştiau toţi unde se vor duce şi cînd, iar la ziua hotărîtă se adunară şi plecară către răsărit avînd în frunte pe Gorun şi pe Onuţ...

De pe prispa lui înaltă cneazul Săcelean îi privi pînă cînd umbrele lor întunecate, zugrăvite

pe zăpada albă, se făcură din ce în ce mai mici și se șterseră în depărtare către Ruzi, către Făgăraș. O întunecare de tristețe căzu peste ochii lui ațintiți într-acolo: Își va mai vedea oare feciorul vreodată? Mihail își scutură îndărătnic umerii și intră în casă. Afară, în urma lui, Pall își strînse pumnul, zobind un capăt de vreasc și-i aruncă pulberea în vînt. Și el privea cu ochii întunecați într-acolo, pe unde dispăruse Onuț...

Peste două zile vătafii ișpanului sosiră în goana cailor.

— Unde-s tinerii sorociți pentru oaste?

— Au plecat din ajunul sfinților arhangheli.

— N-au ajuns nici pînă azi!

Cneazul strînse din umeri.

— Or fi rătăcit drumul!

— Să nu-și fi rătăcit mințile!

Cercetară bordei cu bordei.

— Au plecat! strigau iobagii la vătăji.

Vătăjii trebuiră să se lase păgubași.

— Are să iasă bucluc! mai spuseră ei.

Și cneazul Mihail strînse iar din umeri.

Sărbătorile trecură fără vești și fără întîmplări. Părăsită de copii, casa cneazului din Săcel părea pustie. Posomorît, Pall pășea neauzit cu opincile lui mari, făcea cărări în zăpadă și cînd ajungea la poartă, rămînea mut, cu privirile duse către miazănoapte și cu urechile la pîndă. Cu urechile la pîndă stătea și cneazul și tot așa stăteau și iobagii. Ieșeau noaptea din bordeie, cercetau cu ochii zările pustii și întunecate, și ascultau îndelung, zădarnic. Țiuia vîntul și atît.

Numai dinspre valea Sebeșului veniră unele vești. Oastea domnului episcop, care umblase o

vreme să prindă şi să pedepsească pe făptaşii de la „castel“, se lăsase păgubaşă, părăsind în rătăcăniile munţilor pe ostaşii căzuţi acolo cu capetele crăpate, cu picioarele rupte. Acolo, se ştia, lumea desculţilor era mai tare şi izbea fără milă, iar din înălţimi bolovanii curgeau ca ploaia...

Tîrziu, către sfîrşitul lui februarie se auziră pe măguri şi pe culmi sunete de bucium : „Tu-ru-tu-tu-tuuu ! Tu-ru-tu-tu-tuuu !“

Oamenii îşi părăseau bordeiele şi alergau către cei doi călăreţi care se iveau fără veste, strigau veşti şi porunci venite „din sus“ şi vînturau în aer o sabie însîngerată... Pe urmă călăreţii aceia plecau şi buciumul lor se auzea pe alte măguri, pe alte culmi : „Tu-ru-tu-tu-tu-tuuu ! Tu-ru-tu-tu-tuuu !“

O nelinişte fără margini puse stăpînire pe toată suflarea iobagilor din Sebeş, din Haţeg, din Hunedoara, din Făgăraş... Oamenii umblau grăbiţi, vorbeau repede şi tare, cu gesturi mari, fără pază, fără frică. Şi ochii lor erau mereu aţintiţi către miazănoapte. Dintr-acolo aşteptau porunca, semnul.

Pe urmă, cu pîrîit prelung ca sfîşierea unui munte de cremene, gheaţa rîurilor crăpă şi movile uriaşe de sloiuri zăgăzuiră apele, care ieşite din albiile astupate, îşi făcură loc peste maluri şi porniră spre văi. Porniră şi sloiurile unul după altul şi în scurtă vreme drumul apelor se statornici. Cîteva zile văile fumegară, apoi începură a se zbici. Şi într-o noapte, departe, către miazănoapte, dincolo de Mureş, părea că cerul cu stele căzuse pe pămînt. Focuri nenumărate pîlpîiau în întuneric din ce în ce mai multe, din ce în ce mai aproape. Un strigăt uriaş pornit din toate părţile

odată, puse stăpînire pe întinderi și focuri de răspuns fură aprinse pe măgurile și pe culmile Sebeșului, Hațegului, Făgărașilor... Și toată noaptea aceea flăcările dansară, buciumele se îngînară și umbrele și glasurile oamenilor se încrucișară nedomolite, nerăbdătoare...

2

Cum curg șuvoaiele de munte primăvara, așa porniră spre văi rîurile de oameni. Ieșeau din bordeiele lor săpate în pămînt ca din nenumărate mușuroaie de cîrtițe, toți flămînzii, toți desculții, ciolănoși, zburliți, cu pletele peste obrajii trași, răcneau ceva să-i audă oamenii, locurile și soarele care răsărea și porneau la vale învîrtind deasupra capului toporul, sau coasa, sau ghioaga, sau îmblăciul... Se întîlneau la răscruci cu alții, se însoțeau și se duceau împreună în grămezi mari, către alte grămezi mari, pînă alcătuiau un șuvoi lung, des, neîntrerupt. Alte șuvoaie veneau pe lături, și toate se întîlneau la o răscruce din valea Sebeșului unde se topeau în fluviul cel mare care curgea năvalnic din Făgăraș — și vuietul lor umplea munții și văile, și stăpînea totul.

Astfel călcară prin sate după sate și oamenii locului porneau cu ei alături, cu coasa, cu toporul, cu sapa pe umăr, fără să întrebe unde merg și pentru ce. Iar în urma tuturor veneau femeile și copii desculților și flămînzilor, mai desculți și mai flămînzi decît toți copiii desculților și flămînzilor din lume...

Bătea peste toţi un vînt de libertate şi de cutezanţă ca o beţie pe care nu o mai simţiseră pînă atunci. Iată, umblînd aşa, toţi la un loc, puteau vorbi tare, puteau striga şi chiar ar fi putut cînta, dacă cuiva li-ar fi venit poftă să cînte, fără frică de stăpîn şi de slugile lui, şi aceasta era o simţire nouă, ameţitoare, fericită, ne mai încercată pînă atunci.

Aşa ajunseră la „castel“ şi înconjurară aşezarea. Sparseră poarta cea mare cu topoarele şi ostaşii domnului episcop care făceau acolo de pază fură nimiciţi şi înecaţi în mulţimea năvălitorilor. Atunci Gavril din Şugag, şi Toma din Sibişel, şi Farcaş din Miercurea, şi Carciu din Rod, şi ceilalţi care fuseseră bătuţi cu năpîrca din porunca domnului episcop, aprinseră cu mîna lor şirele de paie, şi stogurile de fîn, şi bordeiele de lemn, şi polatele şi magaziile, şi toată aşezarea aceea nesfîrşită, şi ridicară spînzurători în poarta cea mare, ţinură judecată şi suiră în juvăţ pe slugile cele mai mari în grad şi mai îndărătnice. Pe celelalte le spînzurară porcarii, şi ciobanii, şi haidăii, şi argaţii care se alăturară dintru început răsculaţilor şi acuma plăteau slugilor toate ticăloşiile pe care le înduraseră din mîna lor.

— Noi n-am fost decît slugi ! încercau să se dezvinovăţească unii. Am făcut aşa cum am avut poruncă !

— Şi noi am fost slugi ! răspundea un porcar, ori un cioban, dar n-am asuprit pe nimeni ! Şi-i coborau ştreangul pe gît...

Iar Anton din Almăşel puse să se încarce care cu merinde şi să se înjuge boi care să le poarte în urma mulţimii, căci, spunea el, drumul este lung

şi greu şi de ce să nu mănînce oamenii dacă este ce mînca ?

Părăsiră „castelul“ cînd din tot ce-a fost acolo nu mai rămăseseră decît mormane de cenuşă şi tăciuni străjuite de spînzuraţii din poarta cea mare, rămaşi singuri să se legene de vînt şi să păzească pustiul.

Prin poarta cu spînzuraţi Onuţ ieşi scuturîndu-şi umerii ca de frig şi privind în altă parte. El înţelegea dreptatea şi mînia celor care osîndeau, dar nu putea pune mîna să împlinească osînda şi nici măcar nu putea să privească împlinirea ei. „Şi acasă se dădea de partea lui Pall, care striga să se ucidă toţi asupritorii mari şi mici“, gîndea Gorun iscodindu-l cu coada ochiului şi ascunzînd un zîmbet fugar sub colţul mustăţii lui scurte şi groase.

De la „castel“ femeile şi copiii, cu o parte din carele pline, luară drumul întoarcerii. Nu înapoi, spre Făgăraş, ci spre bordeiele lor părăsite de atîta vreme. Acolo trebuiau să aştepte întoarcerea oamenilor lor porniţi să aducă acasă dreptatea. Iar ei făcură popas de noapte pe măgurele Miercurii şi aprinseră focuri nenumărate în dumbrăvile jilave. Tăiară oi şi coapseră pe jeratic turte de grîu şi de mei. În jurul lor depărtările sclipeau de focurile celor care se sculaseră ca şi ei şi porniseră către miazănoapte să statornicească o lege pentru tot omul necăjit.

— Mîine trecem Mureşul şi mergem la Alba să ne răfuim cu domnul episcop ! vorbi Carciu, aşezat la un foc alături de Anton din Almăşel.

— Ba mergem înainte pe stînga Mureşului în sus şi fără să-l trecem pentru că asta ar însemna

să ne abatem din drum și să întîrziem! răspunse Anton. Și asta nu se cuvine! Sîntem așteptați! arătă el cu mîna spre focurile mari care ardeau undeva departe la marginea zării. Și pe urmă, de Alba și de domnul episcop au grijă alții, își întinse el brațul către focurile dinspre culmile Apusenilor, Zarandului, și Trascăului. Numai dacă domnul episcop a găsi cu cale să aștepte răfuiala. Anton rîse și își ridică iar brațul arătînd o steluță care clipocea ușor sus, deasupra focurilor celor mari și parcă mai aproape spre miazănoapte. Noi om avea mîine treabă acolo, spuse el, și pe urmă mai departe, spre Ocna, unde mă tem că lucrurile nu merg așa cum se cuvine. Se sculă în picioare și privi cu grijă către miazănoapte, numără flăcările depărtate și vorbi iar îngîndurat și posomorît: Nu, nu merg cum ar trebui.

— Ce-i acolo? întrebă Onuț ridicînd și el mîna către steluța mai apropiată.

— Acolo-i felinarul pe care seniorul de la Ludoșel îl aprinde în turnul chindiei din poarta castelului său, de cîte ori binevoiește să vie la moșie. Înseamnă că acu-i acasă — și noi nu avem decît a ne bucura...

— Și la Ocna?

— La Ocna ar trebui să ne aștepte tăietorii de sare și văd că nu ne așteaptă. Și întorcîndu-se către Carciu și către ceilalți adăugă: Nu, nu mai putem întîrzia abătîndu-ne pe la Alba, oameni buni. Noi nu ne-am sculat împotriva unui singur om, a domnului episcop. Noi vrem să răsturnăm asuprirea întregii nobilimi și să nimicim iobăgia! Popa Lepeș a mai aștepta, și n-a păgubi nimic, n-aveți grijă!

Carciu își înclină capul și Onuț gîndi iar că mai are multe de învățat și de priceput din mișcarea uriașă care se zvîrcolea în jurul lui. Împrejur, cît țineau măgurile Miercurii, poienile și dumbrăvile pînă spre pădurile întunecoase de departe, se luminau de focurile de popas și larma răsculaților umplea cuprinsul. Numai din vreme în vreme se mai auzea vuietul rîului care curgea devale izbind pietrele cărate din munte, sărind peste ele și coborînd fără răgaz.

— Are dreptate tătuța! șopti el, întinzîndu-se în cojoc, lîngă Gorun. Eu nu le pricep și nu le știu pe toate!

— Cneazul are totdeauna dreptate! mîrîi Gorun cu glas gros și își potrivi și el un culcuș alături...

3

Dar a doua zi ajunseră la Ludoșel abia sub seară, pentru că pîraiele din drum, de pe partea stîngă a Mureșului, erau umflate, poduri nu se vedeau și vadurile le erau necunoscute.

Ludoșelul nu era un sat și nici o așezare mai mică sau mai mare. Ci numai o adunătură neînsemnată de cocioabe și bordeie pustii, împrăștiate în jurul unei fîntîni, la piciorul unei măguri pe muchea căreia se înălța falnic castelul seniorial. O dumbravă tînără îmbrăca tot povîrnișul acelei măguri și un drum bătut ducea prin mijlocul ei pînă sus, la poarta turnului de strajă, în care se aprinsese iar felinarul pentru că se făcuse întuneric. În vale, în jurul bordeielor, oamenii sosiți își

aprinseră focurile, iar Anton din Almăşel trimise călăreţi în urmă să zorească pe codaşii care întîrziaseră cu carele la vadurile apelor.

Cîţiva oameni urcară măgura şi se apropiară de poartă. Era o poartă uriaşă, grea, de stejar, bătută cu piroane negre cu capetele late. Chiar deasupra ei se înălţa masiv, pătrat, turnul chindiei, iar întro parte şi în alta pornea zidul de piatră înconjurător, înalt de aproape două staturi de om.

— Cetate ! mîrîi gros Gorun.

— Cetate ! răspunse pe acelaşi ton, Anton.

Dincolo de zid nu se auzea nimic şi nu se simţea nici o mişcare. Numai grămădirea uriaşă de umbre ale castelului întunecat stăpînea trufaşă, nedeslușită.

— Măcar de am avea o scară ! se scărpină în cap Gorun, să vedem ce e dincolo de zid !

— Am eu ţăpoiul ! se oferi Carciu. Care vrea, îl urc pînă pe coama zidului. Unu mai uşurel...

— Eu ! sări Onuţ bucuros să încerce cum e între coarnele acelea şi întinzîndu-şi braţele în lături se lăsă prins de subsuori şi ridicat în văzduh, în vreme ce oamenii apăsau pe vîrful cozii ţăpoiului, ca să-i facă mînuirea mai uşoară.

— Întuneric şi pustiu ! spuse Onuţ ajuns pe coama zidului.

— Nu poţi sări de acolo în ogradă să ne deschizi poarta ? întrebă careva.

— Nu sări că te rup cîinii ! se auzi fără veste un glas necunoscut. Era un glas gros, domol, care venea de sus şi vorbea rar şi fără mînie.

O clipă tăcură toţi peste măsură de miraţi. Apoi Anton întrebă :

— Cine a vorbit ?

— Eu, străjărul! fu răspunsul. Şi pentru că tăcerea se prelungea iar, urmă tot el: Vă duceţi „în sus“?

— În sus! răspunse Anton fără să vrea.

— La focuri?

— La focuri! Mergi cu noi? întrebă Anton.

— Staţi puţin să închid cîinii şi să vă deschid! vorbi domol acelaşi glas care cobora din întuneric de deasupra felinarului.

În tăcerea care urmă, oamenii se priviră înfioraţi. Va să zică străjării, slujitorii cei mulţi şi mărunţi, ciobanii, porcarii argaţii erau cu ei, erau prietenii lor şi duşmanii stăpînilor. Ar fi trebuit să se aştepte doar la dovedirea acestui adevăr, dar niciodată pînă la această întîmplare adevărul nu li se arătase mai limpede şi mai puternic.

Zăvoarele de dincolo de poartă scrîşniră şi străjerul se arătă în prag. Era un om cărunt, îmbrăcat cu cojoc şi purtînd cuşmă înaltă. Sub nasul gros mustaţa sură îi cădea de o parte şi de alta a gurii.

— Aţi ajuns la vreme! vorbi el domol. La noi e prăpăd. De cînd a venit stăpînul, geme iobăgimea de ţi-e mai mare sila. Stăpînul cere să i se plătească dijma din urmă. Cu ce s-o plătească oamenii dacă n-au? Toamna trecută au vrut oamenii să plătească măcar cît de cît, în roadă. N-a vrut stăpînul să primească roadă. Cere florinţi! că aşa-i şi pe pămînturile eminenţei sale! De unde să ia omul florinţi? Dumineca trecută au venit oameni din sate să se roage de iertare şi să cadă la învoială. N-a vrut stăpînul să cadă la învoială. Vrea florinţi. Şi i-a închis în hrubele castelului. Gem hrubele de oameni care stau acolo de o săptămînă şi mai bine, fără o fărîmă de pîine, fără

un strop de apă. Zice că să vie satele cu florinţi şi să-i scoată! Acu, dacă aţi venit voi, poate li-ţi da drumul!...

— Unde-s hrubele? întrebă Anton.

— Dacă nu se face vuiet mare, să ne audă stăpînul, eu vi le arăt pe toate precum se cuvine. Stăpînu-i departe, în fund, stă singur, se plimbă ca un cîine închis şi-şi bate turetcile cu biciul...

— Şi slujitorii?

— Slujitorime este multă, dar la ceasul ista s-a tras la culcare departe, în fund, că aici, cît ţine măgura numai castel îi. Intrarea lor îi de partea cealaltă. Pe aici nu intră decît stăpînul şi oaspeţii lui.

— Ostaşi sînt?

— Nu-s!... Iaca, oameni buni, pe aici se coboară în hrube... sînt zăvoare şi închizători!... Li-ţi sfărma!... Pe dincoace se urcă la stăpîn... sînt odăi multe şi goale şi întunecate... luaţi felinarul din chindie, de sus, şi primprejur, către fund, dai de cămări şi magazii şi iar cămări şi magazii pline cu bunătăţile de pe lume!... Păcat să rămîie!... Eu zic, întîi să slobozim oamenii!

Şi aşa făcură. Coborîră trepte întunecate, bătură cu toporul în zăvoare şi răsuciră belciuge. Împinseră uşi grele lăsînd să scape afară duhoare puternică şi ridicară felinarul să se vadă ticăloşia în care zăceau zecile de trupuri aproape goale, zdrenţuite, întinse, covrigite, unul peste altul, pe jumătate fără cunoştinţă. Trebuiră să pună umărul sau să-i ridice în spate ca să-i poată scoate afară şi să-i întindă pe lespezile curţii să-i bată vîntul...

Făcură foc mare în mijlocul curţii şi cîţiva, cu străjărul în frunte, porniră să aducă pe stăpîn...

Aduseră o stîrpitură pipernicită purtînd cușmuliță cu pană de vultur, cu obrazul galben tăiat în curmeziș de mustăți negre, subțiri, cu încălțăminte din piele roșie, înaltă pînă peste genunchi, și cu pinteni de argint la tocuri. Nu părea speriat. Arăta mai mult surprins și indignat. Răcnea, împotrivindu-se.

— Cum îndrăzniți ? Cine sînteți voi ? Unde-i straja ? Străjăr, tu, ticălosule ! O sută de bice am să pun să-ți tragă !

Fără să se sperie însă, străjărul își întinse bățul și zbură de pe capul stăpînului căciulița cu pană.

Oamenii hohotiră.

— Mai încetișor, stăpîne ! vorbi străjărul cu același glas gros și potolit. S-a isprăvit cu bicele. Iaca oamenii iștia vor să te judece pentru bunătățile domniei tale !

În jur unii rîseră, alții înălțară glasuri mînioase. Curtea de onoare a castelului era plină de oameni înghesuiți care priveau ca la petrecere.

— Să mă judecați pe mine ? își dădu stăpînul capul pe spate. Voi ?

— Noi ! Pe tine ! se răsti mînios Carciu și seniorul tresări indignat. Ce ți-au făcut oamenii iștia de i-ai ținut în hrube, flămînzi și însetați atîta vreme ?

— Ce ți-au făcut toți oamenii de pe domeniu de-i ții în sărăcie cumplită și-i jupești ca pe oi ? își înălță glasul și străjărul.

— Nu și-au plătit datoriile ! țipă stăpînul, rău, furios. Și pînă n-or plăti...

— Dar de ce să muncească ei pînă la moarte și să sufere și să plîngă de foame ca să-ți deie ție totul ? se înălță fără veste glasul tînăr al lui Onuț.

— Pentru că eu sînt stăpînul ! țipă iar seniorul. Stăpînul ! Iobagilor, țărănoilor, pulberea pămîntului ! Stăpînul ! Am să pun...

Dar nu se mai înțelese ce ar fi vrut să spună, pentru că glasul lui se pierdu în răcnetele furioase ale mulțimii. Iar un desculț din cei coborîți de pe Făgăraș își întinse brațele către picioarele lui și cu un deget tremurător arătă spre încălțările roșii, înalte, cu pinteni.

— Uitați-vă, fraților, ce încălțări are și eu umblu desculț de cînd mă știu !

— Descalță-l ! strigă către el cineva. Iați-le ție !

Omul întoarse capul rînjind, parcă nu-i venea să creadă.

— Descalță-l ! strigară și alții. Iați-le !

Desculțul se cinchi în fața stăpînului și-i cuprinse glezna cu palma. Seniorul își trase piciorul și pintenul zurui ca un clopoțel, tăind o urmă roșie pe mîna care apucase. Omul prinse din nou, mai puternic, cu mînie și trase smucit. Pierzîndu-și echilibrul, stăpînul căzu pe spate, încercînd zadarnic să se prindă de ceva. Dar desculțul lepădă de la dînsul cu scîrbă și lehamite piciorul acela încălțat.

— Cum are să intre laba mea în încălțarea stîrpiturii ăștia ? întrebă el dezamăgit.

Onuț rămăsese cu pumnii strînși, parcă gata să sară asupra celui care credea că lumea iobagilor trebuie să moară pentru el, numai pentru că el e stăpînul !

Anton rîndui să se golească magaziile și cămările și întrebă pe străjăr care au fost slujitorii cei

mai răi şi mai neînduraţi. Pe urmă, după ce-i avu şi pe aceştia înfăţişaţi la răfuială, vorbi către cei sloboziţi din hrube :

— Acu judecaţi-i şi osîndiţi-i voi ! Iată ştreanguri şi iată copaci în dumbravă cîţi vă sînt de trebuinţă !

Iar oamenii aceia slabi ca nişte schelete şi galbeni ca nişte morţi aflară putere să se scoale şi să facă dreptate... Pe stăpîn îl spînzurară de cîrligul felinarului aflat sus, lîngă parmaclîcul chindiei, iar pe ceilalţi în dumbravă. Pe urmă puseră foc castelului din toate părţile, îşi aruncară cuşmele în sus şi hăuliră în lumina flăcărilor care dănţuiau lingînd zidurile...

Pe sub picioarele încălțate cu încălţări roşii, cu pinteni, care se legănau deasupra intrării, Onuț ieşi fără să ridice ochii. Gorun îl privi cu acelaşi zîmbet în colţul gurii.

— Ai sărit la dînsul să-l judeci ! spuse el domol, dar iaca încă nu îndrăzneşti să-i priveşti în faţă osînda. Se cheamă că mintea îţi este mai călită decît inima ! Dar nu-i nimic. Pînă s-a isprăvi petrecerea asta, ai toată vremea să-ţi întăreşti şi inima.

Onuț îl privea înfiorat şi cu gîndurile vraişte...

4

Un foc înalt izbucni spre miazănoapte, către dreapta. Anton tresări.

— În sfîrşit ! răsuflă el. S-au trezit și tăietorii de la Ocna !

— S-au trezit de mult! vorbi străjărul. De la început. Dar acolo se vede că este bucluc mare. Focul lor cel dintîi s-a stins îndată. Am crezut că tăietorii au plecat singuri. Pe urmă am văzut de sus, din chindie, alte izbucniri care se stinseră pe loc. Acum iar. Să vedem, ţine?

Dar focul nu ţinu. Se micşoră şi se stinse brusc. Anton clătină din cap.

— Are să trebuiască să ne abatem din drum să vedem ce este.

Sus pe măgură, castelul de la Ludoşel ardea cuprins de flăcări din toate părţile. Argaţii seniorului ieşiseră toţi, pregătiţi de drum, cu topoarele şi coasele pe umeri şi acum se aciuiau să aştepte zorile. Lumina pojarului era atît de puternică, încît la marginile ei noaptea părea neagră ca smoala. În întunecimea aceea se auzi dintr-o dată galop de cai oprit scurt. La focurile lor oamenii se neliniştiră. Se simţeau cercetaţi din întuneric. Acolo nu se mai auzi nici un sunet. Apoi tropăiră copite şi alt vuiet de galop izbucni şi se depărtă stingîndu-se în noapte şi în depărtare.

— Am avut musafiri de la Beţa! rînji străjărul, dar n-au cutezat să se apropie! Au şters-o! Acolo aud că s-au strîns fel de fel de oaspeţi. Petrec! Aşa-i acolo. Au ţigani robi, cîntăreţi, şi domniţe, şi bucătari, şi pivniceri! A fost şi stăpînul meu la ei duminecă seara şi a venit topit de beat! A dat să taie cu sabia o femeie care-l slujea, dar a adormit în curmezişul patului cu sabia în mînă.

— Ne-om opri şi noi la Beţa! făgădui Anton.

— Apoi ne e în drum! îngădui străjărul...

În zori porniră înainte, pe stînga Mureşului.

În adevăr, la Beța, unde ajunseră într-a doua seară, trebuie să fi fost petrecere mare. Erau toate ferestrele luminate, încît de departe părea că arde castelul.

— Ia uitați-vă cîte mii de lumînări ard acolo numai într-o noapte, își dădu Anton cușma pe ceafă.

— Și la noi nu găsești un opaiț într-un sat întreg ! spuse careva.

— Acolo nu-s numai lumînări ! socoti străjărul. Ard și oale cu dohot de jur împrejurul castelului. Ca la nuntă !

Cercară la poarta înaltă de gratii și un glas dușmănos îi întrebă ce vor. Glasul venea din turnul de pază aflat în întuneric. Priviră printre gratii. O namilă de urs, legată cu un lanț lung, păzea intrarea.

— Ia te uită ! se minună Gorun. Asta strajă ! și zgîlțîi de poartă. Ursul mormăi mînios și trase de lanțul lui.

— Ce vreți, măi ? răsună același glas dușmănos. Vedeți-vă de drum ! Stăpînul nu găzduiește haimanale !

— Dacă a găzduit un nătărău ca tine, are să ne găzduiască și pe noi ! rîseră oamenii. Sus, fraților ! și cîțiva răsăriră pe umerii altora și se aburcară pe creasta zidului.

În clipa aceea izbucni speriat un sunet de clopot și din întuneric, din fundul așezării, se auziră uși trîntite și tropot de picioare multe pe lespezile curții. Străjărul din turn trăsese clopotul de alarmă și soții lui îi veneau în ajutor. Strigară, se grămădiră în fața treptelor de piatră care urcau în castel și își întinseră sulițele. Poarta însă rămăsese să fie

păzită de ursul înlănțuit care, neliniștit, se zbuciuma cît îi îngăduia lungimea lanțului.

— Doi oameni cu furcile să sară în curte ! strigă Gorun și el însuși sări cu sulița în mînă și înaintă către urs. Împungeți din lături ! strigă el către cei cu furcile.

Ursul mormăi fioros, se înălță în două labe și își căscă fălcile. Fulgerător, Gorun îi repezi sulița în fundul gurii, împingînd din toate puterile și îndată sări într-o parte.

— Împungeți ! strigă el. Și în aceeași clipă fiara căzu pe toate cele patru labe și coada suliței se rupse ca un vreasc. Se înțelege că Gorun n-ar fi avut vreme să se ferească, dacă cele două furci cu cîte patru colți de fier nu s-ar fi înfipt adînc în coastele ursului care, scoțînd un mormăit uriaș, se prăvăli pe o coastă. Gorun își scoase toporul de sub cingătoare și-l izbi în țeastă cu ascuțișul...

Abia atunci oamenii cei cu suliți de lîngă scara castelului se mișcară și prinseră glas :

— A mai rămas un urs ! strigă unul.

— Cu două picioare ! strigă altul arătînd către chindie.

În pragul turnului un om cu pielea întunecată și cu mustața subțire — glasul dușmănos din turnul de pază — îi privea cu ochi răi. Și cînd oamenii se întoarseră către dînsul, el apucă funia clopotului și începu să sune iar, puternic. Un îmblăciu îl izbi peste cap și omul dispăru în mulțimea năvălitorilor. Dar acum ușile mari din susul treptelor de piatră se deschiseră cu vuiet și cîțiva seniori se iviră în capul scării. De la spatele lor doi slujitori înălțau fachii aprinse, cu flăcări pîlpîitoare. Unul din seniori întinse o arbaletă și o să-

geată zbură zbîrnîiind şi se pierdu undeva în întuneric. Un altul întinse o puşcă şi trase. Un fulger scurt ţîşni şi se stinse şi unul din străjerii cei cu suliţi căzu văitîndu-se. Ceilalţi se întoarseră cu faţa spre trepte şi unul îşi aruncă suliţa asupra stăpînilor. Nu nimeri. Dar ceilalţi urcară o treaptă şi îşi întoarseră capetele către mulţime :

— Ce staţi ? Haideţi !

Într-o clipă treptele fură urcate şi cu răcnet cumplit mulţimea năvăli în castel pe urmele seniorilor care fugeau încuind uşă după uşă. Topoare grele izbiră pe rînd, aşchii de lemn zburară în toate părţile şi cei doi slujitori cu fachii se sileau să lumineze toată treaba aceasta a mulţimii.

— Izbeşte în ivăr ! sfătuiau ei bucuroşi. În ivăr, nu pierde vremea !

Şi ivărul sărea, uşa trosnea sub apăsare şi mulţimea se pomenea în altă încăpere. Aşa ajunseră sub o boltă uriaşă, cu masă întinsă şi luminată de sute de lumînări, cu o lume de domniţe, seniori, servitori şi muzicanţi, toţi speriaţi, toţi în picioare, înghesuiţi în fund, cu gurile căscate de ţipete de groază.

— Înapoi ! răcni unul dintre ei şi în acelaşi timp două fulgere urmate de bubuituri străbătură încăperea.

Două strigăte sfîşiară aerul şi îndată o furcă cu colţii înainte ţîşni dinspre năvălitori, şi alta, şi încă una. Răcnetele celor loviţi urcară sub bolta vînătă şi dintr-o dată ţăpoiul lui Carciu se întinse ca un deget nemăsurat, prinse între coarne pe unul din cei înarmaţi cu puşcă şi-l înţepeni grămădindu-l într-un stîlp de piatră.

— Luaţi-i puşca şi legaţi-l ! strigă Carciu şi cineva se repezi.

Dar depărtarea era mare şi ceata celor îngrămădiţi în fundul sălii nu avea de gînd să se predea atîta de uşor. Atunci Anton puse mîna pe o bancă de lemn, lată, lungă, grea, făcu semn şi altora şi o împinseră în lungul încăperii. Un ţipăt de spaimă slobozit de glasuri de femei şi de bărbaţi umplu încăperea. Fachiile luminară trupurile înghesuite unul în altul.

— Acu aduceţi-i la judecată ! hotărî Anton şi străjării, cei cu suliţele, se grămădiră :

— Îi aducem noi !

— Se găsesc oameni închişi în beciuri ?

— Sînt ! Să-i scoatem ?

— Scoateţi-i să judece !

Şi curînd judecata începu în curte, la lumina unui foc aprins în mijlocul ei şi în faţa tuturor oamenilor grămădiţi în curte, suiţi pe ziduri, în turn, pe treptele de piatră. Şi toate se petrecură întocmai ca la Ludoşel.

Onuţ ieşi la lărgime, să nu fie de faţă. Numai cînd văzu o bătrînă îngenuncheată în colbul drumului, cu faţa către cei spînzuraţi, făcînd cruci şi bătînd mătănii, Onuţ tresări.

— De-o viaţă de om — striga bătrîna — de-o viaţă de om mă rog lui Dumnezeu să le plătească şi iaca acum le-aţi plătit voi !... Să vă dea Dumnezeu sănătate, oameni buni ! Şi de cîte ori se înclina şi săruta pămîntul, de atîtea ori bătrîna îşi umplea ochii cu viziunea celor ce se legănau în văzduh, parcă pentru a se încredinţa că ceea ce vede e adevărat.

Cînd flăcările izbucniră pe ferestele castelului și încunjurară toată clădirea luminînd cuprinsul, cete de oameni înspăimîntați țîșniră prin toate ieșirile dosnice, năvăliră în curte și se opriră aiuriți, nemaiavînd încotro fugi, iar în urma lor, urlînd cu gurile larg deschise, cu capetele goale, zburlite, învîrtind în mîini pari, ciomege, topoare, ghioage, altă ceată năvăli pe urma celor dintîi, le ajunseră și bătaia pe viață și pe moarte se încinse.

— Asta-i altă răfuială! rîseră străjării cei cu suliți. Haidăii, ciobanii, porcarii, argații plătesc slujitorilor celorlalți facerile lor de bine!... Au înțeles și ei că le-a sosit mîntuirea.

Incendiul uriaș al castelului lumina priveliștea colorînd-o în roșu și întunecînd-o brusc acolo unde flăcările scădeau...

— Așa lumina aseară și pojarul de la Ludoșel! spuseră aceiași străjări. Am fost acolo călări. Ne-au trimis stăpînii să vedem ce arde de se luminase tot cerul. Și noi am înțeles cine sînteți, am știut că vă duceți „în sus", dar stăpînilor le-am spus că arde un stog de fîn. Nu voiam să fugă de pedeapsă!...

5

Acuma ceata care coborîse din Făgăraș, din Hațeg, din Hunedoara, din Sebeș era neînchipuit mai mare. Iar șiragul de care ce venea scîrțîind în urmă părea fără capăt. Pe dreapta Mureșului, departe, se vedeau fumuri înălțîndu-se și

cuprinzînd cerul, iar noaptea incendii uriaşe luminau ca ziua.

— Lucră, lucră ai noştri şi acolo! Lucră şi grăbesc şi ei către miazănoapte! se bucura Anton din Almăşel. Către Ocna Mureşului.

Umblau acuma pe drum bătut, „drumul sării“ care, împărţindu-se în trei, cobora către Alba, suia către Cluj şi Maramureş şi trecea Mureşul la Aiud şi la Vinţ ca să pornească spre Arad. Erau drumuri vechi de cînd lumea, pe care călătoreau bulgării de sare scoşi de „ocnaşi“ la Ocna Mureşului sau Ujvar cum îi spuneau ungurii, bulgării de sare care constituiau cea mai sigură şi mai neîntreruptă curgere de bogăţie în visteria crăiască. Pentru că sarea era a regelui şi în numele regelui stăpînea ocna — poruncea şi asupra armatei de cămăraşi şi paznici de la Ocna Mureşului. Tăietorii erau iobagii regelui, ei nu aveau decît să muncească şi să asculte de poruncile cămăraşilor. Altfel tortura şi, în cazurile cele mai uşoare, amenda. Amenda din bietul lor cîştig de robi muncitori în adîncul pămîntului... iar cămăraşii se purtau cu ei mai rău decît nobilii cu iobagii plugari, mai rău decît cu cîinii!

Cu mult înainte de a se vedea bărăcile, bordeiele, şoproanele şi saivanele de la Ocna, o mică ceată de oameni ieşi înaintea convoiului.

— Vă duceţi „în sus“? strigară ei de departe.

— În sus! Sînteţi de la Ujvar?

— De la Ujvar!

— Îndrăzniţi mai aproape. Ce-i acolo?

— Mînia lui Dumnezeu! oftară „ocnaşii“ apropiindu-se.

— Voi nu mergeţi?

— Nu putem. De cînd s-a mîniat craiul pe noi, ne-au dublat paza. Sînt acolo oşteni, străjări, cămăraşi, încît nu-i chip să mai facem vreo mişcare! Am aprins deunăzi focuri... ca toată lumea. Au sărit să ne prindă, să ne osîndească, să ne pedepsească. Pentru opt dinari ne cer să tăiem o sută de bulgări de sare! Dar ca să tai o sută de bulgări îţi trebuie o săptămînă și încă dacă eşti tînăr, şi voinic, şi sătul! Numai aşa ai putea, va să zică, să scoți un dinar pe zi. Dar ce-ţi ajunge un dinar pe zi dacă toate merindele se află în mîna cămăraşilor şi ei pun preţurile, de nouă nu ne mai rămîne nimic şi veşnic ne ghiorăie maţele de foame? Ne-am jăluit, am izbutit să trimitem o dată vorbă craiului şi a venit poruncă să se stîrpească asuprirea şi prada cămăraşilor. Și atunci am prins oleacă de curaj ş-am început a ne aduna, a ne spune necazurile şi a ne jălui. Dar ne-au pîrît cămăraşii şi craiul le-a dat lor dreptate. Iar nouă ne-a trimis poruncă să nu ne mai adunăm şi să nu ne mai jăluim, pentru că dacă ne prinde, ne schilodeşte şi tot ce avem acasă, în bruma noastră de gospodărie, ne ia în folosul craiului! Cum să te mai scoli? Hoţii cei mari sînt cămăraşii. Noi ar trebui să primim de la craiul, de patru ori pe an, anume merinde şi anume cîtime de vin, carne, pîine şi cîte o pereche de schimburi de cînepă. Dar cine le vede? Cămăraşii le primesc, cămăraşii le împart cui vor ei, mănîncă merindea, beau vinul şi noi răbdăm. Acu au simţit că s-a sculat sărăcimea şi ei ţipă de frică să nu ne sculăm şi noi. Ne păzesc zi şi noapte şi nu putem face nici o mişcare pentru că niciodată nu ne putem strînge toţi la un loc:

cînd o jumătate dintre noi iese la soare, cealaltă jumătate coboară în ocnă, şi tot aşa...

— Haidem, se grăbi Anton. Cunoaşteţi aşezările ?

— Ca-n palmă ! Numai băgaţi de seamă că oştenii şi paznicii sînt înarmaţi. Şi cămăraşii...

— Nu te îngrijora. Sînt toţi acolo ?

— Toţi ! Îi puteţi lua ca din oală, dacă înconjuraţi ocna şi odăile. Iaca, o parte din oameni o poate lua pe drumul de acolo şi cealaltă parte la stînga, pe aici. Capetele se pot întîlni tocmai acolo sub dumbravă şi atunci nu mai scapă nici pasărea...

Anton împărţi porunci.

Înconjurară toată aşezarea şi începură să strîngă cercul, pornind anume cercetaşi către bordeiele ocnaşilor. Acolo trebuiau să afle schimbul de ciocănari ieşiţi la odihnă, în vreme ce celălalt schimb se şi afla trudind în măruntaiele pămîntului. Pe cei de la odihnă trebuiau să-i scoale şi să se unească cu dînşii... Dar, fără veste, trosniră cîteva puşti şi oamenii se speriară.

— Arcele ! strigă Anton şi, îndată, sub mîna lui alergară arcaşii cu Gorun şi Onuţ în frunte.

Grindina de săgeţi porni şi strigăte de durere şi mînie urcară în văzduh. Un alt trăsnet de puşti îi răspunse şi îndată altă grindină de săgeţi îi urmă acoperită şi ea de blesteme şi urlete de durere.

— Asta poate dura pînă mîine ! se scărpină Anton în cap. Era evident că fără o năvală puternică şi repede, care să dea peste cap ceata ostaşilor puşcaşi aflată între bordeie şi gura ocnei, bătălia aceasta, la care nu se aşteptaseră, ar fi putut dura cine ştie cît.

— Un cămăraş a scăpat şi a fugit călare! se înălţă un strigăt fără veste şi un tropot se auzi îndepărtîndu-se.

— S-a dus după ajutor! se auzi alt strigăt îngrijorat.

— Năvală cu toţi odată! ar fi vrut să strige Anton din Almăşel, dar nu mai avu cînd. Ca din senin se dezlănţui asupra ostaşilor o năvală la care nimeni nu se gîndise: Înarmaţi cu ciocanele lor cu coadă lungă, cu care ieşiseră de curînd din fundul pămîntului, ocnaşii aflaţi sus, la odihnă, îşi părăsiră bordeiele şi se repeziră furioşi asupra ostaşilor şi cămăraşilor. Năvăliră o dată cu ei şi iobagii cu furci şi topoare şi în scurtă vreme cămăraşii, ostaşii şi paznicii fură făcuţi nevătămători.

În seara aceleiaşi zile se făcu judecată.

Oamenii au legat pe paznici şi pe cămăraşi şi i-au tras pînă lîngă gura ocnei. Ş-acolo s-a sculat un tăietor:

— Unde-i merindea, şi vinul, şi straiele pe care ni le-a trimis craiul de Anul nou?

— Vi le-am împărţit! a îndrăznit un cămăraş.

— Mie mi-aţi dat partea mea?

— ... Dacă n-a ajuns!

— De ce ne trageţi din plată toţi dinarii numai pentru mîncarea pe care ne-o zvîrliţi ca la cîini? De ce nu ne mai lăsaţi nici un ban? De ce nu ne daţi voie să ne cumpărăm noi, din sate, ce-om putea şi cum om putea? strigă altul.

— De ce ne jăfuiţi ca-n codru?

— De ce ne schilodiţi cu călăul?

— Şi mie de ce mi-aţi tăiat mîinile amîndouă? strigă dintr-o dată un glas gros şi un tăietor scurt şi îndesat ieşi la vedere ţinîndu-şi înălţate amîn-

două brațele, cu labele tăiate. Mînecile largi ale cămășii îi căzuseră spre umeri și cioantele acele lipsite de labe păreau două lemne uscate, castanii, lustruite și acoperite cu puf scurt, auriu. O mișcare de groază trecu ca un freamăt printre răsculați și înainte de orice întrebare, un alt tăietor înalt și cu umerii înguști se ivi lîngă omul fără mîini.

— Și mie pentru ce mi-ați scos ochii? întrebă el cu un glas înalt, gîtuit, aproape de țipăt. În locul ochilor avea două găuri sîngerii, afunde. Mai făcu un pas și se răsuci ca să-l vadă și să-l audă toată lumea, și un murmur de indignare și milă străbătu mulțimea. Oameni buni, țipă el, cînd am văzut că nu mai pot răbda, că mă fură craiul și mă pradă cămărașii lui și mă schingiuiește călăul lor, am gîndit să fug, eu și tovarășul ista al meu. Și ne-au prins. Nu-i voie să fugi de la muncă și să aduci pagubă drăguțului de crai! și atunci au chemat călăul.

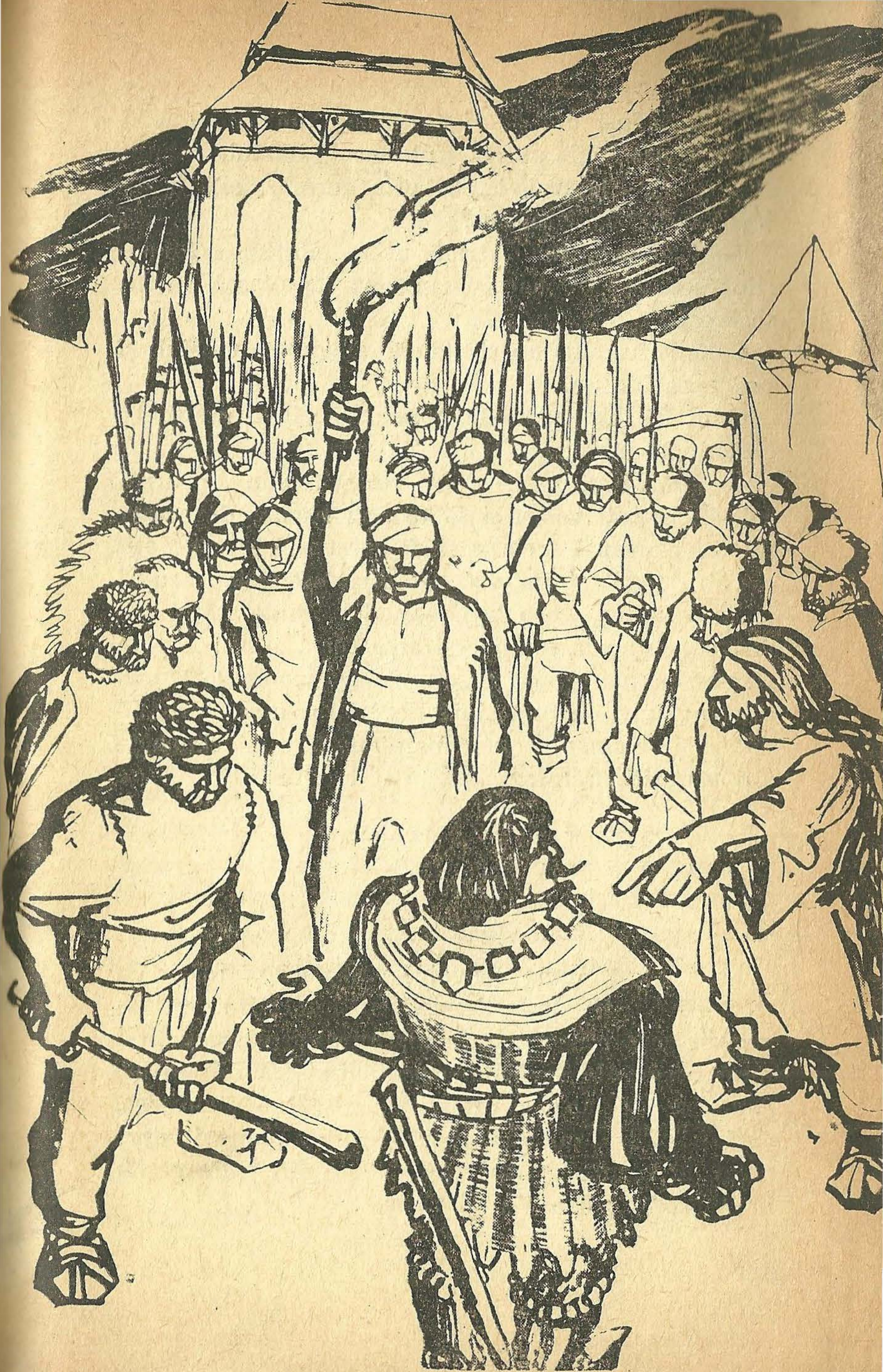
— Uite-l, întinse ciungul un braț calic către o mogîldeață cu chipul smolit și plete peste obraji, care căuta să se ascundă la spatele cămărașilor.

— A venit și el? întrebă orbul. Vedeți să nu-l scăpați. Și pe tovarășul meu l-au lăsat fără mîini — i le-au tăiat cu securea — iar mie mi-au scos ochii ca să fim de pildă altora!...

— Acu amîndoi abia facem un singur om, strigă din nou ciungul. El are mîini, eu am ochi... așa ne întregim și trăim cum putem, pentru că așa au vrut cămărașii și călăul măriei sale!...

Jos, la picioarele lor, se zvîrcoleau și scînceau cămărașii legați și îngenuncheați să dea seama.

—Acu judecați-i voi și osîndiți-i după fapte! se înălță glasul lui Anton.

— Osînda-i una! strigă dintr-o dată un tăietor care tăcuse pînă atunci, întunecat. Călăul, mîinile şi ochii!... Fiecăruia!... Şi uite gura ocnei! Îi aşteaptă! Vreţi, fîrtaţilor?

— Osînda-i una! strigă uriaş mulţimea tăietorilor sculată în picioare, gata să făptuiască ea însăşi osînda.

Călăul fu silit să-şi aducă singur trunchiul şi pedeapsa începu.

Onuţ îşi duse palmele la ochi şi părăsi mulţimea clătinîndu-se.

— Adevărat, vorbi fără veste Gorun în urma lui, ca să poţi vedea şi să te poţi bucura de o asemenea pedeapsă trebuie să fi suferit şi îndurat atît cît au suferit şi îndurat cei care pedepsesc acu!...

În noaptea aceea la Ujvar, după judecată şi pedeapsă, se aprinse pojar şi arse toată aşezarea pînă rămase numai cenuşă şi scrum. Iar dincolo de Mureş alte învăluiri de fum şi de flăcări însemnau drumul de foc şi de sînge pe care înaintau către miazănoapte alţi asupriţi, flămînzi, desculţi şi schilodiţi...

6

Acuma convoiul răsculaţilor, mărit cu tăietorii de sare de la Ocna şi cu tîrgoveţii şi meşteşugarii care i-au aşteptat la Vinţ şi alţi tîrgoveţi şi meşteşugari de la Aiud, care-i ajunseră din urmă, devenise în adevăr uriaş. Vremea era frumoasă, deşi nopţile erau încă reci. Noaptea oamenii dormeau în căruţele cu covergi făcute din ţoale găsite în castelele prădate şi la Ocna.

Ziua, oamenii mergeau pe jos într-un şirag nesfîrşit şi într-o larmă care urca pînă la cer. Din toate aşezările prin care treceau şi de pe toate drumurile lăturalnice se apropiau de ei alţi oameni, care-i aşteptau cu coasa pe un umăr, cu traista cu merinde pe altul. Nu întreba nimeni de unde şi încotro. Cei ce aşteptau se alăturau, îşi potriveau pasul şi mergeau şi ei. Acuma urcau pe valea Someşului şi primăvara se făcea simţită în albăstrelele ce se iveau dintre frunzele vechi căzute sub copaci, în mîţişorii sălciilor din luncă, în zborul piţigoilor speriaţi de larma care umplea cuprinsul. Castelele şi conacele senioriale întîlnite arătau pustii. Fuseseră părăsite în grabă de stăpînii care simţiseră primejdia. Oamenii intrau în ele dărîmînd porţile şi spărgînd uşile, luau ce era de luat şi puneau foc. Era prima pedeapsă pe care o aplicau celor ce goneau să se pună la adăpost, ori să-şi alcătuiască o apărare şi o răzbunare. Cîmpiile erau pustii. Nimeni nu ieşise la muncă. Iobăgimea se mişca spre miazănoapte, ca un val nesfîrşit, către un loc încă necunoscut, unde, nu se ştia cum, avea să se hotărască soarta ei. Şi către ea alergau să-i sprijine opintirea, sprijinindu-şi interesele lor, tîrgoveţi, meşteşugari şi mulţi mici nobili sătui să mai rabde teascul sub care-i apăsa şi pe ei marea nobilime...

Dar înainte de a ajunge la Gherla — de cum dădură să ocolească un cot de dumbravă — o ceată mare de oştire regulată, călări şi tălpaşi, le ieşi înainte.

— Ostaşii voievodului Ciacu ! îi cunoscu Gorun după straie. Asta e isprava cămăraşului care ne-a scăpat aseară !

În fruntea cetei ieşi un călăreţ, îşi struni calul drept în faţa ţăranilor şi strigă cu glas puternic:

— Încotro ?

Oamenii se opriră, şirurile se buluciră şi capetele se înălţară curioase. Anton dădu să iasă înaintea călăreţilor cînd glasul lui Gorun îl opri:

— Ia stai ! Voi care sînteţi în faţă, aplecaţi-vă, să nu vă pălim !... Aşa !

Şi în clipa următoare o săgeată zbîrnîi pe sus şi călăreţul trase o dată de frîu. O mînă i se înălţă scurt ca pentru a da o comandă şi el căzu cu faţa în coama calului. Ceata de ostaşi rămase năucită. Nu-şi putea închipui atîta îndrăzneală.

— Acu ! Toţi arcaşii ! strigă Gorun şi în aceeaşi frîntură de clipă un vîrtej de săgeţi se abătu asupra ostaşilor. O seamă dintre ei căzură, o seamă de cai rămaseră fără călăreţi, împiedecînd năvala cu care ceilalţi porniseră asupra iobagilor. Iar avîntul oştirii mai fu oprit de un alt val de săgeţi şi de împotrivirea fără seamăn de cutezătoare a unor ghiogari şi cosaşi care îşi ridicară armele ca o pădure într-un iureş fără nume. Pietre, lemne, crengi din dumbravă se abătură grindină asupra călăreţilor şi o perdea de furci cu colţii de fier sfîrşi prin a speria caii înţepaţi şi loviţi fără milă, a izbi în oşteni, a-i copleşi cu numărul lor şi a-i împrăştia. Caii sîngerînd se îndesau să se adăpostească în dumbravă, şuiere şi răcnete de comandă chemau ostaşi la o fugă fără nici o rînduială şi în scurtă vreme drumul se arătă slobod. Ici, colo leşurile ostaşilor şi cailor arătau că acolo fusese un cîmp de luptă.

Încălziţi peste măsură, ţăranii păşeau acuma voiniceşte înainte, veseli.

— Nu vă bucuraţi prea tare! le strigă Gorun. Păcătosul de cămăraş care ne-a scăpat de la Ocna se vede că a cerut ajutorul cetei aceleia pe care o fi găsit-o undeva în drum. Dar asta, desigur, a fost fără ştirea voievodului. Cînd are să trimită voievodul oştire asupra noastră, atunci să vă vedem!

Dar prevestirea aceasta nu strică avîntul şi bucuria nimănui!...

La Gherla-i aştepta o ceată de meşteşugari care le aducea căruţe pline cu arme: arcuri, arbalete, săbii, săgeţi şi... puşti! Pentru cea mai mare parte dintre ţărani, puşca era o armă nouă, necunoscută. Le lăsară deci în căruţele lor şi porniră cu ele înainte, mereu înainte. La Ocna Dejului îi aşteptau tăietorii de sare de acolo, care îşi căpătaseră singuri slobozenia şi alcătuiau acuma o ceată de oameni dîrzi, înarmaţi şi nerăbdători. Iar la Olpret le ieşiră înainte cneazul Torda din Ocroinda şi Ilie cel Mare.

— Bădiţă Torda! alergă Onuţ cu braţele deschise. Ai venit şi domnia ta?

Cneazul Torda rîse.

— Cum s-ar fi putut fără mine? Dar ce are să se bucure Mihail!

— A venit tătuţa? sări Onuţ nemaiaflîndu-şi astîmpărul!

— Încet! îl domoli cneazul. Ai să-l vezi curînd.

— Bine, dar dacă a fost să fie aşa, de ce nu m-a luat cu el? De ce singur?

— Tu ai venit pe unde a fost mai uşor, îl lămuri Torda. Pe unde totul era gata făcut şi nu mai rămînea de împlinit decît drumul fără primejdii. Noi... şi Torda dădu din mînă voind să arate că drumul făcut de el şi Mihail fusese mult mai greu şi Onuţ

tăcu, înţelegînd din nou că sînt în isprava aceasta multe lucruri pe care el nu le pricepe încă...

Ilie cel Mare îndreptă mulţimea către înălţimile care urcau înverzite, gheboşate, pînă în fundul zării, stăpînite parcă de un deal mai mare şi mai lung : muntele Bobîlna.

— Unde-i tabăra ? întrebă Anton şi cneazul Torda îşi întinse braţul într-acolo.

— Uite-o ! zîmbi el, cît vezi cu ochii tot tabăra noastră are să fie. Deocamdată numai muntele Bobîlna e prins de ai noştri şi întăriturile acolo au şi început. Celelalte dealuri, podişuri şi poiene sînt slobode, dar trebuie să le prindem noi, ca să nu intre în mîna nobililor. Şi numai de am încăpea şi noi, căci curge lume iobagă într-acolo, de te sperii ! Iată — şi cneazul le arătă pe rînd cu mîna întinsă : Iată, la dreapta şi la stînga Bobîlnei şi pînă în fundul zării, cît vezi cu ochii Dealul Pustiu, Dealul lui Andrieş, Dealul lui Crai, şi dacă vreţi mai aproape, opriţi şi întăriţi-vă în Poiana Banciului, alături de Dealul Peşterii, uite colo la stînga... Trimit chiar acum cu voi pe cineva să vă arate locurile şi au să vie alţii să vă înveţe cum să faceţi întăriturile, după meşteşugul husit. Care şi căruţe aveţi destule ?

— Cîtă frunză !

— Atunci e bine ! Duceţi-vă. Am să vin să vă văd !... Du-te cu ei, feciorașule ! vorbi el către Onuţ. Are să vie tătuţa la tine. Acu are altă treabă.

Onuţ se supuse mîhnit...

Pînă a doua zi, dealurile, poienele şi dîmburile pînă în fundul zării fură prinse de cei sosiţi şi mulţimea curgea mereu şi cuprindea toată întinderea cît vedeai cu ochii. Erau acuma prinse, pe lîngă muntele Bobîlna, Poiana Banciului, Dealul

lui Crai, Valea Rea, Dîmbul lui Rotilat, Dealul lui Andrieş, Dealul Pustiu, şi la Cruce şi Valea lui Stan şi Poiana Cerului. Tot olatul Olpretului din hotar în hotar, cu văi, văiugi, dîmburi, podişuri şi culmi fu cuprins de iobăgime şi întărit după regula husită : de jur împrejurul taberei şanţ cu pămîntul scos aşezat ca o coamă pe margine, iar pe partea din lăuntrul şanţului, tot de jur împrejur, cîte trei, patru rînduri de căruţe, una lîngă alta, legate cu lanţuri şi cu ulubele ridicate, ca să nu cuprindă mult loc. Între rîndurile de căruţe, tot locul gol fu umplut cu buşteni şi copaci întregi tăiaţi şi aduşi din dumbrăvile vecine, iar în mijlocul acestei întărituri se alcătuiră ţarcuri din răzlogi pentru cai şi boi şi se ridicară corturi ca pentru şedere mai lungă. Din loc în loc, unele căruţe puteau fi trase înăuntru, lăsînd în întăritură o deschidere ca o poartă adîncă, pentru cei care ar fi trebuit să iasă, ori să intre, iar un pîrîu care izvora din deal şi care cobora spre răsărit, către Someş, fu abătut din cale şi lăsat să umple şanţul înconjurător. Alergători anume umblau de la tabără la tabără purtînd veşti, aducînd porunci şi ducînd răspunsuri. Fiecare tabără avea conducătorii ei, iar în tabăra cea mare ţineau sfat conducătorii răscoalei, cei care purtau în mintea lor putinţele biruinţei şi mîntuirii. Deasupra cortului lor flutura steagul răsculaţilor avînd un corb negru zugrăvit pe o pînză care fusese cîndva albă.

CAPITOLUL VII

1

Vestea marşului cetelor ţărăneşti către miazănoapte, năvala lor asupra castelelor întîlnite în cale, judecata cu ştreangul a stăpînilor prinşi şi incendierea locuinţelor senioriale străbătuse ca fulgerul de la un capăt la altul al ţării şi goana nobilimii să scape de primejdie începuse. Alergau călări, înspăimîntaţi, bătînd cu călcîiele în coastele cailor şi uitîndu-se înapoi cu gurile căscate de groaza morţii. Alergau acolo unde socoteau să afle putere şi mîntuire : la Lorand Lepeş, vice-voievod al Transilvaniei şi frate al reverendisimului Gheorghe Lepeş şi la însuşi voievodul contele Csaky. Şi contele Csaky, socotind că niciodată mînia norodului nu izbucnise cu atîta putere şi îndrăzneală ca acuma, dădu sfoară în ţară, adună întreaga nobilime cu oştile ei şi ale lui şi porni în fruntea tuturora să înfrunte cutezanţa iobagilor şi să pună regulă în ţară. Asta nu putea fi greu. Ce putere puteau înfăţişa desculţii şi flămînzii ale căror arme nu erau decît uneltele lor de la cîmp ? Şi totuşi, pentru orice împrejurare, trimise vorbă şi comiţilor secui şi astfel întărit porni împotriva iobagilor. Se cutremură pămîntul de greutatea cailor îmbrăcaţi în zale şi a călăreţilor acoperiţi de platoşe şi

scuturi, şi învestmîntaţi în armuri strălucitoare, şi zurui văzduhul de vuietul armelor care se ciocneau de zale şi armuri. Cine să îndrăznească să lupte împotriva unei atît de strălucite puteri ? Iar cînd i se spuse că gloata iobagilor se oprise şi se întărise pe muntele Bobîlna şi în jurul acestuia, contele Csaky îşi opri oastea nu departe, lîngă Someş, şi îşi alcătui şi el tabăra, o tabără mai rînduită, mai mîndră, mai strălucitoare, ca pentru asemenea obraze... În mijloc un cort mare, alb, pentru luminăţia sa voievodul, alături unul mai mic pentru vice-voievod şi pentru fratele său reverendisimul şi de jur împrejur cîte unul pentru fiecare nobil. Bineînţeles, în vîrful fiecărui cort fîlfîia în vînt blazonul familial al strălucitului nobil care binevoia să se odihnească sub el...

Toate acestea le ştiură la timp conducătorii răscoalei care chibzuiau acum cum să înceapă mai potrivit lupta...

Cîteva zile Onuţ stătu să privească munca celor care alcătuiau tabăra şi întăriturile şi puse şi el mîna la greu. Pe urmă stătu seara la focuri cu alţii, le ascultă necazurile şi îndreptăţirile şi cu mare mirare le cercetă armele care de care mai ciudate şi nemaivăzute. Erau unii care purtau un ciomag gros şi lung în vîrful căruia, legată de un lanţ, se legăna o ghiulea de fier cît un pumn mare.

— Ce faci cu ea ? întrebă el pe unul.

Omul învîrti ciomagul şi izbi cu ghiuleaua într-un copăcel dintr-o latură. Şi copacul pîrîi ca lovit de trăsnet, se frînse şi îşi culcă alături coroana retezată ca de un topor nevăzut. Alţii purtau ciocane grele cu coada lungă, alţii nişte cîrlige lungi

ca nişte căngi negre, pline de funingine, iar alţii furci nemăsurate, pîrlite în foc, gemene parcă cu ţăpoiul cel vestit la lui Carciu. Toţi aceştia erau muncitori de la băile de fier, „cocători“, „spărgători de stînci“, „ciubărari“, „cuptorari“, cum îşi spuneau ei singuri.

— Coacem stîncile! povestea unul. Cărăm lemne din pădure, le clădim în jurul stîncilor în care se văd vine de fier şi le dăm foc. Ard aşa zi şi noapte, să se înfierbînte piatra pînă în măruntaiele ei şi atunci turnăm peste ea apă rece pe care o cărăm cu ciubărul de la rîu. Şi cînd turnăm apa rece, piatra sfîrîie, scoate aburi şi crapă. Şi atunci, în aburul cela ca un nor fierbinte, tăbărîm noi cu dalta şi ciocanul şi batem şi batem pînă scoatem afară numai bucăţile cu vîna de fier, pe care le trecem celor de la cuptoare care muncesc ca şi noi să ţină focul nestins, suflînd din foalele pe care le mînuie cu braţele ori cu picioarele. Le mînuie fără răgaz, fără hodină, fără sărbători, fără simbrie... ca şi noi. Doar atît cît să mîncăm ca să nu murim de foame ni se dă! Ca robii! Pentru că şi noi şi ei sîntem iobagi... Acu socot că s-a mîntui cu robia. Iaca ne-am adus furcile şi căngile cu care răscolim în cuptoare, ciocanele cu care zdrobim stînca şi ne-am făcut şi cîte o armă mai lungă şi mai grea: o ghiulea de fier cu lanţ... Să-i ferească Dumnezeu!...

Onuţ îşi scutură umerii ca de frig şi căută pe Gorun. Nu văzuse încă pe cneazul Mihail şi asta îl îngrijora şi îl nedumerea. Plecă cu Gorun să-l caute. Coborîră în vale şi urcară pe Bobîlna. Strigară către paznici, spuseră ce vor şi fură lăsaţi să treacă. Întîlniră pe Pall.

— Pall ! strigă Onuţ îmbrăţişîndu-l, unde-i tătuţa ?

— Mă tem că n-ai să poţi să-l vezi, Onuţ, feciorașule ! vorbi Pall cu glasul lui parcă mai gros decît totdeauna. Cneazul Mihail se află la sfat cu cei mari, uite colo, în cortul cela cu flamură. Nu-i chip să străbaţi acolo.

— Măcar să-l văd de departe ! stărui Onuţ. Se apropiară şi prin intrarea cortului, lăsată descoperită, Onuţ putu să vadă toată adunarea. Stăteau roată aşezaţi pe buturugi, sub lumina unui felinar atîrnat în mijloc, lîngă stîlpul cortului.

— Cine sînt ? şopti Onuţ.

— Conducătorii ! răspunse Pall. Uite, de la mijloc către dreapta, cel cu mustăţi lungi cu şfichi îi magistrul Pavel din Voievodeni, stegarul, alături e Vincenţiu din Olpret, judele, lîngă el magistrul Anton şi alături tot un Anton, un iobag din Bogata, iar în dreapta lui îi unul Gal din Chendru. La stînga lui Pavel : magistrul Toma din Sic, Ion, feciorul magistrului Iacob din Cluj, şi Ladislau din Anteş, iar lîngă el, cneazul nostru...

Onuţ îi făcu semn să tacă. În cort vorbea Mihail şi lui Onuţ i se părea că obrazul tatălui său e mai roşu ca oricînd, roşu ca atunci cînd e tare supărat, iar dunga dintre sprîncene, mai întunecată şi mai adîncă decît totdeauna. Făcu un pas mai aproape şi ascultă.

— Nu-l cunoaşteţi pe voievod ! striga Mihail şi glasul lui arăta aspru, nerăbdător, mînios. Nu se coboară el să vorbească cu un răsculat, ori cu un iobag, ori chiar cu un magistru sau un cneaz. Trimiteţi oamenii degeaba ! Îi trimiteţi la tăiere ! Nu ne-am sculat şi n-am venit pînă aici, trăgînd ţara

după noi, ca să ne rugăm acu de nobilime! De rugat am fi putut să ne rugăm şi de acasă...

— Nu ne rugăm! se înălţă glasul puternic al stegarului Pavel... Vrem să încercăm o învoială ca să nu facem vărsare de sînge degeaba!

— Crezi că pentru învoială a venit aici toată nobilimea gătită de război? întrebă Mihail.

— Le-am prins iscoadele! strigă Pavel. Acuma nobilii ştiu ce putere înfăţişăm noi! Le-o mai fi căzut nasul!...

— Nu-i cunoşti! clătină din cap Mihail. Avem putere, oameni buni! Să izbim şi să isprăvim! Altfel, ce? Să zicem că avem să ne învoim, pentru că n-au să ne poată gîtui pe toţi odată! Cum ne-or vedea împrăştiaţi, au să calce învoiala şi au să ne gîtuie pe rînd! Iar nobilul tot stăpîn are să rămîie şi iobagul tot iobag! Pe cînd dacă-i nimicim, răsturnăm puterea lor şi venim noi stăpîni pe pămîntul şi pe viaţa noastră! Pentru asta am venit aici!

— Vreau să încerc să nu vărs sînge de iobag! se încăpăţînă Pavel. Am dreptate, fraţilor?

În faţa încuviinţării tuturora, cneazul Mihail trebui să se dea bătut. Onuţ îi văzu chipul întunecat şi mîhnit înclinîndu-i-se încet pe piept.

— Precum vezi, nu-i chip să vorbeşti astăzi cu tătuţa, Onuţ, fecioraşule! şopti trăgînd pe Onuţ la o parte. Hai! Iar pentru cneaz vino mîine, ori mai bine să mă reped eu să-ţi dau de veste... Azi nu-i chip, nu vezi?

Onuţ se lăsă încredinţat şi porni spre tabăra lui, gîndindu-se că, în adevăr, treaba pe care o începuseră era mult mai grea şi mai încurcată decît i se păruse lui la început.

Abia a doua zi, spre seară, se încredinţă Onuţ de cîtă dreptate avusese tatăl său să se împotrivească încercării de împăciuire cu nobilimea. Se juca trimiţînd cu arcul săgeţi în scorbura depărtată a unui ulm, cînd un strigăt de groază scos din mii de piepturi îl înfioră, speriindu-l. Alergă spre întărituri, o dată cu toată lumea care părea înnebunită.

— I-au ucis ! strigă Gorun de undeva. Pe toţi solii i-au schilodit şi i-au ucis ! Acu i-au adus aici să-i arunce în şanţuri ! Să vedem noi adică cine sînt nobilii !

— Şi tătuţa ? strigă Onuţ îngrozit.

— Cneazul n-a fost acolo ! îl linişti Gorun. El nu-i iobag. Nu avea ce căuta !

— Vra să zică a ştiut el ce spune aseară ! şopti Onuţ încercînd să-şi domolească tulburarea.

— Cneazul Mihail ştie totdeauna ce spune ! şopti şi Gorun cu adîncă încredinţare. Dacă l-ar crede şi l-ar înţelege...

Seara cneazul Mihail veni în tabăra lor. Mergea încet, cu capul plecat, greoi, tăcut. Prinse pe Onuţ de după gît şi rămase o vreme aşa, fără grai, cu privirile duse departe.

— Te-am auzit, tătuţă, cînd te-ai împotrivit trimiterii solilor... şi acuma i-au ucis !...

Cneazul Mihail clătină mîhnit din cap şi se lăsă greu pe un braţ de fîn, în cortul feciorașului său.

— Onuţ, pruncule ! oftă el cu glas străin. Onuţ pruncule, şi tu, băditţă, am sculat toată ţara, am tîrît-o aici după noi, i-am făgăduit marea cu sarea

şi acu mă tem că n-o să facem nimic !... Glasul lui se frînse.

— Niciodată n-am crezut că în fața celei dintîi înfrîngeri cneazul Mihail al meu are să se mărturisească bătut ! se înălță glasul lui Gorun, mai aspru decît oricînd.

O vreme Mihail se mulțumi să clatine din cap cu deznădejde. Apoi vorbi :

— Gorun, bădiță, ceea ce a fost astăzi nu înseamnă numai pierderea celor doisprezece oameni pe care i-am trimis la moarte cu voia noastră. Ci înseamnă mai cu seamă că oamenii noştri nu-şi cunosc duşmanul şi — ceea ce este mai amarnic — că ei singuri nu ştiu ce fac ! Eu nu mă socot bătut cum te temi tu şi cît am să pot, am să lupt pentru izbîndă. Dar în sufletul meu s-a înfipt cuiul îndoielii... chiar de acuma, de la început !... Nu mai sînt sigur de izbîndă !...

Nu-şi isprăvi vorba. Alergători veniți de la Bobîlna strigau porunci :

„Nobilii din tabăra lor pornesc încoace ! Sînt mulți, mînia lui Dumnezeu ! Pregătiți-vă ! Dacă atacă dealul Bobîlna, voi coborîți pe Valea Peşterei şi săriți-le în spate ! Băgați de seamă să nu vă simtă înainte de vreme ! Luați coasele ! Tăiați chişițile cailor ! Dacă vă atacă pe voi, au să le sară în spate cei de pe Dealul lui Crai !... Izbiți cu nădejde şi cu putere !"...

Crainicii s-au dus.

Un val de îngrijorare şi încordare căzu peste tabără. Oamenii îşi căutară armele, îşi strînseră brîiele şi îşi coborîră cuşmele pe ochi. Apoi scuipară în palme şi strînseră în mîini coporîiele, cozile topoarelor, furcilor, țăpoaielor, baltagelor...

Un vuiet surd se iscă undeva spre Bobîlna şi crescu puternic.

— Vin! strigă cineva.

— Năvălesc spre Bobîlna! Să coborîm pe Peştera!

— Aşteptaţi! îi domoli glasul lui Anton din Almăşel care se suise într-un ulm. E prea devreme şi ne simt! Aşteptaţi să vă spun eu!... Şi toţi cătau în sus, la ulm, nerăbdători, porniţi, abia stăpînindu-se.

În timpul acesta, pe dealul Bobîlnei se făceau repezit cele din urmă pregătiri. Porţi largi se deschideau din loc în loc în întărituri, căruţele şi buştenii lunecînd încet înăuntru şi lăsînd locuri goale, fără apărare, în vreme ce oamenii care împingeau cu umărul la „deschiderea" acestor porţi se făceau nevăzuţi sub căruţe. Alţi oameni, înarmaţi cu lănci făcute din coase, se culcară sub căruţele de la margine, cu faţa către şanţ, aşteptînd. Deasupra lor, în căruţe, se culcară, ascunzîndu-se, alţii, strîngînd în mîini ţepoaie şi furci cu coada lungă. Astfel, de departe, întăritura părea fără apărare.

Vuietul cavalerilor care atacau se apropia uriaş. Şi dintr-o dată cei dintîi cai se iviră pe creasta de pămînt a şanţului. Nevăzuţi, apărătorii de sub căruţe întinseră coasele şi sîngerară chişiţile cailor care îngenunchează neputincioşi. Surprinşi de această înclinare neprevăzută, călăreţii se pomeniră alunecînd pe gîtul cailor, în vreme ce apărătorii ascunşi în căruţe sprijiniră între coarnele ţăpoaielor trupurile lor greoaie strălucind de platoşe şi le împinseră cu furie în partea dimpotrivă, în apă. Alţi nobili se înghesuiră să ia locul celor dintîi şi

pătimiră la fel, lăsînd locul altora care veneau dezlănţuiţi îngrămădindu-se. Şi în timpul acesta golurile lăsate de „porţile deschise“ în întărituri se umplură de năvălitori. Nici unul dintre ei nu simţi cînd porţile de buşteni şi căruţe începură a luneca îndărăt, la locul lor, închizînd spărtura cu o mişcare puternică, continuă, implacabilă, în vreme ce de undeva, de sub căruţe, arme ucigaşe curăţau locul de cei care se mai împotriveau. Astfel năvălitorii dinafară se văzură despărţiţi de cei care apucaseră a intra, şi cărora li se tăiase orice putinţă de retragere. Atunci înlăuntrul întăriturilor măcelul începu...

— Acu ! strigă în tabăra vecină Anton din Almăşel, coborînd din ulmul din care văzuse toate cele petrecute pe podişul alăturat. Se lăsară în goană pe Valea Peşterei şi se pomeniră la poalele Bobîlnei, în spatele atacatorilor. Cu un chiot care cutremură cuprinsul, făgărăşenii, tăietorii de sare, cocătorii de stînci şi meşteşugarii şi tîrgoveţii din Aiud, din Gherla, din Dej, din Olpret, atacară. Coase se întindeau cu tăişul lung ca un şarpe, tăiau chişiţile cailor, ori le spintecau burţile şi căutau alţii, în vreme ce furcile cuptorarilor răsturnau din şa trupurile strălucitoare de fier ale călăreţilor, iar ciocanele spărgătorilor de stînci, bîtele ciobanilor, baltagele pădurarilor şi ale haidăilor, ghiulelele de fier ale cocătorilor pîrîiau ca o grindină nemaipomenit de puternică în armurile argintii, crăpîndu-le, sfîrtecîndu-le, străpungîndu-le cu trupuri cu tot. Nici toporaşii haţegani, nici cei făgărăşeni nu stăteau degeaba. Ajutau cuptorarilor să împingă jos de pe cai pe nobilii înzăuaţi şi cînd aceştia bufneau la pămînt cu toată greutatea

fierăriei de pe ei, se repezeau, trînteau pe pieptul lor o opincă uriaşă şi ridicau toporul. Cu tăişul sau cu muchea, nu alegeau, dar era de ajuns o lovitură să străbată chivăra de argint şi să zdrobească capul de sub ea.

Carciu îşi aruncase ţăpoiul. Se rupsese. Şi furios, se rugase de un cocător rănit de o împunsătură de suliţă să-i împrumute ghiuleaua lui măcar pentru un sfert de ceas. Cocătorul i-a dat-o şi a apucat cu stînga un baltag... să mai schimbe... Iar Carciu învîrti ghiuleaua şi izbi atîta de cumplit încît din două lovituri zvîrli de pe cal un călăreţ, rupse picioarele calului şi turti sub el pe cavalerul prăbuşit...

— A-ha-ha-ha ! strigă el, învîrtind mereu ghiuleaua. Asta-i armă, nu ţăpoiul ! Şi în jurul lui se făcu locul gol.

Astfel ajutorul pe care nobilimea rămasă în vale şi pe povîrniş trebuia să-l aducă celor care începuseră a lupta pe Bobîlna slăbise şi se împuţinase. Iar acolo, sus, cei care izbutiseră să intre pe „porţile" întăriturii aproape nu se mai vedeau. Intraseră într-un vîrtej de lovituri atît de repezi, atît de violente, încît curajul lor slăbise. Mulţimea apărătorilor îi înecase, grindina loviturilor care curgea din toate părţile îi năucise, înfricoşîndu-i. Iar avîntul şi îndrăzneala apărătorilor care-i înghesuiau trăgîndu-i de pe cal şi lăsîndu-i să se zbuciume răsturnaţi pe iarbă ca nişte cărăbuşi uriaşi de fier, pînă cînd o muchie de topor le sfărîma chivăra şi capul, erau fără margini.

Apărătorii din căruţele şi de sub căruţele de lîngă marginea taberei ieşiseră acum la iveală. Se aţineau pe coama şanţului cu coasele (deprinse-

seră meşteşugul) şi rar caii care le scăpau. Nefericitele animale îngenuncheau cu picioarele dinainte tăiate şi cavalerul împlătoşat şi încurcat cu picioarele în scări se apleca o dată cu calul să primească lovitura cea din urmă.

Răcneau conducătorii nobilimii vînturîndu-şi în aer buzduganele de argint cu şase muchii, roşii de indignare, nedumerire şi ruşine. Dar răcneau degeaba. Nobilii cavaleri nu mai aveau nici o încredere în atotputernicia lor şi în nemernicia iobagilor care ar fi trebuit să cadă cu faţa la pămînt numai văzîndu-i ! Socotiră deci nimerit să se lase păgubaşi şi, pentru că erau apăsaţi din spate de năvala iobagilor coborîţi pe Valea Peşterii, porniră spre dreapta să afle altă cale de retragere, mai lesnicioasă. Fuga — îşi aduseră ei aminte — o fi ruşinoasă, dar tot e mai sănătoasă. Numai că aici, spre dreapta, îi aşteptau iobagii care coborîseră din Dealul Pustiu şi care se dovediră chiar mai răi şi mai lipsiţi de bunăcuviinţă decît cei de pe Bobîlna. Chiuiau ca la nuntă şi îmblăteau ca la arie ! Cum să te pui cu ei ? Mai bine ar fi fost s-o ia spre stînga. Şi o luară spre stînga. Dar aici îi aşteptau cei coborîţi din Dealul lui Crai. Ce să ştie nişte iobagi, nişte desculţi, nişte flămînzi de cinstea pe care ar fi vrut să le-o facă nobilimea omorîndu-i chiar cu mîna ei ? Desculţii şi flămînzii au urlat şi s-au repezit ca lupii. Auiau văile, se cutremura văzduhul şi fluturau frunzele copacilor ca de vînt, cînd se grămădeau iobagii să lovească. Mureau şi ei, dar cei de lîngă morţi nu dădeau îndărăt. Apucau cu cangea, împungeau cu furca, izbeau cu toporul...

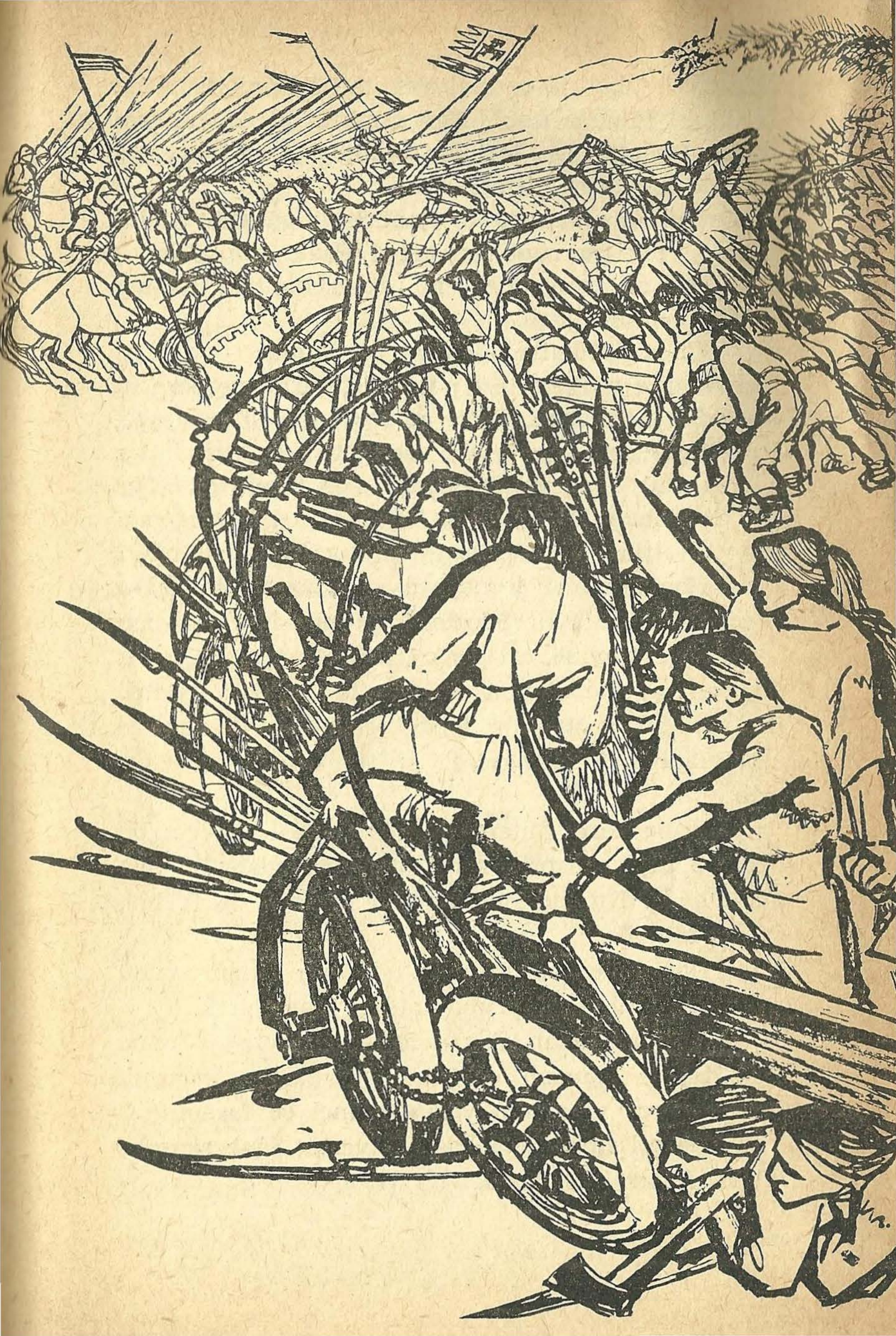
Ori aşa... cine a mai văzut război! Nobilii mai bine întoarseră caii şi o rupseră de fugă. Băteau cu pintenii în burta animalelor şi fugeau încotro vedeau cu ochii, numai să scape. Dar nu scăpau. Iobagii îi vînau ca pe iepuri, atacau calul şi îndată ce acesta devenea neputincios, nobilul învelit în platoşe, rostogolit la pămînt cu zdrăngănit de fierărie, nu se mai scula. Trupurile lor au fost găsite după luptă, risipite în tot cuprinsul dintre dealuri, pe povîrnişuri, în văiugi, pînă departe cît ţineau hotarele Olpretului.

Cei care mai rămăseseră pe povîrnişul Bobîlnei, văzîndu-se covîrşiţi, pierduţi, năuciţi, întoarseră caii, se strînseră scară la scară şi, cu sufletul la gură, coborîră dealul. Cu moarte multă, cu pagubă mare, dar îl coborîră şi o luară la goană spre tabăra lor, către Someş, lăsîndu-şi morţii şi răniţii în mîinile biruitorilor. Băteau în cai cu suliţele, le sîngerau coastele cu pintenii şi fugeau fără să se mai uite în urmă!

Un strigăt uriaş de izbîndă urcă spre cer, de pe Bobîlna, de pe Dealul Pustiu, de pe Dealul lui Crai, de pe Valea lui Stan, din Poiana Cerului, din Poiana Banciului...

Iar în vremea aceasta, în cortul însemnat cu flamura cu corb negru de pe Bobîlna, cneazul Mihail Săcelean striga cu glasul aproape răguşit şi înălţîndu-şi pumnii în aer:

— Rău faceţi! Rău şi fără cale şi are să vă pară rău toată viaţa. Voi greşiţi cînd îi socotiţi oameni ca oricare! Nobilii nu-s oameni! Îs mai răi decît cîinii! I-am biruit, dar nu i-am nimicit. Să năvălim acuma, să-i nimicim! De istov, oameni buni! De istov, Pavele... Antoane! De istov! Sînt

slăbiţi, sînt bătuţi, ce mai aşteptaţi ? Nimiciţi-i pînă la unul ! Pînă la unul. Nici sămînţa lor să nu mai rămîie ! Numai aşa le luăm puterea şi ne încredinţăm de izbîndă ! Altfel...

Ostenit, asudat, cu o vînătaie largă sub ochiul stîng şi mîneca ruptă, stegarul Pavel din Voievodeni clătina încet din cap, încercînd un zîmbet silit în colţul gurii.

— Cneaz Mihaile — vorbi el trudnic — noi îţi sîntem tare mulţămitori pentru sfaturile pe care ni le-ai dat pînă acum. Toate au fost bune şi înţelepte, iar atunci cînd nu te-am ascultat, am greşit. Dar acuma, nu te mai putem urma ! Am biruit, da ! Dar ştii cîţi iobagi au căzut în lupta de azi ? Dacă mai cad pe atîţia, cine rămîne să se bucure de izbîndă ?

— Copiii noştri şi nepoţii şi strănepoţii pînă-n veac ! strigă Mihail Săcelean, pornit. Noi nu dăm lupta pentru mine, ori pentru tine, Pavele stegarule, ori pentru tine, Anton magistrule ! O dăm pentru tot norodul nostru de iobagi care umblă după o altă viaţă mai omenească şi să mănînce pe săturate...

— Şi pe care sîntem datori să nu-l ucidem cu nechibzuinţa noastră ! vorbi atunci magistrul Toma din Olpret. Nu moarte aşteaptă norodul de la noi, cneaz Mihaile !

— Dar bine, nu înţelegeţi că un singur nobil rămas în putere ne primejduieşte toată jertfa ?

— Acu au văzut cît putem ! se împotrivi Toma.

— Să le spunem ce vrem, vorbi iar stegarul, şi dacă n-or vrea, om vedea atunci ce facem !

— Destul sînge de iobag s-a vărsat pînă acuma ! întări Anton magistrul.

— N-am venit pînă aici să ne neguțăm sîngele ! strigă cneazul Mihail sculîndu-se. Dacă vreți voi așa, așa să fie, dar faceți o greșeală pe care poate s-o plătim toți cu sîngele nostru. Porni să iasă și se întoarse din ușă înălțînd brațul : Să nu uitați vorba mea : Pentru nechibzuința voastră de azi are să pătimească tot norodul ! Și încă ceva să nu uitați : Dacă primim să stăm de vorbă cu nobilii, înseamnă că toată jertfa noastră a fost zadarnică ! N-a murit atîta omenire pentru ca noi să ajungem la învoiala după care stăpînul să rămînă tot stăpîn și tot el să hotărască soarta norodului. A murit ca să răstoarne orînduirea cea ticăloasă și peste viața noastră să rămînem stăpîni noi ! Dar dacă e vorba să ne supunem iar lor, ce mai stăm de vorbă ? Haidem acasă ! Și ieși. Era încălzit, mînios, îndurerat că nu se poate face înțeles, că nu poate înlătura greșeala pe cale să se făptuiască...

— A venit Onuț, cneaz Mihaile, și ar vrea să te vadă ! îi vorbi Pall cu glasul jos și parcă mîngîietor. Pall ascultase cearta și se dădea cu tot sufletul de partea cneazului. El o spusese de mult : „Numai un leac este pe lumea asta ! Seniorul numai cînd îi mort nu-ți mai poate face rău !“ Și iată acum cneazul a venit la vorba lui și ceilalți nu vor să înțeleagă și se împotrivesc. Cum oare li s-ar putea lumina mintea ? Pall era tot atît de mîhnit ca și cneazul Mihail. Căută pe Onuț și-l aduse tăcînd morocănos cum nu-i era obiceiul.

— Tătuță ! își cuprinse părintele cu brațele Onuț, și se aplecă să-i sărute mîna. Iar te-ai supărat, tătuță !

— Mă tem c-o să mergem amîndoi înapoi acasă ! îi răspunse Mihail cu glasul străin, obosit.

Onuţ a îngheţat. Ce-i asta ? De mult nu şi-a văzut tatăl atîta de descurajat. Îi trecu prin minte întîmplarea de deunăzi şi mîhnirea de moarte a tatii. Nu l-au ascultat atunci şi au pierit atîţia oameni ! Şi acuma ce ? Tot nu vor să-l asculte ? Sau... Onuţ îndrăzneşte :

— Aici s-a isprăvit ?

— Aici mă tem că abia începe ! îi răspunse Mihail cu acelaşi glas trudit. Numai că aici strugurii încă nu s-au copt, pruncule !

— Aşa, aşa ! mîrîi Pall clătinînd din capul lui mare. Şi Onuţ iar nu înţelege. Întoarce capul către corbul de pe flamură şi ridică din umeri nedumerit...

În cort însă discuţia urmează cu aceeaşi patimă şi încordare.

— Eu ştiu că el are dreptate, îşi urmează vorba Pavel stegarul. Cine are încredere în nobili ? Dar vorba lui Anton : „Iobagii n-au venit aici să moară !" Au venit să-şi capete o dreptate şi să plece cu ea acasă. Ia să mai vedem o dată ce le cerem ?

Judele Vincenţiu scoase o însemnare şi fu gata să citească.

— Însamnă înainte de orice, vorbi magistrul, Toma, că ţăranii care s-au sculat păstrează deplină supunere împăratului Sigismund... Asta ca să se ştie !

— Şi să nu le vie în minte seniorilor să răstălmăcească cum că ne-am sculat împotriva împăratului...

— Am însemnat ! spuse judele.

— Şi mai înseamnă să se ştie că noi ne-am sculat numai ca să ne dobîndim din nou vechile

noastre drepturi, pe care dumnealor, nobilii, ni le-au sugrumat şi ni le-au nimicit cu totul! vorbi tot Toma.

— Am însemnat! spuse judele. Şi acuma să vă aduc aminte cele însemnate pînă azi.

— Aşa, citeşte! strigară conducătorii.

— Ţăranii să nu mai plătească none nici din bucate, nici din vin.

— Aşa, aşa! încuviinţară mai multe glasuri.

— ...Să fie slobozi a se strămuta de pe o moşie pe alta...

— Asta numaidecît!

— Să aibă dreptul să-şi lase, după moarte, avuţia cui or vrea ei şi în fiecare an să aibă dreptul a se aduna chiar aici, pe muntele Bobîlna, ca să cerceteze dacă „domnii" nu şi-au călcat cuvîntul dat în această învoială de împăcăciune.

— Aşa! tunară glasurile tuturor, încălzite.

— Darurile, censurile şi muncile celelalte luate azi cu puterea să se facă numai după regula sfîntului Ştefan, pentru care să se ceară încuviinţarea împăratului, iar pînă atunci ţăranii să dea „domnului" lor numai un cens de zece dinari pe an şi să-i facă numai o singură zi de lucru la coasă, ori la secere...

— Aşa! apăsară iar cei de faţă, în vreme ce glasurile celor care se înghesuiau în jurul cortului ascultînd se umflară ca un ecou: „Aaaşşaaa!"

— ...Dijmă din porci şi din stupi să nu se mai plătească, iar în vreme de război, numai căpitanii ţăranilor să aibă dreptul a statornici preţul merindelor cumpărate de la norod...

— Întocmai!

— ...Iar nobilii care vor bate un ţăran, ori îl vor ucide, ori vor călca actul de împăcăciune, ori vor împiedica pe căpitanii ţăranilor să-şi facă slujba lor cinstită, să fie proscrişi !

— Aşa ! tunară toate glasurile odată şi cele dinăuntru şi cele dinafară şi Gal din Chendru, cu toată firea lui domoală, îşi aruncă în sus căciula, ca feciorii la nuntă !

Acuma stegarul Pavel din Voievodeni ieşi afară să citească norodului condiţiile puse de iobagi împăcăciunii şi să capete învoirea tuturor.

3

Un ostaş de rînd se înfăţişă călare pe coama şanţului. Purta în vîrful suliţei o flamură albă.

— Ce vrei ? îi strigă un străjăr de dincolo de căruţe.

— Să vorbesc cu maimarele vostru.

Curînd Pavel stegarul pătrunse printre căruţe cu cîţiva soţi ai săi. Oamenii din tabără se suiră pe întărituri, pe buşteni, pe căruţe, să privească şi să audă.

— Ce vrei ?

— Luminăţia sa voievodul vrea să stea de vorbă cu voi !

Un hohot batjocoritor porni dintre oameni. Pavel întoarse capul fulgerîndu-i cu ochii.

— Spune voievodului că noi nu ucidem solii ! Dacă are ceva de spus, să poftească !

Ostaşul întoarse calul şi porni.

Răsculații așteptară mult. În tabăra nobilimii se găsea mai multă îngîmfare de cît curaj. Cine să cuteze să intre în cușca leului după ce solii iobagilor fuseseră atît de mișelește uciși ? Cu mare greutate se aflară cîțiva nobili mai neînsemnați care se lăsară încredințați : Laszlo, fiul lui Fornasi Benedek, celălalt Laszlo, fiul lui Szamosfalvi Gyerő, Tsuki Benedek, Farnasi Deneș... și porniră în sfîrșit, cu împuternicirea tuturor nobililor din tabără, să stea de vorbă cu țăranii.

Se înfățișară pe dealul Bobîlnei strălucitori de platoșe și armuri, zuruind din pinteni, dar cu ochii fugari în toate părțile, să vadă dincotro pornește primejdia. Primejdia însă nu mai pornea de nicăieri. Țăranii erau hotărîți să le crute viața și să ajungă la o înțelegere. Și atunci nobilii mai prinseră puțin curaj. În cortul cu flamură, în fața tuturor conducătorilor taberelor țărănești și înconjurați de toată mulțimea răsculaților grămădiți de jur împrejur, afară, să audă, să vadă, împuterniciții nobililor ascultară întîia condiție a iobagilor : Să nu mai plătească none nici din bucate, nici din vin... Și condiția aceasta li se păru atît de monstruoasă, atît de fantastică, încît rămaseră încremeniți, privindu-se cu spaimă.

— Împuternicirea noastră nu merge chiar pînă acolo ! bîiguiră ei, mințind. Va trebui să ne ducem în tabăra noastră și să supunem această cerere aprobării tuturor !

— Asta nu este o cerere — răspunse stegarul, dîrz — ci o condiție. Vreți, bine ! Nu vreți ? Război ! și dădu într-o parte pînza de la intrare ca împuterniciții să vadă mulțimea învingătorilor care așteptau cu armele în mînă.

Nobilii își plecară capul și ieșiră să încalece și să ducă în tabăra lor întîia lovitură a țăranilor...

În urma lor Mihail Săcelean intră în cort. Era tot atît de mînios și pornit ca și ieri.

— Știți cu cine stați de vorbă și umblați să faceți pace? strigă el cum nu făcuse încă pînă acum. Iată ne-au sosit vești din țară... Ticăloșii care n-au putut să ne biruie aici se răzbună pe femeile și copiii voștri rămași acasă fără apărare! Îi schingiuiesc, le dărîmă bordeiele, îi lasă pe drumuri flămînzi și goi! Ascultați!... Ascultați cum bat a primejdie clopotele bisericuțelor. Ne vin în tabără și cei care rămăseseră acasă! Aici se știu mai apărați! Și toți cer moartea nobililor cu care voi vă împăcați!... În adevăr, de afară se auzeau strigăte nesfîrșite și dangăt depărtat de clopote. Vin din miazăzi, urmă cneazul Săcelean, și din apus și din răsărit, și vin din sus, din Maramureș, din Solnoc, de pe moșiile voievodului Csaky! Vin meșteșugarii și micii negutători din Cluj și Dej. S-au aprins iar focurile pe dealuri și aleargă iobăgimea îngrozită încoace, la noi, și noi... ne împăcăm! Ne-au sosit prin Maramureș cneazul Costa din Rîușor și cneazul Stanciul din Șerel și popa Vîlcul, toți fugari în Moldova de răul nobilimii și ne-au spus că în Sătmar și în Nir iobăgimea condusă de judele Martin a făcut o răscoală a ei! Și însuși palatinul Ungariei, Hedervar, care ținea judecată la Sătmar, a trebuit să fugă cît i-au putut caii și să scape! Fierbe acolo tot comitatul Sătmar. Numai că aceia, după cum vedeți, nu vin la noi! Nu au încredere! Aceia luptă și ucid, nu se împacă!

— Ai dreptate! strigă Pavel stegarul, intrînd. Ai dreptate, cneaz Mihail. În țară e prăpăd! Tri-

mitem vorbă nobililor să înceteze prigoana şi dacă nu vor, izbim !

— Chiar azi izbim ! strigă mulţimea de afară, înfuriată peste măsură.

Cînd împuterniciţii nobililor veniră din nou cu răspunsul la cea dintîi condiţie ţărănească, dădură înapoi înfricoşaţi în faţa primirii duşmănoase care li se făcu. Trebuiră să iasă conducătorii şi să-i apere pînă la cort. Printre răcnetele şi insultele care li se aruncau, împuterniciţii păşeau palizi, înfricoşaţi, cu sufletul la gură.

— Nobilimea a primit condiţia voastră ! încercă unul să îmblînzească furtuna.

— Nu mai e vorba de nici o condiţie de împăciuire ! strigă la el stegarul. Nu mai stăm de vorbă cu voi pînă nu încetează prigoana pe care aţi dezlănţuit-o în ţară împotriva familiilor noastre ! Mergeţi şi le spuneţi aşa ! Şi dacă pînă într-o săptămînă nu primim veşti care să ne încredinţeze, nu mai îngăduim nici o împăcăciune ! Ne-om război şi vă stîrpim ! Vă stîrpim ! mai strigă el o dată ridicînd pînza de la uşa cortului, să iasă împuterniciţii pe care-i duse pînă la şanţuri, să-i apere de norod.

— Şi cînd te gîndeşti că pînă în ceasul acesta i-am fi nimicit pe toţi şi am fi mîntuit ţara ! spuse amărît Mihail Săcelean în cortul său în care găzduise pe preotul Vîlcul, pe cneazul Costa şi pe cneazul Stanciul din Şerel.

Stăteau toţi îngînduraţi, consternaţi, muţi. Nimeni nu avea încredere în împăcăciunea cu nobilii.

— Se pleacă acu pentru că se văd strînşi de puterea tuturor iobagilor uniţi şi primesc orice

condiţie, numai să-i vadă mai repede împrăştiaţi, slăbiţi ! izbucni cneazul Costa. Să-i vezi însă mîine cînd ne-om împrăştia, cînd ne-or vedea singuri şi fără apărare în faţa puterii lor cu ostaşi, şi slugi, şi intendenţi, şi călăi ! Am să mă duc eu să vorbesc cu conducătorii aceia !

— Degeaba, Costa ! oftă Mihail. Am vorbit eu şi degeaba ! Încă nu s-au copt strugurii !

Şi Onuţ iar nu pricepu despre care struguri este vorba. Se apropie de popa Vîlcul şi-l întrebă şoptit :

— Ce face Uca ?

— Uca a rămas cu Mara să ne ducă dorul !

— Mara e în Moldova ? se miră Onuţ.

— În Moldova ! A dus-o Cojocar pe ea şi pe baba Ana. Te aşteaptă, feciorașule !... Acasă, la voi, la Săcel, e jale şi pustiu ! S-a ştiut că aţi plecat încoace, au dat năvală slujitorii castelanului, au nimicit tot şi au pus foc !... La noi, la Rîuşor şi la Şerel, tot aşa !... Nu mai avem casă, feciorașule ! Pribegi !... Înţelegi ?...

Popa Vîlcul îşi ascunse în palme capul sur, cu obrajii slabi, ciolănoşi şi Onuţ rămase încremenit, cu ochii ţintă într-un ungher şi cu un nod de plîns în gît... în vreme ce Mihail se jeluia către Costa :

— Sînt atîta de dezamăgit încît mă gîndeam să-mi iau feciorul şi să plec acasă ! Acuma cînd ştiu că am rămas pe drumuri şi eu... unde să mă mai duc ? Să mai stăm, Costa, şi să mai încercăm ? Poate izbutim să pornim un iureş... să nimicim de istov...?

Cneazul Costa clătină din cap cu neîncredere.

— Ori poate mergi cu noi în Moldova, Mihaile ! şopti el mîhnit.

Gorun şi Cojocar fuseseră trimişi din tabără, iscoade. Cneazul Mihail şi cneazul Costa nu se puteau mulţumi cu ceea ce se îndurau împuterniciţii nobililor să le spună despre cele ce se petrec în tabără şi în mintea seniorilor.

— Îngăduie să mă duc şi eu ! se rugă Pall de Mihail. Eu sînt ungur şi nobilimea mai mult ungureşte vorbeşte. Am să fac treabă mai bună decît Gorun şi Cojocar ! Ce să fac eu aici, dacă bătaie nu-i ?

— Du-te ! îngădui cneazul, numai vezi să nu te cunoască ! În tabăra lor cea mare e fostul tău stăpîn : contele Csaky !

Pall încercă un zîmbet şi glasul lui urui ameninţător :

— Tocmai ! El pe mine nu mă cunoaşte, că nu s-a uitat niciodată la mine ! Dar eu aş vrea să mă uit în ochii lui măcar o dată !

Pall căută una din armurile nobililor căzuţi, o potrivi pe el, o încătărămă şi îşi puse pe cap un coif cu vizieră şi astfel gătit încălecă. În jurul lui ţăranii care-l ajutau la isprava aceasta hohoteau :

— Dacă n-am şti că eşti tu, te-am doborî cu ţăpoaiele !

— Vedeţi să nu mă doborîţi cînd m-oi întoarce ! le spuse Pall şi coborînd pe Valea Peşterei se pierdu, încolo, spre tabăra nobilimii...

De o săptămînă împuterniciţii veneau iar în fiecare zi la sfatul de împăcăciune. Şi curînd aduseră vestea că seniorii au primit toate condiţiile puse de răsculaţi. Vestea iscă mare tulburare şi bucurie. Numai în cortul cneazului Săcelean nu

era bucurie. El nu mai lua parte la sfaturile conducătorilor iobagilor.

— Trebuie să împiedecăm cu orice preţ împrăştierea ţăranilor ! hotărî Mihail către Costa. Stanciul şi popa Vîlcul şi toţi cei de faţă fură de aceeaşi părere. Numai popa clătină din cap cu neîncredere.

— Are să fie greu ! spuse el. Ţăranii vor să-şi vadă gospodăriile, familiile... să se îngrijească de hrană pentru iarna care vine... Voi aţi uitat că, iaca, intrăm în iulie şi pămîntul n-a fost lucrat anul ista ? Şi chiar aici merindea a ajuns puţină... Sînt atîtea guri...

— Oricît de greu ! strigă cneazul Costa. Atîta vreme cît sînt aici împreună, ţăranii înfăţişează o putere. Dar odată împrăştiaţi iobagii, proşti ar trebui să fie nobilii să mai respecte învoiala. Să vorbim cu ei, să-i sfătuim, să-i facem să înţeleagă... Am şi văzut pe unii pregătindu-se de drum !

— Da ! Ei nu mai aşteaptă decît ca actul de împăcare să fie întărit la conventul din Cluj-Mănăştur...

— Au şi plecat acolo ! aduse vestea Onuţ intrînd chiar atunci în cort.

— Cine a plecat ? întrebă cneazul Mihail.

— Stegarul Pavel din Voievodeni, Ioan fiul magistrului Iacob din Cluj, magistrul Toma din Sic, judeţele Vincenţiu şi încă şase conducători, Ladislau, Gal, Anton din Bogata ungurească.. peste tot, zece !

Cneazul Săcelean îşi stăpîni o mişcare de mînie. Pe dînsul nu-l întrebaseră ! Li se făcuse lehamite de mînia şi sfatul lui ! Mihail slăbise. Aproape nu mai dormea şi nu mai mînca. Noaptea, cînd se deştepta, Onuţ îl găsea cu capul sprijinit în palmă

şi cu privirile aţintite într-un colţ în care nu se vedea nimic.

— Nu dormi, tătuţă?

El făcea un gest cu mîna a lehamite şi Onuţ se întorcea pe cealaltă parte, oftînd şi lăsîndu-l singur cu gîndurile lui.

Ofta şi cneazul. El pornise în războiul acesta cu alte planuri şi nădejdi. Acuma, cînd se lovea de neînţelegerea răsculaţilor ca de un zid de nepătruns, se gîndea că-şi primejduise zădarnic viaţa şi starea pe care o avusese: cneaz pe viaţă şi cu drept de moştenire! În cazul unei împăcări, el nu se mai putea întoarce la locul şi la slujba lui! Împăcarea îi punea în primejdie viaţa lui şi celor ai lui şi iată împăcarea se făcea, stăpînii rămîneau tot stăpîni şi ei, răsculaţii, vor rămîne să le plătească stricăciunile, şi pagubele, şi cutezanţa cu care s-au sculat...

În adevăr, cei zece împuterniciţi ai iobagilor s-au dus la Cluj-Mănăştur, au sprijinit pe masa conventului pumnii lor mari şi puternici, au primit actul de împăcare întărit după lege şi s-au întors în tabără.

În toată noaptea aceea vuietul bucuros al glasurilor răsculaţilor, sfaturile în jurul focurilor pe culmile dealurilor din jurul Bobîlnei, punerile la cale şi planurile făcute pentru ziua de mîine, binecuvîntată cu noile rînduieli dintre iobagi şi stăpîni, urcară pînă la cer. Şi tot în noaptea aceea sosi în tabără Gorun aducînd o veste: Nobilii nu-şi desfac tabăra şi nici gînd nu au să se împrăştie.

— Aşteaptă să ne împrăştiem noi! strigă Mihail Săcelean în cortul conducătorilor, unde alergase cu

vestea. Să ne păstrăm puterea, oameni buni, măcar acuma! Să rămînem uniți și noi!

— S-o păstrăm, îngăduiră și conducătorii, înțelegînd însemnătatea acestei rînduieli. Dar cît?

— Cît vom putea mai mult! Nici lor nu le dă mîna să întîrzie la nesfîrșit, vorbi Mihail. Să așteptăm măcar o lună, dacă nu mai mult... ca să fim gata pentru orice împrejurare.

În adevăr, iobagii mai putură fi opriți în tabără o vreme. Micii nobili, care se alăturaseră lor, însă plecară unul cîte unul.

— Nu mai putem întîrzia! se îndreptățeau ei. Ne piere pîinea pe cîmp. Calicim! Seniorilor le dă mîna, că ei au! Noi...

Și s-au dus...

În cortul lui Mihail, Gorun, întors în tabără, povestea:

— În tabăra nobilimii e mare frămîntare. Hojma pleacă alergători în toate părțile... duc vești... porunci... cine-i știe?

— N-ai intrat în tabără?

— N-a fost chip! Am vorbit însă cu străjării lor... Numai Pall a intrat. Purta armură și chivără cu vizieră... Numai după glas l-am cunoscut, că nimeni n-are glasul lui! Are să vie și are să ne spună...

— Dacă a scăpa! se îngrijoră popa Vîlcul care părea foarte descurajat.

— Dacă nobilii hrănesc cine știe ce planuri ticăloase, le vom ști! îi încredință Mihail.

Curînd aduse vești și Cojocar.

— Nobilii pregătesc o dietă la Turda! spuse el gîfîind. Venise în galop de la Someș pînă în tabără. Au trimis vești în toate părțile să adune

pe cine trebuie, iar din tabăra lor au să se ducă la dietă, şi voievodul, şi vice-voievodul, şi popa cel mare de la Alba...

— N-ai făcut bine că nu te-ai dus şi tu pînă la Turda să vezi ce este! îl ţinu de rău Mihail.

— S-a dus Pall! M-a întîlnit, mi-a poruncit să-ţi spun să trimiţi pe Gorun la Turda şi s-a tot dus! El a fost în tabără! A cerut să vorbească voievodului şi l-au dus la voievod! A început să-i spună o minciună pe ungureşte şi a cerut să vorbească numai între patru ochi. Au rămas singuri şi a îndrugat că vine din Sătmar, că l-a trimis însăşi luminăţia sa, palatinul Hedervar, să spună voievodului că şi la Sătmar s-au sculat iobagii... Voievodul îşi scosese chivăra şi o pusese alături, că era cald... Şi cum stătea aşa, Pall, vorbind, s-a aplecat şi i-a băgat mîna în plete, a tras o dată, şi cînd luminăţia sa a boldit ochii şi a dat să răcnească, Pall i-a băgat pumnul în gură. „Să nu răcneşti, zice, că te ucid! Tu, zice, ai pus călăul să mă bată şi să-mi scoată unghiile, cu cleştele şi eu n-am răcnit! Iaca, eu nu te bat şi nu-ţi scot unghiile, dar dacă pui la cale vreo ticăloşie împotriva iobagilor, să ştii că de mîna mea nu scapi!" Şi după ce i-a spus aşa, i-a scos pumnul din gură, şi cînd l-a pălit o dată sub barbă şi-a muşcat limba luminăţia sa de i-au dat lacrimile. Iar Pall s-a aruncat pe cal şi a şters-o! L-am întrebat: „Ce faci acu cu armura asta? Te duci cu ea la Turda?" „O ţin, zice, cît mi-a trebui. Pe urmă o zvîrl, zice, într-un şanţ, că pe dedesubt am straiele mele!"... Aşa că acu Gorun să se ducă la Turda...

Şi Gorun s-a dus la Turda. Unde însă să-l afle pe Pall? Din unul, din altul, a aflat că în casa

consiliului orăşenesc urmează să se ţină dieta nobililor.

— Vor să dea peste cap înţelegerea de la Bobîlna şi să ne robească din nou! spuse Gorun cizmarului cîrpaci care tocmai îi dădea această veste, tot reparîndu-i încălţămintea cu talpa spartă.

— Asta-i dieta lor? întrebă cizmarul cu sula în mînă.

— Asta-i!

— Şi noi să ştim şi să-i lăsăm?...

Cît ai clipi, toată uliţa aceea cu oameni sărmani, cîrpaci, meşteşugari mărunţi, aflară vestea.

— Năvălim peste ei! propuse careva.

— Sîntem puţini! socoti Gorun. Ei, dacă am avea aici şi nişte ţărani cu coasele... să vedeţi ce nuntă le-am face!

Şi chiar în ziua aceea meşteşugarii au alergat către satele din jur şi clopotele bisericuţelor au început a suna a primejdie. Se umplu tîrgul de iobagi mînioşi şi puşi pe bătaie.

— Ce-i? strigară ei către cîrpaci.

— Ce să fie? strigau şi cîrpacii. Iaca-aşa şi aşa!

— Unde?

— În casa consiliului orăşenesc!

— Hai acolo!

Şi s-au dus. Gorun în fruntea ţăranilor, iar Pall, cu care se întîlnise, în fruntea sărăcimii tîrgului pe care o scociorîse şi o adunase din toate ulicioarele şi bordeiele mărginaşe. Aşteptară să sosească maimarii nobilimii şi cînd îi ştiură pe toţi adunaţi în casa aceea, năvăliră. Porţile se prăbuşiră sub topoare, paznicii fură făcuţi una cu pămîntul şi nobilii care încercară o împotrivire fură luaţi în

furci şi în ţepoaie. Ceilalţi socotiră mai cuminte să sară pe ferestre şi să dispară pe uşi dosnice. Dar, chiar aşa, puţini scăpară. Mulţimea furioasă îi urmări răcnind, doborîndu-i şi nimicindu-i. La isprava aceasta barosul potcovarilor şi sula cizmarilor şi cîrpacilor se dovediră a fi arme nepreţuite. Nu-i armură care să reziste unei lovituri de baros şi nici scut din piele de bivol prin care să nu pătrundă o sulă ascuţită şi furioasă...

Numai voievodul şi fratele reverendisimului au scăpat mai ieftin. Simţiseră din vreme şi se puseseră la adăpost. Altfel...

— Poate n-oi muri eu fără să dau ochii cu dînşii ! ameninţă Pall tot învîrtind o armă ciudată, smulsă unui nobil. Era o bilă rotundă de oţel, cît un măr mijlociu, cu colţi lungi şi foarte ascuţiţi de jur împrejur, prinsă printr-un ax de o coadă ca de bici. Era grea şi foarte lesne de mînuit. Numai una să dau cu ea — spuse el către Gorun — şi gata ! Dar tot mai bine mă împac cu bila cuptorarilor !

Aşa s-a sfîrşit dieta de la Turda.

— Să vă spună ei cum a fost, ca să vedeţi şi voi cu cine aţi făcut împăcarea ! strigă cneazul Mihail în cortul conducătorilor.

Şi Pall şi Gorun povestiră toate cum au fost şi cum săreau luminăţiile lor pe ferestre şi alergau peste şanţuri să-şi caute caii şi să fugă !

Se veseliră conducătorii de o asemenea petrecere, dar pe urmă rămaseră pe gînduri şi cu inima îndoită : parcă, în adevăr, avusese dreptate cneazul Mihail, de la începutul începutului !... „Să fim cu luare-aminte“, îşi spuseră ei şi iscoade isteţe fură trimise în grabă spre tabăra nobilimii...

Nu întîrziară mult iscoadele. Într-o săptămînă se întoarseră toate cu veşti foarte însemnate: iar era mare frămîntare în tabăra nobilimii, iar umblau alergători şi soli trimişi undeva în josul ţării şi nobili încă neştiuţi pînă atunci sosiră în tabără zuruindu-şi armele şi armurile şi rămaseră acolo. Se zicea că noii sosiţi aveau sfaturi lungi cu conducătorii taberei, după care sfaturi, alţi alergători porneau în goană în toate părţile.

— Ceea ce n-au putut pune la cale la Turda — socoti cneazul Mihail — înjgheabă acum la adăpostul taberei. Adică n-am putea noi pune mîna pe unul din aceşti noi sosiţi la sfat, să-l strîngem pînă ne-a spune tot ce ştie?

— Tocmai mă gîndeam şi eu! răspunse cneazul Costa. Numai să nu ne socoată drept călcători de învoială şi de aici să rupă împăcarea.

— Poate că atîta aşteaptă! bănui Mihail.

— Dar dacă am prinde unul fără să ne simtă cei din tabără şi să nu ne mai ştie nimeni? întrebă Pall, aflat de faţă.

— Cu oleacă de chibzuială, se poate! Eu zic să mergem la faţa locului şi să hotărîm acolo...

Numai popa Vîlcul rămase în tabără. Cneazul Mihail, cneazul Costa, cneazul Stanciul, Pall, Gorun, şi Cojocar, şi Onuţ încălecară şi coborîră prin Valea Peşterei. Gorun şi Onuţ îşi luaseră arcul şi tolba.

— Cine ştie la ce pot fi bune! socotise Gorun.

Pe malul Someşului se opriră. Dincolo începea tabăra nobilimii. Trecură pe pod umblător şi pri-

viră îndelung. Din valea rîului povîrnişul urca lin, cuprinzînd măguri şi dealuri pînă departe.

— Pînă unde ? întrebă Mihail. Să-i facem un ocol ca să ne dăm seama ! şi porniră la pas.

— Pînă la Căpîlna ! lămuri Pall. Iată dealul de colo îi zice Căpîlniţa. În spatele lui se află tîrguşorul. Colea, pe podişul din stînga căruia îi zice Podul Curţii, s-au statornicit luminăţia sa voievodul, şi vice-voievodul, şi reverendisimul. Iaca acolo trei corturi vinete. Ale lor sînt ! Am fost eu de am vorbit cu luminăţia sa şi atîta de tare ce i-a plăcut, încît ajunsesem dincolo de apă şi el încă nu ieșise să mă petreacă !

Ceilalţi rîseră.

— Bine, dar văd străjări în jurul cortului ! se miră Mihail. Nu te-au simţit ?

— Ce puteau să-mi facă ? rîse Pall. Aveam pe mine armură şi arme de nobil şi purtam chivără cu vizieră ! Eram de-ai lor ! Iată mai încolo dealul Delniţelor şi alte corturi şi pe urmă povîrnişul cela care se cheamă Coasta Măzărichii. Acolo stau străjării şi ostașii de rînd. Pe urmă aşezările acele de corturi albe sînt locuite numai de nobili : Poieniţa, Dealul Malului şi în stînga, ocolind încoace, vine Valea Rea, Vîrful Rodului, Ponoarele şi Coasta Florii. Toate la un loc, vra să zică, alcătuiesc tabăra luminăţiilor lor nobilii ! Podul pe care am trecut noi se cheamă că nu cade chiar în tabăra lor... de aceea eu zic că tot la pod să aşteptăm ! Podul acela umblă hojma încoace şi încolo... altă trecere nici nu-i ! Este podar, dar parcă ce, eu nu pot să fiu podar ? Stau frumuşel în bordei, aştept să-mi

pice un iepure, îl las să se suie pe pod, îl trec dincolo şi acolo îi pun mîna în gît !

— Şi dacă se află că noi, din tabăra iobagilor...

— Şi dacă se află, ce ? Doar n-are să răspundă toată suflarea ţărănească pentru podarul luminăţiilor lor !

— Haidem ! hotărî cneazul Costa întorcînd calul şi pornind spre rîu. Pall îl ajunse din urmă.

— Lasă-mă pe mine ! se rugă el. Eu îl cunosc pe podar şi am mai vorbit cu dînsul... În dreptul podului Pall descălecă şi intră în bordei.

Mult mai tîrziu Onuţ îşi aducea aminte că niciodată nu s-a ştiut ce a făcut Pall în bordeiul podarului, ci numai că peste o vreme a ieşit singur, liniştit, a cercetat prăjina bacului, şi pe urmă s-a aşezat pe o buturugă şi a prins a aştepta muşterii, ca orice podar cumsecade.

— Descălecaţi ! spuse el către ceilalţi. Este loc pe bac şi pentru domniile voastre şi pentru cai şi pentru cel pe care-l aşteptăm...

— Nu, se împotrivi Mihail. O ceată atît de mare ar putea lesne stîrni bănuieli pe Podul Curţii.

— Bine ! îngădui Pall. Atunci să meargă cu mine numai Gorun, ca să ţină calul luminăţiei sale pe care-l văd că vine !...

În adevăr, dinspre Podul Curţii cobora pe cărare un călăreţ strălucit, urmat de un ostaş de rînd. Îi scînteiau la soare armura, şi zaua calului, şi chivăra a cărei vizieră fusese ridicată lăsînd descoperită faţa tînără şi palidă a cavalerului.

— Onuţ, feciorașule, şopti Pall, ostaşul acela ne strică toate socotelile. Scoate arcul, dă-te după bordei şi cînd a fi să pună piciorul pe bac, păleşte-l. Ştiu că păleşti straşnic !

Onuţ şovăi.

— Unde să-l pălesc? întrebă el.

— Unde vrei! zîmbi Pall, numai să nu mai poată merge nici pe jos, nici călare!

Onuţ trecu în spatele bordeiului şi se pregăti.

Cavalerul păşi măreţ către bac. Pall se plecă pînă la pămînt în faţa lui şi Gorun alergă şi prinse calul de căpăstru.

— Ar fi bine ca luminăţia ta să descalece! vorbi Pall ungureşte. Calul poate să se sperie şi apa-i adîncă!...

Fără şovăire, călăreţul descălecă şi pintenii lui de argint zuruiră pe pod. Pall puse mîna pe prăjină. Gorun trase calul după el şi în urma lui păşi şi ostaşul, trăgîndu-şi calul de dîrlogi. Onuţ îşi potrivi săgeata. Spatele lat şi fără platoşă al ostaşului înfăţişa o ţintă uşoară. Onuţ însă plecă arcul, ochi lung şi dădu drumul săgeţii. Ostaşul căzu în genunchi şi săgeata tremură în pulpa piciorului lui.

— Na! O săgeată rătăcită! se miră Pall.

Cavalerul se întoarse, îşi privi însoţitorul şi întrebă necăjit:

— Ce să fac acum cu tine?

— Poate să rămînă la mine în bordei! se grăbi Pall. Îl tămăduiesc eu!

Cavalerul întoarse spatele dispreţuitor, ostaşul rănit fu tras jos de pe bac şi bacul porni. Din spatele bordeiului ceilalţi priveau cu sufletul la gură, privind mereu şi cu grijă spre tabără. Bacul pluti liniştit şi cînd ajunse dincolo, Gorun ţinu calul, iar Pall ţinu scara ca luminăţia sa să încalece...

Decît că piciorul călărețului, în loc să nimerească în scară, nimeri în palma lui Pall, palmă care se închise, trase cu putere și luminăția sa se pomeni în patru labe, nepricepînd ce i se întîmplă. Abia cînd Pall îl încălecă, îl strînse între genunchi și îl mîna așa, în patru labe, pînă după o tufă de răchită, începu a pricepe.

Cînd săriră și ceilalți, fiind aduși de Gorun cu bacul, Pall era tot călare.

— Legați-l ! spuse el cu glasul acela nemaipomenit de jos și fără răsunet. Să-l ducem undeva, pentru că aici poate trece lume și ne stingherește...

Îl duseră în lunca Someșului, departe, și descălecară.

— Îl prăjim ? întrebă Pall pe ungurește.

Ceilalți îl priviră nedumeriți.

— Știți, urmă Pall, straiul ista de fier se poate înfierbînta pînă se face roșu și atunci cel închis în el se prăjește... dacă are cap însă să spună înainte tot ce știe, scapă numai cu oleacă de căldură.

— Să-l prăjim ! hotărî cneazul Costa pentru toți.

Făcură focul. Un foc uriaș în care toți se aflară datori să arunce cîte un braț de vreascuri. Legat și trîntit pe o coastă, călărețul îi privea înspăimîntat.

— Ce vreți de la mine ? izbucni el pe ungurește.

— Să ne spui ce treabă ai avut în tabără și ce se petrece acolo ! răspunse Pall.

O clipă prinsul tăcu. Apoi întrebă iar :

— Cine sînteți ?

— Sîntem oameni străini! răspunse Pall, privind la ceilalţi. Venim din Sătmar şi din Nir unde am făcut o răscoală a noastră şi ne-a trimis judele Martin. Zice: „Duceţi-vă în jos, daţi peste tabăra iobagilor de acolo şi întrebaţi-i ce este cu împăcarea pe care au făcut-o cu nobilimea?“ Şi noi am venit, am dat peste tabăra de la Podul Curţii şi am voit să intrăm. Dar ne-au luat paznicii la goană. Dacă am văzut aşa, am aşteptat, ne-ai picat domnia ta, şi...

— Aţi nimerit în tabăra nobililor! izbucni prinsul. Tabăra iobagilor e către apus, pe muntele Bobîlna!

— Ia te uită! se minună Pall, parcă nevenindu-i să creadă. A nobililor! De aceea ieşeai domnia ta de acolo!

— De aceea! răspunse călăreţul parcă bucuros că aflase pricina încurcăturii.

— Aşaaa! răsuflă Pall. Apoi atunci, poate ni-i spune ce căutai domnia ta acolo şi unde te duceai?

— Eu sînt credinciosul comitelui celor şapte scaune săseşti, răspunse mai curajos prinsul, am fost aici în tabăra contelui Csaky cu comitele, care fusese chemat la sfat împreună cu comiţii scaunelor secuieşti şi acum mă duceam acasă!...

La auzul acestei destăinuiri, cneazul Mihail, cneazul Costa şi cneazul Stanciul se priviră cu înţeles şi înălţară capetele. Mihail făcu semn lui Pall şi întrebă el:

— Comitele saşilor şi comiţii secuilor, spui? Ce fel de sfat cu voievodul? Au luat şi ei parte la luptele de pînă acum?

— Numai comiţii secuilor au luat parte. Saşii n-au luptat pînă acuma şi nici n-au trimis ajutor aici.

— Şi s-au trezit abia acuma, cînd lupta s-a terminat ?

— Nu s-a terminat ! Abia începe !... răspunse repede tînărul, dar tăcu brusc şi îşi plecă ochii.

O clipă Pall privi chipurile îngrijorate ale celorlalţi şi înţelese că aici stă greutatea tainei pe care o ducea prinsul. Vru să întrebe şi el, dar Mihail i-o luă înainte :

— Cum „abia începe“ ? Noi auzisem că s-a isprăvit ! Au făcut pace şi au iscălit învoială... şi tocmai de aceea am venit !... Vra să zică domnia ta spui că începe din nou războiul ?

Neliniştit, prinsul se zvîrcoli în legăturile lui şi tăcu cu încăpăţînare.

— Să mai punem pe foc ! strigă Pall cu glas de poruncă. Nu vedeţi că luminăţiei sale i-i frig ? Să-l încălzim oleacă ! Şi apucîndu-l de un picior, îl trase mai lîngă foc.

— Spun ! răcni prinsul.

— No, păi spune ! se necăji Pall. Cum adică abia începe ? Ce începe ?

— Voievodul cu comitele sas şi cu comiţii secuilor au făcut o învoială... să se sprijine ca fraţii împotriva oricărui duşman răzvrătitor de ţară... adică...

— Adică împotriva iobagilor ! tună Mihail.

— Şi împotriva iobagilor !...

— Cu oaste ?

— Cu oaste ! Comitele să aducă oaste săsească, ceilalţi oaste secuiască şi voievodul oastea lui...

— Așaaa ! răsuflă din adînc Mihail. Și... cînd ?

— De îndată ! Eu tocmai plecam să duc porunci !

Încremeniți, ceilalți tăceau cu chipurile întunecate, cu ochii crunți.

— Gorun — vorbi parcă trudit Mihail — du-te și adu aici pe Pavel stegarul. Să audă cu urechile lui. Altfel te pomenești că nu mă crede !

CAPITOLUL VIII

1

Tîrziu, cînd credinciosul comitelui sas repetă şi în faţa lui Pavel destăinuirile lui, porniră spre tabără toţi, afară de Pall care rămase să-şi ducă prinsul acolo de unde-l luase.

L-a dus şi s-a înapoiat şi el în tabără peste vreo două ceasuri.

— L-am dus degeaba ! se jălui el către ceilalţi.

— De ce degeaba ? vru să ştie Mihail.

— A vrut numaidecît să stea călare pe bac...

— Şi ?

— Şi calul s-a speriat şi l-a trîntit în apă !

— Şi ?

— Şi cine să scoată din apă atîta greutate ? Că doar era numai fier !... Am adus calul, că tot n-aveam eu şa !

Mihail îl privi adînc. Pall privi în altă parte şi faptul acesta n-a mai avut alte urmări pentru că afară tabăra fierbea. Oamenii păreau prinşi de un vînt de nebunie. Strigau toţi odată, înălţau braţe furioase în aer şi se zbuciumau fără hodină.

— Doar au fost sfătuiţi să nu înceteze lupta ! strigau. Să nu facă învoiala ! De ce au făcut-o ? Dacă mai luptam o zi, îi nimiceam pe toţi şi acum eram acasă !

— Îi auzi? vorbi Gorun către Onuţ. Iar dăunăzi, cînd a fost vorba de învoială, numai nu cîntau de bucurie!

Aşa era cum spunea Gorun, dar acum răsculaţii se dovedeau a fi foarte mînioşi împotriva căpitanilor lor. În aceeaşi noapte îi înlăturară deci şi puseră în locul lor pe Mihail Romînul din Vireag, pe Anton cel Mare din Buda, pe Toma cel Mare din Sic, pe Gal din Chendru şi pe Ioan, magistrul din Cluj.

Cneazul Mihail clătină din cap mîhnit. Nu avea încredere nici într-aceştia...

Cu toate acestea, îndată ce fură aleşi, noii căpitani se puseră pe treabă. Alergători călări porniră în toate părţile, către anume oameni cu anume porunci şi curînd noi focuri se aprinseră pe culmi, din ce în ce mai multe, din ce în ce mai vii, şi în tabără începură să curgă alţi iobagi cu coasele, oticele, topoarele şi furcile pe umăr, alţi meşteşugari înarmaţi cu ciocane şi baroase, alţi tăietori de sare şi cocători de stînci cu căngi, cu furci de fier, cu ţăpoaie de lemn, cu junghere şi săbii, arce şi arme „domneşti" aduse din castelele şi curţile care le stătuseră în cale şi care acuma ardeau pe toate dealurile, întunecînd lumea cu fum şi improşcînd cerul cu snopi de scîntei. Şi mai venea în tabără sărăcime săsească şi secuiască sătulă de binefacerile comiţilor ei. Şi — ceea ce încă nu se făcuse pînă acum — ţăranii începură să înveţe a lupta. Nu doar că nu s-ar fi priceput şi pînă acu, dar noii căpitani socoteau că o învăţătură pentru mai mult folos şi rînduială n-ar avea ce să strice! De aceea nu se mai mulţumeau să ştie cum se taie chişiţa la cai şi cum se izbeşte pe

urmă cu toporul. Aceasta era o știință bună de la adăpostul de căruțe, dar acum căpitanii se gîndeau să atace ei tabăra nobililor ! Puseră deci să încalece pe caii lor armurile care le rămăseseră din lupta cea mare de pe dealul Bobîlnei și le legară puternic. Goniră apoi caii cu bicele și învățară cum era mai bine să atace armura, s-o împingă jos de pe cal și s-o dărîme cu toporul. Se înțelege că nici tactica tăierii chișițelor ori a spintecării cailor nu era de lepădat, dar cînd nu stai la adăpost sub căruță, și se repede calul la tine, e greu să-i stai împotrivă tu, cu coasa ! Călărețul cu armură are suliță lungă și lance de oțel, ori sabie lungă cu două tăișuri și năpîrcă de plumb cu coadă lungă... Și dacă stai tu să i te împotrivești de jos cu coasa, ori să-l iei în coarne pe călăreț, dă peste tine calul ! De aceea atacul trebuie să-l dai numai din lături ! Se dovediră a fi de mare folos cuptorarii cei cu cange. Căngile lor erau niște tije lungi și subțiri, negre de cărbunii și funinginile răscolite în fundul cuptoarelor. Cuptorarii le mînuiau fulgerător. Le repezeau în sus, le aplecau apucînd armura de apărătoarea gîtului și se opinteau. Și cît ai clipi armura era la pămînt. Atunci trebuia să se ațină un ajutor cu toporul. Cîteodată armura se răsturna pieziș și piciorul ei rămînea în scară. Atunci începea un fel de luptă între cel cu cangea și cal, pînă cînd armura ruptă cădea la pămînt cu vuiet. Mare căutare la această învățătură aveau herghelegiii de la hergheliile luminăției sale vicevoievodul Lorand Lepeș și ale fratelui său reverendisimul, și care veniseră în tabără cu arcanele cu care își făceau slujba lor prinzînd și domolind

din fugă armăsarii sperioşi şi nărăvaşi. Herghelegiii aceştia lăsau să le treacă pe dinainte calul cu o armură goală pusă călare şi aruncau în urma lui arcanul. O clipă, ori o frîntură de clipă, funia plutea în aer ca un şarpe negru deasupra călărețului, apoi cădea înfăşurîndu-l şi smulgîndu-l de pe cal. Erau mulți care ar fi vrut să învețe meşteşugul acesta, dar pentru o asemenea armă este nevoie de anume funie şi alte asemeni funii nu se aflau în tabără. Mihail Romînul din Vireag căută şi găsi şi alte mijloace de luptă. Astfel află căruțele cu puşti aduse de către meşteşugarii de la Gherla o dată cu arcele, arbaletele şi săgețile rămase pînă atunci nefolosite. Țăranii îşi împărțiră arcele şi arbaletele, iar meşteşugarii luară puştile, ceaunele cu alice şi iarbă de puşcă. Dar aceasta din urmă se dovedi a fi o treabă grea şi zăbavnică. Puştile trebuiau încărcate prin țeavă cu o anume vargă, după care urma să ținteşti şi s-o aprinzi cu un fitil şi cu o cremene. Numai că ținta nu aşteaptă pînă să aprinzi tu fitilul. De aceea meşteşugarii le părăsiră şi căutară să învețe mînuirea arbaletelor. Nici săgeata nu putea aduce mare pagubă unor duşmani îmbrăcați în fier, dar împotriva ostaşilor de rînd, care nu aveau platoşe, săgeata era binecuvîntată. De mare folos se dovediră a fi însă cocătorii, cei care îşi prinseseră cu lanț o bilă de fier în vîrful unei prăjini zdravene. Acestora nimic nu le putea sta împotrivă. Iar cei care purtau furci de fier începură să le ascută colții şi să se deprindă cu mînuirea lor din toate părțile. Şi tot atunci ieşiră învățăcei la o armă încă neîntrebuințată în luptele țăranilor : sabia. La această învățătură cneazul Mihail, cneazul Costa şi Stan-

ciul, Onuţ şi Gorun trebuiră să muncească din greu. Din zori şi pînă noaptea tîrziu, „şcolarii“ se rînduiau cu schimbul în faţa lor şi se arătau neobosiţi. Mişcare cu mişcare, atac cu atac, apărare cu apărare, erau arătate o dată şi încă o dată şi mereu, la cîte zece inşi odată înşiraţi în faţa unui singur meşter. Iar răbdarea meşterilor era pusă la grea încercare, pentru că elevii înţelegeau unul mai mult, altul mai puţin şi se mişcau care şi cum putea. Şi, totuşi, cu mare bunăvoinţă şi îngăduinţă, învăţătura sporea. Noaptea „meşterii“ răsuflau obosiţi, iar Onuţ cădea frînt şi adormea fără să mai mănînce.

În vremea aceasta iscoade iscusite cercetau zilnic mişcările nobililor şi aduceau veşti. Întreaga lor tabără se muta acum de pe malul Someşului, departe, în jurul unui sat aşezat cale de o zi, cu calul, către răsărit-miazăzi. Satul se numea Apatiu şi arăta a fi bogat şi întins, cu livezi, cu vii, cu dîmburi, şi măguri, şi pădure adîncă, într-o lature. O săptămînă a muncit oastea nobilimii să se mute cu toate ale ei, de la Podul Curţii şi Căpîlna la Apatiu.

— Vor să ne tragă în cîmp deschis ! vorbi Mihail Romînul către cneazul Săcelean pe care-l poftea acuma cu mare cinste la sfat zilnic.

— Desigur. Şi acuma sînt mai tari decît la început. Dacă aş fi fost ascultat atunci...

— Ce-a fost, s-a isprăvit ! vorbi paşnic Mihail Romînul. Să fim mai înţelegători măcar de acum înainte !

— Cînd pornim ?

— Să rînduim sutaşi peste fiecare fel de armă în parte, să-i învăţăm ce au de făcut şi să pornim.

Aşa făcură. Răsculaţii fură grupaţi în cete şi fiecare ceată îşi căpătă căpitanul dăscălit cu răbdare pentru toate împrejurările în care s-ar fi putut afla. Iar ostaşii lor fură sfătuiţi cum să asculte de porunci şi cum să le împlinească fără murmur şi cu deplină ascultare...

Iar cînd toate fură gata, steagul cel alb cu corb negru fu smuls din faţa cortului conducătorilor, corturile fură strînse şi încărcate în căruţe, caii înhămaţi şi cetele rînduite fiecare sub ochiul căpitanului de ceată sau sutaşului cuvenit. Intraseră în această tabără şiraguri de oameni fără rînduială şi fără cunoaştere a faptelor ce se aşteptau de la ei şi acum, la sfîrşitul lui septembrie a anului una mie patru sute treizeci şi şapte, ieşea de acolo aproape o oaste regulată...

2

Cînd li se aduse vestea că răsculaţii de la Bobîlna s-au adăpostit în pădurea de lîngă tabăra lor fără să-şi mai alcătuiască tabără de care întărită, nobilii adunaţi la Apatiu se bucurară şi rîseră. Nici nu se putea o mai bună capcană. Nobilii aveau acuma oaste destulă să înconjoare pădurea şi să pătrundă în ea sfărîmînd pas cu pas împotrivirea ţăranilor.

Şi conducătorii ţăranilor se bucurară cînd văzură pe nobili pornind ca două braţe de cleşte să înconjoare pădurea. Se bucurară şi îi lăsară să-şi facă voia fără să se împotrivească. Pe urmă, oastea îmbrăcată în fier a nobilimii şi oastea de rînd

pătrunseră între copaci din toate părțile deodată, să strîngă cercul. Abia atunci, și cu mare fereală, o altă oaste țărănească, coborînd pe Valea Viilor, porni să înconjoare pădurea cu tot ce se afla în ea, și nobili, și țărani, și abia atunci bătălia începu.

De sus, din frunzișul copacilor, o negură de săgeți se abătu asupra ostașilor de rînd care nu aveau platoșe și zale și care fuseseră mînați înainte, să deschidă drumul, și le frînse avîntul și rînduiala înaintării. Conducători călări, îmbrăcați în armuri, strigau la ei să le dea curaj și-i amenințau cu buzduganul și cu sulița. Dar de pe crengile de jos cocătorii își învîrteau ghiulelele de fier prinse cu lanț și izbeau. Chiverele acelor conducători curajoși pocneau turtindu-se și coborînd peste ochii lor, iar ei, năuci și orbi, porneau să-și învîrtă calul în neștire pînă cînd o nouă lovitură îi dobora la pămînt. Împotrivirea țăranilor se dovedea a fi atîta de înverșunată, încît oastea de rînd, împuținată de săgeți și năucită de avîntul iobagilor, socoti că i-ar fi mai cu priință să dea îndărăt și să iasă la lumină. Și chiar începu o asemenea mișcare cînd în ajutorul lor năvăli oastea nobililor cu zuruit măreț de arme, și armuri, și scuturi, și pădurea răsună pînă în adîncuri. Astfel, mai prinzînd curaj, ostașii de rînd porniră din nou să înainteze sub ploaia de săgeți, în vreme ce parcă toți copacii prinseră suflet. Căngi subțiri și negre, aproape nevăzute în umbra pădurii, coborau de undeva, apucau de apărătoarea gîtului un viteaz călare, îl țineau o clipă spînzurat în aer și-i dădeau drumul să se prăbușească la pămînt cu zuruit năprasnic de fierărie. Lănci făcute din coase coborau din înălțimi, se strecurau ca șerpii sub gulerul armurilor și se

înfigeau cu sete în grumazul luptătorilor. Brațe zdravene se înclinau dintre crengile de jos și ciocane cu coadă lungă, ori baroase înfiorătoare se abăteau cu vuiet turtind, sfîrtecînd platoșe, chivere, capete și trupuri. Funii negre coborau din întunecimea frunzelor, pluteau o frîntură de clipă deasupra călăreților și se lăsau fără veste să-i cuprindă, să-i smulgă din șa și să-i lase spînzurați la îndemîna celor cu ciocane, cu ghiulele legate cu lanț, cu baltage, cu topoare... Furci largi ieșeau din umbră, apucau între coarne trupurile împlătoșate și le împingeau jos, lăsîndu-le tîrîte cu piciorul în scară și călcate de copitele cailor care dădeau peste ele.

— Înapoi ! răcneau nobilii înspăimîntați, întorcîndu-și caii și lovind cu săbiile în chiar ostașii lor de rînd, care, pedeștri fiind, le împiedicau fuga.

— Înapoi ! strigau comandirii, învîrtindu-și buzduganele și zorind spre marginea pădurii, unde socoteau să-și scape viața.

— Pe ei, măi ! Acu ! strigară și țăranii, coborînd din copaci și năvălind cu toată puterea asupra fugarilor.

Și pîrîitul loviturilor crescu și urcă vijelios către bolțile de frunze. Urlau țăranii și izbeau cu sete, cu puteri fără margini, fără milă, fără pauză, fără îndurare. Urlau nobilii cu groază și cu deznădejde, și se apărau ca fiarele încolțite cu cele din urmă puteri. Împungeau cu sulița, izbeau cu buzduganul, tăiau cu sabia, crăpau cu halebarda, străpungeau cu boldul subțire al șișurilor oțelite, hăcuiau cu securea... Mureau țăranii mai izbind, cu scrîșnet, o ultimă lovitură, înainte de a închide ochii pentru totdeauna și alții le luau locul în luptă.

Astfel bătălia se mută din nou către marginile pădurii, unde însă oastea nobilimii, pusă pe fugă, se pomeni în fața oștirii coborîtă pe Valea Viilor. Strigătul de deznădejde scos de nobili fu înăbușit de strigătul de biruință al puterii țărănești și bătaia urmă cu aceeași înverșunare și cu tot mai mulți sorți de izbîndă pentru iobagi.

Îngenuncherea oștirii nobililor însă fu văzută din tabăra acestora și curînd o nouă oaste, cuprinzînd cele din urmă puteri ale lor, fu repezită spre pădure, în goana cailor îmbrăcați în zale.

— Acu e vremea ! ridică brațul cneazul Săcelean, strigînd către Mihail Romînul cu care se afla într-o latură din marginea pădurii de către sat.

— Acu ! strigă și Mihai Romînul, iar Anton cel Mare din Buda, aflat și el pe același loc de cercetare și conducere, înălță cît putu flamura țărănească, cu corbul zugrăvit pe pînza vînătă, și o flutură puternic în aer. Un chiot uriaș îi răspunse și de după Deal, de după Poduri, de după Grădini, năvăliră răsculații ascunși acolo încă de cu noapte din grija și înțelepciunea conducătorilor... Acu bătălia deveni generală. Vuietele ei se urcau pînă la cer. Pădurea duduia, văzduhul clocotea, speriate din culcușurile lor animalele pădurii alergau pe cîmp căutînd adăposturi mai liniștite și păserile zburau țipînd înspăimîntate spre alte locuri. Luptau țăranii cu înverșunare și cu dispreț de moarte, luptau nobilii pe viață și pe moarte, și cîmpul de luptă se umplea de trupurile celor căzuți din amîndouă părțile.

Soarele trecuse de crucea amiezii și bătălia urma cu aceeași putere, numai oastea nobilimii părea a slăbi din nou. Atunci conducătorii din tabăra lor

socotiră să trimită în luptă şi pe cei din urmă ostaşi, pe cei păstraţi pentru straja lor personală şi pentru cea mai grea şi primejdioasă clipă. Păşiră deci străjării aceia falnici, cutremurînd văzduhul cu vuietul armelor şi tropotul cailor, socotind să îngheţe inima iobagilor numai cu înfăţişarea şi străşnicia lor.

Dar tot în minutul acela, din latura pădurii de către sat, Anton cel Mare din Buda îşi înălţă flamura cu corb negru şi de la Cruce, de pe Rîtu Popii şi de pe Rîtu de Sus, năvăliră şi cei din urmă iobagi, ţinuţi acolo pentru ultima şi cea mai grea nevoie. Şi o dată cu ei intrară în bătaie şi conducătorii, strigînd îndemnuri pentru alţii şi izbind cu mîna lor acolo unde nevoia era mai aprigă.

Cu sabia în dreapta şi cu buzduganul în stînga, cneazul Săcelean, omul cel domol, cel înţelept, cel paşnic, se schimbase într-un vîrtej ale cărui puteri arătau a fi fără margini. Sabia lui lungă cu două tăişuri străpungea scuturi, cunoştea locurile vulnerabile ale armurilor, străbătea prin ele, căuta încheieturile umerarelor, braţarelor, genuncherelor, apărătorilor de gît, obrazele slobode şi lovea fulgerător. Sabia lui lua ochii duşmanului şi ameninţa din toate părţile dintr-o dată.

— Pe ei ! Pe ei ! striga el cu glasul puternic care răsunase în dieta de la Pojony, făcînd să tremure inimile nobilimii acolo, după cum tremurau aici, auzindu-l.

— Pe ei ! Pe ei ! repetau iobagii, şi avîntul lor părea că nu mai are margini.

La stînga cneazului Săcelean, Pall învîrtea o tînjală găsită nici el nu ştia unde, o repezea cu puterea lui uriaşă şi dărîma cîte trei duşmani din-

tr-o dată. În fața lui se prăbușeau cai și călăreți ca secerați fără veste și peste trupurile lor zdrobite tînjala vîjîia din nou, doborînd tot ce întîlnea în drumul ei.

La dreapta, Gorun mînuia o furcă de fier cu atîta furie și o înfigea cu atîta putere, încît trebuia s-o smulgă ca s-o poată scoate din trupul dușmanului lovit. Iar la spatele lor, Onuț înarmat numai cu arcul, ochea numai chipurile nobililor care purtau chivără fără vizieră, și cînd cei loviți se răsturnau de pe cai, fără viață, săgețile lui, fără greș, rămîneau înfipte și tremurînd încă în orbitele sau obrajii lor.

Tot izbind mereu, Gorun îi ținea seama :

— A-ha ! spunea el, iată feciorașul nostru ! Nu mai ochește în pulpă și nu-și mai acopere ochii cu palma să nu vadă cum mor dușmanii ! S-a oțelit și el !

Lîngă ei, Mihail Romînul din Vireag și Anton cel Mare din Buda răcneau cît puteau : „Pe ei ! Pe ei !“ ca glasurile să le fie auzite de iobagi și luptau și ei lovind cu amîndouă mîinile, înaintînd pas cu pas. Ca un leu răcnea cneazul Costa din Rîușor, răsucind cu ambele mîini o sabie lungă și grea cu două tăișuri, alături de cneazul Stanciul din Șerel care-și învîrtea baltagul cu o iuțeală vijelioasă și de cîte ori lovea făcea : „hn !“ ca tăietorii de copaci în pădure. Lîngă el, Cojocar, mînuind o furcă rămasă cu un singur colț lung și ascuțit, o înfigea furios în oameni și cai fără alegere... Gemea văzduhul cutremurat de răcnete și gemete, gemea pădurea de vaietele celor căzuți și de ecourile lor, gemeau luptătorii înfrînți și răsturnați, închizînd ochii după o ultimă zvîrcolire, pentru că

toate rănile lor erau adînci şi mortale... Lupta ajunsese de o putere şi de o lipsă de cruţare fără seamăn...

Şi vremea trecea fără să se gîndească nimeni la odihnă, şi soarele cobora încet, încet... în pădure umbrele începură a învălui oameni, şi copaci, şi zbucium. Vlăguiţi, luptătorii îşi lăsau în jos braţele amorţite şi sfîrşiţi de osteneală se rezemau o clipă de trunchiuri. Oastea nobililor, rămasă la mai puţin de jumătate, se desprinse cu mare greutate şi ieşi la aer liber. Semne tari o chemau la odihnă şi adăpost în tabără. Iobagii o lăsară să se depărteze fără s-o urmărească. Nu mai puteau nici ei. Erau truditi, sfîrşiţi şi nu mîncaseră nimic toată ziua. Ici, colo se aprinseră focuri sărace. Unii îşi căutară merindea în traistă. Cei mai mulţi adormiră trîntiţi pe o coastă, cu arma în mînă, aşa cum se aflau...

Conducătorii hotărîră străji pentru noapte şi făcură înconjurul taberei lor. Stătură îndelung pe o măgură, privind în tabăra vrăjmaşă. Acolo nu se vedeau nici focuri, nici mişcare de oameni. Numai deasupra ardea luna şi se aprinseseră stelele în adîncuri. Cobora de sus o lumină albastră, străvezie, ca în vis. Dincolo de tabăra nobilimii, caii lăsaţi slobozi şi cu tare puţină strajă păşteau urcînd încet dîmburile de către miazănoapte. Sub lumina lunii părea că înseşi acele dîmburi şi acele depărtări se mişcau încet, la deal. Cneazul Săcelean întinse braţul într-acolo :

— Zece oameni cu harapnice îi gonesc şi-i risipesc de umplu coclaurii cu ei ! spuse el. Şi nobilimea împlătoşată nu face doi bani fără cai. Greoi şi stingheriţi de armuri cum arată cînd sînt pe jos, abia se mişcă. În două ceasuri, cu toporaşii, cu ţă-

poierii, cu căngierii şi ciocănarii noştri îi facem una cu pămîntul !

Mihail Romînul din Vireag clătină din cap cu neîncredere şi se întoarse către tabăra ţărănească.

— Uite toporaşii, şi ţăpoierii, şi căngierii, şi ceilalţi ! spuse el arătînd către trupurile adormite, ca moarte. Cu cine ?

— Îi scol eu ! se înflăcără cneazul. Aşa cum îi vezi, într-o frîntură de ceas îi pun pe picioare şi-i pornesc !...

— Cneaz Mihaile, vorbi gros Anton cel Mare din Buda, te bizui pe puţinătatea oştirii vrăjmaşe ? Că adică a pierdut multă omenire ? Dar morţii noştri i-ai numărat, cneaz Mihaile ? Am vrut să-i număr eu şi m-am lăsat păgubaş. Să mulţumim lui Dumnezeu că duşmanul a încetat lupta singur şi s-a tras înapoi !

— S-a tras înapoi pentru că s-a simţit slab, şi covîrşit, şi biruit. Mîine însă, odihnit, are să fie de două ori mai tare decît noi, dacă noi am pierdut atîţia oameni precum spui.

— Mîine vor fi şi ai noştri mai odihniţi ! Dacă ne-or ataca, ne-om apăra, iar dacă s-or socoti mai slabi, or veni să stăm de vorbă.

Obrazul cneazului Săcelean se înroşi.

— Iar să stăm de vorbă ? Cu cine să stăm de vorbă ? Cu ticăloşii pe care i-am crezut la Bobîlna şi şi-au bătut joc de învoială, de jurămînt şi de încrederea noastră ? Tot n-aţi înţeles că ei nu stau de vorbă decît ca să cîştige timp, să se întărească şi să ne îngenuncheze ? Dar şi un copil ar fi înţeles pînă acum că ei ne duc de nas. Dacă era vorba de altă împăciuire, mai bine nu începeam lupta de azi şi nu omoram atîta iobăgime degeaba !

— Degeaba ?

— Degeaba, măi oameni buni ! Cum nu înțelegeți voi că cu nobilimea nu se poate face nici un fel de învoială ? Noi vrem să nu-i plătim dijme, adică să-i micșorăm avuția care este puterea ei. Și voi socotiți că ea are să primească bucuroasă să sărăcească de hatîrul nostru ? Are să iscălească orice învoieli om vrea noi, ca să-și facă vreme să se întărească, să capete ajutor de la sași, de la secui, de la însuși craiul, pînă ne-or pune la pămînt ! Asta vor, nu înțelegere cinstită ! Nu sînt cinstiți, măi oameni buni ! Aici stau de vorbă și iscălesc și acasă bat război cu muierile și cu copiii și ne dărîmă bordeiele și le dau foc !

— Tocmai de aceea e bine să crutăm țărănimea pe cît putem ! se încăpățînă Anton cel Mare. Să avem cu cine face față unor atacuri viitoare. Cîtă vreme ne mai rămîne o putere cu care măcar să ne apărăm, tot mai întrezărim o nădejde. Altfel ce ? Să ne cheltuim toate puterile și să plecăm acasă ? Ce să găsim acasă ? Cneaz Mihaile, eu zic să așteptăm pînă mîine dimineață să vedem ce au de gînd... Or vrea să stăm de vorbă, om sta, n-or vrea ? Om da atunci un iureș pînă la nimicirea de istov.

— Niciodată n-o să mai aflăm o clipă ca asta ! clătină din cap cneazul Mihail. Le luăm caii, îi lăsăm pe jos și cădem asupra lor fără veste, acu, cînd dorm ! Pînă în ziuă, praf se alege din oastea și puterea lor ! Și pentru că cei doi conducători ai iobagilor clătinau din cap neîncrezători, cneazul Săcelean urmă : Nu vreți ! Bine ! Dar caii tot îi putem goni pe coclauri, ca măcar puterea calului să le-o luăm ! Asta nu cere nici război, nici moarte de om !

— Cu cine, cneaz Mihaile ?

— Găsesc eu ! Ce vă pasă ?

Cei doi ridicară din umeri.

— Numai să nu le scoli toată tabăra şi să sară la noi tocmai acu cînd oamenii noştri dorm ca morţii !

Mihail Săcelean găsi pe Onuţ dormind cu capul pe umărul lui Gorun. Îi sculă pe amîndoi. Sculă şi pe Pall, şi pe cneazul Costa, şi Stanciul, şi pe popa Vîlcul. Le spuse planul său şi trimise pe Onuţ să scoale cîţiva arcaşi, apoi, strînşi într-o ceată de vreo cincizeci de oameni, ocoliră tabăra nobilimii pe departe şi ieşiră în capătul de către miazănoapte, sub dîmburile pe care păşteau caii, miile de cai, urcînd încet.

O vreme stătură de veghe. De aci pînă în tabăra nobililor era destulă depărtare. Pîndiră pe străjării cailor şi rămaseră încremeniţi de mirare, cu ochii la ei. Călări, străjării dormeau ca acasă pe laviţă. Chipurile lor palide şi cu ochii închişi, sub lumina lunii, păreau chipuri de oameni morţi... Se sfătuiră în şoaptă şi se risipiră. În scurtă vreme şi în cea mai mare tăcere, în afară de un icnet repede înăbuşit, străjării lunecară de pe caii lor şi rămaseră lungiţi pe iarbă. Arcaşii săriră pe cai şi îşi încordară arcele.

— Staţi ! porunci Mihail. Pe cei mai apropiaţi îi înţepaţi cu săbiile, cu vîrful săgeţilor, cu ce nimeriţi. În crupă, adînc. Şi cînd or zvîcni înainte, trageţi cu săgeţile în cei mai depărtaţi. Hai ! Acu !

Cîţiva cai săriră în două picioare, dădură peste alţii şi o rupseră de fugă, trăgînd după ei şi pe alţii care nu fuseseră înţepaţi. Atunci caii din frunte, loviţi puternic cu săgeţile, fără veste, porniră în goană

turbată cu săgeţile înfipte în carne clătinîndu-se şi înteţind durerea rănilor făcute. În urma lor alergau caii din urmă, loviţi şi ei şi mînaţi de ceata călare a cneazului, pînă cînd fuga se făcu galop orb, dezordonat şi plin de spaime, risipind caii în toate părţile, către toate satele care se zăreau în zare. către toate dumbrăvile, şi crîngurile, şi tufişurile, şi văiugile din ce în ce mai departe. Abia atunci cneazul Mihail îşi fluieră cetaşii şi porni cu ei înapoi, ocolind pe departe tabăra nobililor care dormea fără grijă.

— Mîine, cînd s-or vedea fără cai — spuse el — au să vină iar să stea de vorbă.

— Şi iar o să ne lăsăm înşelaţi, şi iar o să iscălim învoieli, şi iar au să ne păcălească ! vorbi cneazul Costa mînios. Mihaile, eu m-am săturat de jucăria asta ! Am lovit şi am doborît şi dăunăzi şi azi, pînă mi-au amorţit braţele, dar nu mă socot mulţumit. Dacă conducătorii noştri vor să se joace de-a împăciuirea şi n-au înţeles încă cine sînt nobilii, eu îi părăsesc. Mă duc să mă bat cu duşmanii singur, pe socoteala mea, şi să-i lovesc acolo unde-i doare mai tare : în avuţie !

— Eu, Costa — spuse Mihail — eram să plec de mult, încă de la Bobîlna. Şi pentru aceleaşi pricini. Altfel înţeleg eu oamenii şi faptele lor şi altfel le înţeleg conducătorii ţărănimii. Mi se pare că ei sînt loviţi de un fel de neputinţă de înţelegere a adevărului adevărat. Uită-te acum în tabăra duşmanilor. Dorm ca morţii. Şi dacă s-ar scula, n-au cai. Ar fi în mîinile noastre ! Numai să vrem şi îi putem nimici de istov. Şi pentru totdeauna, Costa ! Numai moartea îi domoleşte pentru totdeauna ! Numai aşa scăpăm de ei !

— Şi nu vor ?

— Nu ! Nici Mihail Romînul, nici Anton cel Mare ! Nu pricep ! De aceea am şi zis eu cîndva : „Încă nu s-au copt strugurii !“ Încă nu pot înţelege conducătorii noştri adevărul acesta atît de limpede. Şi fără el nu se poate izbîndi. Eu mai aştept să văd mîine dimineaţă ce vor să facă nobilii. Poate s-or lumina ai noştri ! De aceea am şi gonit caii. Să se vadă cît sîntem noi de tari şi cît sînt nobilii de slabi. Şi dacă n-or înţelege nici acuma... mă tem că plec şi eu, Costa !...

Rămaseră mîhniţi, tăcuţi, înveliţi în sumane şi culcaţi pe o parte în preajma unui foc stins. Deasupra luna îşi cernea lumina albastră-străvezie peste somnul greu al norodului vlăguit...

În dimineaţa limpede de toamnă urcă fără veste vuiet năprasnic de glasuri din tabăra duşmană. Ţăranii se sculară şi se urcară pe dîmburi şi în copaci să vadă pricina acestui freamăt neobişnuit. O neînţeleasă furnicare de oameni năuciţi se vedea acolo şi o ceată de oameni alergînd pe jos urcă dîmburile de către miazănoapte şi se risipi în toate părţile.

— Caută caii ! înţelese cneazul Costa. Acu să-i vedem !

Dar stătură mult şi nu văzură nimic. Caii nu erau nicăieri, ori erau atît de departe încît nu puteau fi găsiţi cu una, cu două. Abia tîrziu, doi oameni se înapoiară în tabăra nobilimii mînînd cîţiva cai găsiţi undeva, într-o văiugă.

Aproape de amiază, un ostaş de rînd, cu o flamură albă în vîrful suliţei, se apropie de tabăra iobagilor.

— Luminăţiile lor ar vrea să stea de vorbă cu comandirii voştri.

— Să poftească, îngădui Mihail Romînul.

Ostaşul plecă. Cneazul Săcelean se apropie.

— Socot că măcar acu ai să ţii socoteală că ei nu mai au nici o putere! spuse el. Fără milă, Mihaile! Să fii fără milă şi să nu te laşi bolmojit! Să nu-i crezi! Nici dacă i-i vedea în genunchi în faţa opincilor tale să nu-i crezi!

— Întîi să vedem ce vor! ocoli răspunsul Mihail Romînul.

— Ce vor ei, aş putea să-ţi spun eu de pe acuma!

— Ce gîndeşti domnia ta noi ştim de mult! răspunse Mihail Romînul cu un ton stăpînit, dar din care se vedea totuşi că stăruinţele cneazului îl supără şi îl stingheresc.

Mihail Săcelean îl privi ţintă şi obrazul lui se roşi. Se trase apoi la o parte, tăcut.

— Ce-i? întrebă cneazul Costa văzîndu-l posomorît.

— Mă tem că ştiu de pe acuma ce zace în gîndul lor! răspunse Mihail. Costa... socot că a venit vremea să ne pregătim de plecare!

Tăcură amîndoi întunecaţi.

Dinspre tabăra nobililor, patru călăreţi în armură se apropiau. Înaintea lor venea un ostaş cu flamură albă. Descălecară în faţa conducătorului iobăgimii şi-l urmară către cort.

— Ia stai! Ia stai! se repezi cneazul Mihail fără veste, punîndu-se în faţa unuia dintre solii care purta armură întunecată şi chivără fără vizieră. Tu pînă mai deunăzi ai luptat alăturea cu noi, la Bobîlna! Ai plecat de acolo îndreptăţindu-te că nu eşti decît un mic nobil, sărac, şi ţi se scutură bu-

catele pe cîmp ! Cum de lupţi acuma în tabăra duşmanilor noştri şi mai faci încă şi pe solul ?

Tonul cu care vorbea cneazul era puternic şi mînios, ca să-l audă toată lumea. Iar mîna lui apucă pe sol de încheietura mînuşii de fier şi strînse atîta încît marginea de sus a mînuşii se îndoi ca o simplă tinichea. Romînul din Vireag se repezi.

— Cneaz Mihaile ! strigă el puternic, mai mult nu-ţi pot îngădui ! E doar sol şi domnia ta trebuie să-l respecţi !

— Şi pe scîrnăvia asta s-o respect ? strigă Mihail nemaiputîndu-se stăpîni. Ei, uite : îl respect şi pe el şi pe tine şi pe voi toţi care duceţi ţărănimea de rîpă ! Vă respect şi mă duc !... Hai, Costa !...

Cearta fusese auzită de toată lumea care se apropiase şi Anton cel Mare din Buda, care se aşezase între cneaz şi sol, mîrîi cu glasul lui gros :

— Aşa e mai bine ! Măcar deocamdată... pentru că de înţeles, văd că nu ne mai putem înţelege !

Cneazul zvîrli jos mînuşa de fier cu care rămăsese în mînă şi le întoarse spatele. Mînuşa rămase în iarbă ca un paianjăn uriaş, cenuşiu...

— Poate, totuşi, ne mai putea fi de folos... încercă Costa cu gînd de împăciuire.

— Nu, Costa ! Am pornit la drum să răsturnăm orînduirea, să dăm iobagilor pămînt şi slobozenie, şi ce-am izbutit ? În loc de izbituri de furcă, şi topor, şi săgeată, le-am trimis soli ! Soli, ca cei umiliţi şi învinşi ! Le-am trimis soli „noi“ lor, deşi noi eram cei mai tari ! Mă mir cum de n-am murit de ruşine ! Şi ni i-au ucis ! I-am bătut de i-am prăpădit şi iar le-am trimis soli ! Parcă noi fuseserăm bătuţi ! Ne-am împăcat şi am iscălit hîrtii şi iar ne-au

atacat şi au pus la cale uciderea noastră ! Iar i-am bătut, şi în vreme ce se umileau şi primeau condiţiile noastre pentru împăciuire, acasă, oamenii lor ne ucideau nevestele şi copiii şi ne aprindeau bordeiele ! Cîinii !... Ieri i-am bătut iar şi astă-noapte le-am luat din mînă puterea lor cea mai de seamă : caii ! Împuţinaţi, rămaşi pe jos în armurile lor grele, rămînea ca astăzi să-i vedem tîrîndu-se prin praf. ca nişte cărăbuşi neputincioşi, dînd în genunchi în faţa noastră ! Şi azi am văzut pe conducătorul iobagilor înlăturîndu-mă pe mine ca să-i primească pe ei cu toată cinstea, alături de cei care ne-au părăsit la Bobîlna pentru că-şi temeau pielea !... Vor altă împăcăciune, altă umilinţă, altă pierdere din condiţiile pe care le-am pus la început... Şi au să facă mereu aşa, pînă cînd puterea iobagă se va stinge cu totul şi nobilii se vor vedea din nou călare pe gîtul nostru... Eu, pentru pămîntul şi slobozenia iobagilor mi-am jertfit tot ce-am avut : bucăţica mea de pămînt, casa, scaunul meu de cneaz pe care-l aveam de la tata, tot !... Acu nu mi-a mai rămas nimic... nimic, afară de deznădejde şi amărăciune ! De ce să mai întîrzii aici ? Eu de mult am înţeles că pentru norodul nostru nu s-au copt încă strugurii ! Dar gustul aguridei abia acu m-a otrăvit !... Hai !

CAPITOLUL IX

1

De la Apatiu porni către răsărit o ceată de zece călăreţi: cneazul Mihail, Costa şi Stanciul, şi soţii lor Onuţ, Gorun, Pall, Cojocar, popa Vîlcul şi doi săceleni care nu voiseră să se despartă de cneazul lor. Trecură în curmeziş pămînturile voievodului Csaky şi nu întîmpinară împotrivire decît la un singur „castel". Acolo văzură de departe cum slujitorii „castelului" se rînduiesc să păzească intrările, ameninţînd cu armele şi încercîndu-şi arcele. O săgeată bine ţintită de Gorun trînti jos un slujbaş mai mare, un fel de intendent care poruncea acolo, din mijlocul ogrăzii. O clipă paznicii rămaseră aiuriţi, apoi se lipiră de porţi şi traseră şi ei cu arcul. Acuma însă, lui Gorun i se alăturară Onuţ, şi Cojocar, şi Pall, şi cei doi săceleni, şi nici una din săgeţile lor nu dădu greş. Apărătorii trebuiră să părăsească porţile şi să se adăpostească în ogradă, pe după colţuri, pe după stoguri. Dar acolo îi găsiră haidăii şi argaţii ogrăzii, repeziţi cu furcile şi topoarele. Ceata cnezilor rămase o vreme să vadă răfuiala dintre argaţi şi slujbaşii care-i asupriseră. Apoi porţile se deschiseră dintr-o dată şi cnezii fură primiţi cu bucurie.

Întreaga aşezare luă foc. Care lungi, încărcate înalt, se alăturară carelor care-l urmau pe Mihail şi ai săi şi în spînzurătorile rînduite între stîlpii porţilor prinseră a se legăna credincioşii stăpînului...

Iar de aci înainte Mihail şi ai săi îşi însemnară drumul cu flacări care se înălţară pînă la cer din castelele, conacele, grajdurile şi saraiurile aprinse — şi cu spînzurători rînduite în golul porţilor rămase în picioare între ruine. Bucuroşi că scapă de sub strînsoarea stăpînilor, haidăii, porcarii, oierii şi grăjdarii se supuseră acelei cete de călăreţi şi porniră şi ei în urma lor, mînîndu-şi turmele, herghe-liile, şi ciurdele, şi boii înjugaţi la corciile lungi umplute cu grîie, mereu înainte, către munţi. Părăsiră Someşul la Beclean, coborîră către Bistriţa şi se înfundară în munte urcînd pe valea Ilvei. Străbătură trecătorile Bistriţei şi Stînişoarei, trecură hotarul şi coborîră în tîrg la Baia. Acuma erau în Moldova, departe de freamătul şi pojarul răscoalei.

Vîndură în tîrg la Baia animalele şi grîiele, slobozind pe haidăi, oieri şi argaţi să se ducă şi ei la Apatiu, după voinţa lor, păstrară două corcii cu grîie, caii de călărie, două vaci cu lapte şi patru porci şi porniră în jos, pe sub munte, coborînd mereu către Tîrgul Trotuşului unde îi aşteptau fetele şi baba Ana.

Tot drumul acela de sub munte, de la Baia în jos, se arăta aproape pustiu. Din loc în loc aşezări arse, părăsite, rare arătau că toată această parte a Moldovei supusă năvălirilor cetelor de răufăcători şi răfuielilor dintre oştirile acelor locuri de margine erau locuite tare puţin şi oamenii Moldovei aveau dreptate. Era doar o vreme în care puterea Moldovei de către apus se sprijinea mai cu

seamă pe opreliştea pe care cursul Siretului o înfăţişa în toate anotimpurile. Mai la apus de această oprelişte, şi pînă în munte, locurile erau aproape tăcute şi aproape pustii. Şi prin aceste locuri pribegii ajunseră la Tîrgul Trotuşului unde-i aşteptau fetele şi baba Ana.

De cînd trecuseră hotarul, cneazul Săcelean şi cneazul Costa se arătau şi mai posomorîţi şi mai tăcuţi. Treceau zile întregi fără să aducă nici o schimbare în purtarea lor. Ei îşi ocoleau privirile şi nu-şi descreţeau frunţile. Gorun îi privea cu nelinişte şi Onuţ cu spaimă. Pall nu-şi mai găsea astîmpărul.

— Eu m-aş duce după veşti ! îndrăznise el în cîteva rînduri, dar cei doi cnezi ridicaseră din umeri fără să-şi dea învoirea.

— Îi roade pribegia ! şoptea Gorun.

Şi se posomorîseră şi ei, cufundîndu-se în tăcere şi în gînduri amare.

La Tîrgul Trotuşului se părea că Uca şi Mara au să aducă măcar un zîmbet mai statornic în viaţa pribegilor, dar şi zîmbetul lor se stinse repede şi tăcerea şi mîhnirea căzu din nou peste toţi, ca un hobot.

Gorun, Pall, Cojocar şi cei doi săceleni trebăluiră în jurul casei ca să-şi alunge gîndurile. Tăiară porcii şi-i puseră la sare şi la fum, făcură gropi, le arseră şi adăpostiră grîiele aduse, găsiră o moară în josul apei şi măcinară, tăiară copaci în pădure şi pregătiră lemne pentru iarnă, înălţară adăposturi pentru boi şi cai şi făcură rost de nutreţ, să fie pînă la primăvară. Iar printre picături, vînau. În munte coborîse iarna de mult şi animalele pădurii coborau la vale după hrană. Oamenii le găsiră cărările şi

stătură la pîndă. Onuț avea acum două ucenice. Le învăța cu răbdare și sîrguință și fetele prindeau meșteșugul. Cei dintîi iepuri fură aduși de fete în spate și baba Ana socoti să facă din această întîmplare o sărbătoare. Dar fu o sărbătoare tăcută, tristă și întunecată. Pribegii arătau indiferenți, muți. Cînd nu mai putură îndura apăsarea tăcerilor, fetele și Onuț ieșiră să răsufle și să zburde în zăpadă. Dar și glasurile lor căpătaseră o teamă, o însfioșare, pe care nu o cunoscuseră mai înainte. Coborîră și pribegii la rîu și stăteau acuma pe mal, privind goana undelor repezi și lăsîndu-se învăluiți, copleșiți, năuciți de vuietul uriaș al apei care se prăvălea peste bolovani, izbindu-i, tîrîndu-i, părăsindu-i, cărînd alții din munte, împiedecîndu-se în ei, sărindu-i, prăbușindu-se în gropi de spumă și urcînd din nou împotriva altora într-o goană fără sfîrșit... Acolo lîngă apă trebuia să vorbești tare ca să te faci auzit.

— Vă gîndiți la Strei ? întrebă într-o zi popa Vîlcul.

Ei înclinară din cap, tăcuți. Desigur Streiul era mai mare și mai cuminte decît Trotușul, dar ei se gîndeau în adevăr la Strei !

— Cine știe cînd îl vom mai vedea ! vorbi încetișor popa, și glasul lui arăta mîhnit și fără nădejde.

— Ei, dacă ar fi fost conducătorii oameni de înțelegere !... răspunse într-o doară Mihail.

Neîncrezător, preotul Vîlcu clătină din cap.

— Eu nu știu dacă tu ai avut toată dreptatea ! spuse el domol. Să zicem că te-ar fi ascultat și iobăgimea ar fi lovit din nou, ar fi biruit și ar fi

nimicit toată nobilimea transilvană. Întocmai așa cum spuneai tu. Dar ceilalți nobili ?

— Care ceilalţi ?

— Cei pe care i-ai întîlnit la Pojony, cei din jurul împăratului, de la Praga, ar fi tăcut ? Ar fi îngăduit una ca asta ? Dar împăratul ar fi îngăduit ? N-ar fi trimis oştile lui ?... Poate că nici pentru tine nu s-au copt încă strugurii, Mihaile ! Ca să răstorni orînduirea trebuie să răstorni lumea ! Sau măcar împărăția, nu numai Transilvania, Mihaile ! Știm noi ce-o mai fi acum acolo ?

— Eu m-aş duce după veşti ! stărui iar Pall.

Cnezii Mihail și Costa se priviră. Apoi îngăduiră amîndoi într-un glas :

— Du-te.

2

Pall urcă spre Ghimeș, călare. De la un cot privi îndărăt. Alăturați în cărare, cu capetele ridicate în vînt, pribegii îl priveau depărtîndu-se...

Pe urmă iarna se statornici și mai puternic. Valea largă a Trotușului se umplu de zăpadă, pădurile se albiră căpătînd pe ici, pe colo largi pete negre și zilele scurte, pline de ceață ca un fum, trecură una după alta. De multe ori zăpada arăta pe coastă urme de animale. Dar fetele, Onuț și Gorun vînară acum numai de pe prispă, de frica lupilor care coborau din pădure în haite și uneori urlau noaptea în jurul casei, chemați de mirosul animalelor domestice, bine închise în adăposturi. Fetele

trăgeau acuma bine cu arcul. Din pieile porcilor tăiaţi, Gorun le croise opinci şi ele aflară singure şi cu mare mirare că această încălţare lunecă pe gheaţă mai uşor şi mai repede decît oricare alta, mai cu seamă cînd ştii să-ţi ţii cumpăna cu braţele întinse în lături ! „În pribegie, ca şi în oricare altă împrejurare, tinereţea ştie să rămînă tinereţe !“ gîndiră cu mîhnire „bătrînii“. În faţa lor însă, tinereţea îşi frîngea rîsul şi îşi domolea glasul. Mai cu seamă în faţa cneazului Mihail, care arăta din ce în ce mai întunecat. Onuţ îl auzea noaptea răsucindu-se pe laviţă şi oftînd. De cînd cu vorba lui popa Vîlcul la malul Trotuşului, pe cneazul Mihail îl chinuiau îndoielile. „Nu cumva am greşit eu ?“ se întreba el mereu şi gîndurile îl duceau înapoi, la Apatiu, unde poate va fi fost nevoie de sfaturile lui : alte sfaturi, mai cuminţi, mai bine cumpănite... Şi iar ofta cneazul Săcelean şi iar se răsucea în aşternutul lui aspru...

Părăseau masa pe rînd, din ceas în ceas, să iasă afară în iarnă şi în vînt şi să cerceteze zările : Nu se vede Pall ?

Nu se vedea Pall şi îl aşteptară încă multe zile şi săptămîni, zădarnic.

— Numai de n-ar fi păţit ceva ! se îngrijorau pribegii cu păreri de rău că i-au dat învoirea să plece.

Pall însă nu păţise nimic. Se ivi într-o zi la cotul pădurii, venind în buiestrul calului, cu suliţa pe umăr. Iar cînd se apropie de casă chiui atîta de năprasnic, cu glasul lui gros de uriaş fantastic, încît baba Ana scăpă jos oala cu fiertură şi toţi ai casei se năpustiră afară, îmbulzindu-se. Îl ajutară să coboare de pe cal, îl împinseră în casă, îl ajutară

să se descătărămeze, să se scuture de promoroacă, îl traseră de umeri în jos să se aşeze pe un scăunel cu trei picioare în faţa vetrei în care ardea un buştean întreg.

— Spune !

Uluit, fericit că se află atîta de băgat în seamă şi de înconjurat, Pall le zîmbi bucuros trăgîndu-şi ţurţurii de gheaţă din mustăţi.

— Am venit ! răspunse el nerăbdării generale şi tăcu.

Ceilalţi îl priveau cu nelinişte şi cu sufletul la gură. El îşi ştergea promoroaca din gene şi din sprîncene, îşi muta privirile de la unul la altul, încet, cu băgare de seamă, cercetător, şi cînd dădu cu ele de cneazul Mihail, în ochii lui cenuşii se iscă o lumină jucăuşă ca un zîmbet.

— Acu au priceput, cneaz Mihaile ! se bucură el şi glasul lui gros tremură în încăpere. Au priceput întocmai aşa cum le-ai spus domnia ta ! Abia acu !

Cneazul Săcelean se mişcă nerăbdător pe scaun şi parcă stingherit fulgeră cu ochii pe popa Vîlcul. Nu mai era sigur dacă aşa cum spusese el era bine sau nu ! Îndemnă :

— Spune, Pall !

— Spun ! răsuflă adînc Pall. Eu întîi m-am gîndit să mă duc pe acasă, să văd ce-i !

Tăcu o clipă şovăind şi Mara suspină încet, abia îndrăznind. Uca o cuprinse cu braţul şi se strînse lîngă ea.

— ...Şi am coborît prin secuime, drept în Ţara Bîrsei. Erau acolo locuri liniştite, pline de omăt şi de tăcere. Acolo te gîndeai la răscoală ca la altă lume, numai ca în vis ! Abia cînd am ieşit din Ţara Bîrsei

și am început a urca în Făgărași, am prins a cunoaște urmele răscoalei. De atunci au ars pe locurile acelea alte focuri, s-au adunat alți iobagi, și au plecat și ei către miazănoapte, așa cum plecarăm noi la vremea noastră... dar fiecare lucru la vremea lui !...

Acasă, pustiu, cneaz Mihaile ! Pall își scăzu vorba spre șoaptă. Au ars acasă și grajdul, și saivanul, și perdeaua oilor... tot ! Am găsit numai dărîmăturile și stîlpii porții aplecați, pe jumătate îngropați în zăpadă... Atîta !

Mara scăpă un început de plîns repede înăbușit. Uca o strînse mai tare cu brațul. Mihail, Onuț și ceilalți tăceau uitîndu-se în pămînt, cu dinții strînși.

— În sat, urmă Pall, nimic. Bordeiele astupate, oamenii nicăiri... Am trecut Streiul la Băniciori. Casa domnului părinte, arsă... La Rîușor și la Săcel tot așa... Prăpăd !

Acu fu rîndul Marei să strîngă cu brațul pe Uca grămădită cu capul în poala babei Ana.

— Trăsni-i-ar Dumnezeu și n-ar mai ajunge ! blestemă baba Ana de lîngă vatră.

— Am oftat și am coborît la Mureș, urmă Pall, și am luat-o în sus... Și atunci am înțeles de ce s-au răzbunat nobilii atîta de cumplit. Ce-a mai rămas din castele și din conace abia se mai vedea înnegrind din omăt. Scrum, și cenușă, și dărîmături !... Numai chindiile stăteau în picioare și sub ele, în golul porților năruite, spînzurau ciolane și bucăți de straie putrede... Iar în sate, sărăcie cumplită... Și numai femei și prunci ! Oamenii nu s-au întors acasă încă ! Să vedeți numai !

Simțind că Pall abia acum intră în firul povestirii așteptată de ei, cneazul Mihail se așeză mai

temeinic în scaun, cneazul Costa nu-şi putu stăpîni un „Ei !“ nerăbdător, iar cneazul Stanciul mîrîi ceva nedesluşit şi îşi drese glasul. Baba Ana se plecă şi mai aruncă un lemn în foc, în vreme ce tineretul tăcea încordat, numai ochi şi urechi.

— Să vedeţi numai ! urmă Pall, foindu-se pe scăunelul lui. Atunci cînd am plecat noi de la Apatiu...

— Aşa ! şopti Mihail, gîtuit.

— ... ei au urmat a sta de vorbă şi a întocmi învoiala. Şi au întocmit-o cum era mai rău ! Acuma n-a mai fost vorba nici de nonă, nici despre vechile libertăţi, nici tu adunare care să judece o dată pe an, sus, pe Bobîlna, călcarea învoielii, nici tu ştergerea dijmei din grîne şi animale, nici tu dreptul să-ţi laşi — după moarte — avuţia cui vrei tu, nici ocrotirea iobagului de jaful oştirii nobililor, sau a craiului, iar renta în bani sporită la o sută de dinari pentru un plug cu opt boi...

Cneazul Mihail gemu înfricoşat, iar pumnul năprasnic al cneazului Costa se înălţă şi i se abătu pe genunchi cu sunet înăbuşit, în vreme ce Gorun se apucă de plete cu amîndouă mîinile.

— Şi au iscălit ai noştri aşa ceva ? strigă Mihail înecîndu-se.

— Au iscălit ! îşi înclină fruntea Pall cu jale şi cutremur. Au iscălit Anton cel Mare din Buda, Toma cel Mare din Sic, Mihail Romînul din Vireag şi Mihail din Ceh. Ba au mai fost de faţă, în cortul lui Anton, Benedict Gazda din Diod, Pavel cel Mare din Voievodeni, Valentin potcovarul din Ujfalău, şi Ilie cel Mare din Almaş, care a fost la noi, la Săcel, şi încă alţii... Au iscălit, s-au dus din nou la Cluj-Mănăştur şi de acolo, la Praga, la împărat !...

Să iscălească şi împăratul! Aşa era învoiala! Iar răsculaţii au prins a aştepta!... Numai că conducătorilor le rămăsese un cui în inimă! Cuiul pe care l-ai înfipt domnia ta, cneaz Mihaile! „Nobilii umblă numai să cîştige timp, să treacă vremea şi ei să se întărească!“ Şi din pricina cuiului aceluia care-i stingherea, au hotărît să nu se mai împrăştie. Şi nu s-au mai împrăştiat! Iar la Praga, trimişii au găsit pe împărat bolnav tare — că a şi murit în decembrie...

— Slavă Domnului! se sculă Mihail în picioare, făcîndu-şi cruce.

— Şi cum zic, împăratul, cum era şi bolnav, n-a vrut, ori n-a mai putut — dracu-l ştie — să iscălească învoirea care, fără pecetea lui, era ca şi cum n-ar fi fost!... Aşa că... în noiembrie, răscoala a pornit din nou, mai tare, mai aprinsă... Iar au început a umbla prin ţară călăreţi cu săbii însîngerate, de la bordei la bordei, iar s-au aprins focuri pe culmi, iar au alergat iobagi, alţi iobagi, mereu, mereu, alţi meşteşugari, şi toată sărăcimea oraşelor! Acuma focul a cuprins toată ţara şi nu ştiu să fi rămas castel ori conac nedărîmat, nears! Au fost şi tîrguri arse! Cele care se lăsau greu, cele care închideau porţile să nu intre ţărănimea care căuta adăpost pentru iarnă. Anton cel Mare, căci el ajunsese acuma în fruntea iobăgimii, se arăta fără milă. Şi oamenii îl ascultau şi se supuneau lui... „No, c-apoi a avut drept cneazul Mihail al nost', sărăcuţul! striga el. Ce fel de învoială între iobag şi stăpîn? Iobagul să nu mai fie iobag! Asta-i învoiala!“

Mihail sări în sus peste măsură de tulburat.

— Auzi tu, părinte? Auzi? Au început să se coacă strugurii!

Popa Vîlcul făcu din mînă un semn de liniştire şi Pall urmă :

— ... Şi cînd au auzit aşa, ţăranii n-au mai putut fi potoliţi. Asta era în fundul cugetului tuturora, numai că ei nu ştiau cum s-o spună, cum s-o strige pe înţelesul tuturora ! Cum s-o dezgroape din fundul înţelegerii lor... Ş-atunci n-au mai aşteptat ! S-au împărţit în două, o parte a coborît către Aiud şi l-au cuprins, iar alta s-a dus către Cluj... Vezi că venea iarna şi iarna se arăta grea... Atunci am ajuns şi eu acolo !...

Neliniştiţi, ascultătorii se mişcară şi scaunele scîrţîiră. De afară huruitul Trotuşului se auzea potolit, stins. Un vreasc pocni în jeratec şi un mănunchi de scîntei izbucni şi se stinse în vatră.

— Nu numai eu ! urmă Pall. Veneau ţărani din toate părţile. Nu veneau, curgeau ! Din toate părţile curgeau ! Erau negre dealurile, şi văile, şi drumurile, şi viile, cîmpurile... Şi-au dat întîi peste Cetatea Fetii. O cetate adevărată, nu departe de oraş, cu întărituri, cu parcane, cu turnuri... Şi într-o jumătate de zi praf au făcut-o ! M-am bucurat şi-am rîs. Cetatea era a episcopului Lepeş, făcută pentru vremuri grele ! „Acela-i tîlharul cel de popă de la Alba ! am vorbit eu către oameni. Păcat că n-a fost şi el în cetate ! Aş fi vrut să-l judec eu şi să-l pedepsesc cu mîna mea !“

Pall îşi desfăcu palmele uriaşe şi le întinse o clipă către foc. Urmă :

— În oraş, între ziduri, începuseră să bată clopotele a primejdie. La Arhanghelul Mihail boncăluia speriat clopotul cel mare. Celelalte chemau înspăimîntate şi tot oraşul vuia de glasurile oamenilor, ale sărăcimii care se răsculase ştiind pe iobagi la

porţi. S-au început a izbi toţi odată în porţi, şi cei dinăuntru şi noi dinafară, am dat peste cap pe străjări, am sfărîmat zăvoarele, şi vîrtejurile, şi lanţurile, ne-am unit cu cei dinăuntru şi am pornit cu ei din uliţă în uliţă, din casă în casă. Nobilii şi bogătanii se ascunseseră prin poduri, prin pivniţe, prin dulapuri, prin lăzi, prin hornuri !... Au fost traşi de pe unde au fost găsiţi, au fost judecaţi pe loc, scuipaţi şi aruncaţi pe fereastră afară în uliţă, unde-i aştepta mulţimea sărăcimii să le plătească ! Nobilimea înarmată, bogătanii şi oştenii lor care se împotriveau cu arma în mînă se uniseră la început, să se apere, adică ! Şi în adevăr, o vreme s-au apărat cu toată spaima şi deznădejdea. Dar cine putea sta în faţa răsculaţilor ? Iar cînd sărăcimea şi iobăgimea au dărîmat porţile temniţei de sub turn şi au slobozit pe cei închişi acolo pentru datorii şi dăjdii neplătite, mînia şi răsplata sărăcimii pentru suferinţele îndurate n-au mai cunoscut margini ! Nici unul din cei vinovaţi n-a scăpat ! În patru zile Clujul a fost curăţat de nobili şi bogătani, şi juzi, şi asupritori, şi în locul vechii cîrmuiri s-a alcătuit cîrmuirea „săracilor pentru săraci !"

— Ai auzit ? privi Mihail pe popa Vîlcul.

— ... Iar vechea cîrmuire, urmă Pall în vreme ce părintele înălţa din umeri stingherit, vechea cîrmuire, cu mîinile legate la spate, a coborît treptele sfatului orăşenesc şi s-a mutat în temniţa de sub turn care rămăsese pustie !...

— Aşa ! nu se putu să nu strige mulţumit cneazul Costa.

— Dar cum altfel ? se încruntă Pall. Acolo ! Să aştepte pînă or da seamă norodului de faptele lor !

— Aşa ! strigă şi Mihail, frecîndu-şi mîinile.

— Ei, acu venea altfel! urmă Pall. Oamenii şi-au ales dintre ei alt jude şi alţi juraţi şi au pornit a se duce la sfat să se jăluie de vechile strîmbătăţi. Găseau acolo, vra să zică, pe unul de-ai lor şi-i spuneau toată patarania. Acela asculta cuminte şi îşi lua beţişorul din colţ: „Hai să vedem la faţa locului!“ Şi se duceau la faţa locului. Întreba pe un vecin: „Cum a fost?“ şi spunea vecinul cum a fost. Întreba pe altul. Spunea şi acela şi aşa se statornicea dreptul omului şi se judeca pe loc după dreptate: „Aşa să fie!“ Şi aşa rămînea!...

— Auzi, tu, părinte? Auzi? Va să zică se poate! strigă iar cneazul Mihail peste măsură de tulburat. Pe cine au ales oamenii jude?

— Pe Iacob, magistrul. Tatăl lui Ion care a fost la noi la Bobîlna.

— Aha! Şi mai mare peste iobagi?

— Mai mare peste iobagi a rămas Anton cel Mare din Buda. Ascultau oamenii de el ca de craiul însuşi! Şi numai ce aude Anton al nost' că la Mănăştur, la benedictini, se fierbea piatră scumpă! Călugării cu nobilii ascunşi acolo! Închiseseră porţile şi ei înăuntru benchetuiau, că doar era Crăciunul, şi puneau la cale împotriva răscoalei. A luat Anton o ceată de voinici şi s-a dus acolo. Acolo, poarta încuiată! Cînd au început a bocăni cu topoarele s-o dărîme, zidul de împrejmuire s-a făcut negru de nobili înarmaţi. Ieşiseră de la banchet. Ei, atîta le-a trebuit lui Anton şi alor lui! Au sărit pe cai, în picioare, şi de pe cai au sărit pe zid. Într-un ceas apărătorii zăceau înjunghiaţi şi azvîrliţi unul peste altul ca nişte saci! Rămîneau călugării care se ascunseseră în chiliile lor. „Să vie preasfinţia sa!“ Pall îşi umfla glasul şi îşi strîngea pumnii: „Să vie

preasfinţia sa !“ „Prea sfinţia sa nu-i în mănăstire !“ „Unde-i ?“ „La moşie, poate la Baciu, poate la Nădăşel !“ „Să se ducă o roată de călăreţi la Baciu şi alta la Nădăşel şi să mi-l aducă aici mort, copt ! Să răspundă preasfinţia sa ce căutau în mănăstire atîţia nobili duşmani ai cîrmuirii celei noi ?“ Au plecat cele două cete în goană. „Bun. Cine-i mai mare aici cînd pleacă prea sfinţia sa ?“ „Părintele econom !“ „Să vie părintele econom !“ Da' mănăstirea pustie ! Călugării ascunşi în chilii se uitau ca dihorii prin crăpături. Şi se întoarce cel care se dusese după econom. „Părintele econom nu vrea să vie !“ „Ce ?“ a răcnit odată Anton al nost'. „Aduceţi-l !“ Şi l-au adus. Zice Anton : „Mîncare şi băutură pentru toţi oamenii mei !“ Zice călugărul : „Nu are mănăstirea atîta merinde cîtă le trebuie oamenilor domniei tale !“ „Dar pentru nobili a avut ?“ „Aceea, zice, e altăceva. Şi pe urmă nobilii sînt nobili şi plătesc !“ Aşa de repede a ridicat Anton mîna şi l-a pălit, încît nici n-am avut vreme să băgăm de seamă ! Numai l-am văzut pe econom zvîrcolindu-se pe jos şi dîndu-şi sufletul. Şi s-a mîniat Anton : „Să iasă guzganii de pe unde s-au ascuns şi pîndesc !“ Cîteva topoare, cîteva uşi sparte, şi a început a curge călugărimea ! Adevărat guzgani ! Se plecau pînă la pămînt, se sclifoseau şi îndată au scos ca din pămînt butoaiele cu vin şi merindea de la cămări. Numai bucătarul, tot călugăr, s-a împotrivit să frigă berbeci pentru ţărani. Stătea în uşa bucătăriei, sătul, şi burtos, şi băut cum era. L-au pălit voinicii, l-au dat peste cap şi umblau să-l bage în cuptor să-l coacă, numai că au băgat de seamă că nu mai au pe cine. Crăpase ! S-au întors roatele de călăreţi de la Baciu şi de la Nă-

dăşel. Nu găsiseră pe abate. Preasfinţia sa simţise din timp ce-l aştepta! A dat Anton mănăstirea în pradă, a pus mîna pe diacul care începuse a blestema, l-a legat şi l-a luat cu el, ca să-l dea pe mîna norodului să-l judece! Şi s-a întors la Cluj. Nu era vreme de făcut sărbători şi de benchetuit. Veniseră iscoade din toate părţile şi aduseseră veşti rele. Toată puterea nobilimii înainta spre Cluj. Venise în ajutorul ei oaste crăiască trimisă de împăratul cel nou! No, că doar împăratul nu era să ţie cu iobagii! Tot cu nobilii lui!

— Auzi, Mihaile? tresări popa Vîlcul. Şi chipul cneazului Mihail se crispă ca de o durere ascuţită.

— Să nu credeţi că au năvălit îndată! vorbi înainte Pall şi obrazul lui se întunecă. Nuu! Ne-au înconjurat pe departe şi au stat pe loc! Aşteptau! Ştiau cîtă merinde avem şi cît mai putem ţine! Au fost pe la porţi unele hărţuieli, dar ai noştri se ţineau bine. Şi de la Aiud ne-au venit veşti rele. Pierduseră iobagii Aiudul şi avuseseră moarte multă! Ajutor n-a fost chip să le trimitem. Pe unde, dacă eram înconjuraţi? Aşa s-a făcut că, îndată după Anul nou, nobilii, întăriţi şi cu oastea care biruise la Aiud, au strîns cercul şi s-au împins pînă sub zidurile Clujului. Acu nu mai era chip să ieşi din oraş să aduci ceva de mîncare! Începuseră să ne strălucească ochii de foame! Au încercat nobilii să dărîme porţile, ori să sară peste ziduri, degeaba. Străjării îşi strîngeau brîul peste burţile goale şi nu închideau ochii nici zi, nici noapte! Porţile au fost întărite, zidurile întregite şi cetatea avea bombarde. Ţăranii au învăţat a le folosi. Rodeau un bob de mazere crudă găsit pe fundul traistei şi împroşcau cu foc şi pară de jur

împrejur... Numai că vedeţi... foamea e mai tare decît toate! Începuse alergătura după o mînă de boabe, ori de mei, ori de bob... alte bunătăţi nu îndrăznea nimeni nici să viseze! Dar nu găseau nicăiri nici boabe! Stăteai la poartă de strajă, şi-ţi sugeai capătul baltagului... de foame! Cît puteai dura aşa? Pe uliţi oamenii te pîndeau ca lupii, cu ochii sticliţi: nu ascunzi cumva ceva de mîncare? Şi totuşi mai luptam! Şi pînă cînd în ajutorul nobililor n-au venit alţii, nu ne-au putut face nimic! Atunci însă... cam la două săptămîni după Anul nou n-am mai putut!... Slăbisem. Nu mai vedeam înaintea ochilor de foame! Atunci au năvălit... parcă ştiau, şi ne-au răzbit!... Ne-au înfrînt!.

Cneazul Costa se lovi cu amîndouă palmele peste obraz. Mihail gemu de durere. Popa Vîlcul îşi făcu cruce şi se îngălbeni, iar Gorun strînse în pumn un capăt de vreasc şi-l făcu zob. Nimeni însă nu scoase un cuvînt, ori un geamăt. Vuietul Trotuşului crescu dintr-o dată şi păru că umple casa. Numai baba Ana îndrăzni:

— Nu i-ar mai răbda pămîntul!

Pe urmă Pall vorbi cu glasul scăzut, înfiorat, ca tremurul unei strune groase, groase, glasul pe care nu-l mai avea nimeni:

— A fost moarte... fără număr! Oamenii nici nu se mai puteau apăra. Pe Anton al nost' l-au ucis lîngă mănăstire la Cluj-Mănăştur! L-au tăiat în bucăţi ca pe vite!... Pe ceilalţi nouă conducători i-au prins, i-au legat, i-au dus la Turda, i-au ucis acolo în piaţă şi stîrvurile lor le-au spînzurat pe marginea drumului, să le vadă toată lumea!... Eu am scăpat! Am dezbrăcat un nobil ucis, i-am luat armura şi calul şi mai cu seamă tăşulca cu merinde!

Am mîncat... şi am scăpat! Iobagii s-au împrăştiat care încotro. Puterea noastră s-a isprăvit, cneaz Mihaile!... Eu am luat-o către răsărit, am urcat către izvoarele Mureşului şi am coborît încoace... Da-n drum am văzut fapte foarte însemnate! Pe multe pămînturi ţăranii s-au înstăpînit singuri! Cu putere de la dînşii!... I-am găsit măsurînd cu pasul prin zăpada pînă la genunchi şi crestînd răboaje. „Ce faceţi, oameni buni?“ „Hotărnicim! mi-au spus ei, ca să nu ne sfădim la primăvară!“ „Bine, zic, dar stăpînii?“ „Stăpînii, zic ei, i-am spînzurat astă-toamnă!“ „Şi dacă or veni alţii?“ „I-om spînzura şi pe aceia!“... Şi în vremea asta cete de iobagi înarmaţi păzeau pe dealuri, făcînd de strajă în jurul castelelor arse şi pîndind de pe măguri sosirea foştilor stăpîni. Erau cete fără mare putere, cu oameni puţini! „Tot e bine, mi-am făcut eu socoteala, şi e lucru cuminte. Să deschidă ochii şi să ştie oamenii cînd şi cum să lovească iarăşi!“ Numai... o ceată de străjări aici... alta tocmai la trei ceasuri de drum... Hm! Dar dacă stăpînii vin în putere, şi-i iau pe rînd nimicindu-i ceată după ceată? „Acu să fie careva să-i sfătuiască, să-i adune, să facă din ei o putere adevărată!“ mi-am făcut eu socoteală. Altfel...

Pall făcu din mînă semn că altfel nu mai are nici o nădejde şi întoarse privirile spre jeratic. Cneazul Mihail şi cneazul Costa se sculaseră în picioare şi se priveau în ochi peste capul lui Pall care rămăsese pe scăunaşul lui. Cneazul Stanciul îi privea cu răsuflarea tăiată, iar Gorun, stăpînindu-şi cu greu îndemnul şi încurajarea, gata să izbucnească. Lîngă el, Mara îl ghionti pe Onuţ din stînga în vreme ce Uca îl ghionti din dreapta.

Numai popa Vîlcul rămăsese cu ochii largi şi cu gura puţin deschisă, privindu-i înspăimîntat.

— Tu, dacă vrei, poţi să rămîi la adăpost ! spuse cneazul Mihail către cneazul Costa. Glasul lui, deşi jos şi stăpînit, arăta muşcător şi gata de harţă.

— Să-ţi ţin ţie de urît ? se repezi cneazul Costa.

— Mie nu, că eu mă duc ! răspunse Mihail dîrz şi ochii lui Gorun străluciră. Poate lui Stanciul.

Cneazul Stanciul se ridică mînios.

— Cum vă trece prin minte ? Poate vreţi să vorbiţi de domnul părinte !

Popa Vîlcul îşi drese glasul cu putere şi schiţă o cruce repede cu un singur deget.

— Asta pentru că nu sînt în stare să mînuiesc o sabie ori un topor ? întrebă el, îndîrjit cum încă nu-l văzuseră pribegii. Adevărat, nu sînt în stare ! Dar ştiu să mînuiesc o vorbă şi un sfat ! Şi de aceea eu socot că locul meu e acolo unde ţara noastră, desculţă şi dezbrăcată, moare flămînzită de o bandă de tîlhari şi luptă cu sîngele şi cu viaţa ei pentru dreptate ! Şi-i plîng muierile şi pruncii de foame şi de asuprire şi acuma e gata să îngenunche sub bici şi sub nemilă din pricina voastră care aţi socotit că sabia ajunge să-i mîntuie ! Iată că n-a ajuns numai sabia, Mihaile, şi tu, Costa, şi tu, Stanciul ! A mai trebuit şi cuvîntul şi luminarea înţelegerii lor la care voi nu v-aţi gîndit ! Şi în treaba asta cuvîntul meu poate fi tot de atîta folos cît şi sabia voastră. Eu pornesc să li-l duc !

Glasul preotului se făcuse aspru şi hotărît şi braţul lui slăbănog ameninţa în aer pe cei trei bîrfitori care-şi plecară capetele ruşinaţi.

— Aici... eu socot să rîmîie doar copiii !

— „Copiii“, sări Onuţ, sînt acuma aproape oameni mari. Să ne iertaţi, dar noi socotim că şi ei pot fi de folos acolo !...

Cneazul Mihail îl cuprinse de umeri şi-l trase către sine.

Acu din colţul vetrei se ridică statura groasă şi îmbodolită a babei Ana.

— Oare nu v-a fi ruşine să mă lăsaţi aici ? întrebă ea cu glasul ei aproape bărbătesc. Văd că de mine nu vorbeşte nimeni !

— Dacă vrei să mergi, te luăm ! rîse cneazul Costa înviorat şi înveselit dintr-o dată. Iar Uca se lipi de ea îmbrăţişînd-o :

— Cum să mă duc eu fără tine, babă Ana ?

3

Îmbrobodind culmile, un nor alb de omăt plutea deasupra pădurilor. Pe malul Trotuşului, spre Ghimeş, pribegii înşiraţi unul după altul urcau în pasul cailor.

Vuietul apei umplea valea, stăpînea văzduhul, înfiora crengile codrilor nesfîrşiţi de pe cele două maluri.

Încet, încet, călăreţii ajunseră pe culme şi intrară în norul alb care-i acoperi, ascunzîndu-i unul cîte unul. În urma lor, numai vuietul apei rămase să stăpînească întreg cuprinsul.

Redactor responsabil : TUDOR POPESCU
Tehnoredactor : VALERICA POSTELNICU

Dat la cules 28.02.1962. Bun de tipar 21.05.1962. Apărut 1962. Comanda nr. 4978. Tiraj 28.160. Broșate 26.100 + legate 2.060. Hîrtie semivelină de 65 g/m², 540×840/16. Coli editoriale 11,5. Coli de tipar 17,25. A. 01169. C.Z. pentru bibliotecile mici 8(R)

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"
Str. Grigore Alexandrescu nr. 93—95
București—R.P.R. Comanda nr. 853